ROMAN FAJANS

CHINA

Firma albă şi realitatea galbenă
In cea mai puternică fortăreaţă maritimă din lume
Provincia Kwangsi
China nouă
In Sudul norilor Se-Ciuen
Piraţii şi opiul
De la Hong Cong la Canton
In inima Chinei
Triumful şi moartea în Canton
La Ciang Kai Shek în Hankeu
Sub ocupaţia japoneză
Babilonul modern
Punţi între viaţă şi moarte
O lume care se stinge

EDITURA SOCEC & Co. S. A. BUCURE

ROMAN FAJANS

CHINA

REPORTAJE DIN ACTUALUL RĂZBOIU

TRADUCERE DE

DUSZA CZARA ŞI TRAIAN CHIRILĂ

EDITURA SOCEC & Co., S. A.

CONVORBIRI PE PUNTEA UNUI VAPOR

Formidabilul nostru vapor de douăzeci de mii de tone părăsește Marsilia, alunecând tăcut din port spre largul mării. Cade amurgul de iarnă timpurie. Luminile de pe țărm, adineaori extrem de puternice, devin din ce în ce mai palide, apoi se sting definitiv. Treptat, treptat, ne învălue întunerecul adânc al mării nesfârșite, în care corpul imens al vaporului, inundat în lumina miilor de lampioane, își taie cu hărnicie drum. De o parte, aplecat peste bord, un călător, pe gânduri, se lasă cu o vădită plăcere mângâiat de vântul răcoros al nopții. L-am putut privi mai bine abia când s'a întors să părăsească puntea: cap expresiv, părul alb ca zăpada, o barbă bogată involburată de vânt și ochii vii, negri, strălucitori de inteligență.

„Am mai văzut undeva figura asta, mi se pare atât de cunoscută,... dar unde anume“?

In vreme ce îmi răscoleam aducerile aminte, personajul s'a îndreptat, șchiopătând, spre intrarea în restaurant.

Un ceas mai târziu, pasagerii se aflau adunați la prima cină de pe vas, care inaugura stabilirea, pentru noi de trei săptămâni, pentru alții chiar de cinci, în acest hotel plutitor. Nu departe de masa mea văzui așezat pe domnul în vârstă, de pe punte, în tovărășia unei doamne. Vorbea mult și cu voce tare. Glasul răsunător, cu un debit și un timbru cu totul deosebite, vibra în toată sala și se pierdea tocmai sus, sub tavanul înalt, împodobit cu sculpturi. Cascadele de râs, pornite din toată inima, provocau veselia comesenilor.

Trebue să fie francez, fără îndoială; personalul de serviciu îl numeşte „Maître".
„Cine să fie, Dumnezeule"?
„Claude Farrére!"
Da, mi-am adus aminte. Intunerecul subconştientului a fost străpuns de luminiţa amintirii. Frumosul bătrân cu părul de zăpadă şi barba bogată, cu gesturi expresive şi vocea teatrală, era Claude Farrére. Il cunoscusem acum 11 ani la Varşovia, unde venise să ţie o prelegere. Toată crema intelectualităţii din Capitală alergase la „Filarmonica" să asculte conferinţa lui.

Aşa dar e Claude Farrére, fala literaturii franceze, membru al Academiei, autorul cunoscutei lucrări „La Bataille" şi al numeroaselor opere literare, traduse în mai toate limbile civilizate şi cetite de milioane de oameni. Claude Farrére... tovarăşul nedespărţit al lui Pierre Loty şi continuatorul lui, scriitorul ale cărui volume cetite pe nerăsuflate ne-au purtat anii de tinereţe spre ţările pline de vrajă ale Orientului îndepărtat.

Claude Farrére, sub înrâurirea căruia ne-am plimbat fermecaţi şi plini de încântare pe străzile înguste din Nagasaki şi prin ispititorul Shanghai cu nenumărate plăceri, am plutit pe ape cu bărcile din Canton şi am navigat pe punţile vaselor de războiu cu pavilionul ţării Soarelui Răsare.

El a fost cel dintâi scriitor, care ne-a făcut să cunoaştem puterile şi vieaţa de dinamică expansiune a tinerei Japonii, precum şi existenţa de mii şi mii de ani a Chinei străvechi, închisă în hotare proprii.

El a fost vizionarul care a prevăzut, încă înainte de războiul ruso-japonez, victoria şi înălţarea Niponului la putere de primul rang în lume.

El ne-a obişnuit într'atâta cu mările imense şi cu desişul pădurilor virgine dela tropice, încât ne-am simţit pretutindeni ca în propria noastră casă.

Neprevăzutul mi-a dat prilej să întâlnesc pe Claude Farrére într'un moment deosebit de prielnic. Stăteam într'o dimineaţă pe punte, întins pe un „chaise longue", când scriitorul a apărut şi, din întâmplare, s'a aşezat

chiar lângă mine. O clipă mai târziu a început să vorbească. Şi-a amintit cu plăcere de Varşovia, unde a conferenţiat în 1926, şi mi-a vorbit de Polonia cu entuziasm şi aleasă simţire. Cunoaşte istoria ţării mele tot aşa de bine ca un Polonez, fapt surprinzător la un om născut în ţara Galilor.

In timpul călătoriei comune de trei săptămâni, Claude Farrére nu mi-a precupeţit câtuşi de puţin încrederea, nici prietenia. Convorbirile noastre îndelungate erau pentru mine o adevărată desfătare. Povestirile scriitorului francez se ascultă cu nesaţiu. Unde n'a fost acest om, ce n'a văzut, cu cine n'a vorbit şi câte întâmplări fascinante n'a trăit în timpul îndelungatei sale slujbe în marina de războiu!

Aici, însă, pe puntea vasului, în drumul spre China şi Japonia, Claude Farrére mă interesa dintr'un punct de vedere cu totul special, ca unul dintre puţinii cunoscători veridici ai Extremului Orient. Din numeroasele sale lucrări despre Răsărit nu toate sunt atât de cunoscute ca „La Bataille"; şi câte n'a scris! „Force spirituelle de l'Orient", „L'Inde perdue", „La promenade d'Extrême Orient", „Le cadril des mers de Chine"..., etc...

Ar fi extrem de greu să găsesc o călăuză mai competentă în călătoria mea spre Orient. Claude Farrére nu este, bine înţeles, nici politician şi nici un specialist, consacrat problemelor Extremului Orient. Experienţa m'a învăţat însă că scriitorii — şi în general oamenii de gândire — luminează mai adânc şi lămuresc mai amplu fenomenele politice şi sociale ale unui neam. Cel mai convingător exemplu pentru mine a fost Miguel de Unamuno, cu care am discutat odată asemenea probleme, la Salamanca, şi care mi-a explicat genial tainele tragediei spaniole.

Aşa dar, ce gândeşte Claude Farrére despre evenimentele actuale din Extremul Orient, cum le comentează şi în ce lumini vede conturându-se viitorul acestui continent?

Iată întrebările pe care le-am formulat, într'una din zile, în convorbirea cu marele scriitor.

„Noi, Europenii, — mi-a răspuns Claude Farrère, — vrem să măsurăm totul cu unităţile de măsură europene, ceea ce nu se poate orişicând. Războiul între Japonia şi China nu se aseamănă câtuşi de puţin cu felul în care înţelegem noi războiul în Europa. Consecinţele lui vor fi, negreşit, altele decât consecinţele eventuale ale unui războiu, deslănţuit între două state europene. In Orientul îndepărtat lucrurile se petrec cu totul deosebit şi e greu pentru noi să prevedem cine poate ieşi acolo învingător. Nu se ştie dacă în cazul actual Japonezii nu vor birui în folosul Chinezilor, şi învinşii, în rezultatul definitiv, nu vor profita mai mult din înfrângere decât dintr'un eventual triumf. Chinezul este, mai întâi de toate, un negustor; mic, mare sau foarte mare, el rămâne numai negustor. O organizare raţională a Chinei, indiferent dacă ea va fi realizată de Japonezi sau de alţii, va folosi, neîndoelnic, în primul rând comerţului chinez şi va ajuta exclusiv la prosperarea bogăţiilor chineze. Pentrucă Chinezii se vor pricepe, cu siguranţă, mult mai bine să tragă foloase dintr'o asemenea organizare şi bună orânduire a ţării, chiar dacă opera va fi japoneză şi va reieşi, drept consecinţă, din rezultatul actualului războiu. Inţelegeţi... Cine a avut un profit material mai mare din orânduirea introdusă de Marea Britanie în Singapore, în Penang şi Hong Cong, de Olanda în India olandeză şi de Franţa în Indochina? Chinezii; negustorii şi bancherii chinezi. Lor nu le-a stricat faptul că aceste proprietăţi nu sunt sub suveranitatea Chinei, ci a Angliei, Olandei şi a Franţei. Dimpotrivă, situaţia le-a priit"...

„Mă întrebaţi ce părere am despre actualele evenimente. Să discutăm lucrurile:

„Avem de o parte Japonia, un stat de o sută de milioane de oameni, popor care nu e de origină mongolă şi probabil nici de origină asiatică. A venit nu se ştie de unde, dar, cu siguranţă, din mări îndepărtate, deci deprins cu apele, în care se simte în elementul propriu şi, în consecinţă, obişnuit să trăiască în curăţenia atât fizică cât şi morală. Veţi spune poate că Japonezii nu sunt singura naţiune în felul acesta, pe Oceanul Pacific. E

adevărat, mai sunt şi altele, sau mai bine zis au fost, căci în urmă existenţa lor le-a fost curmată de civilizaţia occidentală, care pornise acum câteva zeci de ani să altoiască pe trunchiul popoarelor din Orient „moralitatea" ei proprie. Dar în mentalitatea sănătoasă a băştinaşilor această operă civilizatoare constituia mai de grabă o imoralitate, deoarece nu aducea, în definitiv, ca nou altceva decât importul de alcool şi boli venerice. Gândiţi-vă numai la insulele Havai, la Oceania franceză şi la Samoa, unde populaţia este, datorită „civilizaţiei", în continuă descreştere. E un adevărat noroc pentru Japonia că „civilizaţia" aceasta n'a pătruns până la ea, sau n'a pătruns destul de devreme ca să o poată distruge, aşa cum a distrus celelalte popoare. Când a ajuns cu valul destructiv la insulele japoneze, a găsit acolo un popor gata format, refractar unei civilizaţii străine; venise deci prea târziu. Japonezii au reuşit, aşa dar, să se ferească de grefarea „moralităţii" occidentale, de alcool şi de bolile ereditare. Rezultatul e că astăzi formează o naţiune de aproape o sută de milioane de suflete şi nu se poate şti cifra pe care o va atinge populaţia niponă peste cincizeci de ani. Ei locuesc pe insule strâmte, permanent ameninţate în existenţa lor, pe de o parte de suprapopulaţia care s'a ridicat la limite necunoscute în Europa sau America, pe de altă parte de erupţiunile vulcanice şi de cutremurele de pământ. O existenţă nu tocmai plăcută... nu-i aşa"?

„Se afirmă că nu lipsesc nici în Europa statele suprapopulate, cum sunt de pildă Germania, Belgia sau Italia. E adevărat. Dar chestiunea acestor naţiuni se prezintă cu totul altfel. Germanii pot emigra, se pot duce oriunde. Nu contest că emigraţiunea întâmpină de câţiva ani încoace greutăţi din ce în ce mai mari. Fenomenul nu e decât consecinţa crizei economice mondiale, a şomajului general şi a protejării elementului naţional în câmpul muncii. Nimeni nu va interzice însă Germanilor intrarea într'o ţară, numai pentru motivul că sunt germani".

„Nu tot astfel se prezintă problema Japonezilor. Când imigrarea în Statele-Unite era încă deschisă pentru „albi",

Japonezii găseau frontierele ermetic închise, fiindcă sunt o națiune de rasă galbenă. Cam așa se petrece oriunde cu rasa galbenă".

„Japonezii alcătuesc un popor cu multe calități. Lipsiți întrucâtva de originalitate și geniu, Niponii sunt totuși oameni voinici, extrem de curajoși, abstinenți, dârzi, disciplinați și muncitori".

„De altă parte avem China, un stat uriaș care n'a constituit niciodată o unitate indisolubilă, ci mai curând un conglomerat de provincii și țări mai mult sau mai puțin asemănătoare, legate între ele poate prin dinastiile domnitoare, poate prin acea neobișnuită și inpalpabilă forță de asimilare a tot ce e chinez, sau poate prin captivanta cultură străveche chineză. Locuitorii provinciilor chineze nici nu se aseamănă ca fizic între ei. In China de Nord întâlnim tipul omului înalt și osos, pe când locuitorul Chinei de Sud e pipernicit și slab. China este o țară încremenită în nemișcare, un popor care a uitat parcă ce însemnează evoluția, desvoltarea și progresul".

„Dar, pentru oricine cunoaște cât de puțin China, un lucru rămâne nestrămutat: această țară nu poate fi nici distrusă, nici subjugată și nici înghițită. Se poate discuta doar cine anume va guverna China, căci, se știe, Chinezul n'a fost capabil să o facă. Puterea, organizația și orânduiala n'au fost dăruite Chinei decât de dinastiile străine: turcomane, mongole sau manciuriene. Dinastiile chineze, care le-au succedat, au venit la totul de-a-gata și ceea ce au construit, au construit pe fundamente create de dinastiile precedente, de sânge străin".

„Năvălirile dușmane, — așa cum se prezintă în momentul de față invazia japoneză, — precum și procesele de supunere a bucăților de țară, au fost în toată istoria Chinei la ordinea zilei. Singura deosebire e că până acuma n'au avut o atât de largă rezonanță și n'au provocat o atare îngrămădire de proteste răsunătoare în Europa și America. Din ce cauză s'au schimbat lucrurile? E clar! Pentrucă în ultimii ani, un șir de puteri occidentale au reușit să obție dela Chinezi, cu aceleași metode ca ale Japonezilor, tot felul de concesiuni, serios amenin-

țate astăzi. Acesta e motivul real al sgomotului neobișnuit care se face în jurul evenimentului din Extremul Orient. Pentru China situația actuală nu e, în fond, nicio noutate".

„Cine câștigă războiul? E greu să poți răspunde la această întrebare! Cuvântul „a câștiga" însemnează acolo cu totul altceva decât în Europa. Sunt deocamdată puțin nedumerit de faptul că Japonezii s'au aventurat atât de adânc în interiorul Chinei. Ce caută ei la Canton, de pildă, și în general în China de Sud? Vor întâlni acolo o rezistență incomparabil mai puternică decât în China de Nord și chiar la Shanghai, fiindcă în inima Chinei de Sud locuesc oameni cari constituesc un element prețios pentru armată. Oare Japonezii au putut crede serios în basmul comunismului chinez și s'au aventurat spre Sud cu intenția ca să-l distrugă? Nu-mi închipuiu. Cine cunoaște China nu vede posibilitatea bolșevizării acestei țări. Ce poate fi mai străin naturii și mentalității țăranului chinez ca bolșevismul? Comunismul nu poate sta alături de cultul strămoșilor nici de puternicul instinct de familie al Chinezilor. Ideea ar putea să fie doar o glumă bună. N'are nicio însemnătate faptul că în China există provincii denumite „roșii" și generali de asemenea „roșii"; sunt nume goale, fără conținut. Nu se poate atribui nicio importanță sub raport comunist celor chemați să guverneze în China și nici formei de guvernământ aplicată acolo, atâta timp cât nu e în stare nimenea să modifice câtuși de puțin vieața de trib a țăranului chinez, credința și tradiția lui".

„Credința în comunizarea Chinei este și ea o măsură a erorilor ce se fac, judecând aparențele specific chineze cu noțiunea noastră europeană. Aceeași greșeală, totdeauna!"

„Lucrul cel mai important pentru Japonia este să atragă China în orbita influențelor japoneze, — un scop bine determinat pentru Niponi, — sau să cucerească o etapă pe drumul către acest țel. După părerea mea, găsesc că numai acest din urmă punct de vedere e valabil. Japonia nu va trimite niciodată, milioane de coloniști în

China, iar China nu va fi considerată nicicând drept teritoriu favorabil pentru emigrare, cum nu este considerat de altminteri nici Mandciuko".

„Direcţiunea naturală a expansiunii japoneze este Sudul Oceanului Pacific. Etapele succesive ale acestei expansiuni pot fi India olandeză, Havay, Filipinele, Australia şi poate cândva California. Dar pentru a realiza astfel de intenţii, Japonia are nevoie de o putere considerabilă. Această putere odată obţinută, îi va putea asigura atunci dominaţiunea parţială asupra Chinei, asupra nenumăratelor ei izvoare de materii prime şi asupra importantelor ei pieţe de desfacere".

„Muncă pentru viitor, pregătirea unui salt mai departe... Asta e chestiunea de cel mai mare interes"...

* * *

Pentrucă e vorba de Pacific şi de intenţiile Japoniei cu privire la stăpânirea niponă asupra Oceanului, să sacrificăm o clipă problemei, studiind poziţiile celor interesaţi în mod deosebit în marea şi istorica luptă care se va desfăşura negreşit în viitorul apropiat, pe ape, pe insule şi pe litoral, luptă care, — cine ştie, — poate chiar în momentul de faţă se găseşte în curs.

Printre pasagerii vaporului se găsesc doi ofiţeri francezi din marina militară, ambii oameni extrem de interesanţi. Au pornit la drum împreună, dar se vor despărţi curând; unul pleacă spre apele Indochinei, iar celălalt spre marile fluvii chineze, pe care vapoarele militare asigură paza concesiunilor franceze.

Aplecaţi pe marea hartă a Pacificului şi cu privirea concentrată asupra denumirilor pe care le repetă astăzi toată lumea, am petrecut ore de-a-rândul în convorbiri amănunţite cu marinarii francezi. M'au iniţiat cu răbdare în complexul tuturor intereselor concentrate în Pacific, ale căror date ei le cunosc perfect.

Am încercat deci, cu ajutorul lor, să le desleg, pentru a le putea apoi prezenta cetitorilor.

Pe măsură ce adânceam problemele, îmi dădeam tot mai bine seama cât de puţin se cunosc la noi aceste chestiuni capitale şi cât de des facem greşeli de neiertat vorbind şi scriind despre ele.

Se ştie astăzi că în jurul imensului rezervor de apă sărată pe care noi îl numim Oceanul Liniştit şi în limba internaţională i se spune Oceanul Pacific, se va hotărî cât de curând destinul unei bune părţi din omenire. Marile puteri au început de mult înarmări pe litoralul oceanului, fortificaţii de care va depinde pacea sau războiul şi de care e legată în prezent criza mondială. Privirile puternicilor lumii sunt îndreptate către Răsăritul îndepărtat şi în faţa mizei ce se joacă acolo, obiectul litigiilor europene pare într'adevăr un lucru nu prea însemnat.

Trei sferturi din coloniile Marei Britanii sunt aşezate în jurul Pacificului. Aceste proprietăţi coloniale livrează, în afară de cărbuni, partea cea mai mare de materii prime necesare industriilor engleze, livrări care se ridică uneori până la 90% din nevoile totale.

Pe Pacific se găseşte apoi puterea mondială a Statelor-Unite, ca să nu mai vorbim şi de „neînsemnatele" fragmente de putere, cum sunt insulele Havayene şi Filipinele.

Şi tot Pacificul continuă să fie izvor de vieaţă pentru Japonia, pentru imensul Imperiu colonial al Olandei, pentru Indochina franceză cu 24 milioane de locuitori, pentru insulele Oceaniei şi, în sfârşit, pentru China şi, indirect, Rusia Sovietică. Nu vorbesc oare destul aceste câteva reamintiri din geografia politică? Nu precizează ele clar ce înseamnă o dominaţiune asupra Pacificului?

Pentru această dominaţiune a început deja jocul mare, iar puterile interesate au luat poziţiunile de atac. Să privim puţin mai atent aceste poziţiuni.

„Ambele porţi de intrare în Oceanul Pacific, — constată convorbitorii mei francezi, — se găsesc în momentul de faţă în mâinile popoarelor anglo-saxone. Anglia stăpâneşte intrarea Singapore, iar Americanilor le aparţine Canalul Panama. Importanţa acestor două porţi de intrare nu se poate compara. Prin Canalul Panama trece

dus şi întors circa 20% din tonajul Pacificului, în timp ce restul de 80% se scurge prin strâmtoarea Singapore. Studiind numai această poziţie statistică ne putem da seama de rolul covârşitor pe care îl joacă reduta dela Singapore şi puterea pe care o deţine Marea Britanie în Oceanul Pacific mulţumită acestei fortăreţe. Afară de asta, în posesiunea ei colonială nu se găsesc numai Singapore şi Insulele Malaeze, ci şi Hong Cong, partea de Nord a Insulei Borneo, Australia, partea de Est a Nouei Guineea, Noua Zeelanda, Canada şi, în sfârşit, arhipelagurile şi insulele mai mari sau mai mici, ca de pildă Insulele lui Salomon, Ellice, Figi, Tongo şi multe altele. Acestea sunt cu oarecare aproximaţie posesiunile engleze în Pacific. Nu trebue deci să mai subliniem că în atari împrejurări Anglia exercită cea mai importantă influenţă asupra Oceanului Pacific. De aici reiese clar că „statul quo", în ce priveşte Pacificul, constitue pentru Marea Britanie un ideal".

„Pe aceste imense întinderi de ape, Anglia reprezintă un pronunţat element conservator, pe când Japonia, frământată de dinamismul său, chinuită de nevoile sale demografice şi geopolitice, silită de un naţionalism mistic, care nu poate fi tăgăduit, constitue un element de nesiguranţă şi mişcare, de schimbare şi luptă".

„Dela intrarea Marei Britanii în posesiunea teritoriilor vaste din jurul Pacificului, până în momentul de faţă, s'au schimbat multe în Extremul Orient. Evoluţia neobişnuit de accelerată a Statelor-Unite într'o parte a Pacificului, progresele realizate de Japonia în altă parte, au pus Anglia în faţa unor situaţiuni noi şi au provocat un proces fulgerător de realizări în proprietăţile ei coloniale".

„Statele-Unite au încheiat relativ repede procesul de expansiune în apele Pacificului; acţiunea s'a mărginit la dominaţiunea asupra insulelor Havayene şi Filipine, Guam, Midway, a unei părţi din Samoa şi a altor câteva insule fără mare importanţă. Americanii au terminat expansiunea puţin timp după terminarea procesului analog britanic. Chiar şi această împrejurare pune Statele-Unite

cot la cot cu Anglia, ca a doua mare putere conservatoare în Pacific, care se sbate şi ea pentru menţinerea „statului quo" cu orice preţ. Aşa dar, apare în mod logic paralelismul de interese în această parte a globului ale ambelor puteri anglo-saxone. Frontul comun mai atrage după sine încă trei puteri: Franţa, Olanda şi Rusia Sovietică, interesate şi ele tot atâta în menţinerea „statului quo" pe Pacific".

„In faţa blocului de puteri stă singuratecă Japonia, hotărîtă cu înverşunare la distrugerea „statului quo", şi la asigurarea dominaţiunii nipone asupra Oceanului Pacific".

„Intre ambele fronturi, cu interese diametral opuse, stă paralizată China, care în prezent este primul câmp de luptă şi, dacă vreţi, prima piesă aruncată în desfăşurarea acţiunii"....

Să studiem acuma poziţiunile şi forţele fiecărui actor din acest mare joc început în Oceanul Pacific. Intâi, partea anglo-americană:

„Sistemul englez de defensivă se sprijină pe un patrulater, ale cărui colţuri sunt: Singapore, Hong Cong la Nord, portul Darwin la Sud şi Esquimali (Canada) la Est. Din aceste patru puncte, Singapore este astăzi cea mai puternică fortăreaţă maritimă a lumii, iar în Hong Cong Marea Britanie dirijează de jumătate de an lucrări intense, care vor face din acest port o bază navală întărită, de primul rang. Pe lângă lucrările de fortificaţie, avansate mult, Hong Congul mai este prevăzut ca un principal nod de drumuri aeriene, şi anume: două mari linii, intercontinentale, engleză „Imperial Airways" şi americană „Panamerican Airways", precum şi o linie locală „C. N. A. C" (Chinese National Aviation Corp.)".

„Sistemul defensiv englez este strâns legat de sistemul defensiv american, care se sprijină pe un triunghiu. Primul din cele trei colţuri ale sistemului defensiv american îl formează la Nord Alaska, sau mai bine Insulele Aleutice, al doilea colţ Insulele Havayene, iar ultimul Canalul Panama. Alaska şi Insulele Aleutice sunt întărite de Americani într'un tempo accelerat, iar în Sitka

Harbour, pe Alaska, s'a construit de curând o puternică bază aviatică, amenajată cu instalații de ultima perfecțiune. O bază asemănătoare, în Dutsch Harbour, pe una din Insulele Aleutice, e pusă deja în funcțiune. Alte baze sunt în proiect și, între timp, Insulele Aleutice sunt fortificate în grabă".

„In timpul ultimelor manevre navale americane, ale căror teme s'au desfășurat în apele triunghiului defensiv, un rol deosebit de important a trebuit să-l susție Insulele Aleutice".

„Insulele Havayene sunt de mult întărite, iar primul lor port, Pearl Harbour, care este în același timp și punct de defensivă, nu e umbrit ca putere câtuși de puțin de portul Singapore. E amenajat în prezent cu forturi moderne, cele mai tari baterii de coastă, hangare aviatice subterane, depozite pentru munițiuni, rezervoare de combustibil, etc.".

„Punctul al treilea, Panama, nu este neglijat, sub niciun raport".

„Trebue să se menționeze că Insulele Havayene sunt prevăzute, în caz de războiu, ca prima linie defensivă a sistemului american, după o eventuală părăsire a Insulelor Filipine. Chestiunea acestor insule din urmă și rolul pe care îl vor juca în sistemul american de defensivă pe Pacific, nu sunt încă destul de clare. In anul 1945 Insulele Filipine vor căpăta o totală independență și-și vor lua rămas bun dela Inaltul Comisar al Statelor-Unite, care continuă încă să funcționeze. In prezent, aceste insule trec prin diferite faze de autodeterminare, prevăzute de lege. Fostul Șef al Statului Major american, generalul Mac Arthur, organizează în Filipine o armată în toată regula, o aviație militară, baze și linii de apărare pe coaste, etc., ceea ce ne face să presupunem că în cazul unui eventual atac, aceste insule nu vor rămânea fără apărare. Afară de asta, în Filipine se rostesc tot mai des vocile de nemulțumire față de independența obținută, — nerealizată încă în total, — care a înrăutățit serios starea economică și financiară a insulelor. Fără îndoială că și actualul conflict chino-japonez, ca și politica de expansiune japoneză din ce în ce mai agresivă, a dat destul de gândit naționaliștilor filipineni. Unirea Filipinelor cu Statele-Unite le dădea mari foloase economice, care, în momentul proclamării independenței, au încetat automat. Așa încât nu e sigur că, în anul decisiv 1945, Filipinele vor primi să beneficieze de independența acordată de Statele-Unite".

„Acuma să vedem ce pozițiuni opune Japonia patrulaterului englez și triunghiului american, pe Oceanul Pacific".

„Japonia posedă și ea, un șir de pozițiuni insulare, care, împreună, constituesc valul de apărare și de acoperire a insulelor nipone. Punctele respective de întăriri ale acestui val sunt: arhipelagul Pescador, Taiwan (Formosa), Amami-Oho-Sima, Insulele Caroliniene și Marshall (fost germane) și, în sfârșit, Insulele Curile. Asta-i tot".

Am procedat cu ofițerii francezi de marină la trecerea în revistă a pozițiilor albe și galbene de pe Pacific și de pe coastele lui. Operațiunea a fost extrem de utilă, pentru a înțelege natura și etapele acțiunii, și pentru a face cunoștință cu posibilitățile scenei și cu resursele actorilor.

* * *

Călătoresc cu noi, pe același vapor, câțiva reprezentanți ai finanței internaționale. Sunt chemați în Extremul Orient de situația neliniștitoare a capitalurilor, blocate parțial sau total, din cauza războiului. Primesc și trimit mereu de pe vapor cablograme foarte costisitoare, și studiază fără întrerupere rapoarte, bilanțuri și situațiuni statistice.

E o lume cu totul alta decât aceea în care m'a inițiat Claude Farrère și nu se aseamănă nici cu lumea în care m'au introdus ofițerii francezi de marină. E lumea magică a cifrelor, a intereselor amețitoare, a câștigurilor fantastice și a prăbușirilor tragice. Potentații capitalului, cari fascinează prin curajul concepțiunilor și

mărimea riscurilor, alcătuesc o lume, fără îndoială, de un romantism de multe ori aventuros. Fiindcă fiecare combinaţie financiară poate fi o aventură, iar în unele cazuri aventura financiară devine şi romantică.

Printre magnaţii banului, pe care vaporul îi poartă către ţările Orientului îndepărtat, se găsesc trei personalităţi deosebit de interesante.

Primul e domnul F., mare bancher american, considerat unul din aşii Walstreet-ului şi Bursei din New-York. Capitalurile lui imense lucrează de vreme îndelungată în China de Sud, mai ales în provincia Kwantung. A participat la finanţarea construcţiei de cale ferată Hong Cong—Hankeu, terminată de curând, linie de comunicaţie de o importanţă covârşitoare în China, atât din punctul de vedere strategic cât şi economic. Se duce la faţa locului să se convingă de situaţiunea reală a afacerilor. Are rapoarte concludente din care reiese că mişcarea comercială şi circulaţia capitalului, de pildă la Shanghai, a încetat aproape cu desăvârşire. Acest centru financiar şi comercial, prin care s'au scurs miliarde, considerat nu de mult un New-York asiatic, este în prezent complet paralizat. Se mai lucrează, dar într'o formă mult redusă, între Hong Cong şi Canton. Operaţiunile financiare se fac însă cu o teamă permanentă de atacurile pe mare, de bombardamentele aeriene deasupra Cantonului, dar mai ales cu teama pricinuită de eventualitatea blocării Hong Congului. Din această cauză domnul F. are intenţia să părăsească vaporul chiar în acest port britanic.

Capitalistul despre care vorbesc este un vechiu cunoscut al Poloniei. Ne ştie ţara bine, de când banca lui a luat parte la organizarea împrumutului de stabilizare din anul 1927. Câţiva ani mai târziu, domnul F. a petrecut din nou câteva săptămâni în Polonia, unde a dus tratative cu funcţionarii superiori pe tema electrificării ţării.

Al doilea personaj deosebit este domnul P., un tânăr francez, directorul unei mari bănci din Paris, specializat în afacerile cu China. Banca de sub conducerea

sa posedă în China căi ferate, tramvaie electrice, hoteluri şi fabrici. Capitalurile învestite în aceste întreprinderi ajung la cifre de miliarde. Sucursalele băncii, împrăştiate în toată China, au fost distruse în majoritate de actualul războiu, iar cele salvate nu pot activa sub nicio formă. De aceea domnul P. pleacă în China, unde trebue să studieze personal situaţia şi să dicteze măsuri noi, potrivite cu împrejurările.

Personajul al treilea este poate cel mai interesant. Mare potentat financiar japonez, marchizul S., înrudit cu familia Mikadoului, locueşte mai tot timpul la Paris, unde a cheltuit multe milioane pentru studiile tineretului japonez. Domnul marchiz are în proprietate numeroase fabrici şi instituţii financiare şi comerciale. El posedă între altele o fabrică de porcelanuri de artă, ale cărei produse sunt o adevărată mândrie a industriei japoneze. In unele muzee europene şi americane, precum şi în unele colecţii ale bogătaşilor, se găsesc câteodată nişte vaze japoneze, minunat lucrate, cu un desen de o fineţe desăvârşită şi un colorit fermecător. „Asta e o veche „Satsuma", va explica, respectuos, călăuza.

Toate aceste vaze, oriunde se găsesc, sunt produse de fabrica marchizului S., transmisă din generaţie în generaţie.

Aceşti trei mari reprezentanţi ai finanţelor americane, europene şi japoneze discută conflictul din Extremul Orient. Americanul şi Francezul, reprezentând interese oarecum comune, vor avea opiniuni asemănătoare, iar Japonezul, evident, va privi altfel chestiunea. Părerile acestor „prinţi financiari" sunt de un interes tot atât de mare ca şi opiniunile reprezentanţilor armatei şi marinei, sau ale factorilor politici. Ţinând în seamă că războiul din Extremul Orient se desfăşoară în primul rând pentru obţinerea de materii prime şi pieţe de desfacere, chestiuni ce fac parte din domeniul lor, nu e riscat să se afirme că uneori părerile marilor financiari primează chiar.

Americanul şi Francezul constată unitar că: „Japonia a reuşit, fără să aibă materii prime de bază, să

inunde cu produsele ei trei sferturi din lume şi să provoace o criză în diverse ramuri de producţie europene şi americane, criză care a luat, adeseori, proporţii catastrofale. Milioane de lucrători europeni şi americani şi-au pierdut posibilitatea de existenţă, fiind aproape cu desăvârşire excluşi din piaţa muncii. Au trebuit eforturi uriaşe din partea marilor puteri economice, ca Statele-Unite şi Marea Britanie, pentru a stăvili această supraproducţie de mărfuri japoneze. Eforturile însă n'au reuşit decât în cazuri izolate".

„In momentul de faţă ne găsim angrenaţi în rezolvarea unei întrebări tragice. Care va fi situaţia industriilor noastre când într'o zi, Japonia se va găsi în posesiunea bogatelor izvoare de materii prime ale Chinei? Până la ce grad se va mări puterea de revărsare a industriilor ei şi care va fi efectul acestei expansiuni, dacă noi, Europenii şi Americanii, n'am putut respinge decât cu greu atacurile industriei nipone pe pieţele mondiale, atunci când Japonezii nu aveau izvoarele de materii prime necesare. Ce forţe potrivnice am putea utiliza?"

„Recunoaştem categoric că nu vedem aproape nicio posibilitate. Scăderea preţului de cost a producţiei europene sau americane, la un nivel numai apropiat de nivelul preţurilor japoneze, este o himeră. Aceasta ar condiţiona scoborîrea preţului mâinii de lucru la un sfert din preţul actual, dacă nu chiar mai mult. Ştie oricine că nu se poate găsi un lucrător american, francez sau englez, care să consimtă a lucra cu salarii scoborîte la un sfert, reducându-şi standardul actual de vieaţă cu trei sferturi".

„Singura soluţie ar fi închiderea completă pentru mărfurile japoneze a pieţelor europene şi americane, împreună cu pieţele coloniilor şi ale dominioanelor. Pentru o asemenea măsură e necesară însă solidarizarea tuturor marilor puteri. Din nefericire, acest lucru este irealizabil. Totdeauna se găseşte un stat care se lasă ispitit de perspectiva foloaselor materiale imediate şi frânge frontul comun, anulând astfel scopul urmărit".

„Avem o experienţă prea bogată în această privinţă ca să se mai poată crede în realizarea unui asemenea proiect".

„Să fim optimişti o clipă şi să presupunem că Japonia, după ocuparea Chinei de Nord şi după stabilirea influenţei ei în China de Sud, nu va risipi totuşi mărfuri fără concurenţă în restul lumii. Rezultatul? Aceste mărfuri vor inunda, de sigur, China, pentrucă acesta este doar motivul actualului război, şi pentru pieţele ei de desfacere sângerează astăzi Japonia".

„Astfel, China se poate considera irevocabil pierdută pentru expansiunea economică a rasei albe, şi faptul în sine este o catastrofă. Ea a fost ultimul imens teritoriu de expansiune transoceanică, unica ţară de care au putut fi legate speranţele Europei şi Americei în secolul al XX-lea. Veacul trecut a fost epoca industrializării Statelor-Unite şi Japoniei, veacul prezent era o promisiune pentru industrializarea Chinei".

„Europa şi America ar fi putut, în secolul al XX-lea, să scoată din acest nesfârşit teritoriu nu mai puţine beneficii decât acelea pe care le-au avut în veacul trecut din industrializarea Statelor-Unite şi Japoniei. Spre pieţele statului chinez, care a prosperat şi s'a modernizat în ultima vreme, s'a scurs o cantitate importantă din producţia americană şi europeană. Mulţumită acestor pieţe şi numai lor, lucrătorul „alb" a putut să aibă asigurată, multă vreme încă, o existenţă".

„Puţini îşi dau seama de ceea ce a făcut în China Ciang Kai Shek, în ultimul deceniu şi ce perspective s'au deschis pentru industria Europei şi Americei. Dacă acuma douăzeci de ani, China a construit căi ferate şi stabilimente industriale, lucrările au fost provocate de diferite grupuri financiare europene, care, simţind interesul lor în aceste investiţiuni, au reuşit să influenţeze în sensul dorit factorii determinanţi chinezi. Nu China se interesa atunci de investiţiile făcute acolo, ci lucrările efectuate erau mai mult impuse. In ultimii ani însă, situaţia întreprinderilor de lucrări mari s'a schimbat radical. De data asta s'a adresat China însăşi grupurilor fi-

nanciare europene și americane, și câteodată chiar guvernelor, pentru a învesti în această țară capitaluri în cât mai largă măsură".

„Călătoria de câteva luni prin Europa a d-rului Kung, vice-președinte de Consiliu și ministru de Finanțe chinez de atunci, constitue un exemplu tipic al nouei situații. Dr. Kung a făcut în Europa comenzi pe o scară întinsă. In cursul ultimilor zece ani, s'au învestit în China capitaluri mult mai mari decât în decursul istoriei ei de câteva veacuri. Conlucrarea între China de o parte, și marile puteri europene și Statele-Unite de altă parte, s'a desfășurat armonic. Xenofobia chineză? Nu trebue luată în serios. Nu e necesară decât pentru mase, pentru opinie și pentru un efect exterior, dar n'are nimic comun cu adevăratele ei interese".

„Iată dar, cum va trebui să renunțăm la toate speranțele în cazul cuceririi Chinei de către Japonezi!... S'ar putea ca Japonia să piardă războiul? Așa ceva e foarte greu de închipuit".

Marchizul S. expune și el situația, dar dintr'un punct de vedere exclusiv japonez. Totuși, nici părerea lui despre expedițiunea armată pentru „lâna de aur" chineză nu este mai entuziastă. El afirmă că Japonia, începând războiul împotriva Chinei, a săvârșit o mare greșeală. Acest războiu poate să ducă Japonia la ruină financiară, atingând foarte puțin substanța finanțelor chineze și mai puțin situația ei economică. Nu trebue să se uite că în timp ce toate forțele economice ale Japoniei sunt concentrate în interiorul granițelor ei și înhămate la opera de distrugere, uriașele bogății financiare ale Chinei se găsesc departe de granițele lor și departe de zona de operațiuni militare, la Singapore, Penang, Saigon, Batavi, Bangcok, Manilla, pe insulele Oceaniei și Samoa, la Hong Cong și, în sfârșit, pe concesiunile exteritoriale ale Shanghaiului. Aceste capitaluri imense, ajunse la cifre fantastice, despre care Europa n'are nicio idee, Japonia nu le poate atinge, pentrucă sunt plasate în afara oricăror posibilități de a le dobândi. Mai curând sau mai târziu, Japonia este amenințată de o completă

prăbușire a vieții economice, provocată de acest războiu, indiferent de rezultatul lui final, în timp ce finanțele chineze vor rămânea în cea mai mare parte neatinse. Chiar astăzi, aproape tot exportul japonez, — acel export care acaparase întreaga lume și contribuise la întărirea statului, — s'a prăbușit și nu se știe dacă va mai fi în stare să se refacă. Dar amenințarea cea mai gravă, declanșată de conflagrația actuală, este, fără îndoială, pierderea pentru Japonia a tuturor șanselor de a mai lucra cu China, pierdere ireparabilă, pentrucă această conlucrare era absolut necesară Niponilor, din toate punctele de vedere.

Marchizul S. contestă un rezultat pozitiv pentru Japonia din războiul cu China și nu prevede niciun fel de beneficiu pentru vieața ei economică. Dimpotrivă, se teme de urmări catastrofale și constată cu amărăciune că cea mai mare parte din reprezentanții capitalurilor japoneze sunt, ca și el, de aceeași părere.

Cine are dreptate? Francezul și Americanul sau Japonezul? Toți trei cunosc perfect Extremul Orient și interesele lui, totuși, concluziunile lor sunt diferite. A cui diagnoză este justă? Războiul actual va întări într'adevăr, atât de necrezut, forța economică japoneză, așa cum au accentuat Francezul și Americanul, făcând expansiunea niponă de neînvins, sau mai de grabă va duce la ruină vieața economică a imperiului insular, cum îi este teamă Japonezului?

Prea de vreme, să găsim astăzi un răspuns la întrebare, răspuns de care va depinde poate destinul lumii în viitor. Așteptăm, așa dar, anii cari vin.

CAPOD'OPERA OMULUI ALB

De o săptămână mă găsesc în Singapore. Am băut până acuma un număr apreciabil de coctailuri răcoritoare în „Hotelul Raffles" unde în anumite ore din zi se adună o mulțime de localnici. Plantatori din împrejurimi, ofițeri, intelectuali, tipuri din alte categorii sociale, consumă

și stau de vorbă pe veranda spațioasă și bine umbrită. „Hotelul Raffles“ este în Singapore cam în genul „Savoyului“ din Londra, cu singura deosebire că întâietatea „Hotelului Raffles“ în capitala Straits Settlement-ului este de necontestat.

Am vizitat apoi „Biblioteca Raffles“ și „Muzeul Raffles“, una din cele mai interesante colecții din Extremul Orient, care se bucură de o faimă largă, binemeritată. Am cumpărat câteva cărți în marea librărie engleză din „Raffles Place“. In trecere pe străzi am putut observa un grandios edificiu „Raffles College“. Dacă mai adăugăm și monumentul „Raffles“, se pare că vom avea un complet desăvârșit. In sfârșit, atâtea lucruri „Raffles“ în Singapore au început să mă intrige serios. Cine e „Raffles“? Ce personaj ilustru poate fi? Mărturisesc rușinat dela început că nu cunosc numele acesta nici din școală și nici mai târziu n'am auzit de el, așa încât aici la Singapore unde numele de Sir Stamford Raffles e pronunțat la fiecare pas, e însemnat pe piețe, pe școli, pe frontispiciul muzeelor, al bibliotecilor, al hotelurilor și institutelor de științe, am devenit curios și în același timp îngrijorat de neștiința mea. Mai târziu, când am reușit să cunosc povestea vieții și istoricul faptelor genialului și ciudatului pionier, nu mi-a mai fost posibil să mă desprind de firul lor, atâta farmec și atâta măreție radiază fantasticele lui acțiuni, atâta romantism, atâta perseverență și tărie britanică exprimă ele. Povestea lui Sir Stamford Raffles e nota caracteristică a condițiunilor în care s'a putut clădi uriașa și strania creațiune ce poartă astăzi denumirea de „Imperiul Britanic“. Consacrăm, așa dar, o pagină ilustrului englez, necunoscut la noi, fiindcă e imposibil să vorbești de Singapore fără a te opri admirativ la meritele întemeietorului. Azi n'ar fi existat nici oraș cu numele Singapore, nici port, — al zecelea din lume în privința tonajului, — nici, în sfârșit, dominația Marei Britanii asupra căilor de comunicație din Extremul Orient, dacă n'ar fi existat Sir Stamford Raffles.

S'a născut în anul 1781, pe vaporul tatălui său, în timpul unei curse obișnuite pe apele Indiilor de Vest. Raffles a fost deci predestinat dela început a fi copilul mării, în toată puterea cuvântului. La școală a umblat scurtă vreme fără a-și fi putut însuși prea multă cultură, care, după cum vom vedea, nu i-a lipsit mai târziu. La vârsta de 14 ani, silit de grele condițiuni de existență, a intrat în slujba puternicei societăți „East India Company“, care deține în istoria colonială a Angliei un rol deosebit. Suntem în pragul veacului al XIX-lea, epocă de neobișnuită expansiune colonială a Marei Britanii și de fantastice realizări în acest domeniu. Era în timpul organizării celui mai mare imperiu colonial și momentul în care noi cuceriri splendide de abia se pregăteau. A fost se vede destinat lui Stamford Raffles să primească în această goană pentru primatul Angliei în lume un rol de primul rang.

Nu avea mai mult de 24 de ani, când a fost trimis în Peninsula Malaeză, la Penang, pentru a lua în primire postul de ajutor de secretar al guvernatorului. Dominația Britaniei în peninsulă nu era destul de întărită pe vremea aceea. Lupta mare pentru supremație pe arhipelag și în apele malaeze se dădea cu Olanda și fiecare din aceste două puteri încerca să obție un monopol comercial în lumea asiatică, împiedicându-se reciproc din răsputeri. Din toată Peninsula Malaeză, nu se găseau propriu zis în mâinile Angliei decât două puncte: Penang și Malakka. Restul peninsulei era împărțit între mai mulți puternici locali, independenți încă. Statele lor mici erau privite cu aceeași lăcomie atât de Anglia cât și de Olanda. După câteva zeci de ani Marea Britanie le-a cucerit definitiv.

Dar lupta între Anglia și Olanda se mai ducea și în alte puncte care desemnau drumul către Extremul Orient și anume la Ceylon și Jawa.

Mica insulă Singapore, care se mândrește azi cu un oraș de jumătate de milion populație și cu cea mai puternică fortăreață maritimă a lumii nu compromitea nici pe vremea aceea aureola numelui său (Sinhapura însem-

nează: Orașul Leului); puținii curajoși amatori de vânat sălbatec găseau acolo un adevărat raiu.

Cu timpul s'a creat pe insulă o colonie „colorată", cu o populație recrutată mai ales dintre emigranții din Sumatra apropiată și Malaezia.

Politicește, insula depindea atunci de puterea Sultanului musulman Jehore, care ar fi rămas uimit dacă i s'ar fi arătat ce perle fără preț poartă în coroana sa.

Stamford Raffles, în etate de 24 de ani, fără o cultură completă, s'a apucat imediat de lucru, în Penang. Invăță în scurtă vreme limba malaeză, studie datinile și credințele poporului și astfel s'a apropiat de sufletul malaez, pentru care a avut apoi o iubire adâncă până la moarte. Și-a câștigat curând nu numai prietenia și credința Malaezilor, ci și considerațiunea măgulitoare a lordului Minto, vice-regele Indiei, care a descoperit în Raffles un cunoscător de preț al triburilor malaeze. N'a trecut mult și Raffles a fost numit în postul de administrator al unei importante regiuni din Jawa, care aparținea pe atunci Angliei. De acolo, face o carieră, urcându-se vertiginos. Priceperea lui deosebită, experiența în chestiunile malaeze, și popularitatea pe care o avea în mijlocul acestui frumos popor, l-au ajutat considerabil în urcușul către posturile din ce în ce mai înalte.

In anul 1807, se înapoiază la Calcuta cu titlul de agent general al guvernului pe apele de Est. Postul era însemnat și i-a deschis largi posibilități. Le-a folosit mai întâi pentru a convinge guvernul să întreprindă o expediție armată împotriva Olandezilor, pe Jawa. Această expediție, condusă personal de lordul Minto, cu colaborarea strânsă a lui Raffles, ca „Intelligence Officer", a fost încoronată de un deplin succes. Batavia cade în mâinile Englezilor. Lordul Minto părăsește curând armata și lasă pe Raffles în postul de guvernator general al insulei. Un complet „halselfman", aproape fără educația școlară, Raffles este ridicat, la vârsta de 30 de ani, într'un post din cele mai înalte din administrația colonială. Răzbate acolo grație energiei sale legendare și calităților excepționale cu care era dotat.

Timp de 7 ani el rămâne la Jawa. După cedarea insulei către Olanda, în schimbul insulei Ceylon, Raffles pleacă în Sumatra. Și-a dat curând seama de greșeala enormă a Angliei, săvârșită prin renunțarea la Jawa, și de foloasele comerciale imense pe care isteții Olandezi au început să le tragă din această insulă, acaparând fără întârziere în Batavia aproape tot traficul naval al strâmtorilor. Ce să facă Raffles? A conceput un plan: să găsească un loc în apropierea Jawei, care să rivalizeze cu Batavia în ce privește poziția geografică. Acest loc să-l obție pentru Marea Britanie și să construiască acolo un port liber, fără niciun fel de taxe vamale sau impozite, cu scopul de a atrage vapoarele dela costisitoarea și nu prea ideal situată Batavia.

In anul 1818, Raffles s'a dus cu proiectul său la Londra, unde întreaga afacere a fost predată puternicei „East Asia Comp". In capitala Angliei are din nou de-a-face cu foștii săi patroni. Proiectul lui Raffles este primit la Londra fără niciun entusiasm, ba chiar cu oarecare neîncredere. Ideea cumpărării unui petec de pământ, pentru a întemeia un port care să rivalizeze cu Batavia, a fost considerată ca imposibilă, fantastică, dacă nu chiar nebună. Dar intransigența și hotărîrea lui Raffles vor învinge și de data asta. S'a spus, în sfârșit, la Londra și Calcuta că dacă această fantezie nu va costa prea mult se va încerca. Raffles primește ca ajutor pe colonelul Farquhar, fostul rezident la Malakka, fonduri nu prea însemnate și puteri depline pentru căutarea acestui promițător petec de pământ.

Nici n'au descins bine de pe vapor în Peninsula Malaeză, pentru a începe studiile, și au și început intrigile și greutățile de tot felul. Farquhar ținea să stabilească neapărat baza britanică în arhipelagul Malaez, pe insula Bentam, iar guvernul din Penang dorea ca locul ei să fie ales în Rhio. Raffles nu ascultă pe nimeni și continuă neobosit să cerceteze coastele peninsulei. „Evrica"! Intr'o zi, a acostat împreună cu Farquhar, pe insula Singapore. Alegerea s'a făcut într'o clipită. Cu ochiul genial și intuiția fără pereche, a apreciat dintr'o-

dată toate foloasele ce le poate aduce Angliei mica insulă. A înțeles nu numai că aici e locul visat pentru un port liber, pe care să nu-l poată concura niciun alt port din aceste mări, ci și că, insula Singapore, în mâini engleze, va însemna nici mai mult nici mai puțin decât o dominație exclusiv engleză asupra drumurilor de comunicație ale Extremului Orient. Se adresează din nou factorilor hotărîtori, de data asta cu un proiect definitiv, și puterea de convingere a biruit încăodată, înlăturând și greutățile și intrigile.

Investit cu titlul de „Sir", semnează în 1819, în numele „East India Company" un tratat preliminar cu Sultanul Jehore, ca proprietar al insulei Temengong, și cu „dato" (șeful) Singaporelui. Prin acest tratat insula Singapore a fost cedată Angliei și în schimb „East India Company" s'a obligat să plătească Sultanului, lui „dato", precum și urmașilor lor de drept, câte o pensiune anuală, nu prea ridicată. In felul acesta, cu prețul câtorva mii de dolari anual, așa dar aproape pe nimica, Marea Britanie a obținut o insulă, care i-a înlesnit într'o măsură considerabilă să realizeze apoi pozițiunea de „cheie" a apelor din Extremul Orient.

Acesta a fost ultimul triumf al lui Sir Stamford Raffles. Guvernul Penangului și chiar Consiliul puternicei „East India Company" nu și-au putut ierta atitudinea de opoziție față de proiectul lui Raffles, și și-au dat seama cu prisosință câtă dreptate a avut el în concepția susținută cu atâta dârzenie. Oamenilor în general nu le place să li se discute o afirmațiune. Ne putem închipui deci cât a avut de luptat Raffles pentru a înlătura tezele contrarii proiectului său, când aceste teze erau susținute de elemente cari dețineau puterea și se bucurau de influență.

Pentru amenajarea noului oraș și port, Raffles avea nevoie de bani. Intrigile contra lui, calomniile și atacurile s'au înmulțit, încât la un moment dat atmosfera a devenit insuportabilă. Niciun proiect al lui n'a mai fost acceptat și nicio propunere nu i s'a mai luat în discu-

țiune. In majoritatea cazurilor nici nu mai primea vreun răspuns la ele.

Biruit, bolnav, obosit de toate, ruinat și încolțit de creditori, hotărăște să se întoarcă în Anglia. Luându-și rămas bun dela negustorii și coloniștii, cari între timp se stabiliseră în noul port britanic, Singapore, Raffles a ținut o scurtă cuvântare, devenită apoi testamentul vieții și operei lui. A subliniat că voința i-a fost ca Singapore să rămâie pentru totdeauna ceea ce a vrut el: un port liber, fără nicio plată, fără niciun impozit sau taxă. Pleacă cu speranța că voința lui de întemeietor al portului va fi respectată.

In ziua îmbarcării, vaporul care trebuia să-l ducă pe Raffles în Anglia a luat foc. Pasagerii vasului au fost salvați dar opera științifică a marelui colonizator, notele lui, manuscrisele și colecțiile bogate, au căzut pradă focului. Se înapoiază în Insulele Malaeze. Acolo, își pierde în scurtă vreme soția și trei copii. Bătrân și sfârșit de puteri la 42 de ani, se îndreaptă către patria natală cețoasă și ploioasă din Nordul îndepărtat, lipsită de căldura și soarele malaez, unde moare curând, uitat și părăsit de toți, încât nici astăzi nu se știe unde este mormântul lui.

Dar testamentul pe care l-a închis în locuțiunea de bun rămas, a devenit pentru Anglia o datorie sacră. După 112 ani dela moartea lui Sir Stamford Raffles, Singapore este conform voinței lui un port liber în care nu se plătește niciun impozit și nicio taxă, deosebindu-se de toate celelalte porturi engleze, care percep plată.

Așa cum se întâmplă câteodată în istorie, opera a depășit pe creator și a rămas, în amintirea lui, ca monument de o măreție nemuritoare.

* * *

Sir Stamford Raflles ar rămâne uimit, cu siguranță, dacă s'ar ridica azi din mormânt să vadă ce a devenit după o sută de ani de existență opera lui. El a fost adânc convins de eficacitatea alegerii locului, și asta i-a

dat puterea de luptă în condițiuni atât de grele. Chiar el, atât de pasionat de opera sa încât a plătit cu vieața această pasiune, chiar el care profetiza un viitor strălucit acestei insule, legând de ea proiectele gigantice ale supremației britanice în apele Extremului Orient, n'ar fi crezut, dacă cineva i-ar fi înfățișat acum 120 ani visiunea portului Singapore, așa cum este în prezent. Singaporele de astăzi prezintă sub toate unghiurile de privire o poziție pentru a cărei descriere e nevoie de cifre și noțiuni fantastice, în comparație cu suprafața miniaturată a insulei. De orașul și portul Singapore, realizat prin intuiția genială a unui om, depinde astăzi atât de mult constelația politică și economică a lumii, încât este considerat cu drept cuvânt un punct central al atențiunii marilor puteri.

Cercetăm o clipă harta și medităm. Am auzit de atâtea ori, când a fost vorba de geopolitică, denumiri de „poartă" și „cheie", încât nu ne mai impresionează astăzi; au fost uzitate destul în decursul veacului nostru. Nici în acest caz nu vom putea întrebuința o altă denumire. Singapore este, în toată puterea cuvântului, „cheia" Extremului Orient, este „poarta" mărilor Chinei și Japoniei. Cine are Singapore, domnește asupra apelor din Orientul Extrem și poate separa în orice clipă China și Japonia nu numai de Europa și Africa, ci chiar de o parte importantă a Asiei.

Singapore, care n'a existat de loc acum 120 de ani, este astăzi un oraș cu mai bine de jumătate de milion de locuitori. Dar nu acesta este lucrul cel mai de seamă. Există pe pământ destule orașe, cari, prin desvoltarea lor rapidă, au uimit lumea. Mai demn de luare aminte este alt fapt: Singapore se situiază azi în locul al zecelea din porturile lumii, în ce privește descărcarea mărfurilor. Prin strâmtoarea lui trec anual, în ambele sensuri, circa 12.000 vapoare, din care o mare majoritate se opresc în port. Din acest trafic, Singapore scoate fluvii nesfârșite de aur. In sfârșit, de o covârșitoare însemnătate este și faptul că Singapore a devenit capitala cauciucului și a

cositorului englez, și cine se poate orienta câtuși de puțin în chestiunile economice știe ce înseamnează asta.

Trebue să mai adaug apoi că Singapore controlează dela 50 până la 60 la sută din traficul de mărfuri japoneze, în care intră aproape totalul operațiunilor comerciale ale Niponilor cu Europa, Africa și o bună parte din Asia (Indiile); este punctul din care se observă tot ce se petrece în imensul imperiu colonial olandez; domină asupra Siamului, controlând frontiera lui teritorială, cu ajutorul statelor malaeze dela Nord: taie drumul între Franța și Indochina, perla proprietăților ei coloniale; și în sfârșit, este punctul de legătură cel mai important pentru imperiul colonial britanic.

Nu știu dacă Marea Britanie ar putea renunța la Gibraltar, la Canalul de Suez (pe care îl stăpânește de fapt), sau la Malta. Dar sunt convins că niciodată și cu niciun preț Anglia nu va accepta să părăsească Singapore. Ar însemna pentru ea nu numai pierderea Insulelor Malaeze, a controlului asupra drumurilor spre Extremul Orient și a supremației în această parte a lumii, ci mai mult. Cedând Singapore, Marea Britanie ar renunța în același timp sau puțin mai târziu, la Australia, la Noua Zeelanda și la toate insulele din Pacific. Ar fi silită să le cedeze, pentrucă, fără Singapore, nu le-ar mai putea menține. Vasele marinei engleze pot apăra Australia și Noua Zeelanda numai într'un singur caz și anume având baza la Singapore. Nicio altă bază nu poate fi de folos. Suezul, Adenul sau Colombo sunt prea departe de Australia. Cu posibilitățile tehnice ale prezentului, nicio escadră marină nu poate manevra eficace în raza acestora din urmă.

* * *

Dacă Sir Stamford Raffles a fost genial, trebue să recunoaștem că a avut urmași demni de el. După primele îndoeli și după neîncrederea pe care, din nefericire, Raffles a plătit-o cu vieața, a început construcția și instalarea orașului Singapore cu o energie viguroasă. Rezultatele au depășit granițele așteptării. Geniul coloniza-

tor englez a triumfat și aici. Singapore este o adevărată operă a omului „alb".

Singapore nu este numai un oraș ale cărui aspecte generale plac ochiului, ci e, în toată puterea cuvântului un oraș impunător. Rămâne de neuitat priveliștea care se înfățișează călătorului din partea din spre mare. Cresc în fața lui, pe măsură ce vaporul se apropie, clădirile monumentale, lucrate în stil american, care se ridică de-a-lungul bulevardului de pe țărmul mării, scăldate toate în razele de soare. Pe acoperișurile edificiilor se văd fluturând steagurile diferitelor societăți maritime și de comerț, greu de recunoscut dela distanță căror țări anume aparțin. Se conturează tot mai clar un oraș uriaș, larg și bogat, apar tot mai multe străzi, piețe, grădini, cheiuri și diguri, prind din ce în ce mai mult relief și vieață. Dar, deocamdată, eu trebue să mă las purtat prin acest port imens plin de forfota vapoarelor, care navighează sub pavilioanele lumii întregi. Călătorul venit întâia dată la Singapore se simte plin de încântare când este plimbat cu vasul prin rada splendidă și pe lângă micile insule acoperite cu o vegetație tropicală deasă, despre care „specialiștii" afirmă că sunt fortificate „până în dinți".

Apoi, după acostare, el se poate adânci liber de orice sarcină în labirintul străzilor de oraș grandios, în care pulsează o vieață intensă. Centrul Singaporelui are netăgăduit caracterul unui oraș mare. Pe mulțimea de artere și piețe sunt construite clădiri gigantice ca: „Ocean Building", „Union Building", „Great Eastern Life Building", „Western Electric Building", „Fullerton Building" și altele, cum sunt de pildă palatele cu multe etaje ale băncilor și cum sunt, în sfârșit, admirabilele clădiri ale autorităților și hotelurilor de lux. Aceste clădiri pot figura pe orice arteră importantă dintr'un oraș european și chiar american. Aspectul de metropolă pe care îl înfățișează centrul, se completează prin șirul interminabil de automobile, ce străbat cu viteză străzile.

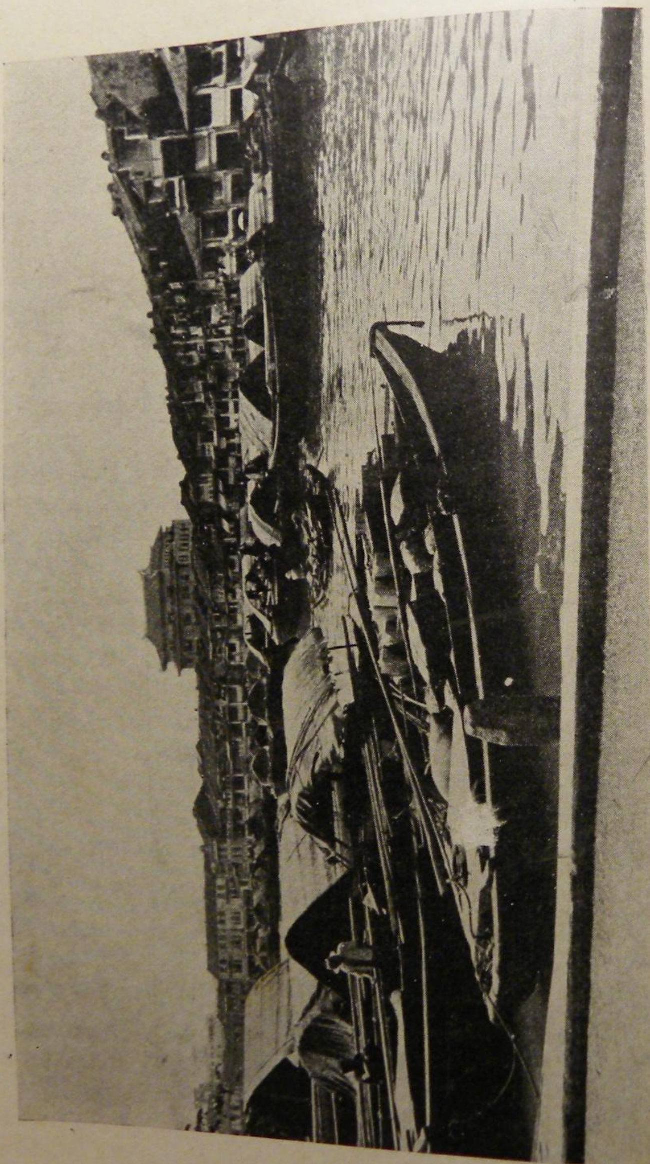
Apartenanța orașului la Marea Britanie se deduce doar din limba engleză în care sunt scrise firmele magazinelor, deoarece atât în centru cât și în cartierele peri-

Singapore — Un templu chinez

Singapore — O clădire din cartierul chinez

Singapore — Corăbii chineze

ferice domină limba chineză. Drapelele care împodobesc obligatoriu fiecare prăvălie mai mare, cât şi scrisul variat de pe reclame, alcătuesc la un loc un „babel" de colori, încât la început e greu să te poţi orienta asupra rasei şi naţionalităţii căreia aparţine oraşul. Chinezul cu ochii oblici trece pe stradă alături de un Hindus cu barbă şi turban, Japonezul se încrucişează cu Maurul îngândurat, Europeanul, care se grăbeşte să ajungă, de sigur undeva aproape, — altfel n'ar fi plecat pe jos, — se atinge în treacăt de un frumos Malaez oprit să stea de vorbă cu un metis, numit aici „Eurasiat". Poliţiştii se plimbă încoace şi încolo prin cartierele locuite de „coloraţi". Agenţii mânuesc ciudate bastoane de lemn pentru a dirija circulaţia vehiculelor şi a pietonilor. Sergenţi cu barbă şi turban, semnalizând dintr'un ţignal, se întorc gravi în toate direcţiile, indicând drumul. Simplu, practic şi ieftin. Trebue să adăugăm că foarte puţini din aceşti păzitori ai străzilor înţeleg limba engleză.

Bogăţia oraşului Singapore se constată la fiecare pas. Zeci de mile de străzi perfect asfaltate (toată peninsula are astăzi mai bine de zece mii kilometri de şosele ultramoderne), iluminate cu lampioane puternice; cea mai bună apă de băut din Extremul Orient, obţinută prin lucrări costisitoare; instituţii de interes obştesc, bogat înzestrate, ca spitale ultramoderne, ambulatorii, orfelinate şi şcoli monumentale, iată câteva din realizările urbanistice. Trebue menţionat că acest port, aceste fortificaţii, „building"-uri, spitale, străzi şi parcuri, au fost construite de o mână de oameni „albi", cari se pierd în masa uriaşă de „coloraţi". Singapore numără numai 8000 de Europeni, faţă de o populaţie care atinge jumătate de milion, iar pe toate Insulele Malaeze numărul „albilor" nu trece de câteva zeci de mii, faţă de 3 milioane jumătate de locuitori indigeni. Un număr atât de restrâns, de „albi", pierduţi în imensitatea Chinezilor, Malaezilor, Indienilor şi Maurilor şi o operă atât de grandioasă!

Singapore este un incomparabil teren de studiu, pentru oricine se interesează de problemele Extremului Orient. Uimeşte prin realizările geniale ale rasei albe şi

constitue o veritabilă academie a problemelor referitoare la Răsăritul îndepărtat. Aici se pot cunoaşte Chinezii, Indienii, Japonezii şi Malaezii, aşa dar cele mai interesante populaţii ale Orientului. Aici se poate oricine iniţia în problemele politice şi economice ale acestei părţi de pe glob. Aici se poate pătrunde în jocul subtil al marilor puteri, care au ca obiectiv oraşul şi strâmtoarea, ambele de o importanţă covârşitoare. Aici şi numai aici se poate adânci concludent taina supremaţiei de până acum a omului „alb" asupra lumii.

* * *

Merită să privim un moment vieaţa omului „alb" din Singapore. Am amintit mai sus că trăiesc aici în total circa 8000 de Europeni, în majoritate Englezi. Locuinţele lor nu sunt situate în centrul comercial al oraşului, unde „building"-uri cu mai multe etaje privesc prin numeroase ferestre simetrice la diferite „Prince street" şi „Raffles Place". In acest centru oamenii „albi" se mărginesc doar să lucreze şi să câştige, realizând uneori averi de milioane. Petrec aşa dar în zăpuşeală, numai o parte din zi, răcorindu-se cu maşini ingenios construite, care absorb aerul cald şi umed, şi suflă aer rece şi uscat, şi cu cantităţi enorme de băuturi, sorbite cu lăcomie, în birouri spaţioase şi bine umbrite, totuşi înnăbuşitoare.

In cămăşi albe cu mânecile scurte şi pantaloni de pânză, Europenii dictează scrisori steno-dactilografelor chineze, primesc şi trimit lungi cablograme cifrate şi se adâncesc apoi în calcule. Singapore nu este numai al zecelea port din lume, ci şi unul din centrele de bursă şi de comerţ ale Asiei. Cauciucul, cositorul, pietrele preţioase, orezul, nucile de cocos şi produsele lor, uleiurile, toate acestea circulă într'un ritm uluitor şi produc averi imense. Nu se ştie dacă peste cinci sau zece ani, afacerile şi averile nu vor trece în alte mâini de coloare mai închisă; de aceea, tendinţa este să se exploateze cât mai mult momentul de faţă. Se lucrează anevoios în căldura tropicală şi în umezeală; se calculează întruna, cifre

peste cifre, cu pipa între dinţi şi cu paharul de răcoritoare pe birou, şi se realizează încă milioane.

La trei sau patru după amiază, centrul oraşului, trepidant în timpul activităţii, se descongestionează deodată, astfel că străzile largi şi drepte rămân aproape pustii. Automobilele particulare au luat drumul spre cartierele îndepărtate, cu grădini, care ocupă aproape trei sferturi din suprafaţa oraşului în întindere totală de 22 de mile pătrate. S'au oprit pe străzile liniştite, dinaintea porţilor ce închid parcuri umbroase, au lăsat să coboare pasagerii extenuaţi de căldură şi transpiraţie şi s'au îndreptat apoi spre garaje, luându-şi fiecare locul lângă alte maşini tot atât de splendide. Domnul Smith sau domnul Brown, advocatul, funcţionarul sau profesorul Colegiului Englez, căpitanul din armata britanică, agentul de bursă, doctorul, bancherul sau marele antreprenor, ia mai întâi un duş rece în una din cele câteva băi care se găsesc în fiecare vilă, se aşează apoi pe veranda spaţioasă amenajată englezeşte, şi începe să citească ziarele londoneze de acum trei săptămâni, sosite azi dimineaţă, sau să răsfoiască revistele americane. Nimeni nu-i deranjează siesta, fiindcă în vila sa de şase până la zece camere locueşte singur, rareori cu familia. Vila este mai totdeauna proprietatea lui, ca şi această grădină splendidă care o înconjoară, ca şi automobilul cu care a venit acasă, fără să mai amintesc de cealaltă maşină din garaj, şi a treia aflată în reparaţie. O poveste frumoasă pentru copii cuminţi? O latură din vieaţa câtorva fericiţi? Nu! de loc! Aproape la fel trăieşte cea mai mare parte a „prinţilor albi" din Singapore, cu alte cuvinte, Englezii acestui oraş. Oamenii săraci, dintre „albi" formează aici o neînsemnată minoritate şi existenţa lor nu constitue câtuşi de puţin un criteriu de apreciere pentru standardul de vieaţă al Europenilor. Mărturisim de altfel că săracii sunt excluşi din societatea „elitei" singaporeze; nici coloarea pielei, nici cetăţenia nu reuşesc să le schimbe situaţia.

Deschidem pentru documentare un volum întitulat: „British Malaya-Ustes For Exporters". Este o lucrare oarecum oficială, cu sfaturi practice pentru Englezii cari

se interesează de Malaezia. La pagina 18 cetim: „minimul de existenţă în Singapore, pentru un tânăr englez, necăsătorit, trebue calculat cam trei sute de dolari lunar".

Ce ţară fericită, în care un asemenea tânăr, având cel mai mic salariu, câştigă trei sute de dolari pe lună!

Mai departe: „minimul de existenţă pentru o familie fără copii este de şase sute de dolari, iar pentru o familie cu doi copii, opt sute de dolari lunar".

Nu trebue să ne impresioneze asemenea cifre; Englezii din Singapore câştigă aproape totdeauna mai mult decât le trebue, şi niciodată mai puţin. Englezul al cărui venit se ridică la o mie de dolari lunar este considerat ca mijlociu. Beneficiile de 8, 10 şi chiar 15 mii de dolari pe lună sunt obişnuite. Rezultatul acestor câştiguri se răsfrânge asupra standardului de vieaţă aproape necunoscut în Europa. „Prinţii albi" din Singapore au un fel anumit de a trăi, dela care nu se abat niciodată. Un „gentlemen" veritabil trebue neapărat să locuiască într'o vilă; dacă este proprietatea lui cu atât mai bine. Dar e sigur că un asemenea „personaj" nu-şi poate îngădui să locuiască într'un cartier fără grădini. Afară de asta, fiecare membru din societatea „albilor" singaporezi, care se stimează, are la dispoziţie cel puţin o maşină. Singapore se mândreşte cu o reţea desvoltată de autobuse, însă acest mijloc de locomoţiune nu poate fi demn pentru un European. Englezul văzut odată de indigeni într'un autobus este exclus din societate. Faptul poate părea un snobism sau o exagerare, totuşi aici nu este ridicol şi nici lipsit de temeiu.

Singapore s'a făcut cunoscut şi continuă să-şi păstreze faima, prin splendoarea şi bogăţia cluburilor. Datorită domnului Mundell, advocatul englez din Singapore, am putut obţine accesul în aceste cluburi, unele din ele cu totul exclusiviste. Mulţumită lui şi mai ales soţiei sale, fosta domnişoară Hedwiga Lachowska, renumita cântăreaţă poloneză, am avut posibilitatea să cunosc o mulţime de lucruri interesante în Singapore. Prietenii de care amintesc s'au ocupat cu multă amabilitate de autorul

acestei cărţi şi i-au întredeschis uşile zidului de nepătruns al coloniei engleze.

Cluburile din Singapore joacă un rol deosebit în vieaţa oraşului, poate mai important decât înseşi instituţiile similare din Metropolă. De pildă „Tanglin Club", centrul unde se adună tot „high life"-ul din Malaezia, „Swimming Club", „Polo Club", „Rotary Club" şi altele, sunt instituţiuni foarte bogate, cu tradiţii, care respectă cu rigurozitate legile vieţii engleze. Ele sunt în majoritate extrem de plicticoase şi enorm de scumpe. Taxa de înscriere în unul din cluburile bune se ridică până la două sute de dolari, iar cotizaţia lunară variază între zece şi douăzeci de dolari. Cu toate acestea, orice „prinţ alb" din Singapore trebue să facă parte dintr'un club şi mulţi dintre ei sunt membri în chiar trei şi patru cluburi. In adevăr, când se văd, de pildă în „Swimming Club", basine şi clădiri, construite acum doi ani, care au costat circa 40 milioane de lei, nu te mai cuprinde mirarea că taxele de înscriere şi cotizaţiile sunt atât de ridicate. Recunoaştem că aceste cluburi oferă în schimb membrilor săi, nu numai maximum de confort, ci şi un lux rafinat. „Prinţii albi" din Singapore îşi pot permite asemenea cheltueli. Cotizaţiile pentru cluburi se pierd în celelalte capitole ale bugetului de câteva mii de dolari.

Bogăţia „albilor" din Singapore se observă la tot pasul. Biletul de intrare la un cinematograf este plătit cu aproximativ patru sute de lei şi de multe ori e greu să obţii pentru această sumă şi un scaun. Am asistat la un film rulat într'o sală din Singapore, invitat de cunoscuţii mei englezi. După terminarea programului, strada devenise tixită de automobile particulare, ca „Place de l'Opera" după un spectacol de gală. Niciunul dintre spectatorii „albi" nu s'a înapoiat acasă cu taxi sau autobus; fiecare avea maşina proprie.

Nu e, deci, surprinzător ca, în asemenea condiţii de vieaţă, un funcţionar tânăr, venit la Singapore de pe băncile universităţii, să se simtă nefericit, ba uneori chiar declasat, câştigând la începutul carierei un salariu de circa 35 de mii de lei lunar.

Nu numai că aici iau ființă din ce în ce mai multe firme de comerț și întreprinderi industriale, dar se înmulțesc și profesiunile libere, și se creează mereu plantații noi; ocupațiunile acestea trec însă încetul cu încetul în mâinile Chinezilor, care se mulțumesc cu un beneficiu incomparabil mai modest, mărginindu-se să ducă o vieață cu totul alta decât a Europenilor. Pe de altă parte, risipa și luxul pe care îl fac „prinții albi“ din Singapore, nu pot fi condamnabile. Ei știu foarte bine că după primul pas de abdicare față de condițiile sociale în care trăiesc urmează ceilalți pași, inevitabili și apoi o capitulare totală. Prestigiul rasei albe în Extremul Orient nu se sprijină pe un fundament deplin sănătos; totul nu se bizue decât pe aparențe.

FIRMA ALBĂ ȘI REALITATEA GALBENĂ

Un învățat scriitor din occidentul Europei, a spus despre Singapore că este un oraș în care, prin străzi asfaltate de Englezi, automobile de lux americane duc Chinezi voinici și rotunzi către vilele lor europene din împrejurimile capitalei. Nu este cumva o exagerare în această afirmație? Joacă, într'adevăr, Chinezii, un rol atât de important în Singapore? Este adevărat că Englezii au construit această rețea de artere malaeze și au înzestrat posesiunea britanică cu toate cuceririle civilizației contemporane, numai pentru Chinezi?

De sigur că afirmația scriitorului nu poate fi luată „ad litteram“. Dacă Englezii au realizat ceea ce este în realitate azi Peninsula Malaeză, cu Singapore în frunte, au făcut-o înainte de toate pentru dânșii, pentru onoarea și tăria Imperiului Britanic; numai datorită anumitor situații care s'au întrețesut, de toate aceste realizări britanice se folosesc în mai mare măsură Chinezii.

Indigenii constituesc întâi de toate mai bine de trei sferturi din populația orașului Singapore și, numeric, ei domină în toate centrele din Malaezia. Apoi, prin rolul pe care îl dețin în vieața comercială, industrială

și financiară a acestui pământ, Chinezii sunt un factor preponderant, mai important chiar decât numărul lor. Sub acest raport, afirmația scriitorului nu poate fi decât justă. Șederea în Singapore, un timp mai îndelungat, provoacă mereu aceleași întrebări: Cine stăpânește realmente această țară? Pentru cine se construesc aceste orașe minunate și mii de kilometri de șosele și drumuri feroviare? Cine exploatează țara și cine realizează profiturile din investițiunile făcute aici?

Răspunsul nu poate fi decât unul: Chinezii.

In Singapore sunt 407 mii de Chinezi față de 550 mii, populația totală. In ce privește orașele și ținuturile Peninsulei Malaeze, cităm la voia întâmplării câteva cifre: în Penang 118 mii de Chinezi din 190 mii de locuitori; în Perak 307 mii de Chinezi față de 757 mii; în Selanger 234 de mii Chinezi față de 531 mii total; în Jehore (anticamera Singaporelui) 210 mii de Chinezi la 514 mii de locuitori, ș. a. m. d. După cum vedem, Chinezii alcătuesc, dacă nu o majoritate absolută, în orice caz grupul național cel mai puternic, care ocupă aproape toate întinderile Malaeze, afară de câteva mici state din Nord, ce nu fac parte din federație. Deși acest grup nu prezintă o omogenitate absolută, este totuși cel mai compact, fiindcă restul populațiilor din Peninsulă este extrem de mozaicat: Malaezi, Indieni, Europeni și Metiși.

Raportul de cifre nu poate da întreaga imagine a rolului pe care Chinezii îl au în această țară și cu deosebire în Singapore. Dacă Englezii sunt stăpânitorii Malaeziei din punct de vedere politic și militar, Chinezii sunt aceia cari stăpânesc în toate celelalte domenii. Ei dețin aproape toată vieața economică a țării, stăpânind puternic comerțul, sursele de credit și chiar industria introdusă de curând. Mii de hectare din cele mai bune plantații de cauciuc se găsesc în proprietatea lor; Chinezilor le aparțin numeroasele depozite de mărfuri și prăvăliile de „en gros“ și „en detail“; ei posedă hârtiile marilor mine de zinc și plumb; ei au desvoltat comerțul bancar și instituțiile de cooperație și credit; ei au aca-

parat domeniul asigurărilor și, în sfârșit, ei tind să cucerească astăzi și profesiunile de advocat, medic, etc.

Cunoscutul meu, advocatul M., are în Singapore un birou juridic. El este un englez de rasă pură. De asemenea, englezi sunt și cei doi asociați ai săi. Asistenții lor însă, tot advocați, sunt chinezi. Aceștia din urmă, se prezintă, pe baza împuternicirilor date de patronii lor, în fața instanțelor de judecată, apără pe împricinați, convingpe judecătorii britanici și deseori câștigă cauza chiar când au ca adversar un încercat advocat englez. Numerosul personal al biroului de advocatură este de asemenea chinez. Când, la bătrânețe, advocatul M. se va retrage poate în țara sa natală, iar companionii săi vor găsi de cuviință să procedeze la fel, vor veni, oare, alți advocați tineri din țara cețoasă, să le ia locul, așa cum au venit ei, pe vremuri? Nu cred! Englezii pleacă în colonii din ce în ce mai lipsiți de entuziasm. Pentru cine anume să mai vie la Singapore tinerii juriști? După câțiva ani, clientul chinez nu se va mai adresa, cu siguranță, pentru procesul lui, advocatului „alb", ci se va duce la unul din advocații conaționali, cari astăzi lucrează pe ici, pe colo, ca dependenți de patronii englezi. Nu ne putem face deci, nicio iluzie pentru viitor, deoarece solidaritatea și conștiința de rasă sunt simțiminte deja desvoltate la ei. Și, se știe doar, Chinezii constituesc majoritatea clientelei juridice; dacă tinem seama de situația pe care o dețin ei în comerț, industrie și în deosebi în finanțe, faptul apare logic. Peste câțiva ani, tânărul advocat englez dela Oxford sau Cambridge, nu va mai avea pentru ce să plece la Singapore; înlocuirea generației vechi engleze se va face prin domnul Lang Mai, sau Ciang, elevii maeștrilor englezi, cari, de sigur, nu-și vor compromite cariera.

In același fel se petrec lucrurile în aproape toate domeniile de activitate din Singapore. Fără un Chinez, nu se poate nici cumpăra, nici vinde, o cantitate mai însemnată de mărfuri și nu se poate încheia nicio transacție serioasă, de orice natură ar fi ea. Cine intenționează să instaleze în Malaezia o fabrică, sau să pună bazele unei

întreprinderi comerciale, trebue să studieze mai întâi posibilitățile de consum chinez, pentrucă populația chineză este aproape singura clientelă pe care se pot bizui industria și comerțul. Din numărul întreprinderilor industriale, cel puțin jumătate sunt chineze. Chiar dacă firma este de altă naționalitate, capitalurile învestite sunt de proveniență autohtonă.

Am cunoscut în Singapore pe un tânăr inginer polonez. Câtva timp în urmă avusese o prosperă fabrică de săpunuri și apă de colonie în Shanghai. Bombardarea orașului i-a distrus complet instalația. A venit în Singapore cu hotărîrea de a reîncepe activitatea, construind aici o altă fabrică. Ii lipseau însă banii. Cu concursul domnului Witold Nowolecki, consulul polonez din Singapore, a pornit în căutarea capitalului necesar. Cine l-a sprijinit în scopul pe care și l-a propus? Capitaliștii chinezi. Ei au priceput îndată că un săpun plăcut la miros și o apă de colonie bine parfumată, pot găsi în această țară posibilități mari de desfacere. Asa dar, i s'au pus la dispoziție banii căutați. Inginerul N. n'are destule cuvinte de laudă pentru aptitudinile comerciale ale capitalistului chinez, iar acesta din urmă nu regretă câtuși de puțin că a încredințat inginerului suma cerută. N'a fost un act de mărinimie. Chinezul e un negustor rafinat; dacă se decide la o afacere, știe că fiecare dolar investit, îi va produce în curând două sute de dolari. Toți sunt la fel; prilejul de câștig este imediat mirosit și pentru realizarea afacerii aduc banii cu orice preț. De pildă, dacă domnul Li Sung nu dispune de întreaga sumă trebuincioasă, iar afacerea prezentată e într'adevăr promițătoare, se asociază cu mai mulți și, la un loc, totalizează capitalul necesar, pentru care el, realizatorul, plătește apoi fiecăruia procente. Trebue să recunoaștem că întreprinderea de comerț este apoi bine organizată și condusă cu onestitate.

Astăzi nu există în Singapore, și în general în Malaezia, o bancă europeană, care să îndrăznească a întreprinde o operațiune comercială, dacă ea este potrivnică monopolului chinez. Fiecare din aceste bănci își dă

seama că cele mai mari capitaluri, cu care ele fac operațiunile, provin din depunerile chineze. Dacă acești deponenți ar retrage într'o zi depozitele lor dela bănci, ele s'ar vedea silite să înceteze plățile.

Capitalurile Chinezilor din Malaezia sunt imense și extrem de importante pentru organizarea economică a țării. Șansele cele mai mari în afacerile comerciale le au deci Chinezii și în genere Malaezii. In posesiunea lor se găsesc minunate palate, cele mai frumoase vile și automobilele cele mai scumpe. Cum și când au dobândit posibilitățile acestor mari realizări, rămâne taina lor. Mulți dintre ei au venit acum câteva decenii ca „rikșe“ sau „culi“ și astăzi fiii sau nepoții lor sunt multimilionari. Au început cu munca brațelor, au continuat cu vânzarea mărfurilor pe stradă, au câștigat din conjuncturi financiare, au cumpărat și au vândut cu profit, au împrumutat bani cu dobândă, s'au ajutat reciproc, fără câștig la nevoie și s'au ridicat, astfel, acolo unde se găsesc azi copiii lor.

Englezii stabiliseră înainte o oarecare distanță față de ei; astăzi, această distanță se micșorează din ce în ce mai mult. Se văd foarte des în Singapore „gentlemeni“ englezi, care iau, în cafenea sau restaurant, aperitive, în tovărășia domnilor „galbeni“ cu ochii oblici. Am fost invitat într'o după amiază la un „cocktail“, acasă la un Chinez milionar. Eram întovărășit de domnul M. și soția lui. Oaspeții pe care i-am cunoscut acolo erau în majoritate englezi.

La banchetele date de guvernator (cred că se știe ce însemnează o colonie engleză), apare, printre alții, o Chinezoaică bătrână, subțire, cu obrazul de coloarea portocalei; purta în jurul gâtului un lanț greu de briliante și perle. Numai în Singapore această doamnă are în proprietatea sa mai mult de o sută de imobile. Acum cincizeci de ani, soțul ei, azi decedat, lucra în portul Singapore ca un simplu „culi“.

Cartierele chineze din Singapore sunt foarte interesante. Se văd numeroase clădiri construite în același stil. Pe zidurile lor e risipită o sumedenie de semne chineze,

medalioane, firme, desenuri pline de naivitate, nume și pronume formate din trei silabe, precum și diferite draperii transparente. Priveliștea este completată de rufele întinse peste tot la uscat. Rufele întinse la soare, din cartierele chineze ale orașului Singapore, dau un caracter specific și cu totul original peisajului. Dacă veți vedea vreodată o fotografie cu rufe întinse peste tot la soare nu trebue să vă gândiți prea mult ce colț de lume reprezintă; să știți că e imagine din Singapore.

Scrisul chinez e vertical. Noi, Europenii, obișnuiți cu scrisul dela stânga la dreapta suntem desorientați la început.

Pe ambele laturi ale străzilor se văd numai magazine; jos magazine, sus magazine, prăvălii, ateliere restaurante; totul e un vast bazar. Seara, pretutindeni e animație și peste tot se revarsă lumina miilor de lampioane. Sclipesc oriunde argintul chinezesc, oglinzile, sticlăria, sfeșnicele, lămpile, lustrele și lampioanele. Chinezul iubește lumina și strălucirea, se teme de ceață și evită singurătatea. Am rătăcit adeseori prin aceste ulițe ciudate până noaptea târziu.

Vieața și mișcarea erau tot așa de intense ca și în cursul zilei.

* * *

Domnul doctor Lim Bun Cong, un savant respectat de toți „galbenii“ din colonia Singapore, este primul chinez cu care trebue să discut de politică și de războiul chino-japonez. Bătrânețea și înțelepciunea lui însemnează pentru conaționali mai mult decât oricare altă bogăție pământească. Doctorul Lim a funcționat ani de zile ca profesor la una din universitățile chineze. Cunoaște Europa și știe mai multe limbi străine. Nu numai că vorbește perfect engleza, dar, — lucru rar la Chinezi, — conversează cu ușurință chiar în limba franceză. Printre Chinezi, doctorul Lim este considerat conducătorul lor sufletesc.

Infățișarea doctorului Lim este de adevărat Chinez. Scund, cu barba rară, fluturată, cu ochii mici, ascunși sub

ochelarii prea mari, blând, întotdeauna surâzător, optimist și contemplativ, face cea mai plăcută impresie din primul moment. E plin de o adâncă înțelepciune, vorbește cu logică strânsă și expune ideile într'o perfectă ordine. Sunt uneori clipe în convorbirea cu el când îmi dau seama că chiar spiritul ager al unui European nu poate prinde în deajuns de repede construcția subtilă a gândurilor lui.

Contactul cu acest savant m'a prevenit de greutățile care mă așteaptă în lumea chineză. Mai târziu, voiu verifica însumi adevărul minunatelor cuvinte ale unui admirabil cunoscător al lumii chineze, care, după treizeci de ani de ședere în China, a mărturisit: „bucata de vieață trăită printre ei, m'a convins cât de departe este Europeanul de a fi pătruns în mentalitatea chineză".

Vorbesc cu doctorul Lim, de sigur, despre războiu. Chestiunea îndurerează pe Chinezii din Singapore, nu mai puțin decât pe conaționalii lor aflați între granițele țării. Ei simt în adâncul sufletului ce crâncenă nenorocire s'a abătut asupra Chinei. Adună necontenit bani, pe cari îi trimit guvernului Kuomintang. Numeroși Chinezi tineri au plecat în țara lor și s'au înrolat în armată, ca voluntari, pentru apărarea patriei. Acum zece ani un asemenea fapt ar fi fost de necrezut.

„Victoriile japoneze în China, — spune doctorul Lim, — nu vor avea ca rezultat nicio valoare pentru Niponi și nu le vor asigura niciun câștig durabil. Dacă Japonezii vor mai cuceri cinci provincii chineze, sau zece orașe mari, n'are prea multă importanță. Ei nu vor putea în niciun caz să rămână în teritoriile cucerite un timp îndelungat".

„China este o țară în veșnică revoluție, în neîncetată luptă, totdeauna răzvrătită. De veacuri nenumărate, revolta ei s'a îndreptat contra dinastiei cezarilor cari au jupuit de piele supușii și au oprimat vieața poporului. Dacă Japonezii vor reuși să ocupe o parte a Chinei, poporul nu va înceta o clipă lupta împotriva lor. Din punctul meu de vedere, prefer ca Chinezii să ducă războiu cu dușmanul din afara granițelor Chinei, decât să piardă

energiile naționale în luptele interne, cum a fost, din păcate, până în prezent".

„Pierderea miilor de suflete omenești, ucise de bombele japoneze, este un fapt dureros, dar noi primim moartea cu resemnare, fiindcă de mult ne-am înfrățit cu ea. In fiecare an mor în țara noastră mii de oameni, din cauza epidemiilor, a inundațiilor și a foamei. Cei cari nu se mai întorc din războiu au cel puțin un ideal pentru care se jertfesc. Moartea lor reprezintă un simbol neprețuit pentru China; în istoria ei n'a fost cunoscut încă spiritul de sacrificiu pentru țară, sentimentul național și conștiința că toți locuitorii acestui colț de lume se ramifică dintr'o singură rădăcină, patria lor".

„Aceste considerațiuni îmi tempereazá ura împotriva Japonezilor, pentru crâncenul războiu început; ei ne-au adus în dar un reviriment național la care nu puteam ajunge, evoluând normal, nici după zeci de ani".

„Poporul chinez, extraordinar sub raport numeric, este alcătuit în cea mai mare parte din pătura țărănească, iar acest factor al națiunii trăiește pașnic și în deobște pasiv. Munca și pacea au fost doctrina lui Confucius, ca și de altfel doctrinele tuturor înțelepților creatori de religii. Ce poate ști un țăran chinez, trudit de muncă, despre țara lui imensă? Poate el înțelege însemnătatea cuvântului „patrie" sau „patriotism"? Gândiți-vă cât de vastă este întinderea acestei țări și cât de diferite sunt dialectele locuitorilor ei... Ce sentiment de solidaritate națională sau solidaritate de rasă poate avea un locuitor din provinciile meridionale față de un țăran din regiunea Pekin sau Jehel? Ce legături să aibă cu acest om străin? Pe el îl chinuește doar problema cum să-și poată achita birurile, încolo, nu vrea decât să fie lăsat să muncească în pace. Dacă un mandarin sau un general a încercat să scoată dela locuitorul chinez un bir îndoit sau întreit, — lucru obișnuit în China, — țăranul a reacționat prin revoltă, de altfel neputincioasă sau a părăsit pământul și a plecat în oraș, unde a jefuit, a incendiat a asasinat și a suferit apoi rigorile legilor. In prezent însă, țăranul chinez s'a convins că revolta n'are sens, că e zadarnic să

asasineze; s'a convins că poate să plătească toate birurile şi totuşi într'o zi să fie jefuit de întreg avutul; că există un duşman de o sută de ori mai puternic şi mai primejdios decât un general sau un mandarin venal şi că acest duşman este Japonezul, aşa dar un element dinafară. Ţăranul din Canton şi din Nanning, bombardat fără cruţare de avioanele japoneze, s'a convins că fraţii lui din regiunea septentrională, îndepărtaţi şi necunoscuţi, sufer ca şi dânsul de aceeaşi mână. Nenorocirea comună, nedreaptă pentru ei, a trezit în sufletul Chinezilor sentimentul de solidaritate şi un simţ de colectivitate naţională. Duşmanii l-au învăţat că atât el cât şi fraţii lui îndepărtaţi, deşi deosebiţi, sufer numai pentrucă s'au născut Chinezi. Duşmanii i-au convins că numai patria îi poate scăpa de suferinţă. Nicio revoltă locală şi nicio încercare de prădăciune nu mai poate fi de folos. Aşa dar, un singur drum li s'a deschis şi anume drumul care duce la organizarea şi întărirea patriei".

Intreb pe domnul doctor Lim dacă nu crede cumva că o parte din popoarele asiatice şi-au schimbat în ultimul timp preferinţele, devenind filo-japoneze, nu atât din sentimente pentru Niponi, cât mai mult din admiraţie pentru victoriile repurtate, pentru forţa şi simţul lor realist, cât şi, poate, din xenofobie faţă de „albi".

„Dimpotrivă, — răspunde doctorul Lim, — cred că teama lor de Japonia a crescut. Nu pot să afirm că locuitorii Asiei, în special oamenii de „coloare", iubesc pe „albi". Am suportat prea multă umilinţă din partea lor şi prea multe nedreptăţi ni s'au făcut. Dar, astăzi, trebue să înţelegem că situaţia este de aşa natură, încât popoarele asiatice au numai două alternative: ori hegemonia Europei, ori stăpânirea Japoniei. Un singur factor ar putea să elibereze popoarele asiatice de hegemonia Europei. Acest factor este Japonia, care ar reuşi, cu siguranţă, să ocupe locul, dacă ar fi lăsat liber de Europeni. Pentru mine nu e nicio îndoială însă că într'un atare caz s'ar schimba la noi cuvântul „baston" în cuvântul „topor". Pe Europeni noi îi cunoaştem şi ştim că interesul lor în Asia e imens. Dar în afară de obiectivul

afacerilor, ce se petrece cu China le este indiferent. Datorită numărului redus de Europeni, care locuesc pe teritoriile asiatice, câmpul lor de activitate este îngrădit, limitându-se la funcţiuni aproape numai administrative, militare şi politice şi la o influenţă neînsemnată în domeniul profesiunilor libere. Ce ar putea să întreprindă o mână de o sută, două sute de Francezi, Englezi sau Olandezi, în masa de o sută de mii de indigeni, în afară de îndeplinirea funcţiunilor ce reies din exercitarea puterii politice? In schimb, chestiunea cu Japonezii s'ar prezenta cu totul altfel. Dacă ei ajung la o hegemonie asupra popoarelor asiatice, nu vom fi niciodată siguri că acolo unde erau doi la sută Europeni nu vor fi, după douăzeci de ani, cincizeci la sută Japonezi. Ne putem teme în acest caz că ei vor acapara pe rând toate locurile Chinezilor, că vor năvăli pretutindeni, că ne vor alunga de peste tot, că vor ocupa toate posturile noastre, începând dela munca grea a unui „culi" până la funcţiunea complicată a unui bancher".

Mărturisesc doctorului Lim că, în unele cercuri europene, domneşte convingerea că ura „galbenilor" faţă de „albi" se arată mai puternică decât ura temporară a Chinei faţă de Japonia şi că, mai devreme sau mai târziu, popoarele asiatice se vor uni sub conducerea Niponului, pentru a goni definitiv Europa din Asia. Ii atrag atenţia asupra activităţii „Societăţii asiatice" din Shanghai, fondată de Japonezi în anul 1934, al cărei scop este exterminarea totală a „albilor" din Asia. Se presupune că mulţi Chinezi simpatizează şi chiar conlucrează cu această societate, care, după ocuparea Shanghaiului de armata şi marina japoneză şi-a desvoltat activitatea.

„Acei câteva sute de Chinezi nu însemnează câtuşi de puţin", — răspunde doctorul Lim. Japonezii au pierdut din mâini definitiv cartea chineză. Ei nu ne pot socoti în lupta împotriva Europei, fiindcă din cele două rele, Europa s'a arătat ca un rău mai puţin primejdios decât Japonia. A fost un timp când cartea chineză se afla, într'adevăr, în mâinile ei, şi când poporul chinez presu-

punea că Japonezii, atât de viteji, de expansivi şi redutabili, vor lua loc în fruntea popoarelor asiatice, ca fraţii cei mai înzestraţi şi ne vor ajuta să ne eliberăm de dependenţa faţă de străini. Dar vremea aceasta a fost şi a trecut. Tunurile şi avioanele japoneze au pus capăt acestor speranţe. Şi poate aici e cea mai mare greşeală a Niponului, pasibilă de consecinţe. Fiindcă ce poate face Japonia împotriva „albilor" din Asia, când ea va fi lipsită de sprijinul masei chineze de aproape jumătate de miliard? Şi acest sprijin nu-l va mai avea niciodată".

*
* *

In Singapore sunt câteva mari „Luna Parcuri" chineze. Ele se numesc în limba engleză „Great World", „Happy World" şi încă un „World" oarecare. Pentru ce denumirile lor sunt engleze, e greu de ghicit. Englezii stabiliţi în Singapore nu intră niciodată în aceste temple nu prea alese de jocuri. Dar proprietarii chinezi ai Lunii Parcurilor au ales probabil anume engleza, pentru a împăca, în ce priveşte limba, pe toţi musafirii „coloraţi", cari se recrutează din naţiunile şi triburile cele mai variate din Peninsula Malaeză. In acest caz, denumirile străine rămân moarte, fiindcă aproape niciunul din clienţii exotici ai „Praterului" singaporez nu le înţelege.

„Happy World", în care am petrecut o seară, este un adevărat „oraş vesel" chinez, cu pavilioane şi barăci multicolore, risipite pe o întindere considerabilă. Cu mii de lămpi puternice „oraşul vesel" străpunge întunerecul nopţii. Chinezilor le place bogăţia de lumină. Aceşti oameni, de obiceiu atât de economi, devin deodată risipitori când e vorba de luminarea locuinţelor sau prăvăliilor. De aceea, toate cartierele chineze ale oraşelor malaeze, văzute mai ales prima dată, fac impresia că sunt iluminate cu prilejul unor extraordinare festivităţi. După o zi, două sau cinci, plimbându-ne mereu prin aceleaşi fluvii de lumină, prima impresie se pierde, devenind obişnuinţă.

Dacă fiecare prăvălie chineză poate fi numită noaptea o insulă de lumină într'un oraş adormit, „Happy World" nu poate fi denumit altfel decât oceanul de lumină. Omul, ameţit de atâta lumină şi de atâtea colori de reclame, plăteşte grăbit la casă zece cenţi pentru intrare şi deschide porţile unui raiu exotic.

Cea mai interesantă parte a priveliştii pe care ne-o înfăţişează grădina de jocuri este, neîndoios, mulţimea de oameni ce umplu aleile. Se văd toate rasele, toate chipurile şi toate „colorile" de locuitori ai pământului; se disting toate porturile, şi se aud toate graiurile de pe glob. Iată: Malaezi subţiri, îmbrăcaţi în haine albe, melancolici, cu ochii negri, adânci; alături de ei, Indieni înalţi cu bărbi impunătoare; mai departe, în costume de toate colorile, locuitori primitivi ai unei insule din Arhipelag, — veniţi, se pare, pentru prima oară într'un oraş mare, — îmbătaţi de sgomot şi lumină; dincolo, trei „gentlemeni" cu înfăţişare tipic marocană sau tunisiană, Mauri, urmaşi ai neamurilor de pustă; femei malaeze, cu trupuri subţiri, armonioase, cu visare leneşă în ochii de coloare închisă, purtând o îmbrăcăminte din pânză de casă de un colorit fermecător, împodobită cu tivuri de aur şi argint.

Dar toate aceste exemplare ale mozaicului omenesc se înneacă în masa chineză, care domină. Pentru ei există această lume a fericirii, de ei se ocupă în primul rând, şi lor li se oferă toate bucuriile. Ei umplu „oraşul vesel" în fiecare seară sgomotoşi, plini de vioiciune, în continuă mişcare, însetaţi de petrecere. Sunt îmbrăcaţi unii în haine albe europene şi căşti coloniale pe cap, poartă cravate artistic înnodate şi ciorapi coloraţi. Tinerii, de sigur modernizaţi, fii credincioşi ai republicii Kuomintangului, s'au desprins definitiv de tradiţia trecutului. Cei mai bătrâni au rămas la costumele chineze tradiţionale. Restul, amestecă în îmbrăcăminte toate stilurile artei populare. Aproape toate femeile chineze sunt îmbrăcate cu pantaloni. Ele sunt subţiri, mlădioase şi au siluetă de co-

pil. Chinezoaicele cu pantaloni sunt ultimele femei care mai admit în China acest port. In urma fiecărei doamne de „casă bună", măritată sau nemăritată, păşeşte, ca o umbră, inseparabila „ama", servitoarea cu părul împletit în coadă lungă lăsată pe spate.

„Oraşul vesel" din Singapore nu se aseamănă cu grădinile analoage din Europa. Nu se găsesc locuri de tragere la ţintă, nici bărci balansoare, nici căişori, nici toate celelalte instalaţii ce dau un caracter şi un farmec anumit grădinilor europene, cum este de pildă „Praterul" din Viena sau „Luna Park" din Budapesta. Atracţiile grădinii de jocuri din Singapore sunt barăcile şi teatrele, — câteva scene chineze şi una malaeză, aceasta din urmă lipsită de orice interes. Teatrul chinez lasă spectatorului străin o impresie de neuitat.

Ah, acest teatru popular chinez cu caracter de teatru de provincie, pe care îl vedem în „Luna Parcul" singaporez! Ce amuzament pentru străinul care asistă prima dată la reprezentarea unei piese!

In „Happy World" operele dramatice sunt reprezentate pe două scene: una tradiţională, pe care se joacă piese vechi, în costume de epocă, cealaltă modernă, unde publicul asistă la piese de actualitate, jucate de actori în costume europene.

Pe un European îl interesează în deosebi genul de spectacole tradiţionale. E foarte greu să descrii însă aceste stranii reprezentări, mai bine zis pantomime, acompaniate de cântece, interpretate de actori îmbrăcaţi în costume multicolore de mătase, care susţin şi rolurile feminine. Piesele sunt alcătuite mai totdeauna din scene cu procesiuni, ceremonii, dansuri războinice, săbii agitate în aer, lupte împotriva „geniilor" răi, — momente care mişcă adânc pe spectatorul chinez, dar care provoacă ilaritatea oricărui European. Ne displace totul în acest teatru: bărbile până la pământ, mustăţile de un metru, mânecile prea lungi, vocile nenaturale ale actorilor, artificialitatea situaţiunilor, plimbările pe scenă în timpul acţiunii. a diferitelor persoane care n'au nimic comun cu piesa, dar

înainte de toate muzica, o adevărată negaţiune a ideilor noastre despre sunet şi armonie, executată cu instrumente specific chineze. Ne va trebui poate un timp îndelungat şi multe spectacole, ca să ne obişnuim cu această lume chineză şi să găsim o satisfacţie în jocul unor actori celebri ca Mei Lan Fong de pildă. Dar nici atunci teatrul chinez nu va fi înţeles de noi, nici atunci piesele lor nu vor reuşi să mişte în sufletele noastre vreo coardă emoţională.

Teatrul nu este singura plăcere a „Lunii Parcului" chinez. Se găsesc acolo şi mari cinematografe populare, în care rulează filme de producţie chineză sau americană, de acum patru, cinci ani. Sunt restaurante şi ceainării, cu mesuţe aşezate sub cerul liber, totdeauna aglomerate de o mulţime chineză, sgomotoasă. In ceşti anumite se servesc mâncăruri chineze, care trezesc în noi, la început, repulsiune; servind însă din fiecare câte puţin, am constatat că nu sunt lipsite de gust. Bucatele sunt duse la gură cu un fel de beţişoare de lemn, în loc de tacâm. In această lume asiatică vizitatorii din Europa trebue să uite cu desăvârşire cuţitul şi furculiţa.

In „Luna Parcul" chinez se găsesc apoi o mulţime de prăvălii din care se poate cumpăra orice, începând dela fructe şi dulciuri şi terminând cu lămpi electrice americane de buzunar, gramofoane sau biciclete. Aceste prăvălii sunt tot timpul animate. Chinezul şi chiar Malaezul uneşte totdeauna utilul cu frumosul. Câteodată se pot cumpăra în „Happy World" obiecte mult mai ieftin, pentrucă, chiar dacă provenienţa lor nu este prea clară, e o chestiune care nu priveşte pe nimeni.

Nu lipsesc nici dancingurile, dela cele mai modeste, până la celelalte somptuoase, unde se văd câteodată şi Europeni. Pentru cincizeci de centime se poate dansa cu o „taxi girl" chineză. Berea şi limonata curg din plin în aceste temple ale dansului; tango-urile şi „slow fox"-urile cântate de orchestre de negri, se transformă pe parchet într'o convulsiune diabolică, exibată cu mândrie de tineretul chefliu. „Taxi girls"-ele dansează printre ei ca nişte automate.

Deasupra tuturora apasă noaptea înnăbuşitoare, umedă, a Extremului Orient, care învălue întreg oraşul, jungla apropiată, marea şi insulele Arhipelagului, — pluteşte întunerecul îmbălsămat al tropicului, străpuns de lumina stelelor şi a licuricilor.

IN CEA MAI PUTERNICĂ FORTĂREAŢĂ MARITIMĂ DIN LUME

Lucrările pentru construirea fortăreţei din Singapore au durat în total 16 ani, dintre care, lucrările pregătitoare, cele de geodezie, planurile şi depozitarea cantităţilor imense de material au necesitat 2 ani. Primul proiect de construire a bazei întărite în Singapore a luat fiinţă în cercurile amiralităţii engleze, în anul 1921. Motivele care au determinat acest proiect au fost numeroase. Cel mai de seamă însă a fost imensa depărtare a Angliei insulare de ţările Extremului Orient. Dintre bazele navale existente ale Britaniei, cele mai apropiate de Pacific erau în timpul acela Suezul şi Malta, adică trei săptămâni şi jumătate de călătorie pe apă dela ele până la marile centre ale Răsăritului îndepărtat.

A doua cauză, nu mai puţin serioasă, care a obligat amiralitatea britanică la definitivarea acestui plan extrem de costisitor, a fost creşterea vertiginoasă a puterii Japoniei, devenită neliniştitoare pentru Anglia, aliată în acea epocă oficial cu ţara Soarelui Răsare.

Ca urmare, proiectul ridicării bazei navale întărite, în Singapore, a fost acceptat în anul 1921, dar în proporţii cu mult mai reduse decât starea lui de fapt din momentul de faţă. Măsurătorile şi lucrările pe teren, deosebit de grele şi costisitoare din cauze specific locale, au început imediat. E suficient să menţionăm că pentru pregătirea terenurilor respective în vederea amenajării bazei aeriene lângă golful Saletar a fost necesar să se usuce mai întâi pământul, adică să se curete sute de hectare de mocirlă şi vegetaţie tropicală năpădite de şerpi şi ţânţari. Mocirla a fost secată, ţânţarii stârpiţi cu ajutorul a 70

de mii de „galoni" de substanţe otrăvitoare, iar terenul apoi ameliorat. Greutăţi asemănătoare au fost întâlnite aproape pretutindeni. Din această cauză, lucrările întreprinse în primii doi ani au avansat foarte greu.

In anul 1923, tratatul de alianţă anglo-japonez, care a durat fără întrerupere timp de 21 de ani, n'a mai fost reînnoit. Expansiunea japoneză asupra pieţelor din Extremul Orient luase proporţii. Pentru amiralitatea britanică ideea că Japonia, din fosta aliată împotriva Rusiei ţariste se va schimba într'un duşman primejdios, a prins din ce în ce mai multă consistenţă.

La un moment dat Londra dispune ca lucrările preparatorii din Singapore să fie intensificate şi construcţia propriu zisă să se înceapă cât mai curând. Chiar în acel an, 1923, operaţiunile preliminarii au luat sfârşit şi constructorii au trecut la realizarea fortificaţiilor.

In anii următori, lucrările de fortificaţie ale bazei navale din Singapore au trecut prin diferite faze. In perioada premierului Mac Donald şi a guvernării partidului laburist, ele au fost întrerupte un timp şi reluate apoi odată cu venirea la putere a partidului conservator. In general, până în anul 1934, progresul acestor construcţii n'a fost prea însemnat.

Anul 1934 a schimbat fundamental situaţia. Momentul a fost marcat de terminarea războiului manciurian prin cucerirea definitivă a Manciuriei de către Japonezi. Industria japoneză lua pe atunci cu asalt pieţele mondiale una după alta, trecea din ce în ce mai îndrăzneţ dincolo de Extremul Orient şi ducea la ruină ramuri tot mai numeroase din industriile europene şi americane. Dumpingul japonez atârna deasupra Occidentului ca spada lui Damocles. Influenţa Japoniei în Asia creştea din lună în lună cu o uimitoare putere şi excludea tot mai efectiv autoritatea Europei. In aceeaşi măsură se ridicau în Japonia vocile care cereau excluderea totală a Europenilor din Asia. Reacţiunea popoarelor asiatice, favorabile acestor apeluri, devenea tot mai puternică şi mai ameninţătoare.

Anglia a înţeles atunci că stările acestea de fapt nu sunt glume. Conferinţa amiralilor englezi, a comandanţi-

lor de armate din India, din Peninsula Malaeză, Australia și Noua Zeelandă, cât și a reprezentanților de autorități civile din aceste țări, adunați în Singapore, a hotărît intensificarea lucrărilor bazei și extinderea lor după un nou plan mult mai desvoltat. Concomitent se încheie înțelegerea dintre Marea Britanie și Olanda în privința apărării Indiilor olandeze. Ambele țări interesate își garantează mutual sprijin și conlucrare în ce privește apărarea posesiunilor coloniale din Oceanul Indian și Pacific, ambele țări se obligă să întărească cât mai mult lucrările de apărare a coloniilor lor. De atunci fortificațiile din Singapore au căpătat un ritm nou. N'au mai lipsit de astădată nici oameni nici bani.

A venit ziua de 14 Februarie 1938, rămasă memorabilă atât pentru Marea Britanie cât și pentru Extremul Orient, — posibil chiar pentru întreg restul lumii. In prezența a 12 mii de participanți, a reprezentanților autorităților britanice civile și militare, a reprezentanților Indiei și Australiei, a Malaeziei și Nouei Zeelande, în asistența impunătoarelor formații militare maritime, aeriene și terestre, în bubuitul tunurilor grele de pe vasele de războiu și a bateriilor de coastă, s'a desfășurat solemnitatea inaugurării docului George VI, cel mai mare doc plutitor din lume și a dării lui în folosință. Solemnitatea inaugurării docului a căpătat o notă distinctivă prin prezența escadrelor de războiu ale Statelor-Unite, ale Franței și Olandei, invitate în mod oficial. Punctul pe „i" a fost pus de neparticiparea forțelor navale japoneze cât și de neinvitarea Japonezilor din Singapore, cu excepția Consulului, deși toate celelalte naționalități conlocuitoare din oraș și de pe Peninsulă au luat parte la festivitate.

Odată cu terminarea docului, s'a anunțat oficial că baza navală din Singapore este în linii generale terminată.

Inaugurarea docului și a bazei navale a fost precedată de manevre combinate ale forțelor maritime, aeriene și ale armatelor de uscat, așteptate cu extraordinară înfrigurare de factorii cari s'au pronunțat pentru organizarea apărării Imperiului Britanic și a căilor lui de comu-

nicație pe ape. S'a știut că miza care se joacă este extrem de importantă. După mulți ani de muncă uriașă, și cu prețul a sute de milioane, s'a realizat, în sfârșit, planul fortificațiilor și al bazei navale din Singapore. Acuma, la terminarea lucrărilor, trebue să cadă răspunsul la întrebare: Opera creată cu atâtea eforturi și atâția bani corespunde calculelor strategice? Este Singapore cu adevărat o fortăreață maritimă invincibilă, așa cum circulă în lume legenda?

Manevrele prilejuite de inaugurare au fost desfășurate într'o alură necunoscută în aceste locuri până în prezent. Pentru proba de rezistență a întăririlor din Singapore au fost aruncate în luptă forțe extrem de puternice, încât apărarea fortăreței în atari condițiuni nu putea fi un lucru ușor. S'a concentrat un număr apreciabil de vase de războiu în frunte cu „Eagle", prevăzut cu bază de avioane, apoi crucișetoarele „Dorsetshire", „Norfolg", „Emerald" și „Investigator"; au fost aduse escadre de avioane de bombardament și vânătoare din cele mai îndepărtate colțuri ale imperiului; au fost chemate să participe la manevre forțele importante ale armatei de uscat din Malaezia și India.

Personalitățile cele mai de seamă din marina engleză, din aviație și din armatele terestre s'au adunat cu acest prilej în Singapore.

Partidul care trebuia să atace Singaporele s'a numit „albastru". Fortăreața a fost apărată de „Redland defence forces". Marile vase de războiu cu „Eagle" în cap, făceau parte din partidul „albaștrilor". Apărătorii dispuneau doar de câteva unități navale ușoare și de câteva submarine. In schimb, de partea lor se găsea o aviație puternică maritimă și de uscat, care trebuia să-și măsoare forțele cu modernele hidroavioane ale vasului matcă „Eagle". Impotriva acestor hidroavioane urma să fie îndreptat tirul bateriilor antiaeriene ale bazei. Vasele „albaștrilor" trebuiau bătute de artileria grea de 18 țoli de pe coastă. Armata de uscat a ocupat poziții de-a-lungul coastei în întăririle abia terminate și se pregăteau la

respingerea energică a tuturor încercărilor de invadare a uscatului.

Când apărătorii au primit cele dintâi vești că forțele navale ale „inamicului" se apropie, au expediat imediat deasupra Oceanului escadrilele de avioane pentru a bombarda vasele atacante pricinuindu-le cât mai multe avarii posibile. Avioanele au executat operația aruncării bombelor, însă arbitrii au găsit că stricăciunile provocate nu sunt prea importante.

Noaptea, forțele aviatice ale partidului „albastru" au executat raiduri deasupra orașului și a bazei. S'a organizat o alarmă de apărare pasivă împotriva gazelor și a bombardamentelor aviatice, pentru populația civilă. S'au stins luminile și s'au verificat posturile de ajutor. Atacul „albaștrilor" a fost respins fără mare greutate de bateriile antiaeriene și de escadrilele avioanelor de vânătoare. Spre dimineață, avioanele „Redland"-ului și submarinele au anunțat că unul din crucișetoarele inamice a reușit să străbată până la strâmtoarea Jehore.

Pentru „roșii" comunicarea a fost foarte neplăcută, fiindcă în teorie, debarcarea trupelor „albaștrilor" în jurul fortăreței, a devenit astfel posibilă. Au pornit imediat în căutarea crucișetorului numeroase avioane ale apărării. In întunerec a început un feeric spectacol de lumină. Avioanele de recunoaștere căutau să descopere pe intrus cu ajutorul magneziului, iluminând kilometri de coastă. Recunoașterea a rămas fără rezultat. Sau alarma a fost falsă, sau crucișetorul, văzându-se urmărit, a renunțat la proiectele sale dispărând în întunerec. In cursul acestei nopți toate vasele de războiu participante la manevre au lucrat cu luminile stinse. Față de numărul considerabil al unităților care luau parte la manevre, acest fapt putea avea consecințe grave. Echipajele vaselor au reușit însă, să înlăture primejdiile, așa că nu s'a întâmplat niciun accident.

In zorii zilei, forțele aviatice ale „Redland"-ului s'au angajat în contra-atac pornind împotriva vasului „Eagle", semnalat la depărtare de câteva sute de kilometri de coastă. După o cercetare îndelungată, escadrilele apărării au identificat vasul căutat și l-au bombardat intens. Arbitrii au constatat că bombardamentul a fost puțin eficace și că vasul „Eagle" poate manevra mai departe.

In același timp, submarinele apărării au zărit trei distrugătoare ale „albaștrilor" și le-au semnalat aviației, care a pus imediat în funcțiune aparatele ce trebuiau să respingă atacul. După o luptă scurtă cu avioanele de bombardament, distrugătoarele au părăsit zona de operațiuni. Alte încercări de acostare în diferite puncte ale litoralului n'au fost mai fericite. Prezența vaselor atacante era imediat observată de submarine și aviație. Pretutindeni au intervenit la timp escadrilele aviatice ale „Redland"-ului, silind pe inamic la retragere în grabă. Bateriile puternice de coastă, camuflate, n'au avut de fapt nimic de făcut. O singură dată, când un distrugător a reușit să intre în raza lor de bătaie, a fost lovit atât de eficace încât arbitrii l-au considerat repede scos din luptă.

Manevrele au dovedit că Singapore este o poziție invincibilă. Considerabilele forțe aviatice și navale cu pregătirea teoretică excelentă și manevrate cu dibăcie, nici nu s'au putut apropia de întăririle bazei.

Putem avea, bine înțeles, de făcut oarecari obiecțiuni, anume că manevrele, cât de bine pregătite și just desfășurate, nu sunt totuși un războiu real. Partea discutabilă a operațiunilor în manevre este tocmai faptul că sunt prea bine studiate în prealabil. Dar pe de altă parte, un atac chiar teoretic al puterilor navale și aviatice, ca acestea închipuite de „albastri", este fără îndoială un serios și concludent examen. Fortificatiile de apărare ale Singaporelui au corespuns tuturor probelor de rezistență.

* * *

Fortul Canning de deasupra Singaporelui se găsește pe un deal. Catargul lui alb, imens, asemănător cu acelea pe care suntem obișnuiți să le vedem pe vasele de războiu, se distinge de departe. Vântul flutură drapelul Marei Britanii, desfășurat în vârful lui. Colorile drape-

lului domină asupra împrejurimilor şi atestă că ţara aceasta se găseşte sub paza Angliei.

In fortul Canning se găsesc birourile comandamentului forţelor militare britanice din Singapore şi ale comandamentului bazei maritime. In fruntea lor stă generalul de stat major W. C. S. Dobbie, un ofiţer bătrân şi încercat, care se bucură, evident, de încrederea celor mai înalţi factori militari. Doresc să fiu primit de generalul Dobbie, dar ştiu dinainte că nu va fi uşor; militarilor britanici nu le plac ziariştii. Stau deocamdată în cabinetul amabilului maior Wienden, şeful „Inteligence"-ului din Singapore şi discut cu el planurile mele de ziarist, destul de îndrăzneţe. Il rog să-mi înlesnească o convorbire cu generalul Dobbie, pentru a-i solicita să mi se arate baza maritimă şi aviatică, împreună cu fortificaţiile şi să mi se dea câteva explicaţii tehnice. Maiorul Wienden surâde şi nu pierde niciun moment atitudinea flegmatică engleză.

„Numai atâta"? întreabă el cu blândeţe, dar nu fără umbră de ironie. „Eu sunt de părere, — adăugă după o clipă — să mai retezaţi din programul d-v.".

Nici nu mă surprinde şi nici nu pot avea vreo pretenţiune. Este doar vorba de secrete militare, pentru ale căror destăinuiri se trudesc ani de zile bandele de spioni; este vorba de opera la a cărei înfăptuire a lucrat Marea Britanie timp de 16 ani.

„Nu! — rosteşte maiorul Wienden, — ziariştilor şi mai ales celor străini nu se pot arăta asemenea lucruri. Dar, în sfârşit, totul depinde de generalul Dobbie". Maiorul Wienden s'a ridicat din fotoliu şi s'a îndreptat spre cabinetul generalului pentru a-l întreba ce e de făcut cu insistentul intrus. După câteva minute maiorul se înapoiază comunicându-mi că generalul mă invită la d-sa. Aşa dar, primul obstacol este înlăturat.

Generalul Dobbie este un bărbat cărunt, în vârstă, elegant, foarte amabil şi cum dovedeşte îndată, înzestrat cu o răbdare de înger. Deşi dezideratele mele i-au fost comunicate cu anticipaţie, discuţia n'a pornit dela ele. Am fost interogat întâi, amănunţit, asupra impresiilor

mele din războiul din Spania cât şi asupra diferitelor faze ale luptelor dintre naţionalişti şi republicani; târziu am alunecat la discutarea motivului pentru care am venit la d-sa. Am declarat generalului că astăzi toată lumea priveşte atent spre Singapore, în legătură cu manevrele şi inaugurarea bazei navale. Cred că generalul înţelege intenţia mea de a vorbi cât mai mult şi cât mai documentat de aceste lucruri cetitorilor mei.

Generalul Dobbie nu ezită niciun moment asupra răspunsului. „Spuneţi cetitorilor d-v. că fortificaţiile din Singapore au scopuri pur defensive. Marea Britanie nu se gândeşte o clipă că Singapore este construit pentru a constitui o ameninţare împotriva cuiva. Toată alarma pe care aţi auzit-o pe această temă nu este decât o pură fantezie. Baza din Singapore nu este în niciun caz un punct de plecare a vreunui atac. Din Singapore nu se poate trage până în Japonia; ea este prea departe. De aceea toţi oamenii cu inima curată şi lipsiţi de planuri agresive nu trebue să se neliniştească câtuşi de puţin. Singapore nu este şi nu va fi pentru ei niciodată o ameninţare. Acei cari se tem prea mult, pot deştepta în noi bănuiala în ce priveşte planurile lor".

„Peninsula Malaeză", — a continuat generalul Dobbie, — este locuită de mai multe naţionalităţi, care vorbesc, bineînţeles, câteva limbi. Intre toate aceste popoare şi triburi domnesc cele mai bune raporturi şi o pace, aceea „pax britanica" pe care stăruim s'o obţinem oriunde ne găsim. Datoria noastră este să apărăm populaţia de aici şi să veghem la păstrarea liniştei ei. Dar asta nu e totul. Singapore este o poziţiune de o însemnătate covârşitoare din punct de vedere internaţional şi Marea Britanie, care se găseşte în posesia acestei poziţiuni, are răspundere şi faţă de terţe puteri. Vorbind mai precis, este responsabilă faţă de terţele puteri pentru liniştea din aceste locuri. Numai pentru aceste cauze, — şi nu pentru altele obscure, — am fortificat atât de puternic Singapore".

Puţin mai târziu generalul Dobbie s'a apropiat de o serie de hărţi atârnate pe pereţii cabinetului şi cu un

indicator a început să-mi explice situația bazei navale și aeriene, dându-mi diferite amănunte asupra întăriturilor. Când am părăsit cabinetul m'a luat sub protecția sa maiorul Wienden, care, împreună cu câțiva dintre colaboratorii săi, a completat explicațiile generalului Dobbie. Am terminat apoi studiul pentru care venisem, cu o scurtă deplasare pe teren.

Nu trebue să uităm că Singapore este o insulă despărțită de pământ printr'o strâmtoare îngustă, dar legată de el printr'un pod, care la capătul celălalt duce pe pământul statului Jehore. Această strâmtoare ce desparte Singapore de celălalt țărm se numește „Strâmtoarea Jehore". In partea de răsărit a strâmtorii, acolo unde se lărgește simțitor înainte de a ieși în plinul mării, se găsește o insulă de mărime apreciabilă numită „Pulau Ubin". Această insulă închide oarecum ieșirea din spre strâmtoare către mare. Spre Sud de Singapore sunt alte două insule mai mici: „Blakang Mati" și „Brani". Aceasta din urmă, cea mai mică din toate trei, e așezată mai aproape de Singapore interpunându-se între oraș și insula „Blakang Mati". Intre „Blakang Mati și „Brani" este o altă strâmtoare numită „Șelat Sengkir". Mai departe, spre Sud avem insulele Indiilor olandeze.

In mod teoretic se poate naviga spre Singapore din două părți: pe la Sud și pe la Nord. In realitate, dacă se navighează din spre Sud, vasul trebue să se strecoare printre insula „Pulau Ubin" și capul Ciangi al insulei Singapore; în cazul al doilea, drumul duce printre insulele „Blakang Mati" și „Brani" sau printre „Brani" și Singapore. Intr'un cuvânt, „Pulau Ubin", „Pulau Brani", „Pulau Blakang Mati" (cuvântul „pulau" însemnează în limba malaeză: insulă), și capul Ciangi, domnesc în mod absolut asupra drumurilor de intrare în strâmtori, respectiv la ieșirea din ele. Ei bine, chiar aceste insule cât și capul Ciangi sunt fortificate „până în dinți". Intăririle care apără Singaporele și strâmtorile sunt așa dar împărțite în două grupuri, câte unul de fiecare punct cardinal, Nord și Sud.

Despre fortificațiile din Singapore s'a vorbit și s'a scris în ultimii ani atât de mult, încât un turist, care pune piciorul pentru prima dată pe pământul acestei insule, se așteaptă să vadă pretutindeni numai guri de tun și forturi de beton și oțel. Cât de mare este decepția lui când, după o plimbare de mai multe ore în care n'a fost împiedecat de nimeni a se mișca în libertate, se înapoiază în port fără să fi văzut nicio fortificație, nici-un tun și nicio amenajare care să amintească războiul! Unde le-ar putea vedea? Pe insulele despre care am vorbit mai sus nu se va duce, iar în ce privește capul „Ciangi", chiar dacă turistul se găsește pe acest pământ, atenția îi va fi atrasă cel mult de vilele splendide ale milionarilor din Singapore. Dealurile ce se ridică ici, colo, nu-i vor spune nimic pentrucă nimeni nu se poate gândi că în vreunul din ele se găsesc întăriturile căutate. Dacă ar privi însă mai atent, ar zări pe vârfurile dealurilor de pe coasta insulelor, cupole sau turnuri blindate, înconjurate de sârmă ghimpată. Asta e tot, fiindcă sistemul complicat și puternic al fortificațiilor este construit subteran, așa dar nici nu se poate bănui din afară existența lor.

Intăriturile Singaporelui sunt protejate de tunuri mari de coastă, în majoritate de 18 țoli. Pentrucă cele mai grele tunuri ale vaselor de războiu sunt de 16 țoli calibru, bateriile din Singapore au, cel puțin în momentul de față, superioritate asupra oricărui vas de războiu inamic. Să nu pierdem din vedere că apărarea Singaporelui nu se bazează numai pe aceste baterii de pe litoral, ci pe trei factori combinați: întăriturile terestre, forțele navale și aeriene.

Marina de războiu are și ea baza tot aici. Baza navală se găsește nu spre largul mării, ci către strâmtoarea Jehore, în partea de Nord a insulei Singapore. Din această bază face parte și un doc plutitor uriaș, în care poate acosta și cel mai gigant vas transatlantic. Baza aeriană a fost așezată la S. E. de baza maritimă, către

golful Saletar. Ea este amenajată cu cele mai moderne instalațiuni, aeroporturi, hangare, — multe din ele subterane, cu capacitate de sute de avioane — cisterne subterane pentru combustibil, ateliere pentru reparațiuni, etc.

Precum vedem toate elementele de apărare ale Singaporelui au fost perfecționate în ultimul timp de către Englezi. Mulțumită britanicilor Singapore a devenit greu de biruit. Valoarea acestei fortărețe este neprețuită atât din punct de vedere strategic cât și politic. Indiferent sub ce raport vom studia importanța insulei Singapore, vom ajunge totdeauna la concluzia că ea constitue o perlă a Imperiului colonial englez și că cel care o posedă domnește asupra mărilor din această parte a lumii.

Numai în două cazuri poate fi întunecată splendoarea acestei valori: dacă o putere inamică Angliei ar izbuti să cucerească Indiile olandeze sau dacă Japonezii vor reuși să realizeze canalul Kra. Deocamdată niciuna din aceste eventualități nu amenință Anglia.

* * *

La parada militară care s'a desfășurat cu prilejul inaugurării bazei navale, s'a remarcat în mod deosebit batalionul irlandez de pușcași, detașat în Singapore.

Prin ținuta minunată a soldaților, batalionul a stârnit admirația tuturor. Profitând de invitația generalului Dobbie m'am hotărît să le fac o vizită chiar la cazarma detașamentului.

Batalionul irlandez este stabilit în unul din cartierele alese ale Singaporelui, numit „Tanglin". Aici sunt situate locuințele „prinților albi" și tot aici s'au construit cele mai fastuoase cluburi și stranduri. Tanglin nu este numai reședința oamenilor bogați și a snobilor. In atmosfera lui proaspătă și în verdeața îmbelșugată a grădinilor, s'au construit șiruri lungi de case, fără etaj, aliniate militărește. Aceste locuințe înveselesc prin coloritul

viu al zidurilor, care pătează fondul de verdeață. „Royal Inniskilling Fusiliers" și-a ales bine reședința.

Comandantul batalionului a fost înștiințat de vizita mea, astfel că, la intrarea în cazarmă, sunt salutat, în numele colonelului, de locotenentul Lewis, Irlandez, ca de altfel toți ofițerii și soldații acestei unități. Incepem după câteva minute vizitarea clădirilor, un adevărat orășel, bine împărțit și gospodărit cu grijă.

Fiecare clădire este locuită de circa treizeci de soldați. Cred că oricare cetățean din Europa cu situație mijlocie ar consimți bucuros să locuiască în această cazarmă. Pe lângă pereții albi, strălucitori de curățenie, sunt înșirate paturile de metal, prevăzute cu un mecanism care le permite să fie transformate ziua în fotoliuri comode cu tapițeria moale. Lângă fiecare pat e așezată o măsuță, deasupra un dulăpior pentru lengerie și un cuier. M'am așezat de curiozitate în unul din fotoliuri: saltelele moi sunt sprijinite pe resorturi elastice. Execuția patului-fotoliu este fără cusur. De-a-lungul altor pereți se găsesc numeroase mese și birouri pe care soldații pot scrie, pot ceti sau se pot amuza cu jocuri de societate.

Vederi din Anglia și Irlanda împodobesc estetic interiorul camerelor. Iluminatul și ventilarea sălilor este excelentă. Instalațiunile de igienă, ca dușurile, spălătoriile și băile, sunt asemănătoare instalațiilor unui hotel european. Cunosc multe țări de pe continent ale căror hoteluri n'au nici pe departe astfel de amenajări. Pentru petreceri și repaos soldații au casinoul lor, compus din câteva săli confortabile, mobilate cu gust. Mese de biliard, mese pentru jocuri de cărți, bar american, fotoliuri de club, o bibliotecă bogată, sală de lectură, patefoane, radio, toate acestea agrementează timpul liber al pușcașilor irlandezi. Trebue să adăugăm că unitatea are și două orchestre, devenite faimoase în toată Peninsula Malaeză și chiar în toată India. Una din ele, considerată cu drept cuvânt orchestră simfonică, este condusă de un ofițer, muzicant de valoare. Cealaltă, cu caracter provincial, se compune numai din cimpoieri. Când am intrat în curtea cazărmii, prima orchestră fă-

cea repetiţii cu poemul simfonic „Scheherezada" al lui Rymski Korsacow.

Subofiţerii locuesc în clădiri aparte; cei căsătoriţi, în locuinţe mari, amenajate cu desăvârşit confort, încunjurate de grădini; cei necăsătoriţi locuesc separat, în clădiri deosebite de construcţiile în stilul de cazarmă. Cei dintâi au un club propriu şi terenuri de sport. Intrarea persoanelor străine în locuinţele subofiţerilor căsătoriţi nu este îngăduită; chiar ofiţerii în serviciu comandat n'au acces în aceste locuinţe. „Home" este pentru Englezi un lucru sfânt şi liniştea ei nu poate fi atinsă nici chiar în armată.

O suprafaţă considerabilă de teren este destinată sportului soldaţilor. Terenuri de „foot-ball", de „tennis", de „polo", de „crochet", stranduri, sală de gimnastică, iată ce se găseşte pe această întindere. Ofiţerii au terenuri proprii, într'un adevărat parc ce aminteşte în unele privinţe grădinile Angliei îndepărtate. In mijlocul parcului printre squaruri lungi cu iarba tunsă, se ridică palatul casinoului ofiţeresc. Casinoul acesta este destinat exclusiv pentru ofiţerii batalionului irlandez. In saloanele elegante mă primeşte colonel Leslie, comandantul unităţii, încunjurat de ofiţerii tineri. Irlandezii sunt mai vioi şi mai comunicativi decât vecinii lor Englezii. Sângele celtic se vădeşte pronunţat în felul lor de a se comporta. Convorbirea devine îndată amicală şi plină de însufleţire.

Orele petrecute la un pahar de wisky, într'o atmosferă de plăcută cordialitate s'au scurs fără de veste. Imi iau deci, cu părere de rău, rămas bun dela Irlandezii primitori, cărora le urez sănătate. Mă întovărăşeşte o bucată de drum melodia tristă a cimpoaielor, cântată, ca un salut de despărţire, pentru mine.

Milioane de oameni din Europa sunt îndreptăţiţi să invidieze pe aceşti soldaţi, pentru condiţiunile în care trăiesc în Extremul Orient.

Fericiţi fii ai Marei Britanii, „prinţi albi ai Singaporelui"!

PROVINCIA KWANGSI

Aşa dar, asta e China!...

Călătorim de câteva minute prin ţara plină de minunate lucruri cunoscute din povestirile copilăriei şi din lectură, prin ţara care a concentrat asupră-şi privirile lumii întregi, prin ţara care a provocat o tumultoasă îngrămădire de opiniuni contradictorii, prin ţara tuturor posibilităţilor şi a tuturor contrastelor...

Nu mult după trecerea frontierei franceze, pe la Dong Dang, punctul de graniţă Tonkin-China, automobilul urcă cu greutate o înălţime abruptă. Pancarta uriaşă de pe coastă, scrisă cu litere mari în limbile chineză şi franceză, ne indică: 1. Graniţa Republicii chineze la 3½ kilometri distanţă; 2. In China, circulaţia pe stânga.

Ne oprim o clipă în faţa unei porţi vechi, cioplită în stilul caracteristic chinez, înrămată cu verdeaţă, deasupra căreia flutură faldurile drapelului Kuomintang cu soarele alb ţesut pe margine. După câteva zeci de metri pe parcurs întâlnim a doua poartă, asemănătoare ca două picături de apă cu cea dintâi. In spatele ei se întinde curtea spaţioasă, cu căsuţe joase de o parte şi de alta. In fund, pe latura extremă a patrulaterului, e ridicată o construcţie mai mare, cu etaj, la a cărei intrare e înfiripată o sărăcăcioasă grădiniţă. Pe acoperişul de proporţii largi, edificiul susţine un imens drapel al Republicii chineze, de coloare roşie, cu un mic câmp albastru la colţul de sus, din stânga şi un soare alb cu douăsprezece raze, aplicat pe porţiunea azurie.

Gheretele aşezate în poartă adăpostesc două santinele chineze.

Sunt primii soldaţi chinezi întâlniţi în cale, îmbrăcaţi în uniforme verzi, căşti de oţel, şi opinci prinse de-a-dreptul pe piciorul gol. In apropiere, stau aşezate trei mitraliere pregătite de tragere; mai departe, un şir de camioane Ford şi Chevrolet, vopsite în dungi alternante de galben şi verde, prevăzute cu numere ale armatei chineze.

Fortul, o autentică şi veche întăritură chineză, se numeşte „Poarta Chinei". El îndeplineşte funcţiunea cea mai

importantă dintre toate punctele aflate la granița franceză, între Tonkin (Indochina) și provincia chineză Kwangsi.

Am cerut să fiu anunțat comandantului gărzii, un căpitan despre care auzii că ar ști limba franceză. In așteptare, mi-am rotit curios privirile peste tot. Mi-au trezit, în mod deosebit, interesul, micile aplicațiuni de pânză albă, tăiate dreptunghiular, pe care soldații le poartă în partea dreaptă a pieptului, deasupra buzunarului, aplicațiuni acoperite cu misterioase semne chinezești. Am putut să aflu mai târziu că semnele acestea sunt purtate de toți ofițerii, subofițerii și soldații chinezi și că ele cuprind regulamentul funcțiunii fiecăruia, numele, pronumele, numărul matricol, arma și unitatea din care face parte.

Comandantul gărzii nu mă lăsă să aștept mult; apăru îmbrăcat într'un mondir de aceeași coloare verde, pe care îl poartă toți soldații lui, și o manta civilă, cenușie, pe deasupra. E tânăr, simpatic, se numește Cen Wen Tei, și-mi spune că a studiat la universitatea din Montpellier, fapt care se evidențiază de altmintreli din corecta limbă franceză pe care o vorbește. Rămase mirat când auzi că sunt ziarist polonez și-mi mărturisi că nu crede să mai fi trecut, vreodată, un alt cetățean din țara mea prin acest punct de frontieră. Rara ocaziune trebuia însemnată; fui deci rugat să-mi aștern numele în cartea amintirilor, din fort, sub nenumărate și prețioase semnături de mari guvernatori francezi, de generali și de demnitari chinezi, printre cari găsesc și numele victoriosului comandant de armată Pei Ciung Si, stăpânul și guvernatorul provinciei Kwangsi.

Căpitanul Cen Wen Tei scoate pe masă o butelie originală de Malaga, îmi vizează personal pașaportul, aplicându-i stampila de graniță și-mi încredințează cinci documente, scrise cu o frumoasă caligrafie chineză, ce vor servi ca acte de identitate și liberă circulație pentru șofer și automobil. Apoi, refuzând orice plată pentru hârtiile predate, îmi urează călătorie bună și prietenoasă pri-

mire prin China. Astfel, primul contact cu lumea chineză a reușit admirabil și impresia a întrecut așteptările.

Mă găsesc, deci, în interiorul provinciei Kwangsi, despre care, în China Kuomintangului, se vorbește dela o vreme cu oarecare mândrie. S'a vorbit și altădată despre Kwangsi, câțiva ani în urmă, însă cu totul altfel. Pronunțarea cuvântului „Kwangsi" era strâns legată de imaginea steagului roșu și negru. O îndelungată vreme a purtat chiar supranumele de țara „Drapelelor negre", provenit dela organizația cu aceeași denumire, care are mândria de a fi păstrat, decenii de-a-rândul, o anumită și faimoasă tradiție. „Drapelele negre" au purtat, la început, denumirea, mai bine cunoscută în Europa, de „Taiping", adică Ciang Mao în chinezește, ceea ce înseamnă „oameni cu părul lung". Ele au jucat în istoria provinciei Kwangsi, un rol deosebit de important în ultimii cincizeci de ani. Membrii lor au constituit un fel de asociație fraternă, grupată în jurul unor idei pseudo patriotice. (In diferite colțuri ale provinciei se mai găsesc și astăzi). Această organizație a fost una din nenumăratele asociații secrete ale Chinei, ce-și propuseseră ca scop o luptă dârză împotriva străinilor, precum și împotriva autorității de stat. In realitate, nu constituia decât o puternică asociație de piraterie, perfect organizată și condusă cu o viguroasă energie, dispunând de mii și mii de oameni curajoși, armați și disciplinați și având în solda lor guvernatori, generali, armata, poliția, magistratura și funcționari de stat.

„Drapelele negre" au stăpânit, de fapt, ani de zile, întreaga provincie. Țelul lor patriotic a fost totdeauna relativ. Aceste organizațiuni n'au disprețuit niciun fel de pradă, nu s'au dat în lături dela niciun profit, indiferent dacă le-au putut dobândi dela străinii pe cari îi urau (în Kwangsi n'au fost niciodată prea mulți), sau și le-au însușit dela compatrioții lor. Pentru această bandă, turburările interne erau un necontestat raiu pământesc. Intr'un atare climat puteau opera în voie, fără teamă de sancțiuni, aliindu-se, când cu unul, când cu altul, din partidele opoziționiste aruncate în iureș. Pen-

tru a favoriza climatul turbure ştiau să întreţie cu măestrie diabolică o stare de provocaţiune, în ambele tabere.

In anul 1930, şefii „Drapelelor negre“ au înţeles că mişcarea comunistă le-a dat o minunată posibilitate de a tăinui adevăratele lor operaţiuni, şi că turburarea cauzată de desbinările politice şi sociale nu-i poate decât favoriza. Scopul asociaţiilor apare mai frumos, chiar şi în China, când el afirmă o luptă în numele unui ideal, cum ar fi, de pildă, eliberarea desmoşteniţilor de sub apăsarea celor bogaţi. E mai comod să te prevalezi de o falsă misiune, decât să mărturiseşti pe faţă că unicul raţionament de a exista nu-i altul decât folosul propriului buzunar. Piraţii au priceput îndată că „Drapelele negre“ puteau fi uşor înlocuite de drapelele „roşii“. Interesul lor era să întreţie permanent o stare de nelinişte, şi, pentru aceasta, nu se dădeau înapoi, în mediul turbure de atunci, dela niciun fel de ispravă; provocau încăierări de stradă, incendiau instituţii, foloseau toate prilejurile de a prăda şi, la strâmtoare, chiar şi asasinau. Comunismul chinez le-a dat, în această privinţă, toate garanţiile de securitate. Astfel se justifică sprijinul neprecupeţit pe care republica roşie din Kwangsi l-a primit din partea bandelor locale.

O năvălire, în Kwangsi, a Cantonului, în acea vreme puternic comunizat, a terminat oficial epopeea „Drapelelor negre“. In felul acesta a luat sfârşit rolul răsunător al asociaţiei în istoria provinciei. Asta nu înseamnează însă că a încetat definitiv existenţa ei sau şi-a pierdut în întregime influenţa. O mulţime dintre foştii membri ai „Drapelelor negre“ au rămas în importante posturi din administraţia şi armata provinciei Kwangsi. Chiar azi, vorbindu-se de cutare ofiţer sau funcţionar din Nanning ori Kweilin, se pot auzi cuvintele sacramentale: „O! ăsta e fostul „Drapel negru“!

Odată cu invazia Cantonului, începe, în Kwangsi, o epocă de mare influenţă comunistă. Scopul bine determinat era de a cuprinde sub dictatura roşie cea mai mare parte a provinciei. Influenţa comunistă, păstrând o formă specific locală, a rămas şi astăzi. Nu vreau să vorbesc în amănunt despre acest proces social, şi nici să analizez comunismul chinez cu întreaga lui structură. Acestei probleme îi voiu face loc mai târziu într'un capitol aparte. Deocamdată, mă voiu mărgini să constat că influenţa Cantonului a fost decisivă sub raport politic, pentru Kwangsi. Timp de aproape douăzeci de ani, Cantonul a constituit un punct central „roşu“ şi o importantă fortăreaţă a comunismului chinez, dar mai ales între anii 1920—1928. Nu e de mirare deci, că, odată cu invaziunea armatei Cantonului, s'a înrădăcinat şi în Kwangsi ideea Cominternului. Agenţii Moscovei s'au ocupat cu seriozitate de situaţia geopolitică a acestui popor sărac dar deosebit de interesant. Provincia e locuită de 15 milioane de suflete şi această populaţie e în majoritate extrem de pauperă.

Nu trebue să uităm că asta a fost epoca în care Sun Yat Sen şi Kuomintangul cochetau cu Sovietele şi când acest „Tată“ al republicii chineze predica în adunări publice că nu e departe vremea în care unirea Sovietelor ruse cu China roşie va fi fapt împlinit.

Azi s'a pierdut în negura uitării guvernul roşu din Kwangsi, instaurat de Sun Yat Sen în Kweilin; s'a dus armata Cantonului; a trecut sângeroasa experimentare a comunismului din anii 1930—1931, a cărei grozăvie mi-a fost descrisă de episcopul francez din Nanning, monseniorul Albouy precum şi de alţi preoţi; a venit guvernarea dictatorială de astăzi, sub şefia lui Pei Ciung Si şi a lui Li Sung Jena; însă influenţa Sovietelor în Kwangsi se menţine totuşi în multe domenii, cu o extraordinară virulenţă.

Numele acestor doi dictatori, care stăpânesc provincia de câţiva ani, sunt rostite cu groază de populaţia locală. In schimb, locuitorii celorlalte provincii ale Chinei îi admiră. In scurt timp, folosindu-se de metode, care la noi ar fi întâmpinat opoziţie unanimă, au reuşit să realizeze în Kwangsi, una din cele mai interesante şi mai bine organizate provincii republicane.

Dovada o face războiul actual.

Ambii dictatori, părăsind puterea, au plecat pe front, să lupte alături de Ciang Kai Shek, fostul adversar şi duşman de moarte.

Pei Ciung Si, un bărbat înţelept, de religie mahomedană, figură interesantă sub toate raporturile, a părăsit postul de şef de armată a provinciei Kwangsi, pe care l-a ocupat până acuma, luând importanta conducere a Statului Major chinez, după care, puţin mai târziu, a devenit conducător suprem al uneia din armatele de front.

Li Sung Jena se găseşte pe câmpul de luptă din prima clipă a războiului, unde a avut sub conducerea sa, până în prezent, câteva armate. El este acela care a câştigat răsunătoare bătălii la Taierşwang şi tot el este cel care a pierdut enorm în luptele pentru Sucian.

* * *

Sunt în China... Adevărul e că nu găsesc deosebire vrednică de luare aminte, între ce-am lăsat la Tonkin, graniţa franceză şi ceea ce găsesc aici. Aceleaşi dealuri acoperite de păduri şi aceleaşi sărăcăcioase sate, cu căsuţele mizere. O singură noutate demnă de relevat: porţiunea de şosea asfaltată, pe care, timp de jumătate de oră, am putut circula cu oarecare viteză. Ne-am reluat, însă, curând, mersul domol, întru cât pe restul traseului şoseaua e strâmtă şi prost pietruită. Eram stânjeniţi apoi şi de circulaţia pe stânga, cu care şoferul meu annamit, nu se obişnuise încă.

Gonim spre Long Ceu, oraş vestit prin barbaria locuitorilor săi, prin turburările politico-sociale, prin expediţii banditeşti şi îngrozitoare asasinate.

Câţiva ani în urmă, când nu se instalase încă actualul guvern de mână forte, condus de Pei Ciung Si şi Li Sung Jena, se petreceau în Long Ceu lucruri de o neînchipuită bestialitate. Se instaurase tocmai regimul sovietic. In această epocă, Consulatul francez a fost incendiat şi, nu mult după asta, Consulul Robert fu asasinat cu o nemaipomenită cruzime. Misionarii catolici

au fost supuşi în mod barbar la tot felul de torturi şi numai cu multă greutate au reuşit să scape cu vieaţă.

Caut specificul chinez şi nu-l găsesc încă. Socotesc că trebue să pătrund mai adânc în inima Chinei pentru a întâlni, într'adevăr, Chinezul autentic, desbrăcat de idealizarea literară, de fard şi artificiu.

Străbatem cel dintâi orăşel mai răsărit. Ne oprim o clipă, dinaintea unei clădiri arătoase, cu pereţii zugrăviţi în alb, pe fondul cărora e reprezentat simbolicul soare al Kuomintangului, cu cele douăsprezece raze. Văd hotărît că în toată călătoria mea prin China, privirea îmi va fi prinsă mereu de îmbinarea colorilor drapelului republican chinez.

S'a adunat numaidecât, curioasă, în jurul nostru, o mulţime pestriţă; deosebesc în amestec indivizi îmbrăcaţi într'un soiu de uniforme kaki, purtând capele de aceeaşi coloare. Dacă sunt soldaţi sau îndeplinesc altă funcţiune, nu-mi pot da seama, deoarece afară de relativa uniformă ce o poartă, nu disting la ei niciun semn militar.

In clădirea dinaintea căreia ne-am oprit, sunt instalate primăria şi şcoala orăşelului; mă pregătii, deci, s'o fotografiez. Din mulţime, unul din presupuşii soldaţi îmi face cu mâna un semn energic de interdicţie. Mă întorc spre şofer şi-i cer să le explice acestor oameni, intenţia mea inofensivă, şi să le facă cunoscut că nu-s decât un turist, fără vreun gând ascuns. Constat, însă, cu uimire, că Annamitul cunoaşte limba chineză tot atât de bine ca şi mine. Pe feţele mulţimii s'a ivit brusc ostilitatea. Incercai să-i lămuresc atunci prin semne şi izbutii în sfârşit să mă fac înţeles; soldatul şi-a topit ostilitatea într'un surâs şi schiţează un larg gest de învoire. Dispoziţia mulţimii s'a schimbat simultan; pe figurile uscate, pământii, se ivi zâmbetul binevoitor.

In plimbarea prin oraş mă întovărăşeşte, de acuma, un grup întreg, desprins din mulţime precum şi o droaie de copii.

Studiez cu interes un zid înalt al oraşului, construit din blocuri de cărămidă nearsă, câteva turnuri de

pază și două porți de barieră, demne de luare aminte. Fiecare orășel din provincia Kwangsi este într'o anumită măsură și fortăreață. Intăriturile dăinuesc din timpuri străvechi; ele au trebuit să ție mereu piept bandelor de pirați, care nu lăsau să treacă două, trei săptămâni, fără să atace odată orașul. Nici chiar azi, pirații nu uită definitiv „clientela" lor. Armata? Poliția? In China, cel mai înțelept lucru e să te bizui pe propriile tale puteri. Și, la urma urmei, nu poți ști ce e mai rău și mai costisitor: pirații, poliția sau armata? Și, — cine să-i plătească?!...

Ne-am luat, în sfârșit, rămas bun dela noii mei cunoscuți și plecăm mai departe.

Târziu, după multe peregrinări în cuprinsul Extremului Orient, mi-am dat seama că aparatul de fotografiat nu e numai pentru Chinezi o sperietoare, ci e, în aceeași măsură, și pentru Japonezi. In fiecare amator inocent și unii și alții adulmecă un spion.

Drumul se face din ce în ce mai frumos. Incepe să șerpuiască printr'o regiune muntoasă și ține pas cu pitorescul fluviu Tso-Kiang. Vederi splendide. Imprejurimile sunt sărace și destul de rar locuite. Din timp în timp străbatem orășele înțesate cu soldați. De jur împrejur sunt construite ziduri de apărare, ce comunică cu lumea din afară prin porți masive. Am zărit în câteva locuri pagode, — una din ele foarte veche și minunat de frumoasă, — împodobite cu soarele alb sau albastru al drapelului Kuomintang. Deduc de aici că toate proprietățile private au trecut în posesiunea statului și sunt transformate, după nevoie, în școli sau instituții comunale. Ca și în Rusia sovietică, unde bisericile au fost utilizate pentru alte scopuri, în toată provincia Kwangsi n'am văzut o pagodă care să fi slujit destinației ei inițiale, de templu.

După câteva ore de mers pe șoseaua chineză, destul de bine întreținută, ne apropiem de Long Ceu. Din depărtare, panorama orașului pare sărăcăcioasă. Străzile, aproape toate, sunt desfundate. Se observă ici colo, grămezi de materiale ce vădesc abia intenția de a le repara. Majoritatea clădirilor sunt construite cu etaj. Tencuiala

e de coloare închisă, aproape neagră, ceea ce îngreuiază enorm reperarea aviației japoneze. Tot orașul e împânat de manifeste și afișe antijaponeze. Propaganda de războiu pătrunde pretutindeni și îndârjeşte populația civilă, menținându-i împătimit spiritul de agresivitate contra Japoniei. Ni se înfățișează în drum numeroase cazărmi și vedem multe case particulare, transformate în depozite, ateliere, etc. pentru nevoile armatei. Dinaintea fiecărei clădiri de acest fel stau de santinelă câte doi sau trei soldați, cu nelipsitele arme ce mi se par mereu prea lungi. Infățișarea lor e amenințătoare și impresionantă, deși, — după cum am aflat mai târziu, — aceste arme purtate de dânșii nu sunt mai niciodată încărcate.

Oriunde te întorci, soldați și soldați... Cea mai mare parte desculți, cu toate că uniforma nu le lipsește. Croiala mondirelor e la fel pentru toți și cam de aceeași coloare. Când am văzut în Kwangsi, peste tot, atâta armată în interior, m'am întrebat cu bună dreptate, cine mai luptă realmente pe front împotriva Japoniei? Dar, mi-am dat seama că nu lipsesc nici acolo oamenii. China, această țară magică, e extraordinar de suprapopulată pe toată întinderea ei.

Străzile din Long Ceu amintesc prin caracteristica lor motivele urbanistice ale orașului Singapore, cu deosebire că cele de aici sunt mult mai sărace. Incolo, aceleași afișe cu semne chinezești înșirate vertical, aceleași birturi ambulante și aceleași drapele imense ale Kuomintangului, înfipte peste tot.

Tineretul școlar, fete și băieți, poartă uniforme de coloare cenușie.

Consulatul francez, pentru care port în buzunar câteva recomandații, pare mai mult o fortăreață. Nu e de mirare. Impresia îngrozitoare a uciderii Consulului Robert dăinuește încă în amintirea tuturor.

Domnul Simon și soția sa, mă primesc la Consulat cu amabilitatea perfectă a Francezilor și mă rețin la ei. Vreau, nu vreau, trebue să primesc invitația și rămân musafirul lor, lucru ce nu mi-a venit tocmai greu, deoarece în tot Long Ceul, ba chiar în toată provincia

Kwangsi, nu se găsește pentru Europeni niciun hotel acceptabil. Afară de asta, Consulul Simon îmi dă a înțelege că e și mai prudent să rămân la Consulat.

Doamna este o simpatică vieneză și cunoaște Varșovia, din timpul războiului mondial, când a locuit acolo aproape doi ani. Ne reamintim amândoi cu plăcere, de capitala Poloniei.

A doua zi, la micul dejun, fac cunoștință cu doi preacucernici duhovnici francezi: episcopul din Nanning, monseniorul Albouy, și conducătorul misiunii catolice din Long Ceu, părintele Caysac, ambii stabiliți de decenii în Kwangsi, ambii eroi reprezentativi ai torturilor și mizeriilor suferite de misionari.

* * *

In aceeași zi hotării să vizitez pe vestitul general Ceng Ten Tien.

In fața clădirii „Comandamentului corpului de armată", vopsită în cenușiu închis, ca toate clădirile din oraș, patrulează santinele cu înfățișare războinică. In curte forfotesc soldați în repaus, descinși și fără arme. La intrarea celei de a doua clădiri, situată în spate (în China toate clădirile mari sunt însoțite în interior de numeroase pavilioane, fiecare cu câte o curticică aparte), alte santinele înarmate, și un lung șir de lăzi cu carabine de războiu. Trec printr'un interminabil lanț de camere, foarte murdare, și mă întreb întruna când voiu ajunge, în sfârșit, la general.

Ceng Ten Tien nu vorbește nicio limbă europeană, așa dar, nu sunt singur; mă însoțește tălmaciul Consulatului francez, oferit prietenos de Consul să-mi stea la dispoziție. Norocul meu că îl aveam cu mine; altfel, nu știu cum aș fi putut străbate prin rețeaua deasă de santinele.

In China, ca nicăiri în altă parte, constați la fiecare pas surplusul enorm de populație, cu care nu știe nimeni ce să facă. Cum s'ar putea explica, altfel, existența furnicarului de oameni în uniformă, ce se plimbă fără rost,

de colo, colo, prin toate colțurile, sau stau gură-cască în posturi fără niciun sens?!

Generalul Ceng Ten Tien m'a primit într'o odaie desgustătoare, mobilată în stilul degenerat al anului 1900, acel stil baroc vienez, pe care l-au îndrăgit atâta Chinezii.

Eram la primul debut „ceremonial" în China și mărturisesc că nu mi-a fost tocmai ușor. Să nu vă închipuiți cumva că audiența la un general chinez, chiar de provincie, se desfășoară aidoma cu vizita obișnuită, făcută oricărui ofițer european. O, nu! asta arată cu totul altfel.

Am încercat întâi să explic domnului general, — bine înțeles cu ajutorul prețiosului interpret, — cât de fericit mă simt că mă găsesc pe acest străvechiu, glorios și nobil pământ chinezesc, ce și-a dobândit faima grație eroilor, înțelepților și, în sfârșit, a tuturor străluciților lui oameni. Am visat întotdeauna să cunosc această țară, dar, pe semne, n'am fost demn de înalta cinste, dacă destinul nu mi-a hărăzit atâta vreme realizarea năzuinței mele. „Dar, iată! — transmit prin interpret, — consulul general al Chinei la Hanoi, în generozitatea sa nemărginită, mi-a dat îndemnul să întreprind această călătorie". Mărturisesc apoi că sunt plin de adâncă admirație pentru un conducător ca el, atât de glorios și atât de viteaz, care se poate făli cu formidabile victorii. Recunosc smerit onoarea ce mi s'a făcut că am fost primit și favoarea că mi-a sacrificat câteva clipe din prețiosul său timp, cu toate că, — știu — îl reclamă un potop de lucrări urgente. In sfârșit afirm că sunt încântat de marile calități cât și de vigoarea armatei chineze, etc., etc.

N'am putut de loc să încep prefața mea, folosindu-mă de alte cuvinte; îmi puteam ușor crea renumele de prost crescut și nemeritata considerație că nu sunt demn să stau de vorbă cu un atare demnitar.

Consulul Simon m'a asigurat mai târziu că interpretul, tălmăcind cuvintele mele în limba chineză, a adăugat dela sine încă pe atâtea complimente înflorite.

In răspunsul generalului, a cărui primă parte a durat pe puțin zece minute, Ceng Ten Tien n'a compromis

proverbiala politețe chineză. Dacă s'ar fi luat cuvintele lui în serios, ar fi trebuit neapărat să ajung la convingerea că venirea mea în China constitue o fericită întorsătură în războiul chino-japonez. A terminat cu declarația că dacă n'ar fi considerat Casinoul ofițeresc din Nanning ca nedemn pentru tălpile picioarelor mele, m'ar fi găzduit bucuros acolo. (Această găzduire m'a costat mult bănet).

Perspectiva nu era de disprețuit. După cum am spus, în Nanning nu există un hotel ca lumea. Propunerea generalului venea deci tocmai la timp. Când, grăbit, mi-am exprimat consimțirea, și-a luat obligația să telefoneze la Nanning și să anunțe venirea mea apropiată, ceea ce într'adevăr a și făcut.

Bău cu mine un respectabil număr de cești cu ceai și, în cele din urmă, consimți să se lase fotografiat, fără însă a-mi acorda cuvenita aprobare să iau fotografii și în oraș.

Ne luarăm apoi rămas bun și-l părăsii.

E dela sine înțeles că nu toți ofițerii din China sunt la fel. Ceng Ten Tien aparține generației vechi și păstrează cu îndărătnicie tradiția. Despre această tradiție și despre spiritul conservator al generalilor s'ar putea scrie volume întregi. Mai târziu, în vagabondajul meu prin China, am făcut cunoștință cu ofițeri din armata chineză, oameni moderni, cu gusturi rafinate, inteligenți, parte din ei cu studiile militare făcute în școlile europene sau americane. Unii, ca de pildă colonelul Man, colonelul Tsao, sau locotenentul Hoi, mi-au lăsat cea mai bună și mai plăcută impresie. Dar, asta e mai degrabă o excepție. In general, corpul ofițeresc chinez lasă de dorit.

Nu trebue să uităm că, nu de mult, în China erau două zicători populare. Intâia: „numai cel mai nevrednic fecior se face soldat“, a doua: „pentru cuie se întrebuințează fierul prost și în armată nu se duc oameni cum se cade“.

Iată în ce atmosferă și în ce mentalitate s'a format armata națională chineză.

* * *

De mai bine de un ceas despicăm cu mașina șesul monoton și neted. Admirabilul peisaj muntos, din apropierea frontierei franceze Tonkin, s'a terminat. Ca sub atingerea unei baghete magice au dispărut acele încântătoare priveliști, îndată ce am trecut de răscrucea drumurilor ce duc spre Nanning, din Long Ceu și Indochina. Tabelele de marcaj și pietrele kilometrice din China, — acolo unde există, — sunt însemnate cu cifre și semne chinezești, ceea ce, pentru un European neinițiat, nu rămân decât tainice hieroglife.

Automobilul meu e împodobit cu stegulețul tricolor francez, iar deasupra, pe acoperiș, sunt așternute aceleași colori. Consulul Simon m'a asigurat că e mai bine așa; bombardamentele sunt frecvente și avioanele japoneze urmăresc din sbor, dela mică altitudine, automobilele, ciuruindu-le cu mitraliera. Pentru a evita aceste atacuri, automobilele străine au acoperișurile vopsite în colori naționale. La mașina mea măsura de precauțiune a fost luată fără să mi se fi cerut asentimentul ceea ce m'a pus în mare încurcătură; automobilul nu era proprietatea mea, el aparținea guvernatorului Indochinei și-mi fusese dat cu împrumut.

Inainte ca monseniorul Albouy, episcopul din Nanning, să se fi decis să mă însoțească, consulul Simon fu frământat de serioase îndoeli dacă trebue să mă lase sau nu, să plec mai departe. Singur... cu șoferul meu annamit, în fundul provinciei Kwangsi... Nici eu nici șoferul meu nu cunoșteam o vorbă chinezească. In toată provincia, afară de cei câțiva misionari, nu se găsește niciun European. Cum să ne descurcăm, dar?

In sfârșit, episcopul se hotărăște să ne însoțească și plecarea e stabilită pentru a doua zi.

Pornirăm deci la drum într'o dimineață splendidă de Martie, peste întinderea netedă și fără de margini a provinciei Kwangsi. Străbatem în viteză orășelele depărtate unul de altul, înconjurate toate cu ziduri puternice de apărare în care sunt tăiate caraceristicele lor porți de barieră. Imprejurimile se arată tot așa de sărace și tot

atât de puțin locuite. Sunt aspecte vizibile chiar din goana mașinii.

In unele locuri drumul e bun, reparațiile au fost terminate de curând, în alte părți terenul e însă groaznic desfundat. Pe vreme favorabilă călătoria cu mașina nu comportă prea mari dificultăți; trebue să recunoaștem că s'a realizat, totuși, un progres imens, în comparație cu starea drumurilor chineze de acum doi trei ani. Podurile nu sunt construite încă peste tot. De aceea, ca să trecem peste fluvii, suntem nevoiți să folosim podurile plutitoare. Popasurile acestea liniștite, au un farmec deosebit. Pe platformele primitiv construite din trunchiuri înjghebate neîndemânatic, suntem împinși dela un mal la altul cu prăjini în care se opintesc vâslași cu pălării înalte de paiu și borurile largi. După un voiaj lung și obositor, în timpul traversării fluviului trebue să scobori din mașină. Aceste clipe sunt pentru odihnă și n'ai altceva de făcut decât să privești cu lenevie în adâncurile apelor argintate de soare sau spre malurile pitorești de pe care pescarii aruncă în valuri năvoade mari și grele.

Mașina e descărcată, — uneori foarte greu, — pe celălalt mal, călătorii urcă din nou și călătoria continuă. Și, iar se întinde înaintea ochilor noștri o țară monotonă și netedă, cu drumul plin de praf, cu arbori tineri sădiți pe ambele margini, stropiți cu îngrijire de săteni.

Vegetația miniaturală pe care o întâlnim e primul vestitor al plantațiilor masive ce s'au făcut în China, în urma unei intense propagande desfășurate în ultima vreme. Chinezii s'au străduit să facă până acuma tot ce le-a fost în putință, ca să împădurească pământul sterp.

Băștinașii, superstițioși, erau potrivnici planului; ei s'au temut întotdeauna de păduri, pe care le-au considerat doar bune adăposturi pentru tigri și strigoi. Autoritățile au reușit în cele din urmă să biruiască întrucâtva păgubitoarele eresuri.

Incă o punte plutitoare chiar în Nanning. Podul e abia în construcție și va fi terminat, se crede, peste vreo doi ani. De altfel lucrările de geodezie au și început. Traversăm, așa dar, cu podul plutitor, fluviul Eu Kiang, cere taie orașul prin mijloc și ajungem în Nanning, fosta capitală a provinciei (capitala de azi e Kweilin), oraș cu o sută de mii de locuitori; e primul oraș chinez mai mare pe care am avut prilejul să-l cunosc, până la această etapă a călătoriei.

O impresie generală a Nanningului? Mai întâi, în acest oraș totul se renovează sau mai bine zis totul se reclădește. Impresia asta o voiu avea mereu, în toate orașele mai răsărite din China de Sud și China centrală, cercetate în drumul meu.

In Nanning se reconstruesc în momentul de față cel puțin douăzeci de străzi, la care se lucrează concomitent. Trebue să se știe însă ce înseamnează aici reconstruirea unei străzi... Lărgirea cu cel puțin încă odată pe cât era și perfecta ei aliniere. Cum? Foarte simplu: dacă în cale îi stă vreo casă, se retează numaidecât, iar dacă operația nu e posibilă, casa este dărâmată în întregime. Terenul necesar este apoi expropriat și se așterne strada. Prețul? Nu e mare lucru. In China nu se plătește decât materialul.

Proprietarii de imobile nu numai că nu primesc nicio despăgubire pentru loc, dar trebue să suporte și cheltuelile legate de reacomodarea construcției la dimensiunile străzii. Pentru aceasta trebue obținută autorizația legală a autorităților, ceea ce nu reușește totdeauna, întru cât, din motive tehnice, nu se admit pentru orice fel de imobil modificările cerute. Fericitul, căruia i s'a permis, pe bani proprii, să taie o parte din ziduri, se simte mulțumit că nu i s'a impus să dărâme întreg imobilul.

Monseniorul Albouy mi-a povestit că misiunea catolică a cheltuit până acuma aproape 5.000 de dolari chinezi, pentru reacomodarea repetată a clădirii principale din Nanning, în care sunt instalate școala, ambulatoriul, etc. Bine înțeles, nici nu poate fi vorba de vreo despăgubire...

La construcția de drumuri munca nu se plătește. Lucrătorii sunt recrutați prin așa zisul sistem de rechizițiuni. Impozitele datorate sunt înlocuite cu prestația în

natură. Acelaşi regim este aplicat şi muncitorilor cari lucrează la sădirea şi îngrijirea plantaţiilor de pe şosele, la transportul materialelor de construcţie pentru străzi şi drumuri, la tot felul de încărcări şi descărcări cerute de stat şi comună, precum şi la alte multe nevoi publice.

Cineva poate afirma că sistemul e pur bolşevist... De ce să întrebuinţăm însă această terminologie europeană în China, unde noţiunea e atât de străină? Actele de bolşevism, apartenenţa la partidul comunist chinez, agitaţiile în favoarea Cominternului, sau orice alt fel de legături cu provinciile comunizate ale Chinei, aici în Kwangsi se plăteşte cu capul.

Câţiva ani în urmă, comuniştii au guvernat provincia oficial, aplicând doctrina lor. Astăzi, pentru comunism atârnă deasupra capului fiecăruia pedeapsa cu moartea, condamnare destul de frecventă în China.

A venit în fruntea provinciei un alt general, pentru care legăturile de prietenie cu Nankinul antibolşevic au fost mai preţioase decât prietenia şi subvenţiile dela Moscova. Legăturile cu „roşii" au fost astfel rupte, în mod oficial.

Dacă, totuşi întreg sistemul de guvernare, de organizaţie, de expropriere a muncii şi de propagandă este pur bolşevic, ce importanţă are? Guvernului central nu-i strică nicidecum că fructul acestui sistem, în loc să îngraşe mişcarea comunistă chineză, satisface doar ambiţia şi dorinţa de mărire a doi generali folositori. Populaţia? Dar cine, în China, ţine seamă de acest nimic? Poporul a fost în toate împrejurările, de-a-lungul vremii, jefuit până la ultima posibilitate. Prada a luat-o odată guvernul central, altă dată piraţii, comuniştii sau generalii. La urma urmei, pentru un Chinez nu-i tot una?

Trebue să mai adăugăm că nimeni în China nu se revoltă. Guvernarea lui Pei Ciung Si şi Li Sung Jena este într'adevăr de mână forte, dar se pare că nu e mai costisitoare decât stăpânirile precedente, a comuniştilor şi a piraţilor. Pe deasupra, trebue să recunoaştem că generalii au restabilit realmente liniştea în unele părţi ale provinciei şi au întronat definitiv ordinea în oraşele mai

mari, cum sunt Nanning, Kweilin, Lin Cen, Wu Cen, şi altele.

Acum cincisprezece ani, locuitorii din Kwangsi erau terorizaţi în permanenţă de bande de piraţi, ruinaţi de războaie comuniste, sbuciumaţi şi frământaţi de diverse socoteli între unii generali. Iată de ce populaţia suportă în tăcere starea actuală de lucruri, ba chiar o acceptă cu oarecare uşurare. Cel puţin nimeni nu-i mai omoară, nimeni nu le mai incendiază locuinţele, ceea ce pentru China e chiar foarte mult...

Nanning face impresia unui oraş în uniformă. Totul aici e în uniformă, şi oamenii şi casele. In ce priveşte primii, nicăieri pe lume n'am văzut atâta bogăţie de uniforme. Aveam credinţa până acuma că recordul, sub acest raport, e deţinut de Spania. Se vede că m'am înşelat; China bate Spania, fără discuţie. In Nanning populaţia întreagă, bărbaţi, femei şi copii poartă uniforme. Se văd grupuri de soldaţi în mondire verzi de pânză, sergenţi de stradă în tunici negre, şcolari în costume cenuşii, întâlneşti la fiecare pas o poliţie municipală, — sau poate e gardă civilă, — în bluze albastre, partizani ai armatelor neregulate în uniforme sinelii şi în sfârşit femei voluntare în combinezoane cenuşii de aviaţie.

Casele sunt vopsite nu în cenuşiu, ca în Long Ceu, ci în negru; ele produc un impresionant efect macabru.

La intrarea fiecărei clădiri stau înşirate butoaie cu apă, saci cu nisip şi găleţi pregătite pentru stins focul.

Nanningul a fost ţinta multor bombardamente japoneze. Intr'una din aceste febrile operaţiuni aviatice, care seamănă groază şi prăpăd, şi-a pierdut vieaţa misionarul francez, părintele Martin, împreună cu doi clerici chinezi. Ei au fost loviţi de explozia unei bombe lansate pe clădirea seminarului. Al doilea misionar francez, părintele Quénot, a fost grav rănit în aceeaşi împrejurare. Am vizitat seminarul: uşile şi ferestrele sunt smulse din ziduri, iar acoperişul edificiului complet distrus.

Nanning nu-i oraş vesel, nici plăcut. Dar trebue văzut seara, când fluvii de lumină puternică se revarsă generos pe străzi, când prăvăliile, restaurantele şi ceainå-

riile se trezesc din amorţeală şi-şi deschid larg porţile, când uriaşele reclame şi firme se profilează în văzduh, când uşile chineze, artistic sculptate, răsar în lumină, când mulţimea pitorească şi gălăgioasă apare iar în stradă.

Atunci, Nanning redevine ceea ce este: un oraş chinez. Fiindcă noaptea avioanele japoneze nu atacă.

* * *

In Nanning se găsesc câteva hoteluri chinezeşti. Dintre toate, unul este destinat vizitatorilor aleşi, considerându-se încadraţi în noţiune înalţii demnitari de stat şi cei câţiva Europeni rătăciţi prin acest oraş pur chinezesc. Pentru favoarea de a locui în preţiosul hotel se cere să fi obţinut în prealabil recomandaţia unui personaj cu multă influenţă. De multe ori însă nu ai dela cine să o soliciţi, deoarece Nanningul, ne mai fiind capitală, demnitarii chinezi s'au mutat la Kweilin, care e destul de departe şi, astfel rişti să rămâi pe dinafară. Cât despre mine, am amintit că generalul din Long Ceu s'a oferit să facă un demers anume, şi s'a ţinut de vorbă. Aşa e în ţara aceasta chineză! Pentru o odaie la hotel, e necesară o intervenţie de stat.

Hotelul „aleşilor" din Nanning m'a decepţionat, poate tocmai din pricină că e rezervat oamenilor de elită. Actuala destinaţie este de dată recentă; acum câteva luni fusese Casino militar şi se mărginea să adăpostească cei câţiva ofiţeri în trecere prin Nanning.

In faţa grădiniţei, pe strada în continuă renovare, se plimbă cu pas majestuos o santinelă, în uniformă kaki, ţinând cu nădejde, în mâna încleştată, o armă nesfârşit de lungă pentru statura lui. Infăţişarea-i gravă nu era cu nimic justificată; dar, privindu-l mai atent, constat la el cu surprindere o noutate: e încălţat cu bocanci. Aşa dar, notabilităţile străine ce vin în Nanning nu sunt neglijate; de circumstanţă totu-i pus la punct.

Armele s'au înmulţit, le văd în tot oraşul. Faptul acum nu mă mai impresionează. Cu toate acestea mă întreb ce rost poate să aibă arma la o santinelă de hotel,

şi alura lui războinică, când în tot timpul cât am locuit acolo, n'am văzut niciun demnitar?

Hotelul „elitei" n'are nimic din specificul chinez. Parterul este ocupat de sala de mese şi o sală de biliard. La etaj sunt înşirate camerele, cu mobilă în stilul baroc vienez, asemănătoare cu mobila generalului din Long Ceu. Singurul caracter deosebit al odăii de hotel îl dă prezenţa unui termos, bine îngrijit, plin cu ceai fierbinte, precum şi lipsa prosopului la lavabou.

In China, întrebuinţarea prosopului nu este îngăduită decât pentru o singură persoană. Obiceiul l-am mai întâlnit de altfel atât în Kwangsi cât şi în Yunnan. Credinţa chineză găseşte că obrazului omenesc i se datorează o atenţiune simbolică. De aceea, prosopul, pentrucă e destinat să vină în atingere directă cu epiderma chineză, trebue să fie strict personal. Necunoscând acest obiceiu, am cerut la început, aşa cum se cere în orice hotel european, să mi se aducă un prosop. Intâi nu pricepu nimenea ce vreau. Din tot personalul de serviciu al hotelului „elitei", nu s'a găsit niciunul care să cunoască o limbă europeană. Am stăruit deci să mă înţeleg prin semne. Când, în sfârşit, după o îndelungă gesticulare, pricepură Chinezii cam despre ce poate fi vorba, au alergat care încotro, şi, după o aşteptare de aproape jumătate de oră, mi-au adus un prosop nou. La nota de plată ce mi se prezentă ulterior, am constatat că mi se adăugase contravaloarea lui. De sigur că, după întrebuinţarea prosopului pe obrazul meu, cu toate că era european, nu mai prezenta pentru ei nicio valoare; l-am luat, aşa dar, cu mine.

Mai demn de luare aminte e un alt hotel din Nanning, destinat tuturor.

O clădire impozantă cu câteva etaje.

Camerele destul de încăpătoare, sunt despărţite între ele prin pereţi de scândură, ce se termină în tavan cu un fel de gratii, cioplite decorativ în lemn.

Privind încăperea din interiorul ei, ai impresia că te afli într'un dric de lux, cu frumoase ornamente, transformat în locuinţă.

Mobilierul e simplu, primitiv, însă vieaţa exotică a celor ce locuesc acolo, cât şi atmosfera sunt deosebit de interesante.

Mă duceam adeseori, seara târziu, să cunosc deprinderile locatarilor din hotel şi chipul lor de traiu în comun. La orice vreme intram, ziua sau noaptea, găseam deschise atât poarta dela intrare cât şi toate uşile odăilor, de sus, de jos, de peste tot. Vieaţa în hotel se depăna mereu trează, încât mă întrebam dacă oamenii aceştia mai dorm vreodată.

Incăperile sunt luminate fără întrerupere, noaptea întreagă. Prin fiecare cameră pasagerii se frământă într'un continuu du-te vino, unii din ei joacă Maj-Jonc, alţii cântă din instrumente, ceilalţi discută pătimaş, mănâncă sau fumează opium. Prin mulţimea de bărbaţi se strecoară cântăreţe chineze, copii şi aşa zisele „maseuse" oarbe. Ce sunt aceste „maseuse" oarbe?

In China, într'un timp nu prea depărtat, ţăranii îşi vindeau fecioarele. Găseau însă cumpărători numai când fetele erau frumoase. Negoţul se mai practică de altfel şi azi, nu însă pe o scară atât de întinsă.

Fetele urîte sunt orbite de către părinţii lor, pentru ca, apoi, prin această invaliditate impresionantă, să-şi poată fiecare asigura o existenţă. Cum masajul e preţuit în China, nefericitele oarbe învaţă această meserie şi intră apoi în categoria femeilor nenorocite, întâlnite în toată China, care, prin ochii lor stinşi, trezesc sentimentul de milă şi compătimire şi îşi dobândesc astfel o clientelă numeroasă.

Pentru un European, aceste procedee sunt, de sigur, îngrozitoare; Chinezul ridică însă nepăsător din umeri şi găseşte că e mai bine aşa, decât să-i moară copiii de foame.

Ca să trăiască, ca să mănânce un pumn de orez, şi să-şi învelească mădularele cu o sdreanţă, femeia chineză trebue să îndure atâtea suplicii...

Să nu ne mirăm! China a avut întotdeauna o sută de milioane de oameni peste puterile ei de hrană.

Cruntă, groaznică, fantastică ţară...

CHINA NOUA

Domnul K. ocupă, în Nanning, o cameră, la acelaşi casino ofiţeresc, în care locuesc şi eu graţie generalului Cen Tien Tin. German de origină, probabil refugiat politic, se pare că d-sa este unicul european stabilit în acest oraş. Posedă doctoratul în medicină umană, doctoratul în medicină veterinară, şi încă, Dumnezeu ştie câte, alte doctorate. Vorbeste numeroase limbi străine. In ultimul timp s'a obişnuit chiar şi cu limba chineză, fără a-i fi învăţat, bine înţeles, şi scrisul. Cunoştinţa cu acest poliglot şi cumulard de diplome, mi-a fost de mare preţ; nu de puţine ori m'a scutit de griji, sau m'a scos din boclucuri, pricinuite de necunoaşterea limbii acestui popor. Mi-a înlesnit raporturile cu autorităţile chineze, m'a ajutat, apoi, să mă înţeleg cu personalul hotelului şi, în sfârşit, m'a introdus în „societatea" tinerei generaţii chineze din Nanning.

Domnul K. este conducătorul unui institut veterinar model. M'a condus într'o zi, cu maşina, la institut, unde, cu o mândrie deplin justificată, mi-a arătat domeniul lui de activitate. Complet profan în specialitatea pe care şi-a ales-o, n'am înţeles, — natural, — mare lucru din explicaţiile date. Trebue să mărturisesc, însă, că institutul, ca aspect exterior, interior, şi ca instalaţii, se prezintă admirabil. Situat la marginea Nanningului, este alcătuit dintr'un şir de pavilioane ultramoderne, înzestrate cu maşini, instrumente şi aparate, produse de cele mai perfecte fabrici americane şi germane, acţionate de uzină electrică proprie. Acest institut, care datează de trei ani şi care a costat multe milioane, este destinat să lecuiască, gratuit, animalele locuitorilor din toată provincia Kwangsi, în care epizootia face ravagii. Fondurile pentru ridicarea lui au fost obţinute, ca totdeauna, din dările încasate dela ţăranii şi micii burghezi ai provinciei. S'au stors dela aceşti nenorociţi fără avuţie câţiva dolari în plus pentru un... oarecare institut veterinar.

Un atare institut este, incontestabil, extrem de util; în această privinţă discuţia e de prisos. Numai că ţă-

ranul din provincia Kwangsi e atât de sărac, încât n'are nici măcar cu ce să-şi hrănească vitele. Pentru răfueli armate între diverşi generali şi guvernatori, i s'a luat din casă şi ultima leţcae. Banii, scoşi cu de-a-sila, n'au ajuns apoi decât să rotunjească fondurile care se odihnesc şi astăzi, la dispoziţia generalilor, în tezaurele băncilor din Hong Cong şi Shanghai, păstrate, chipurile, pentru soldele armatelor banditeşti de provincie şi, într'o măsură minimală, pentru realizarea unor fantezii, cum este, de pildă, institutul veterinar model.

Ţăranul din Kwangsi ar trebui să doarmă liniştit; prin institutul creat de trei ani, vitele lui bolnave vor fi salvate dela pieire. Dar dobitoacele sufer în primul rând de inaniţie, iar institutul, vai, n'are medicamente pentru această boală.

Institute veterinare asemănătoare, cât şi institute de tot felul de experimentări, se găsesc în cuprinsul Chinei nenumărate. Ele sunt rezultatul unei bolnăvicioase manii de „modernizare", de care a fost cuprinsă China. De netăgăduit că opera de civilizare a Republicii chineze face progrese uluitoare de un timp, dar alături de rezultatele pozitive, demne de admiraţia oricui, se întâlnesc creaţiuni paradoxale, de multe ori chiar umoristice, în toate domeniile. Chinezilor le place să se mândrească cu operele lor, dar nu le studiază în deajuns. E lesne de înţeles la ce exagerări caricaturale duce acest complex chinez, în ce priveşte modernizarea. Se cumpără duzini de gulere scumpe la o cămaşă ruptă, în loc să se cheltuiască banii pentru una nouă.

In camera de hotel a domnului K. se întrunesc, seara, prietenii lui. Vin: locotenentul Hoi, un tânăr şi promiţător ofiţer de marină, — fost elev al şcolii din Saint Cyr, — domnii Lin şi Ceng, profesori de liceu, — primul de istorie, al doilea de matematici, — doctorul Hau, membru al misiunii sanitare în China, instituită de Liga Naţiunilor, domnul Şu, fiul celui mai bogat negustor din Nanning, — precum şi chimistul Tai. Programul serilor este de obiceiu totdeauna acelaşi. Se joacă mai întâi biliard în sălile de jos ale casinoului, după care urmează

discuţiuni interminabile în camera domnului K. înnecată de norii de fum ai ţigărilor engleze şi americane. In Nanning nici n'ai ce face seara altceva. Odată cu izbucnirea războiului fumătoriile de opium şi tripourile au fost închise. Cinematografele la fel. Se fumează deci, acasă, se bea bere — şi se discută.

Prietenii domnului K. au studiat unii în Europa, alţii în America. Au împrumutat, aşa dar, în şcolile ambelor continente, măcar superficial, elemente din cultura şi ideile rasei albe. Profesorul de matematici e licenţiat al unei universităţi americane, cel de istorie a terminat facultatea la Lipsca, chimistul are diplomă pariziană, iar medicul a studiat la Toulouse. Numai tânărul Şu, moştenitorul unei averi fabuloase, n'a avut prilejul să călătorească nici în Europa, nici în America. Poate din această cauză admiră mai mult ca ceilalţi, civilizaţia, mentalitatea, şi unele înfăţişări ale materialismului european. Cunoaşte calităţile rasei albe, fără a-i fi descoperit defectele. Doritor de a cunoaşte cât mai mult, însă lipsit de discernământ, şi-a creat în minte un ciudat conglomerat de idei şi doctrine occidentale, complet diformate de creierul lui chinez. El este, dintre toţi, cel mai extremist, cel mai „roşu" şi nu acceptă în ruptul capului vreun compromis.

Profesorii, doctorul, chimistul şi chiar ofiţerul, sunt de asemenea de stânga. Ideologia socialistă a lui Sun Yat Sen, — abandonată de multă vreme de cercurile competente, — a brăzdat adânc mentalitatea tineretului. Inceputurile „roşii" ale lui Ciang Kai Shek; peripeţiile comuniste ale Cantonului, — rămas apoi cuib al mişcării naţionaliste extreme; epopeea „roşie" a provinciei Kwangsi, — ai cărei conducători sunt consideraţi şi azi, în Kuomintang, ca şefi ai aripei de stânga; anii de guvernare bolşevică în Kiangsi şi Şansi, — existentă de fapt şi în momentul de faţă, — toate acestea n'au rămas fără rezultat. Tineretul, aproape unanim, este legat de sistemul bolşevic. Chinezii tineri înţeleg, de sigur, comunismul în felul lor, — privit sub un raport pur chinez, — îl asimilează şi îl adaptează condiţiunilor locale, după ce i-au adăugat mai întâi caracteristica proprie. Dar înainte

de toate, prepară această doctrină, amestecând-o cu sos patriotic și xenofob, care nu schimbă miezul ideii, ci îi colorează doar învelișul. In această privință activitatea Borodinilor, a Karahanilor, a ligilor în luptă cu imperialismul și a asociațiilor pentru apărarea drepturilor omului, a dat roade neașteptate.

Ce vor atunci acești tineri cultivați în Europa și America? Mai întâi de toate victoria în războiul cu Japonia, victorie pe care o așteaptă cu pasiune. Noi, Europenii, nu apreciem în ce considerabilă măsură China de Sud, China Centrală și azi chiar China de Nord, au devenit antijaponeze. N'avem nicio idee precisă de proporțiile consolidării realizate în China, datorită războiului actual și nici de adâncile schimbări morale care s'au produs într'un an și jumătate. Japonezii au provocat în China prefaceri pe care, secole de-a-rândul din istoria ei, n'a reușit nimeni să le înfăptuiască. Ele se pot rezuma la două cuvinte: unificarea și consolidarea țării. E greu, evident, să vorbim de o unificare totală, ori de trezirea unei conștiințe naționale, într'un cuvânt de nașterea Chinei Mari. Nimeni nu afirmă că provinciile acestei țări imense s'au subordonat toate guvernului central. Sunt însă multe din înfăptuirile acestui guvern care vorbesc dela sine, sunt multe acțiuni sănătoase care nu pot fi desmințite. De un an încoace soldatul din Kwangsi luptă cot la cot cu camaradul din Kwantung; Chinezul din provincia Sansi, alături de cel din Se-Ciuen; detasamentele armatei a VIII-a merg mână în mână cu batalioanele lui Ciang Kai Shek, care, acum câtva timp, duceau războiu de exterminare împotriva celor dintâi; regimente din Kwangsi conlucrează pe front cu regimente din Kwantung, deși nu e îndelungată vremea de când ele luptau unele împotriva altora. Toți acești soldați, veniți pe câmpurile de luptă din îndepărtatele colțuri ale Chinei, — fapt necunoscut până azi în proporții asemănătoare — în fața primejdiei comune, a suferinței și a sacrificiului comun, se conving că sunt fiii aceleiași țări, cu toate deosebirile de limbă și obiceiuri ce îi separă. Acei cari vor izbuti să se întoarcă pe meleagurile natale, vor duce cu ei acasă să-

mânța ideilor noi și o altă concepție asupra lumii, născută din contactul cu frații de luptă din celelalte provincii ale Chinei.

Simptome ale evoluției mai sunt și altele. Chinezii cu probitate morală, — conducătorii de ieri ai poporului — guvernatorii și politicienii de toate nuanțele se grupează azi cu toții în jurul lui Ciang Kai Shek. Colaborează cu el Wang Cing Wei, fostul lui adversar; Eugeniu Cen, — prietenul lui Sun Yat Sen, — înapoiat din exil la începutul războiului; generalul creștin Feng Yu Hsiang; Li Sung Yena și Pei Ciung Si, conducători în Kwangsi, provincie în permanentă stare de revoltă și care se considera până acuma oarecum independentă; Ciang Hsuo Liang, fiul lui Ciang Tso Lin — faimosul domnitor al Manciuriei și Chinei de Nord — și Su En Lai, fostul conducător al comuniștilor. O atare grupare de valori și o asemenea consolidare s'au realizat pentru prima dată în istoria modernă a Chinei. Deși țara trece azi prin împrejurări grele, niciunul din conducătorii și politicienii ei n'a trădat cauza, niciunul nu și-a modificat atitudinea față de guvernul central. Faptul este elocvent; el închide în structura lui toată importanța schimbărilor produse în China.

Tinerii prieteni din Nanning sunt și ei, în consecință, naționaliști ferventi. Războiul cu Japonia a devenit astăzi rațiunea lor de a fi. Ei vor să aibă o China mare și unită, organizată puțin după principiile revoluției ruse, puțin după principiile franceze, o China care să aducă în Asia o alcătuire socială nouă, o țară eliberată de jugul politic al Japoniei, cât și de jugul economic al Europei și al Statelor-Unite.

Raporturile Chinezilor cu rasa albă sunt cristalizate. Rămân admiratori ai științei și înțelepciunii „albilor“, dar nu admit să-i mai aibă la ei acasă. Europa și America sprijină azi țara lor împotriva Japoniei. Chinezii prețuesc cum se cuvine valoarea acestui ajutor și aplică o politică corespunzătoare împrejurărilor. Nu trebue să uităm însă că împrejurările sunt excepționale, deci e riscant să scoatem din ele concluziuni pentru viitor. Chinezul, — și,

în general, Asiaticul, — este lipsit de simţimântul de recunoştinţă; el rămâne cel mai categoric utilitarist şi realist din lume. Să nu ne minţim, deci, cu iluzii, când e vorba de scontarea vreunui sentiment faţă de Europeni. Chinezii tineri, — şi în special reprezentanţii generaţiei, educaţi în Europa, — sunt xenofobi pătimaşi. Ei refuză Europenilor orice concesiune, colonie, sau control, şi le contestă dreptul de a menţine pe teritoriul Chinei armată sau poliţie.

Posesiunea engleză Hong Cong a apărat, în războiul actual, multă vreme Cantonul, iar concesiunile străine din Shanghai au ajutat sute de mii de Chinezi, cheltuind pentru ei miliarde de dolari. Nici pentru aceste fapte, notorii în toată lumea, Chinezii nu vor avea recunoştinţă. Dacă China reuşeşte să biruiască în războiul cu Japonezii, obţinând libertatea naţională deplină, ei vor da, în schimbul ajutorului primit, preferinţă pieţelor europene şi americane, înaintea celor japoneze. Cred însă că şi acest angajament al lor e vag. Putem fi siguri că odată consumată ura actuală dintre Japonia şi China, — ura în Extremul Orient nu durează mult — Chinezul, cunoscut ca negustor prin excelenţă, va cumpăra dela sursa de mărfuri cea mai ieftină, devenind un bun client al Japoniei, cunoscută ca atare.

Cam în felul acesta decurg, seara, convorbirile, în camera de hotel a domnului K. Tinerii chinezi aruncă în lături, cu dispreţ, balastul tradiţiilor de milenii; râd de cultul strămoşesc şi de „geniile" lor; condamnă cu asprime ataşamentul bătrânilor de vechile lor ateliere sau prăvălii, — firme respectate, care au hrănit în trecut atâtea generaţii; consideră vrednice de blam conservatismul şi parcimonia părinţilor lor. Pentru ei, toate acestea sunt, în mare parte, erezii şi consideră că averile acumulate de bătrâni sunt produsul exploatării milioanelor de săraci. Binefăcătorii strămoşi sunt, în ochii lor, putregaiuri ale unui arbore bătrân, care trebue aruncate la picioarele conducătorilor de azi pentru crearea statului naţionalist. Tinerii aceştia, dacă vor poseda vreodată bănci, ateliere, sau prăvălii, nu vor fi nici cămătari, nici exploatatori, aşa

cum au fost părinţii şi bunicii lor. Vor clădi o nouă, mare şi fericită Chină „roşie" naţionalistă, eliberată de orice jug străin şi de orice prejudecată socială. Aşa susţin, toţi, în serile de conversaţie. Dintre ei, cel mai refractar compromisului, cel mai aprig în convingeri, rămâne tânărul Şu.

M'am întrebat, ce raporturi pot exista astăzi între bătrânul Şu, posesor al unei averi fantastice, şi extravagantul său fiu? L-am zărit, de câteva ori, în magazinul său din strada principală a Nanningului, trăgând fumuri dintr'o lulea frumos sculptată. Imbrăcat într'o haină lungă, cenuşie, croită din stofă fină, priveşte atent la tot ce se petrece în prăvălie şi surâde totdeauna binevoitor. Cu acelaşi surâs tratează poate şi pe fiul său. E convins că tânărul Şu va uita curând de idei socialiste, de Moscova, de Sun Yat Sen, cât şi de principiile răsturnătoare ale Kuomintangului; va renunţa la intenţiile de a ferici, el, milioanele de culi chinezi; se va căsători apoi cu o fată bogată, cerând, cum e tradiţia, consimţimântul tatălui său; se va aşeza pe urmă, ca el, într'un magazin, sau în una din fabricile familiei şi va aduna grămezi de bani, împăturind hârtiile şi făcând fişicuri din metal; se va înclina în faţa altarului strămoşesc la fel cu douăzeci de generaţii de strămoşi din neamul său; dacă va refuza îmbrăcămintea lungă a părintelui său, preferând un costum european, iar în loc de pipa lungă va muşca între dinţi o ţigară englezească bine aromată, astea n'au nicio importanţă. In fond, va rămânea, totul, aşa cum a fost înainte... Visurile tinereţii se vor topi într'un naţionalism şovin şi o xenofobie pătimaşă. Gândurile generoase, care îl animă astăzi, se vor spulbera odată cu fumul parfumat al candelelor dela picioarele altarului strămoşesc.

* * *

Poate fi, tânărul Şu, considerat drept prototipul Chinezilor emancipaţi? Pornesc, ei, cu lozinci avansate, fără nicio şansă de realizare în realitatea chineză, pentru a se întoarce apoi la spiritul încremenit al strămoşilor?

Modernizarea Chinei poate fi reprezentată de institutul veterinar din Nanning, o podoabă de preț atârnată pe o sdreanță? Hotărît, nu! Domnul Șu, junior, prietenii lui, institutul inutil din Nanning, ca multe altele asemănătoare, nu formează decât un singur sector din realitatea chineză contemporană. China este, de câțiva ani, în plină revoluție, deci, în acest proces istoric, abaterile, sau chiar unele înfrângeri, sunt inerente. Nu înseamnează, însă, că modernizarea se rezumă numai la ele. Prefacerile suferite de China în decursul ultimilor șase ani au răscolit adânc sufletul lumii chineze și trupul țării. E suficient să comparăm China actuală cu starea ei de acuma un deceniu, pentru a fi, datorită concluziunilor, înscrisi în fals. Erorile cu care ne ciocnim, când este vorba de China, izvorăsc din necunoașterea ei. Oamenii cari au studiat-o la fața locului, acum zece, sau douăzeci de ani, sunt considerați în Europa ca specialiști. Dau sentințe în problemele chineze, explică fenomene, formulează opiniuni, când, în realitate, ei nu cunosc țara mai bine decât cei cari n'au fost de loc acolo. Așa se explică eroarea multor concluziuni care provoacă surprinderea generală când sunt desmințite de realitatea lucrurilor. Cauzele sunt simple. Se măsoară și azi, China, cu unități de măsură arhaice, de acum zece, douăzeci, dacă nu chiar cincizeci de ani. Aplicată la mentalitatea chineză, metoda e justă; nu însă și când e vorba de evoluția materială, de progresul tehnic și de momentul actual al procesului de civilizare, în care considerațiunile vechi sunt complet false. Trebue să ne împăcăm cu ideea că China, începând dela terminarea războiului mondial, dar mai vârtos dela războiul manciurian din 1932, a realizat un progres mai însemnat decât toate înfăptuirile acumulate în decursul istoriei sale de mii de ani. Trebue să uităm pentru totdeauna acea Chină văzută în filme, — operă de hârtie creată la Hollywood. China de azi mai are, evident, lampioane, șampanuri, pirați și bețișoare în loc de tacâm, dar partea cealaltă a medalionului, care reprezintă o țară străbătută dela un cap la altul de un uriaș spirit inovator, merită tot atât de mult să fie cercetată.

Schimbările revoluționare, efectuate în anii din urmă, se vădesc izbitor și în aspectele orașelor. Am văzut multe din ele, și mari și mici: Long Ceu, Nanning, Liu Ceu, Cengtu, Yunnan-Fu, Canton, Shanghai, Pekin, Hankeu, precum și câteva zeci de orașe din China de Nord. Pretutindeni se reconstruește și se modernizează. După cum Parisul nu reprezintă Franța, tot astfel nici Shanghaiul, nici Nanningul și nici chiar Pekinul nu înfățișează fidel China, în ceea ce are specific. Expresia Chinei autentice o găsim în micile orașe de provincie dela 25 de mii de locuitori până la cel mult 300 de mii, risipite pe imensul teritoriu chinez. China adevărată este, apoi, satul, măestrit descris de Pearl Buck, satul „blagoslovit" chinez.

Majoritatea orășelelor cercetate în drumul meu au fost cele din provincia Kwangsi. Am cutreierat mai toată provincia cu mașina, deci am putut vizita localități unde nu se poate pătrunde nici cu vaporul, nici cu trenul. Peste aceste orașe a trecut furtuna „roșie", lăsând urme de neșters. După experiența comunistă s'a instaurat o dictatură dualistă, care a început o activitate energică, mai ales în domeniul urbanistic. In aprecierea realizărilor efectuate n'am luat în seamă decât elementele văzute, precum și afirmațiunile demne de încredere ale misionarilor, referitoare la starea orășelelor de acum zece ani. Toate orașele provinciei Kwangsi au devenit de nerecunoscut. Admiratorii farmecului Chinei de altă dată nu sunt de loc încântați de aceste prefaceri, fiindcă orașele au pierdut caracterul chinez, asemănându-se tot mai mult cu banalele orașe de provincie din lumea întreagă. In Nanning, în Kweilin și chiar în Long Ceu, cu populația sa de numai 20 de mii de locuitori, s'au asfaltat străzile principale, s'au construit trotoare de beton, s'au ridicat clădiri cu mai multe etaje, s'a introdus lumină electrică, s'au instalat telefoane, s'au clădit spitale, ambulatorii și școli.

In timpul șederii mele în Nanning, aproape tot orașul se găsea în febra reconstruirii. S'au trasat circa douăzeci de străzi noi, largi și drepte, s'au dărâmat fără ezi-

tare clădirile aşezate în calea lor, s'a exploatat crâncen munca omenească, s'a ignorat dreptul de proprietate, dar, după cinci ani, Nanningul era un oraş nou.

Acum patru ani, călătoria cu automobilul din Indo-china până la Nanning nu se putea imagina. Azi, dacă precipitaţiile atmosferice nu sunt prea abundente, se par-curge fără nicio greutate nu numai acest traseu, ci şi mai departe, întreaga provincie, până la Wu Ceu. Incă înainte de războiul actual se găseau, pe teritoriul imens al Chinei, numeroase centre orăşeneşti legate prin şosele perfect construite de celelalte provincii. Intre Shanghai şi Nanning, precum şi în împrejurimile Shanghaiului există sute de kilometri de şosele absolut moderne.

Se poate afirma că aceste realizări sunt numai apa-renţe, fiindcă sufletul chinez a rămas neschimbat. Dar cine poate contesta valoarea acestor aparenţe, când ele constitue ceea ce denumim civilizaţia materială a unui stat? Metodele folosite la înfăptuirea lor, par, pentru noi, Europenii, complet arbitrare, şi poate le detestăm; nu putem însă nega progresul în sine, realitate de neînlătu-rat. In ce priveşte metodele, China are alte criterii în rezolvarea unor atari probleme. Pentru Chinezul realist scopul justifică mijloacele.

Dintre oraşele chineze renovate, Cantonul constitue cel mai caracteristic exemplu prin schimbările efectuate în interiorul lui. In evoluţia urbanistică a Cantonului n'au participat aproape cu nimic nici Americanii şi nici Europenii; Chinezii au dreptul, deci, să susţie că opera este pur chineză, lucru care nu se poate afirma vorbin-du-se despre Shanghai. In Canton locuesc Europeni şi Americani în număr restrâns de câteva sute, concentraţi în mica insulă Şamin, concesiune anglo-franceză despăr-ţită de oraş prin ape. Aceşti străini au avut un rol însem-nat în desvoltarea economică a provinciei Kwantung, dar n'au contribuit cu nimic la transformarea Cantonului, capitala provinciei.

In urmă cu cinci, şase ani, străzile Cantonului, — pe atunci un oraş pitoresc şi original unic în lume, — erau atât de strâmte, încât, dacă se întâlneau două lectice

chineze, nu puteau continua drumul până când una din ele nu se refugia în vreo prăvălie apropiată, lăsând liberă calea celeilalte. Astăzi, cartierele centrale sunt străbătute de artere largi, drepte, asfaltate, iluminate cu grupuri de candelabre. Circulaţia automobilelor este dirijată prin semnale luminoase de agenţi în uniforme negre, înmănu-şaţi şi cu căşti pe cap. In posturi, ei sunt apăraţi de soa-rele torid prin acoperişuri instalate la stâlpii de lumină. Pe Fluviul Perlelor s'a construit un pod mobil, de proporţii formidabile, conceput după cele mai noi descoperiri teh-nice în acest domeniu. Malurile fluviului au fost întă-rite, iar pe cheiurile tăiate simetric s'au aşternut bule-varde. La marginea oraşului s'a clădit universitatea lui Sun Yat Sen, o adevărată cetate a culturii. Multe state europene aveau motive să invidieze, până acum un an, Cetatea Universitară a Cantonului, rămasă azi o ruină. In hotelurile chineze din Canton, cum sunt de pildă „Oikwan" şi „New-Asia", cu nouă şi paisprezece etaje, poate locui şi lua masa cel mai exigent European. Cine-matografele Cantonului au săli vaste de câte două şi trei mii de locuri.

Despre Shanghai şi despre bogăţia şi splendoarea lui s'a scris atât de mult, încât nu găsesc necesar să insi-stăm; n'am face decât să repetăm adevăruri cunoscute. Bineînţeles că „adevărurile" amintite se referă la Shan-ghaiul de ieri, de dinaintea războiului actual, care l-a cu-prins în grozava lui furtună.

Părerea generală că marele Shanghai a fost construit numai de către Occidentali, şi că tot ce s'a realizat în acest oraş se datorează exclusiv lor, este o credinţă cu totul falsă. Europenii şi Americanii au realizat, într'ade-văr, lucruri minunate, mulţumită cărora oraşul a devenit bogat şi puternic, dar asta nu însemnează că totul li se datorează lor. S'ar putea spune că „albii" au contribuit cu planul, iniţiativa şi îndemnul, dar, mai târziu, partici-parea Chinezilor, în goana lor către mărire, bogăţie şi splendoare, a constituit un element tot atât de apreciabil. „Parc Hotel", un sgârie nori de 24 de etaje, — cel mai modern hotel din Extremul Orient, — este operă şi pro-

prietate chineză; băncile situate în „building"-uri de câteva etaje sunt întreprinderi pur chineze; chineze sunt şi magazinele mari, care pot fi comparate doar cu marile case berlineze, sau galeriile pariziene; tot chineze sunt şi societăţile de asigurare şi de transport, precum şi marile fabrici, care, adeseori, dau de lucru chiar Europenilor şi Americanilor, scump plătiţi.

Dar, în timp ce Cantonul, Nanningul, Cengtuul, şi Long Ceul, aleargă cu paşi mari să se ridice la nivelul Europei, în timp ce Shanghaiul se măsoară cu cele mai grandioase opere urbanistice ale Americei, prin colţurile nu prea îndepărtate ale provinciilor pirateria e înfloritoare ca pe vremuri, generalii şi guvernatorii îşi îngăduesc, ca într'o poveste neverosimilă, cele mai fantastice excese, milioane de oameni se otrăvesc în fumătorii de opium, şi pretutindeni ard beţele sacre în faţa altarelor strămoşeşti. „Building"-uri cu douăzeci de etaje, alături de bande de piraţi care pretind sume fabuloase pentru răscumpărarea unui misionar capturat; hoteluri zgârie nori, săli cu mii de locuri, fabrici moderne, însemnele unei civilizaţii în toată accepţiunea cuvântului, — şi, puţin mai departe, lupta pe vieaţă şi pe moarte între demnitari, cari adâncesc ţara în sânge şi anarhie; şcoli şi universităţi model la un pas de ascunzişurile crudelor societăţi secrete, rămase de veacuri neschimbate.

Ciudată, tainică şi nepătrunsă ţară. Ţara paradoxelor, a contradicţiunilor şi a tuturor posibilităţilor: China.

* * *

Al doilea sector în care se relevează evoluţia suferită de China în vremea din urmă, este sectorul educaţiei tineretului. Nu mă refer la tineretul din pragul maturizării, cunoscut în camera de hotel a domnului K. din Nanning, bărbaţi cari au uitat aproape anii de învăţătură. Vorbesc de tineretul studios, din licee şi universităţi, neintrat încă în vieaţa socială.

Am luat prima dată contact cu acest tineret şi cu şcoala chineză, în Yunnan-Fu, capitala provinciei Yun-

nan. Pe o stradă principală, se ridică un edificiu, parter şi etaj, bine îngrijit. La intrare, deasupra uşii, e arborat drapelul Kuomintang. Dedesubt, fixată pe zid, se vede firma lămuritoare. Poarta e străjuită de două cercetaşe simpatice, în uniformă, cu bastoane în mâini. In această clădire e instalată o parte a liceului „Kuang Hoa". In lipsa unui local încăpător, liceul a fost fracţionat şi adăpostit în mai multe clădiri. Şcoala fiind frecventată azi de aproximativ o mie cinci sute de eleve, nicio construcţie existentă în oraşul Yunnan-Fu nu poate cuprinde întregul număr de şcolăriţe.

Curtea şcolii e îngrădită din trei părţi de clădiri joase, în care se găsesc sălile de clasă. Condiţiunile menite predării cursurilor nu par câtuşi de puţin ideale. In săli neîncăpătoare stau înghesuite până la refuz câte o sută douăzeci de fete. Problema edificiilor şcolare constitue încă un mare neajuns în China. Numărul copiilor aflaţi în vârsta şcolară se ridică în toată ţara la circa patruzeci de milioane. Dacă s'ar îndrepta chiar numai o parte din ei către studii, sunt necesare mii de clădiri şcolare şi sute de mii de profesori. Cu toate că în domeniul învăţământului chinez s'a lucrat cu sârguinţă chiar în anii de criză financiară, cerinţele reale n'au putut fi satisfăcute, iar războiul a distrus din nefericire o bună parte din şcolile existente, în multe cazuri din cele mai valoroase.

Mă conduce domnul Yang, directorul liceului, diplomat al universităţii din Markham (U. S. A.). Imi povesteşte de grijile şcolii şi de greutăţile financiare cu care are de luptat, cu toate că liceul e de stat. Dintre profesori, numai o treime au diplome de specialitate. Imi arată sălile de studii, laboratoriile şi biblioteca, după care mă conduce în aula împodobită cu drapele naţionale, sentenţii patriotice şi portretele conducătorilor Republicii, cu Sun Yat Sen şi Ciang Kai Shek în frunte.

In unele clase elevele sunt îmbrăcate aproape toate în uniforme cercetăşeşti. Mişcarea a luat proporţii neaşteptate, popularizându-se pe tot cuprinsul ţării. Am întâlnit în drumul meu, prin oraşele chineze, feciori de ţă-

rani şi fete, copii şi adolescenţi, în uniformele caracteristice de coloare kaki, cu pălăriile largi şi moi.

Dacă ne gândim la spiritul chinez refractar faţă de alte civilizaţii, nu se poate să nu observăm fenomenul simptomatic că ei acceptă astăzi, de bună voie, încadrarea nu numai în rândurile armatei, ci şi în formaţiile unor organizaţiuni străine. Aceste fenomene de incadrare şi organizare, trebue să recunoaştem, sunt privite cu multă simpatie în China, datorită bunelor lor influenţe cât şi spiritului de solidaritate pe care îl cultivă în rândurile generaţiei tinere.

In legătură cu războiul actual cercetaşii chinezi, mai în vârstă, au devenit folositori conlucrând cu organele militare mai ales în ce priveşte activitatea sanitară. Cu prilejul unui bombardament de aviaţie la Canton, care a distrus până la temelie o clădire omorînd aproape trei sute de femei, am asistat la munca depusă de cohortele lor. Au desgropat morţii de sub ruine, au bandajat răniţii şi au îndeplinit toate operaţiunile de prim ajutor, în colaborare cu armata şi Crucea Roşie. Cinci cercetaşi au fost grav răniţi în decursul operaţiunilor. Lordul Baden Powell poate fi mândru de fructul ideilor lui, adoptate cu entusiasm de tineretul din China.

Tineretul chinez a fost educat ani de zile într'o atmosferă de ură fanatică împotriva Japoniei. In toate şcolile sunt atârnate pe pereţi afişe de propagandă în acest sens. Elevii şi elevele şcolilor superioare sunt trimişi periodic la sate unde fac propagandă naţionalistă printre ţărani. Cercetaşul chinez joacă acolo, în mediul rural, un rol de o covârşitoare importanţă. Activitatea naţionalistă depusă de tineretul studios al oraşelor în sferele săteşti a fost organizată în mare parte de provincia Kwangsi.

Pe cât de puţin costisitor este liceul „Kuang Hoa", destinat pentru mase, unde elevul plăteşte şase dolari lunar, pe atât de scump costă învăţământul la liceul „Nan-Cing" unde taxele se ridică până la patruzeci de dolari pe lună. Liceul din urmă este menit claselor bogate. Invăţământul democrat, ba chiar cu caracter de republică „roşie", n'a realizat, după cum se constată, o egalitate de tra-

tament în şcoală. Copilul demnitarului, sau al negustorului bogat se bucură mai departe de favoare, în timp ce fiul cetăţeanului sărac continuă să suporte injustiţia socială.

Liceul „Nan-Cing" este o şcoală de primul rang. Situat pe un teren întins, are în jurul lui numeroase construcţiuni anexe, dotate cu instalaţie luxoasă. In sălile de studiu, spaţioase şi confortabile, sunt primiţi numai patru sute de elevi, deci mai puţin ca o treime din numărul copiilor săraci, înghesuiţi în clasele liceului „Kuang Hoa". Conducerea şcoalei este încredinţată domnişoarei Ciang Pan Cin, sora comisarului însărcinat cu reconstruirea provinciei Yunnan. Domnişoara Ciang e de curând înapoiată dela Paris, unde a studiat timp de şapte ani. Alături de d-sa funcţionează, ca subdirector, doctorul Ho Toh-Ho, fost elev al Sorbonei, docent la universitatea din Yunnan. Ambii conducători sunt inteligenţi, simpatici, şi n'au multe trăsături comune cu conaţionalii lor din uitatul colţ chinez în care sunt obligaţi să trăiască.

Elevii şi elevele liceului „Nan-Cing" poartă uniforme cercetăşeşti. Portalul nu mai e străjuit, ca dincolo, de cercetaşi cu bastoane în mâini, ci de două santinele grave cu armele pe umăr. Mă întreb iar: pe cine păzesc aceşti soldaţi? la ce le folosesc armele? Poate numai pentru a proteja pe copiii demnitarilor, aduşi la şcoală şi înapoiaţi acasă în minunate limuzine americane...

Războiul şi-a întins aripile până şi în interiorul zidurilor acestei şcoli. In toate sălile se văd afişe antijaponeze, în curte instalaţii de apărare antiaeriană, băieţii fac exerciţii paramilitare, iar fetele învaţă serviciul sanitar.

* * *

In Nanning, în Canton, în Yunnan-Fu, în Cengtu, pretutindeni, am întâlnit urmele unei mişcări puternice, simptome ale activităţii „Vieţii noi".

Această „New life", denumire sub care mişcarea este cunoscută în cercurile internaţionale, a fost fundată oficial de Ciang Kai Shek, însă, adevărata creatoare a ei, — se ştie, — este doamna Ciang Kai Shek. Intenţia ini-

țiatorilor a fost să se provoace în China o mişcare întemeiată pe baze moralo-filosofice, fără a se organiza un partid, în sensul strict al cuvântului. Dar obiceiul înnăscut al Chinezilor de a imprima, mai de vreme sau mai târziu, caracter de societate, sau corporație, oricărei acțiuni de mase, a preponderat şi de data asta, reuşind să creeze înlăuntrul mişcării anumite grupări şi asociații secrete. Fenomenul este superficial, el corespunzând perfect caracterului chinez, de aceea autoritățile n'au avut motive să nu le tolereze. Existența acestor fracțiuni în sânul mişcării n'a schimbat însă, nimic din intenția inițială. Mărturie stă rolul deosebit de important pe care „Vieața nouă" l-a jucat în evoluția Chinei, în decursul ultimilor trei ani, devenind în vieața chineză o forță creatoare. Pentru a ne orienta cât de puțin asupra structurii eticofilosofice a Chinei de azi, cât şi asupra scopurilor către care se îndreaptă, trebue să avem o cât de vagă idee despre această mişcare.

„Vieața nouă" a luat ființă la Nanşang, în anul 1934. Fundamentul mişcării a rămas discursul rostit de Ciang Kai Shek în fața locuitorilor oraşului, discurs ale cărui linii generale au format, apoi, punctele principale de program în manifestul lansat, la începutul anului 1935, către populația întregii Chine. Manifestul constitue „Magna Charta" a „Vieții noi", piatra ei de temelie, evanghelia mişcării.

Tendința de bază a „Vieții noi" este întoarcerea la tradițiile Chinei de altă dată şi la principiile lui Confucius. Organizatorii mişcării constată, în manifestul către popor, că altoirea în China a formelor de civilizație occidentală, a sistemelor ei filosofice şi a ideilor şi obiceiurilor preconizate în Apus, nu duce la un rezultat fericit. Piatra de temelie a măririi, a strălucirii Chinei din veacurile trecute, a fost nemuritorul sistem filosofic al lui Confucius, cultura veche chineză, cât şi etica predicată de sfinții înțelepți de odinioară. Aceste sisteme şi aceste tradiții au dat Chinei odinioară grandoarea şi strălucirea în timp ce imitarea străinătății nu i-a cauzat decât desamăgiri. Trebue, deci, să se propovăduiască întoarcerea la tradițiile şi vechile credințe, fiindcă numai în felul acesta este posibilă adevărata renaştere a Chinei.

Principiile „Vieții noi", predicate de generalul Ciang Kai Shek, de soția lui şi de grupul de militanți ai Kuomintangului, cari, nu mult în urmă, erau partizani fanatici ai progresului, aderenți orbiți ai materialismului occidental şi ai civilizației americano-europene, duşmani de moarte ai creațiunilor dinainte de Sun Yat Sen, adversari turbați ai formelor mucegăite şi ai tradiționaliştilor, — au căpătat un caracter excepțional poate tocmai din cauza antitezei. In ce măsură China din anul 1925 diferă de China dintre anii 1935—1937, o arată înseşi aceste baze ideologice ale „Vieții noi", mişcare creată de factorii cei mai înalți din stat, principii la care au aderat, într'adevăr, masele largi ale națiunii, mai ales din rândurile tineretului. Pentrucă şi Japonia a adoptat în ultimul timp lozinci apropiate de ideologia „Vieții noi", lozinci care vestesc, concomitent cu scuturarea influențelor occidentale, şi în țara Soarelui Răsare, întoarcerea la vechile obiceiuri şi tradiții, precum şi la etica şi filosofia de altă dată, considerate ca factori supremi regulatori ai vieții sociale, nu putem sublinia destul de energic importanța acestei mişcări cu influențe asupra mentalității şi obiceiurilor rasei galbene, care pot fi hotărîtoare.

Obiectivele principale, propuse de „Vieața nouă" ca scop imediat, sunt trei: militarizarea Chinei, naționalizarea şi desăvârşirea artei chineze, şi stimularea puterii de producție a țării în toate domeniile. Să nu analizăm aceste trei obiective prin ochelarii europeni. Chinezul înțelege, de pildă, prin militarizarea țării, cu totul altceva decât înțelegem noi, Europenii. După cum afirmă Ciang Kai Shek, nu e vorba de o înarmare „până în dinți" şi de aşteptarea pe urmă a războiului, ci de a obişnui poporul chinez cu disciplina şi solidaritatea militară, deştelenindu-l din viciile lui de până acum: desorganizarea, lipsa de răspundere şi formalismul în toate acțiunile.

Ca drumuri de urmat, pentru realizarea țelurilor propuse, generalul a indicat desvoltarea cooperației, extinderea învățământului în masele largi ale națiunii, şi

cultivarea simțimântului de solidaritate națională, prin propagandă. Ordinea în vieața socială și puritatea morală în vieata individului, trebue să constitue imperativele mișcării, pentru a-i asigura succesul. Fiecare participant al „Vieții noi“ este dator să îndeplinească orbește opt porunci ale mișcării, și anume: eliberarea Chinei de sub blestemul abuzurilor din trecut și crearea statului nou; trezirea simțimântului de răspundere în conștiința fiecărui cetățean; credință, onestitate și cumpătare, precum și executarea cu strictețe a ordinelor; păstrarea curățeniei și modestie în îmbrăcăminte și în felul de traiu; acceptarea cu bunăvoință a celor mai grele sacrificii; vieață nepătată; stăruință ca faptele să fie îndeplinite repede și cu curaj; respectarea cuvântului dat.

Principiile mișcării au căpătat o formă expozitivă mai largă într'un articol redactat de Ciang Kai Shek în publicația „Arhivele Sinodale“ din Pekin, la finele anului 1934. „Țelul principal al mișcării, — scrie el, — se rezumă la necesitatea de a înlătura anumite practice din vieața chineză, necorespunzătoare cu comandamentele existenței prezente și la întoarcerea poporului nostru la cultura străveche chineză“.

„Din cauză că poporul chinez n'a prețuit cum se cuvine virtuțile rasei sale, trăiește azi în incultură, deși are în trecutul lui o civilizație proprie, care datează de cinci mii de ani. Din aceeași cauză trăiește în mizerie și foame, deși teritoriul național are o întindere de patru milioane de kilometri pătrați, numai în China propriu zisă. Din aceeași cauză poporul chinez a devenit neputincios și apatic, cu toate că numărul de patru sute de milioane de locuitori constitue o forță unică în lume“.

„Societatea contemporană, — scrie Ciang Kai Shek, — rătăcește în haos, într'un labirint de idei diformate, care duc la pierzanie. Doctrinele acestea gravitează adeseaori în jurul unor acțiuni răsturnătoare lipsite de sens politic și sistematizare logică, sau se învârtesc în jurul obiectivelor ce asigură plăcerile vulgare și sibarytismul. Singura forță capabilă să însănătoșeze societatea chineză

și să-i injecteze sânge proaspăt și tânăr, este mișcarea „Vieața nouă“.

„In fiecare perioadă de tranziție, — orice mișcare este, prin forța lucrurilor, un element trecător, cu rolul de a înlocui ordinea veche cu noi forme de organizare, — trebue schimbate moravurile și aplicate alte metode de activitate. In ceea ce ne privește, numai principiile noastre chineze trebue să călăuzească mișcarea propusă. Rosturile ei urmează să fie transmise dela individ la familie, iar dela familie la societatea întreagă; altfel, „Vieața nouă“ riscă să piardă“.

„Smulgem fără întârziere, cu rădăcină cu tot, cauzele slăbiciunilor și abuzurilor de tot felul și reacționăm spontan față de toate relele societății noastre. Cum? Prin însușirea unui număr de patru virtuți din virtuțile strămoșilor: Li, I, Lien și Cen, adică: înțelepciune, dreptate, desinteresare și cumpătare. Numai aceste virtuți mai pot salva și reînnoi China“.

Nu cred că un program abstract, ca cel de mai sus, ar găsi în Europa mulți aderenți. „Vieața nouă“, însă, este o mișcare chineză, care nu e concepută nici pentru mentalitatea europeană, nici pentru cea americană. In Europa, o atare mișcare ar cădea în desuetudine înainte de a face primii pași. In China s'a impus în scurtă vreme, devenind cea mai puternică mișcare socială cunoscută în ultimele veacuri. In jurul stindardului ei s'au adunat milioane de aderenți și simpatizanți. Ideile regeneratoare ale mișcării au devenit un puternic antidot împotriva lozincilor comuniste, care au ros atât de adânc mentalitatea tineretului chinez, în anii 1920 și 1932.

Acțiunea întreprinsă de „Vieața nouă“ pe teren a fost resimțită curând, în mod neașteptat. S'a început cu moralizarea vieții publice, aflată într'o tragică decădere de câteva decenii, datorită opiului, jocurilor de noroc și altor numeroase racile. In acest sector de activitate a lucrat, cu o energie demnă de laudă, însăși doamna Ciang Kai Shek. Se înțelege că o operă de asemenea proporții nu poate fi desăvârșită de o singură generație. Realizarea ei este o muncă supraomenească, dacă nu chiar o

muncă de Sisif. Dacă China, în actualele condițiuni de existență, se va putea moraliza în sensul dorit, rămâne, de sigur, un semn de întrebare. Dar faptul că s'a pornit cu energie la o atare luptă împotriva răului, că s'a declarat războiu necruțător demoralizării și corupției, și că acțiunea a fost concepută de straturile sociale superioare, este un indiciu că roadele nu vor întârzia. Meritele sunt în mare parte ale doamnei Ciang Kai Shek.

Ca în toate acțiunile de acest gen, măsurile grotești n'au putut fi evitate. S'a început lupta cu personalul feminin din localurile publice, s'au interzis dansurile cu așa zisele „taxi girls", s'au condamnat decolteurile, sulemeneala, ondularea părului și fumatul. Dacă o funcționară de stat a continuat să practice extravaganțele moderne, a fost demisă la prima împrejurare. S'a zădărnicit multă vreme și s'au risipit multe fonduri în aceste jocuri puritane. N'au lipsit însă nici rezultatele pozitive. Concomitent cu acțiunile arătate, s'a întreprins lupta pentru extirparea caselor de prostituție, a tripourilor și a fumătoriilor de opium. In acest domeniu, nicio picătură de energie nu s'a consumat de prisos.

Cel mai mare merit al „Vieții noi" rămâne propaganda desfășurată pentru întoarcerea la cultul armatei și la virtuțile militare. Sub acest raport succesele mișcării nu pot fi contestate; renașterea ideii de forță militară a fost provocată în cea mai mare măsură de „Vieața nouă".

IN SUDUL NORILOR SE-CIUENULUI

Semnele chinezești, care alcătuesc numele provinciei Yunnan, se traduc în limbile europene: „la Sudul norilor". Norii amintiți în denumire par a fi valurile învolburate de vapori, ce șerpuesc continuu pe cer, deasupra înaltului lanț de munți dintre Yunnan și Se-Ciuen, provincie așezată mai la miazănoapte.

Intrarea în Yunnan, prin partea munților și a norilor, este neobișnuit de grea, și nu se putea realiza decât cu caravane conduse de Lolo sau Thai, neamuri din Yunnan. Nu de mult, s'a tăiat un drum de care, prea puțin utilizabil până acum câtva timp pentru vehicule grele. In prezent, stavila munților despărțitori este înlăturată, astfel că între Nordul și Sudul provinciei Yunnan s'a stabilit o comunicație serioasă. Un reportaj cinematografic, văzut deunăzi la Shanghai, reprezintă patruzeci de autobuze încărcate, călătorind din Nankin spre Yunnan-Fu prin punctul cel mai greu de pe parcurs, cu prilejul inaugurării drumului.

In Yunnan se ajunge și pe alt drum, mult mai scurt și mai ușor de străbătut, dar acest drum nu duce mai departe, în China; este linia ferată Hai-Phong—Hanoi—Lao-Kay—Yunnan-Fu, cale de comunicație franceză între Indochina și provincia Yunnan, despre care s'a vorbit în lumea întreagă. Vâlva mare făcută în jurul ei se datorează evacuării importantelor autorități centrale chineze din Hankeu și mutarea lor la Yunnan-Fu, capitala Yunnanului. Aci au fost aduse agențiile căii ferate și, — contrariu svonurilor tendențioase care au circulat, — numai o parte din instituțiile armatei. Ministerele și celelalte autorități au luat drumul spre Ciunking, oraș, unde, pe vremuri, avusese reședința președintele republicii și câțiva demnitari. Deplasarea unei părți din autorități la Ciunking n'a micșorat, totuși, cu nimic splendoarea revărsată asupra orașului Yunnan-Fu.

Mică așezare chineză, depărtată mult de provinciile centrale ale țării, și pierdută undeva într'un colț uitat al lumii, între Birmania, Tibet, Indochina și Se-Ciuen, ea n'a visat niciodată să obție vreun minister și, cu siguranță, a rămas uimită de alegere.

Dar, linia ferată Hai-Phong—Yunnan-Fu a devenit faimoasă și prin gravele și numeroasele acuzațiuni, pe care presa japoneză le-a adus, vreme îndelungată, Franței. Japonezii susțineau că în trenurile care circulă pe această linie ferată îngustă, Franța transportă în China materiale de războiu: tancuri, avioane, arme și munițiuni. Materialul de războiu, — spuneau ei, — ajunge pe mare la portul francez Hai-Phong, și de acolo, comod și cu rapiditate, este transportat la Yunnan-Fu. Mai departe de

Yunnan-Fu, grație marei toleranțe a demnitarilor din Indochina și modului expeditiv în atari operațiuni al direcției căii ferate, transportarea nu mai este o problemă.

Francezii au desmințit energic știrile lansate de presa japoneză și s'au referit în apărare la categorica interzicere a tranzitului materialelor de războiu prin Indochina.

Președintele căii ferate Hai-Phong—Yunnan-Fu, cu care am stat de vorbă în această chestiune, a negat cu tărie acuzațiunile japoneze și mi-a arătat statistica transporturilor din care reiese neîndoelnic că pe linia ferată franceză nu s'au tranzitat materiale de războiu.

Cine a avut dreptate în această controversă nu va ști lumea niciodată. E temerar să se creadă însă că pe aici s'a putut organiza o contrabandă de armament greu. Până la Yunnan-Fu, transporturile pot ajunge, într'adevăr, fără mari dificultăți. Dar mai departe? Starea drumului de care, ce face legătura între Yunnan-Fu și Se-Ciuen, nu permite transportul materialelor grele. Munții, terenul extrem de accidentat și impracticabilitatea drumului constituesc pentru acestea, un obstacol de neînvins.

Din discuția provocată de acuzațiuni n'a profitat decât Yunnan-Fu, care, dintr'un orășel provincial, cunoscut din împrejurări nu prea onorabile, s'a ridicat deodată la rangul de vedetă în presa mondială.

Nu m'am gândit o clipă, când voiajam în vagonul de dormit și apoi într'un modern automotor dela Lao-Kai (granița chineză), spre Yunnan-Fu, la toate aceste combinațiuni politice și comerciale-militare. În fața miracolelor naturii, în fața unei adevărate minuni a geniului tehnic, care a creat calea ferată, și, în sfârșit, în fața splendorii panoramice a regiunii, problemele amintite nu m'au mai interesat. Nu știu dacă trenurile au transportat sau nu, armament pentru Chinezi, nu știu dacă linia ferată este socotită de către demnitarii guvernului central chinez un util și indispensabil mijloc de comunicație, nu știu dacă vreodată i se va conferi onoarea de a fi prețuită just, dar știu un singur lucru: linia ferată

este una dintre cele mai îndrăznețe opere tehnice pe care mintea omenească a conceput-o.

Iată, vagonul în care călătoresc: a ezitat parcă o clipă în tunelul lung, ca să țâșnească apoi, dintr'odată, pe un pod de oțel, împletit ca o dantelă splendidă, suspendat printr'o minune echilibristică deasupra prăpastiei fără fund.

Nu cunosc denumirile misterioase ale țesăturilor fabricate în diverse țări, de răbdătoarele și delicatele mânuțe femeiești; cred însă că niciuna din acestea n'ar putea egala cu dantela de oțel a podurilor, și niciunul din desenele măestrit îmbinate n'ar putea rivaliza cu siguranța de linie, cu arta și perfecta frumusețe a acestei capod'opere.

Podul e o pânză de păianjen în oțel, aruncată cu un gest regesc deasupra prăpastiei învăluite în ceață de smarald. Dincolo de prăpastie, podul cedează linia, încredințând-o tunelului întunecos, fără sfârșit. Pânza de păianjen construită în oțel sclipește în soarele de vară și taie în două, cu lumina-i de incendiu, noaptea adâncă a tunelurilor. Câte poduri am trecut și câte tuneluri am străpuns, nu mai știu; am pierdut socoteala. De azi dimineață parcurgem întruna un peisaj fantastic, ca din „Noaptea Valpurgiei". Tuneluri, poduri, viaducte, se repetă nesfârșit. Lumina orbitoare a soarelui de vară, sensația că plutim în văzduh când străbatem podurile cizelate de deasupra prăpastiilor, alternează mereu cu întunerecul tunelurilor, ce are uneori vibrații de granat.

Pe o porțiune de 465 de kilometri (porțiunea chineză), sunt construite 3422 de viaducte și poduri și 155 de tuneluri, care au în total peste 17 kilometri. Câte căi ferate din lume totalizează asemenea cifre? Unele poduri și unele tuneluri sunt astfel construite, încât nu-mi pot imagina cum s'au putut realiza.

M'am întrebat de nenumărate ori cum s'au putut fixa în piatră acești piloni de oțel; cum s'au putut monta minunatele panouri ale podului; cum s'au putut sfredeli munții dintre două prăpăstii; cum s'a putut, în sfârșit, cățăra omul până sus, la cuiburile de vulturi?

Geniul francez a biruit însă toate dificultăţile, a realizat tot ce a vrut şi a triumfat.

Cât de mari şi cât de diferite au fost piedecile din calea realizării, mi-a povestit însuşi preşedintele căii ferate, care a participat, dela început, ca tânăr inginer, la construcţia drumului.

Au trebuit duse tratative mai întâi cu guvernul central, de a cărui autoritate depindea Yunnan, apoi cu autorităţile locale, şi la urmă, separat cu fiecare general şi fiecare prefect. Tratativele au costat multe mii de franci şi, deseori, după ce se plăteau banii, demnitarii refuzau să-şi mai respecte angajamentul.

In istoria provinciei Yunnan, timpul acela era foarte turbure. Bandele terorizau ţinutul, abuzurile mandarinilor se ţineau lanţ. Era epoca înfloritoare a comerţului de opium şi a indescriptibilei mizerii în care se sbătea poporul.

După ani de târgueli, eforturi şi persuasiuni, Francezii au reuşit să încheie, în 1898, convenţia prin care au obţinut dreptul să construiască linia ferată dintre Lao-Kay şi Yunnan-Fu, pe o şuviţă de pământ lată de cincizeci de li.

De atunci, pe cordonul de teren cedat căii ferate, a încetat orice jurisdicţiune chineză, rămânând încredinţat prin împuternicire poliţiei consulare franceze. Trenurile urmau să circule sub pavilion francez, iar gările şi terenurile lor să rămâie în deplină proprietate franceză. Dacă n'ar fi existat în convenţie clauza din urmă, nu era posibilă nici construirea staţiilor şi nici exploatarea raţională a căii ferate.

Cu toată convenţia, garanţiile date de China, Franţei, s'au dovedit curând insuficiente.

Preşedintele căii ferate mi-a descris în amănunt epopeea fundării clădirilor din staţiuni. Preţul de vieţi omeneşti, cu care s'au plătit mai toate zidurile, a fost covârşitor. Numeroşi lucrători au pierit în atentatele săvârşite asupra lor de piraţi, numeroşi alţii au murit din cauza epidemiilor şi toţi au avut de suportat neînchipuite fărădelegi la care s'au dedat bandele locale, pentru a

sabota realizarea operei. Trimişii cari purtau cu ei banii pentru plăţi erau atacaţi în drum şi deseori nici chiar escortele armate nu reuşeau să-i apere...

Am relevat faptele care s'au petrecut numai în timpul construirii liniei, dar sunt şi altele de spus. Asupra lor voiu reveni.

Din Hai-Phong la Yunnan-Fu drumul dura două zile jumătate. Aşa dar, trei zile de mers şi două nopţi petrecute prin hoteluri, proprietatea liniei ferate, pentrucă pe teritoriul chinez trenurile circulau numai în timpul zilei. Circulaţia în timpul nopţii era imposibilă, din cauza traseului extrem de dificil, dar se pare că motivul real era totuşi nesiguranţa.

Mulţumită introducerii automotoarelor, moderne şi rapide, s'a obţinut de vreun an încoace îmbunătăţirea transporturilor. Se pleacă seara din Hai-Phong, în zorii zilei, la Lao-Kay, se schimbă trenul cu un automotor şi, în amurg, călătoria se termină la Yunnan-Fu, înlăturându-se astfel înnoptarea pe parcursul chinez. Toate trenurile şi automotoarele sunt prevăzute cu escortă militară. In Yunnan nici astăzi nu se poate călători altfel. Gările sunt de asemenea sub pază militară şi deasupra lor, conform convenţiei, fâlfâie drapelul francez.

Am plecat din Lao-Kay cu automotorul disdedimineaţă. Pe teritoriul chinez începem să urcăm domol, un drum în serpentină, până la înălţimea de aproape 2000 de metri a platoului Yunnan. Vagonul e confortabil, luxos, are fotoliuri Pullman şi toate locurile sunt numerotate. Voiajul este totuşi foarte greu, mai ales pentru doamne. Automotorul e rapid şi cotiturile luate în viteză înclină atât de mult vagonul încât îţi dă impresia că e gata, gata să se prăbuşească în prăpastie. Inclinările succesive, când pe o parte când pe alta, provoacă pasagerilor un fel de rău de mare. O Chinezoaică din compartimentul nostru a suferit repetate accese tot timpul călătoriei.

Din încăperea destinată personalului, se deschide din când în când o uşă şi apare de acolo figura surâzătoare şi mulţumită a subofiţerului chinez, care conduce

escorta. E înarmat cu o ciudată carabină arhaică în care, sunt sigur, nici n'are cartuşe.

Pătruns de importanţa misiunii sale, subofiţerul se plimbă printre pasageri, îi mai calcă din greşeală pe picioare şi, uitând surâsul, vrea să ne arate că există şi veghează. Dar cine-i vinovat de faptul că priveliştea care se desfăşoară dela fereastra vagonului reţine privirile călătorilor, încât nimeni nu-l bagă în seamă?

Străbatem regiuni de o splendoare nespusă. Dis de dimineaţă, după ce am tăiat graniţa chineză, pătrundem în munţi, o adevărată junglă din Kipling, puternică, întunecoasă, plină de colori ce se ţes armonic în razele de aur ale soarelui. O junglă atât de majestoasă, atât de impresionantă, n'am mai întâlnit decât într'un singur loc, în Laos. Trebue să fi fost în Asia, să fi văzut şi simţit primitiva lume a pădurilor virgine, întunecoase şi totuşi verzi, ca să poţi înţelege bine şi preţui just geniul nemuritor al lui Kipling.

La înălţimea de cinci, şase sute de metri vegetaţia tropicală ajunge la maximum, şi acolo risipeşte de jurîmprejur toată bogăţia ei orgiacă.

Linia de cale ferată şerpueşte printre zidurile de imenşi arbori si ferige. Tunelurile încep să apară tot mai dese iar podurile se succed neîncetat deasupra numeroaselor prăpastii.

Mai sus de o mie de metri, peisajul se schimbă treptat, bogăţia vegetaţiei slăbeşte şi apar întinderile cultivabile şi aşezările omeneşti, împrejmuite de ziduri înalte şi turnuri de pază. Cu cât drumul devine mai anevoios, cu atât creşte admiraţia pentru geniul omenesc, care a putut crea capod'opera tehnică a liniei ferate pe care o parcurgem.

Călătoria din Indochina la Yunnan-Fu poate fi recomandată cu căldură oricărui amator de sensaţii tari. Nu sunt multe drumuri pe lume, care să ofere impresii asemănătoare.

*
* *

Yunnan-Fu este albastru. Ca Venus, care s'a născut din spumă, oraşul acesta pare că a luat fiinţă din azur. Totul aici e albastru; mai întâi, îmbrăcămintea locuitorilor, — albastrul e coloarea preferată a populaţiei din China de Sud, — apoi cerul, privit dela înălţimea de două mii de metri deasupra nivelului mării şi, în sfârşit, apele unui lac minunat, situat la 20 de kilometri depărtare de oraş, la picioarele munţilor Si Cian.

Lacul acesta, ciudat, n'are un singur nume. Locuitorii din împrejurimi îi numesc partea de Sud „Tien" şi partea din spre miazănoapte „Tsao". Dar, ori cum i s'ar spune, el e considerat o bijuterie preţioasă, nu numai pentru oraş, ci pentru provincia întreagă. De lacul acesta cu mai multe nume se leagă o mulţime de legende şi basme.

Cum am amintit, oraşul Yunnan-Fu a fost ales oraş de rezidenţă, prin stabilirea unora din instituţiile centrale, mutate din Hankeu.

Dar, cu toată onoarea ce i s'a făcut, grijile locuitorilor lui au rămas griji.

Oraşul, suprapopulat şi înainte până la refuz, a renunţat curând la gândul că va putea vreodată să cuprindă pe toţi noii veniţi. Chiriile au ajuns la un fantastic record.

Tribunalele sunt supraîncărcate de procese de evacuare, intentate de proprietari vechilor locatari. „Pentru ce să mă mulţumesc mai departe, — socoteşte proprietarul chinez, — cu cincizeci de dolari chirie lunară, când domnul Lei, milionarul din Shanghai, îmi oferă azi de patru ori mai mult"?

Trebue adăugat că la Yunnan nu se ştie până în prezent ce înseamnează o lege a speculei.

Puţinii locuitori europeni nu sunt, nici ei, scutiţi de grija locuinţelor. Tânărul francez, domnul Aubouy, însărcinat de Consulat să mă însoţească tot timpul şederii mele la Yunnan-Fu, luptă de trei luni de zile cu proprietarul său, ca să scape de evacuare. Diferendul pe această temă i-a dus la cuţite.

Deocamdată, instituțiile venite de curând, poposesc fragmentate pe diferite străzi, sau sunt cuibărite provizoriu în barăci special clădite, bune pentru birouri, întru cât la Yunnan-Fu nu plouă niciodată.

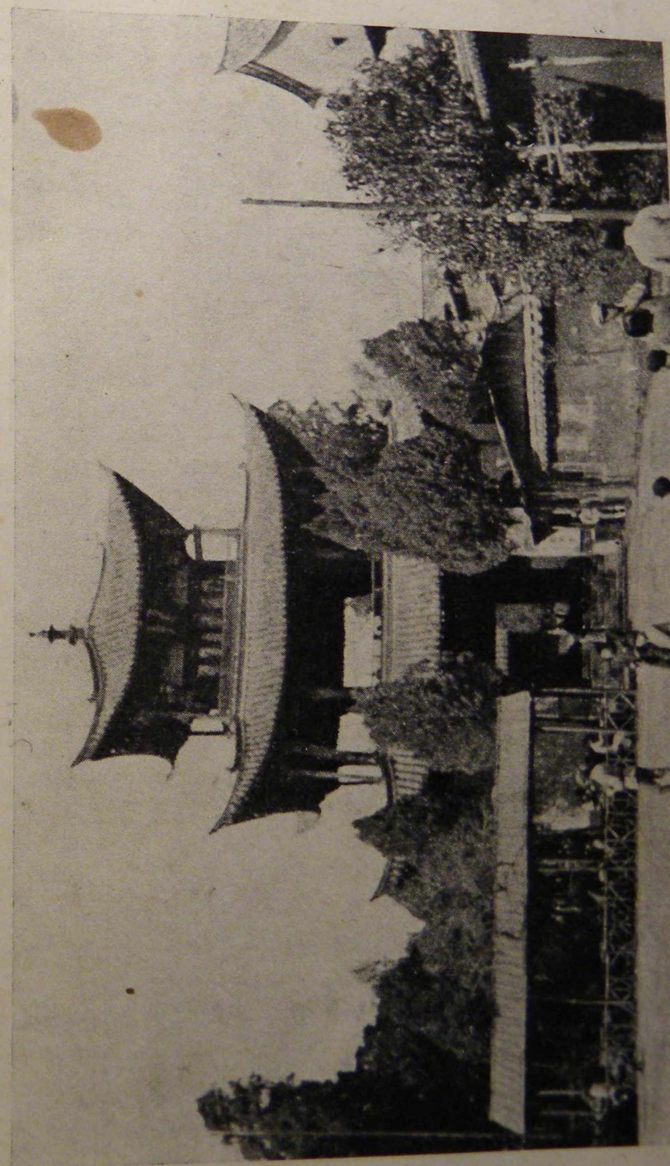
In afară de faptul că a devenit rezidență, Yunnan-Fu mai are și alte motive să se considere drept „Capitală". Unul din ele, e trenul accelerat Hanoi — Yunnan-Fu, adică automotorul, care pe vremuri circula odată, — și de câtva timp vine și pleacă de două ori pe săptămână.

Apoi, comunicația aeriană pe care a avut-o cu Ceng-Tu, capitala marei și populatei provincii Se-Ciuen, închisă în prezent pentru a face loc liniei aeriene noi, care o leagă cu Ciunking, devenită, după Hankeu, capitala provizorie a republicii.

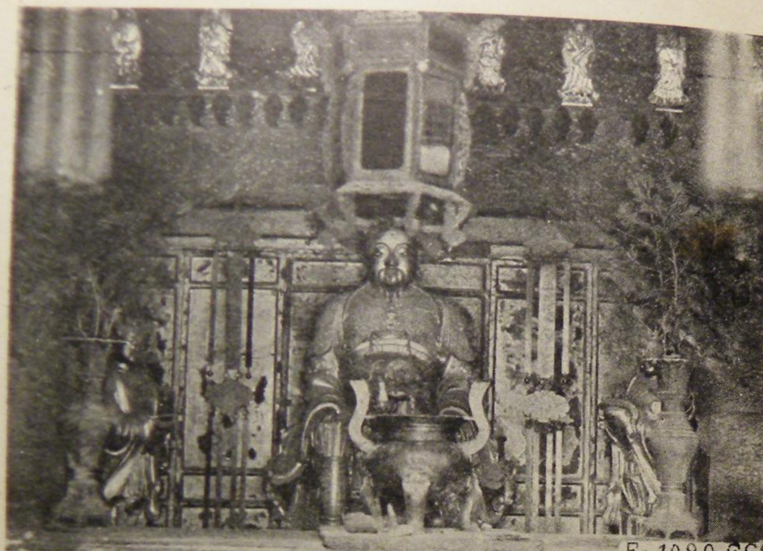
Aceste linii aeriene se găsesc, propriu zis, în mâinile societății germane „Eurasia" și sunt deservite de piloți germani și de aparate de asemenea germane, fabricație „Junker". Cunoscându-se slabele legături germano-chineze (pactul anticomunist între Germania și Japonia, rechemarea instructorilor militari din Hankeu, etc.), cu greu se poate găsi o explicație a acestei exploatări germane în China.

Direcțiunea „Eurasiei" avusese sediul în Canton, punctul final al liniei Hanoi—Yunnan-Fu—Ceng-Tu. Din pricina războiului și a bombardamentelor japoneze, segmentul Yunnan-Fu—Ceng-Tu—Canton a fost suprimat, iar direcțiunea s'a permutat la Yunnan-Fu, unde ocupă, împreună cu piloții și mecanicii germani, întregul „Hotel de commerce", unicul hotel bun din oraș.

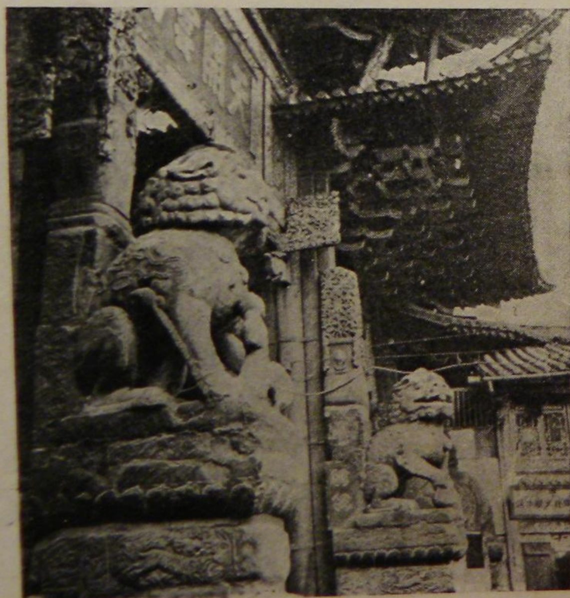
Intrând în acest hotel, străinul are impresia că se găsește, deodată, în Leipzig sau Berlin. Singura limbă ce se aude este limba germană. Peste tot întâlnești bărbați tineri, înalți, blonzi, cu ochii albaștri sau verzi, cea mai mare parte din ei purtând ochelari. Mai toți sunt îmbrăcați cu pantaloni scurți. Din când în când apare în hol, majestuoasă și demnă, o rusoaică, drapată în negru, proprietara hotelului, văduva unui grec ucis din greșeală în locul altuia.

Yunnan-Fu — Templul lui Confucius

Yunnan-Fu — Pagoda de aramă: „geniu“

Yunnan-Fu — Leii unui portal

Iată o banală întâmplare din Yunnan. ...Un oarecare Chinez avea o pricină cu proprietarul unui hotel. Voind să scape de adversar, el plăti câțiva ucigași ca să-l treacă pe lumea cealaltă. Fiind recrutați din împrejurimi, ucigașii n'au cunoscut bine pe proscris și, din greșeală, au ucis pe nevinovatul Grec, proprietarul firmei „Hotel de commerce“.

E evident că n'am găsit nici la „Hotel de commerce“ și nici în altă ghimirlie o cameră de locuit.

M'am instalat, deci, la spitalul consulatului francez, unde doctorul șef, un corsican interesant, mi-a oferit grațios o odaie. Dela el am aflat prețioase lucruri, referitoare la vieața din acest curios și depărtat oraș.

Mi-a descris cu măestrie aspectele Yunnanului vechiu, de când nu suferise încă modificările cerute de noua lui importanță. Transformările prin care a trecut orașul, au turburat adânc modul de vieață proprie, păstrată de secole nealterată — și au desamăgit pe mulți admiratori ai fermecătorului colț chinez. Natural, dintre admiratori nu lipseau Europenii. „Slavă Domnului, — spuneau ei, — că s'a păstrat un colț din vechea coloare autentic chineză, un colț al acelei Chine fără asfalt, fără automobile și fără poliție cu mănuși albe, dar cu minunate temple, cu grădini fermecătoare, cu incomparabile străzi pitorești, cu nezăgăzuite patimi și cu aventuri de poveste“.

„Yunnan și Yunnan-Fu, rămăseseră până mai ieri muzeul Chinei vechi; pentru ce să se profaneze ultimul vestigiu al specificului chinez, cu o pseudo-civilizație europeană? Pentru ce să fie distrusă amintirea Chinei străvechi, încremenită în letargia de mii de ani, amintire devenită o legendă cu balauri împărătești, cu zei și cu demoni? Nu e păcat de acest trecut?“

Trebue să recunoaștem că decepționații au dreptate. Instituțiile principale, care se înmulțesc mereu în Yunnan, au început cu pasiune reformatoare să „modernizeze“ Capitala.

S'a deslănțuit un vandalism asemănător cu acela pe care l-am văzut, mai târziu, la Pekin, unde republicanii

au construit noi edificii de proporţii formidabile, în vechiul stil chinez, privind în acelaşi timp flegmatic la măcinarea gradată a comorilor de veche artă chineză, unice în lume, cum sunt de pildă palatele împăraţilor şi unele din temple.

Tot astfel şi în Yunnan-Fu, nu un palat şi nu o singură grădină, au căzut jertfă maniei urbanismului modern, care distruge orbeşte frumoasele podoabe ale trecutului. Străzile se lărgesc şi se pavează — şi s'a început chiar construirea obscurelor cutii de locuit, fără niciun stil, ce se văd, din păcate, în atâtea alte oraşe ale Chinei moderne. Li se strâng inimile de durere acelora cari au iubit casele pline de farmec din vechiul Yunnan, cu multicolore frize sculptate în lemn, încovoiate de bătrâneţe şi aţipite în îngustele străduţe şerpuitoare, povârnite, cu urcuşuri şi scoborîşuri repezi. In vechile şi neasemuitoarele temple, s'au depozitat arme şi muniţiuni şi lângă lăzile cu explosive stau înşirate butoaie cu benzină.

Modernizarea este un lucru lăudabil, — şi pentru China necesar, — dar, din nefericire, în China modernă, modernismul se amestecă cu dispreţul complet pentru trecut şi pentru nepreţuitele lui podoabe. La Yunnan-Fu, de pildă, un templu al lui Confucius, cu pavilioane fermecătoare, a fost transformat într'un fel de bâlci cu „Luna Parc". Dacă se continuă astfel e păcat de Yunnan-Fu!

El mai este şi astăzi un minunat oraş chinezesc. Nicăiri, în altă parte, nu sunt pisici atât de splendide, pasări cu triluri asemănătoare în cântec, şi femei cu picioruşe atât de fine.

Pasările stau grave şi nepăsătoare, în colivii spaţioase, aşa cum se cuvine unor fiinţe care sunt plătite cu câte trei sute de dolari, ba poate chiar cu mai mult.

Chinezul, până la cel mai decăzut pirat, ce e în stare să ucidă un om fără pic de remuşcare, plânge luni întregi pierderea pasării, sau cheltueşte, la nevoie, tot, ca să-i salveze vieaţa.

Pisicile mari, de rasă, se întind alene lângă porţile caselor, clipind în soare; se spune că sunt purtătoare de noroc.

Dinaintea multor prăvălii, stau înfipte, în vase cu nisip, beţe aromate, aprinse la capete, pioase jertfe închinate zeilor. La porţile templelor, se leagănă pe aripi de vânt bastoane sclipitoare de aur şi argint înşirate pe sfoară. Sunt jertfele credincioşilor bogaţi? Nu, să nu deducem atari concluziuni. Bastoanele sunt din carton, iar luciul înşelător nu-i decât hârtie aurită sau argintată. Majoritatea jertfelor depuse în interiorul templului, la altare, e de acelaşi preţ ca şi cartoanele încleiate. Chinezul este, mai întâi de toate, negustor. Pentru ce să se ruineze cumpărând metale preţioase, când zeii nici aşa nu se pricep la ele? Imitaţiunile sunt ieftine şi scopul e acelaşi.

Una din curiozităţile oraşului, o formează piaţa de execuţii. Un loc spaţios, pavat cu pietre ascuţite, e înconjurat de clădiri închegate din lemn, fără etaje, din care nu lipsesc ceainăriile suspecte.

In ele poţi obţine mai lesne o bună porţie de opium decât o ceaşcă cu ceaiu.

Pe această piaţetă sunt executaţi piraţii, prin tăierea capului. Nu se arată aici turistului piatra pe care condamnatul şi-a sprijinit ultima dată fruntea, pentrucă execuţia chineză se face cu iataganul, iar capul i se reteează din aer, cu o uşoară aplecare a osânditului. In schimb se pot vedea bălţile de sânge închegat, după care se pasionează mult Americancele bătrâne, pentru emoţia tare ce le-o trezeşte vederea sângelui.

Se pot vedea, de asemenea, cutiile de lemn, în care capetele executaţilor sunt închise şi atârnate apoi pe ziduri, ori la porţile oraşului.

Zidurile vechi ale oraşului Yunnan-Fu sunt impunătoare şi bine conservate. Ele au porţile încoronate de o mulţime de acoperişuri suprapuse iar pe ele, gravate pe plăci de marmoră, se pot ceti sentenţii din Confucius. Aceste ziduri constituesc una din cele mai interesante curiozităţi.

Fortificaţia e construită din blocuri masive, de coloare cenuşie, şi se întinde mulţi kilometri; porţile, uşoare, lucrate graţios, îndulcesc monotonia obositoare

a fortăreței; este imposibil să nu te oprești ca să admiri desenul acoperișurilor și armonia liniilor lor.

Nicăiri, afară de Pekin, n'am văzut ziduri cu atâta mărețíe, nici porți atât de măestrit îmbinate.

Dar templele din Yunnan-Fu? Nu știu cu preciziune câte sunt și poate nu știe nimeni din oraș. Sunt nenumărate, — și unul mai frumos ca altul. De câteva ori pe zi, ele sunt înțesate de mulțimea de credincioși, răsună toate de melodia mată a gongurilor, de clinchetul argintiu al clopoțelelor de rugăciune și de melodioasele murmure ale bonzilor.

Geniile diformate, care veghează cu staturi uriașe la intrarea în templu, pare că trăiesc. Surâd, rânjesc, se schimonosesc în fel și fel de grimase impresionante și parcă în orice clipă vor să vorbească.

Grădinile liniștite pline de flori și arbori bătrâni îmbie pe trecător la meditațiune și contemplare.

Pekin are, e drept, mult mai multe pagode decât Yunnan-Fu și unele din ele sunt, evident, mai mari și mai de preț ca valoare artistică; dar templele Pekinului sunt moarte, iarba a crescut prin curți și pe acoperișuri, minunatele ornamente se desprind și cad bucăți, grinzile putrezesc, iar vizitatorii sunt atât de rari, încât de obiceiu rămân închise.

In schimb, templele din Yunnan-Fu trăiesc mai departe vieața lor de odinioară, plină de fantezie, și redau cu desăvârșită fidelitate China cezarilor, care trece încet, încet, în domeniul amintirii.

Dacă, după câțiva ani, mai rămâne în Yunnan-Fu ceva din aceste splendide grădini, fermecătoare temple, și grandioase palate, va fi o adevărată minune. Cred mai de grabă, că locul lor va fi luat de imobile de raport, asemănătoare cazărmilor, de străzi asfaltate și de case de comerț pseudo-europene.

Bătrânii locuitori din Yunnan-Fu povestesc că orașul de astăzi nu seamănă de loc cu cel de ieri. S'au păstrat până acuma legendele Chinei de altă dată. E păcat de rămășițele lor, dacă se distrug.

* * *

PIRAȚII ȘI OPIUL

Keiyuenul este un orășel cuibărit în munți, aproximativ la jumătatea drumului dintre granița Tonkin-China și Yunnan-Fu. Inălțimea nefiind prea mare, vegetația regiunii este destul de îmbelșugată, deși nu atât de bogată ca în vecinătatea frontierei. Munții înverziți, din imediata apropiere a orașului, au mai de grabă caracter de dealuri; abia câțiva kilometri mai departe, se înalță lanțul vânăt de stânci uriașe, ale căror profiluri se zăresc dela distanțe mari.

Keiyuenul e și popas de cale ferată.

Gara este ceva mai mare decât celelalte de pe traseu, — de aceea poate s'a stabilit aici o oprire de un ceas și jumătate a automotoarelor Hanoi—Yunnan-Fu. Popasul mai lung îngădue călătorilor să-și potolească foamea la bufetul stației, concesionat unui Annamit.

M'am hotărît să rămân în Keiyuen până la plecarea trenului următor. Aveam motive temeinice să cred că nu voiu regreta întreruperea călătoriei, și că informațiile ce le voiu culege aici vor fi prețioase.

Domnul L., vechi funcționar la calea ferată Hai-Phong—Yunnan-Fu, este un francez originar din regiunea Toulouse. In vârstă de peste 60 de ani, el și-a petrecut mai bine de 35 de ani pe meleagurile chineze.

Domnului L. îi place să stea de vorbă și nu refuză câtuși de puțin un păhăruț de vin cumsecade.

Cunoaște situația căii ferate în amănunt, dar mai presus de toate cunoaște țara.

Ne plimbăm amândoi prin aleele îngrijite ale grădinii din stație. Insoțitorul meu trage întruna dintr'o pipă scurtă și povestește, iar eu ascult.

Domnul L. descrie modul cum se trăia acum cincișase ani de-a-lungul căii ferate, descrie cu amănunte bogate soarta nemiloasă pe care au avut-o de îndurat lucrătorii, și relevă trăsăturile caracteristice, — realitatea simplă, — ale provinciei Yunnan.

Am menționat în altă parte că apartenența Yunnanului de China era cu totul relativă.

Provincia e locuită în majoritate nu de Chinezi, ci de seminţiile de munteni Lolo şi Thai, întâlniţi şi în munţii din vecinătatea Tonkinului. Actualul guvernator şi stăpân autocrat al Yunnanului, generalul Leng Yun (în China orice om care se stimează, dar mai ales un guvernator, trebue să fie cel puţin general), al cărui nume însemnează: „norul balaurului", este însuşi un Lolo.

Yunnan, provincie pătrunsă de cultura chineză încă din timpuri imemorabile, aparţine de drept Chinei de trei sute de ani; de fapt însă, a fost total independentă faţă de restul statului chinez, până acuma zece ani.

Izolată, înainte, de provinciile centrale, prin lipsa totală de drumuri şi despărţită de restul lumii chineze prin zidul de munţi înalţi, Yunnanul a trăit o vieaţă proprie, de sine stătătoare şi a putut, astfel, să păstreze, nealterate, tradiţiile de veacuri, care în alte provincii chineze se stinseră cu vremea.

Abia în ultimii ani, cum am mai spus, prin stabilirea drumurilor de comunicaţie pe de o parte, şi argumentele puternice ale guvernului central pe de altă parte (cetiţi: banii într'o mână şi arma încărcată în cealaltă)! s'au adus oarecari schimbări în starea de fapt a provinciei şi au apropiat Yunnanul de restul Republicii chineze.

Oferind condiţiuni deosebit de favorabile, Yunnanul a fost pe vremuri, şi este şi astăzi într'o măsură oarecare, lagărul piraţilor chinezi, şi punctul central al culturii şi comerţului de opium.

Piraţii au, în genere, o tradiţie cu totul neobişnuită; nenumărate pagini mari din istoria Chinei le aparţin lor. Dar, dintre toţi piraţii cunoscuţi de această istorie, niciunii nu s'au ridicat la faima piraţilor din Yunnan.

Regiunea muntoasă a Yunnanului este bântuită mai totdeauna de foamete. Flagelul acesta îi face pe locuitori răi şi hrăpăreţi. Faptele acestor gangsteri cu ochii oblici ating culmea câteodată; ele merită să fie trecute într'o epopee. S'a crezut, decenii în şir, că provincia este cârmuită de un guvernator sau altul; în realitate, ea n'a

fost stăpânită decât de atotputernicia unuia sau a altuia dintre şefii temuţi ai bandelor.

Aşa dar, de treizeci de ani, de când provincia e străbătută de linia ferată europeană, piraţii din Yunnan s'au făcut cunoscuţi în restul lumii, printr'o faimă de care ceilalţi bandiţi din cuprinsul Chinei au fost lipsiţi. Centrul de organizare şi adăpost al bandelor de piraţi, în Yunnan, era în deosebi regiunea muntoasă din jurul Keiyuenului, ţinut în care nu putea pătrunde aproape nimeni. Acolo, în inima munţilor se formau bandele, de acolo porneau în vale pentru operaţiuni, şi tot acolo se ascundeau, apoi, cu prada şi ostatecii, după ce terminau expediţia.

Expediţiile luau uneori caracterul de revolte. Participau la ele mii de oameni înarmaţi şi nu de puţine ori cădea victimă însuşi guvernatorul, fără să mai vorbim de gările franceze şi lucrătorii lor. Oraşe întregi dispăreau de pe suprafaţa pământului şi mii de locuitori îşi pierdeau toată bruma de avut.

Erau foarte rare însă cazurile când piraţii ajungeau până la asasinarea guvernatorului. Explicaţia e simplă. Pentru ce să lupte împotriva şefului suprem al provinciei, dacă aproape totdeauna piraţii l-au avut în buzunar? Şi nu numai pe dânsul, ci pe toţi conducătorii de armată, înalţii funcţionari, magistratura, şi însăşi poliţia.

Aceşti demnitari erau plătiţi câteodată de piraţi, altă dată de către traficanţii de opium; banii, doar, nu aveau miros.

Poate să se creadă că atari lucruri se petreceau în vremuri depărtate. Totuşi, nu. Acum şase-şapte ani, corupţia era încă în toiu, practicele acestea erau la ordinea zilei şi, chiar astăzi, cu toate că provincia a suferit prefaceri mari, nu eşti în drept să afirmi că bandiţii din Yunnan au fost definitiv stârpiţi.

Domnul L. are chiar vocaţie de povestitor şi expune lucrurile cu duh.

Pentru el fiecare clădire a gării are istoria ei, fiecare palmă de pământ din Keiyuen are o poveste, şi de toate se leagă amintirile sale. Cele mai multe din ele sunt,

însă, înnorate şi chiar însângerate. Vieaţa lui şi a multora dintre colegii lui din postul acesta svârlit în munţii chinezi, departe de lumea civilizată, poate fi comparată numai cu existenţa de acum o sută de ani a soldaţilor din forturile americane ale Occidentului sălbatic, sau cu aceea pe care o duc şi astăzi echipajele forturilor din Africa, pierdute în nisipul deşertului. Totdeauna sunt în stare de alarmă, în orice clipă cu arma încărcată în mână şi singuri în mijlocul unei lumi străine şi duşmănoase. Dacă a căzut vreunul din funcţionari, sau cineva din familia lui, — (au fost nebuni cari şi-au adus şi familia în acest iad), — contractul nu le-a îngăduit să aibă vreo pretenţie faţă de administraţia căii ferate. In aceste posturi, moartea e un lucru obişnuit, ca pâinea de fiecare zi, şi este prevăzută oarecum şi în contract. Oricine a primit să lucreze aici, a ştiut dinainte la ce se poate aştepta.

Ne plimbăm, aşa dar, şi povestitorul continuă. In clădirea gării cu ziduri trainice domnul L. împreună cu alţi cinci inşi, — (plus două femei şi patru copii), — au ţinut piept atacului îndârjit al unei bande de câteva sute de piraţi. Nu aveau decât o singură mitralieră şi câteva arme. Piraţii ceruseră predarea unui important transport de opium, aflat în acel timp în depozitele staţiei de cale ferată, care reprezenta o valoare de câteva mii de dolari.

Asediul a durat şase zile şi şase nopţi, fără întrerupere, după care atacul a încetat brusc, din motive nelămurite.

Să se fi ivit o neînţelegere între piraţi?

Era şi timpul... Asediaţii terminaseră muniţia şi nu mai aveau nici alimente. Doi dintre ei au fost grav răniţi, iar ceilalţi căzuseră sfârşiţi de oboseală.

Dintre femei, una înnebunise.

Dinafară nu se putuse obţine niciun ajutor, deoarece toate gările vecine erau şi ele asediate, iar comunicaţiile telefonice şi telegrafice fuseseră tăiate de bandiţi.

Trebue să mai adaug că, nici chiar în astfel de cazuri, armata franceză din apropiatul Tonkin nu are dreptul să intervie pe teritoriul chinez. Ar fi putut interveni numai poliţia consulară, dar atât guvernatorul din Yun-

nan-Fu, cât şi preşedintele poliţiei chineze, nu sunt niciodată de găsit în astfel de momente.

„Imi amintesc, — spune domnul L. — cum, acum câţiva ani, a fost ucis aci, mişeleşte, un tânăr francez, inginerul societăţii de cale ferată. Clădirea de acolo a fost incendiată de două ori. Pe câmpul de dincolo, lângă zid, a avut loc odată o luptă în toată regula".

Nici nu-ţi vine să crezi că pe locul acesta, unde se văd pretutindeni flori şi pajişti bine îngrijite, unde domneşte liniştea şi te simţi în destulă siguranţă, au răsunat odată împuşcături şi a curs atâta sânge.

Fiindcă, pe traseul liniei ferate Lao-Kay—Yunnan-Fu, astăzi e linişte.

Piraţii au înţeles că atacurile faţă de această proprietate străină îi costă prea scump şi s'au hotărît, în consecinţă, să stabilească raporturi de „bună învoire" cu societatea. Convenţii de acest gen, bine înţeles numai verbale, s'au încheiat în mai multe rânduri şi, trebue să menţionăm, totdeauna ele au fost respectate de piraţi. Astăzi, spre Yunnan-Fu se poate călători în destulă siguranţă, aşa încât grotescul subofiţer chinez, care comandă escorta trenurilor, n'are, fără îndoială, nicio treabă.

Asta, însă, nu însemnează câtuşi de puţin că în Yunnan nu se mai găsesc piraţi şi că aceştia au renunţat definitiv la întreaga lor activitate. Intr'o provincie ca Yunnan, nici nu poate fi vorba de aşa ceva. Nu trece o săptămână, fără ca vreunul din lucrătorii sau păzitorii indigeni să nu fie atacat, şi în numeroase cazuri chiar ucis. Dar, putem fi siguri cel puţin că asaltul trenurilor şi atacarea Europenilor au încetat complet dela o vreme.

Piraţii din Yunnan preferă să aibă de aface în prezent cu calea ferată chineză Montseu—Kokieu, o ramificaţie a căii ferate franceze, ce duce din Montseu la minele de plumb din Kokieu. Această cale ferată chineză a fost chiar zilele trecute ţinta unui asalt sângeros. In apropierea gărilor stau şi acuma, în tabere, detaşamentele armatei guvernamentale din Yunnan, venite din Capitală să restabilească ordinea.

Trec cu domnul L. pe lângă tabără și mă uit la soldați. Sunt în total cam vreo sută cincizeci și au o înfățișare lamentabilă. Mi-e teamă că pirații îi vor lua drept camarazi de ai lor și pe această considerațiune îi vor scuti de gloanțe. Nu este exclus, apoi, ca aceste două „armate" să fuzioneze și, împreună, să jefuiască populația din împrejurimi. Intâmplarea n'ar fi nici prima și, cu siguranță, nici ultima, din câte s'au văzut...

Nu tăgăduesc că pentru mulți dintre cetitori asta ar părea o imposibilitate. Dar, ce sunt vinovat, dacă dicționarul provinciei Yunnan nu cunoaște cuvântul „imposibil"?

* * *

Domnul inginer Patoux e slab ca înfățișare, are figura energică, ochii verzi, privirea rece și hotărîtă. E în vârstă de aproape 40 de ani. Lucrează la Societatea de cale ferată Hai-Phong—Yunnan-Fu, în slujba căreia se găsește de șapte ani. In prezent deține postul de director al filialei Yunnan-Fu, grad în care a fost avansat de curând.

Incăperea unde lucrează domnul Patoux, nu corespunde câtuși de puțin situației sale; o cameră micuță în localul stației, extrem de modestă, în care pătrunde tot sgomotul din gară. E totuși biroul preferat de domnul Patoux, care, din spirit de prevedere, vrea să fie cât mai aproape de locomotivele și vagoanele sale, pentrucă în Yunnan nu se știe niciodată ce se poate întâmpla.

Cu domnul director al filialei Yunnan-Fu n'a fost ușor să obțin o convorbire. La început, nici cele mai serioase recomandații din Hanoi nu mi-au fost de folos. Domnul inginer Patoux s'a încăpățânat într'un mutism desăvârșit. Mi-a fost imposibil să înțeleg, în primele momente, motivul refuzului său de a vorbi, dar explicația n'a întârziat.

„Unul din colegii D-v. — îmi spune directorul — un gazetar francez cu renume, venise la mine, anul trecut, să obțină oarecari informațiuni. Sunt, într'adevăr, lucruri interesante de povestit și consideram uneori că e păcat să fie trecute în uitare".

„L-am primit deci, cu bunăvoință și i-am vorbit de toate".

„După câtva timp, ziaristul francez a lansat prin presă o istorie senzațională, cu grozăvii și întâmplări fantastice, adăugând dela sine material înzecit față de cât îi istorisisem eu în realitate. Și încă n'ar fi fost nimic grav; dar povestea fusese astfel alcătuită, încât întâmplările erau prezentate ca fiind de dată recentă".

„In reportajul oferit cetitorilor din lumea întreagă, situațiunile de acum zece ani erau actualizate. Rezultatul? Traficul de mărfuri și călători de pe linia noastră s'a micșorat în scurtă vreme, iar acțiunile societății au pierdut câteva puncte la Bursa din Paris".

Am căutat, câteva zile în șir, să asigur pe domnul inginer Patoux că reportajele mele nu vor provoca nici scăderea acțiunilor la Bursa din Paris și nici vreo pagubă traficului local. Cred că am reușit să-l conving.

Intr'o seară, mutismul său a luat sfârșit, și am ascultat o povestire care mi s'a părut la început atât de neverosimilă, încât i-am pus la îndoială autenticitatea. Mai târziu, când l-am cunoscut mai bine, și când relatările sale mi-au fost confirmate de însuși președintele Societății căii ferate, cât și de personalități din capitala Indochinei, îndoiala nu mai avu niciun temeiu.

„Vă voiu istorisi, — a început inginerul Patoux, — cum am fost luat, acum câțiva ani, prizonier la pirați, cum am fost ținut în lagărul lor timp de cinci luni, și cum, mai târziu, am băut cu conducătorul bandei „Frăția de sânge".

„Un tânăr inginer francez, coleg cu mine, inspecta linia ferată".

„Pe neașteptate, bandiții l-au atacat, făcându-l prizonier. Intâmplarea nu e veche".

„Au trecut abia câțiva ani de când Li Șan Cung, vestitul șef al piraților din Yunnan, teroriza întreaga provincie. Avea sub comanda lui cinci mii de bandiți, puternic înarmați, capabili de orice acțiune".

„Colegul de care povestesc, a fost răpit de una din bandele lui. Consiliul Societăţii a hotărît să mă însărcineze pe mine cu tratarea răscumpărării. Am luat, deci, contact cu căpeteniile piraţilor şi am început târguiala asupra preţului".

„Trebue să dau amănuntul că purtam atunci la butonieră panglica Legiunii de Onoare".

„Datorită acestui fapt, lipsit în aparenţă de vreo importanţă dar cu consecinţe neprevăzute, tratativele au fost întrerupte brusc. Văzând căpeteniile piraţilor panglica Legiunii de Onoare prinsă la haina mea, au bănuit că sunt trimisul vreunui general, sau altui demnitar cu vază şi că, deci, persoana mea nu reprezintă o valoare tocmai de dispreţuit".

„Aşa dar, nu numai că ostaticul n'a fost eliberat, dar am devenit captiv eu însumi".

„Am fost ţinut astfel prizonier la piraţi, timp de cinci luni".

„Să nu vă închipuiţi că în această îndelungată vreme am rămas într'un singur loc".

„De teamă să nu evadez, piraţii mă purtau cu ei în toate expediţiile lor îndrăzneţe, obligându-mă să mărşăluesc dinstanţe mari, sau să călăresc zile întregi".

„Vorbind obiectiv, tratamentul la care am fost supus, vreme de 5 luni, nu-l pot considera lipsit de umanitate. Afară de eforturile fizice, cerute de chinuitoarele expediţii banditeşti, n'am motive să mă plâng. Se gândeau, poate, la o bogată sumă de răscumpărare, ce urma să se plătească pentru rangul meu „înalt", de care păreau adânc încredinţaţi".

„De două sau trei ori, piraţii au încercat să mă oblige la participarea în expediţii împotriva trenurilor de pe linia noastră ferată".

„Odată, la refuzul meu, am ajuns la un conflict primejdios cu unul din căpetenii, ce ţinea morţiş să-şi impuie voinţa. N'am cedat, dar nici piraţii n'au renunţat la expediţie. Aşa că am fost lăsat odată în fundul unei grote, pe care nimeni, afară de ei, n'ar fi

putut-o nimeri, iar altă dată într'o aşezare necunoscută a muntenilor Lolo, departe de orice drumuri de legătură".

„Asupra piraţilor s'au făcut de multe ori afirmaţiuni exagerate. Trebue să recunosc că ei erau călăuziţi mai totdeauna de sentimentul omeniei, ucideau cât se poate de rar, şi numai dintr'o nevoie absolută. Jefuiau numai pe cei bogaţi şi nu puţine au fost cazurile când parte din pradă o împărţeau nevoiaşilor. Piraţii aceştia au fluturat, ca toţi camarazii lor chinezi, lozinci înalte, cu caracter politic şi social, căci, se ştie doar, niciun bandit chinez nu jefueşte, pur şi simplu, de dragul pradei. Ei o fac totdeauna din motive politice, morale sau religioase, şi numai cu scopul de a salva ţara, sau a întreţine asociaţia secretă, de care aparţin. Grotesc, dar adevărat".

„Erau rare momentele când prietenii mei, piraţii, deveneau într'adevăr primejdioşi. Asta se întâmpla, mai ales, când transporturile lor de opium le erau oprite. Cădea atunci, ploaie de împuşcături şi victimele omeneşti erau numeroase".

„Dar să reviu. Tratativele pentru eliberarea mea şi a colegului meu, se prelungeau fără sfârşit".

„Membrii consiliului căii ferate s'au îndărătnicit de data aceasta, nevoind să creeze un precedent. Ei au pledat dela premiza că, dacă piraţii au călcat tradiţia (cazuri foarte rare), făcând prizonier pe trimis, venit la ei să trateze o răscumpărare, s'au exclus înşişi din „Societatea piraţilor", şi, deci, nu mai au niciun drept la tratative. Li Şan Cung şi-a dat seama că e în neregulă; neliniştea lui se vădi şi mai mult când află că guvernul provinciei Yunnan, presat puternic de Consiliul Societăţii şi de Consulatul francez, a luat o atitudine excepţional de energică şi a ameninţat banda cu cele mai drastice sancţiuni".

„In sfârşit, târgul a fost încheiat. Piraţii ne-au eliberat fără nicio despăgubire, iar guvernul provinciei s'a obligat, în schimb, să încorporeze, cu soldă, o parte apreciabilă a bandei în armata regulată a Yunnanului".

„Solda promisă s'a dovedit curând doar teoretică. După câteva luni, majoritatea piraţilor, neprimind niciun ban s'a înapoiat la vechea îndeletnicire".

„După un timp, activitatea bandei ne-a dat mult de lucru. Condiţiunile de trafic pe traseu s'au înrăutăţit. Consiliul Societăţii a fost obligat să caute soluţiuni".

„Ca unul care cunoşteam pe şefii piraţilor, am fost delegat să plec la Keiyuen, centrul lor de activitate, cu însărcinarea de a lua contact cu ei şi a trata o înţelegere".

„Despre timpul petrecut în Keiyuen, s'ar putea scrie volume întregi. Aveam aproape în fiecare zi, la dejun şi cină, pe unul din căpeteniile de piraţi, şi nu de puţine ori s'a întâmplat să primesc, în acelaşi timp, la masă demnitari ai provinciei, sau ofiţeri din armata regulată".

„In acest mod am reuşit să stabilesc cu ei oarecari raporturi de prietenie şi să prepar drumul către o înţelegere, care s'a şi încheiat. Circulaţia trenurilor pe calea ferată franceză a cunoscut apoi o epocă de linişte".

„La una din aceste mese, am invitat, afară de numeroşi mandarini şi ofiţeri, pe şefii bandei lui Li Şan Cung, cu el în frunte. Toţi au răspuns la invitaţie, afară de unul, care, în astfel de împrejurări, rămâne cu banda, pentru a nu fi, cumva, surprinsă fără conducător".

„In timpul banchetului, Li Şan Cung, sub influenţa alcoolului, s'a arătat foarte duios. Mi-a propus să bem, aşa dar, frăţia de sânge".

„Tradiţia pirată cerea pe vremuri ca la ceremonialul frăţiei de sânge să se bea sânge omenesc din trupul „fraţilor", schimbat între ei".

„Chinezii s'au modernizat şi în această privinţă; astăzi se mulţumesc să bea sânge de puiu. Schimbarea, însă, n'a slăbit cu nimic tăria simbolică a jurământului".

„El este sfânt; Chinezul mai curând se lasă despicat în bucăţele, decât să calce angajamentul de frate. Omul, cu care piratul Chinez a băut frăţia de sânge, nu numai că n'are a se teme de nimic din partea lui, dar se poate bizui în orice împrejurare pe sprijinul necondiţionat al piratului".

„Nu trebue să adaug, cred, că m'am grăbit a îndeplini pe dată dorinţa lui Li Şan Cung şi am băut cu el sânge de puiu".

„Din acest moment, căpetenia bandiţilor n'a călcat niciodată jurământul frăţesc. Timp de doi ani, oamenii lui, pentru o leafă derizorie, au păzit cu credinţă traseul căii ferate şi vă asigur că au păzit-o mult mai bine decât armata regulată a Yunnanului şi poliţia întreagă. In ce mă priveşte, mi s'a ivit şi mie mai târziu prilejul să-mi dovedesc frăţia. Când, odată, întreaga familie a lui Li Şan Cung fu capturată şi închisă în Yunnan-Fu, am obţinut dela guvernator eliberarea ei".

„Astăzi, Li Şan Cung nu mai este în Yunnan. Indrăzneala bandei luase proporţii, iar pe de altă parte demnitarii locali nu mai puteau participa în aceeaşi măsură la beneficiile lor. Aceste două motive au determinat guvernul provinciei la o acţiune energică, pentru stârpirea bandelor de piraţi. Un puternic detaşament al armatei regulate i-a surprins într'o zi pe toţi laolaltă în chiar ascunzătoarea lor din munţi. Li Şan Cung tocmai număra banii pentru plata piraţilor. Atacul s'a produs fulgerător; dar, nu era scris, se vede, nicăiri că marelui bandit i-a venit ceasul. Văzând în ce pericol se găseşte, Li Şan Cung a aruncat în mijlocul soldaţilor un pachet de două sute de mii de dolari, şi, folosindu-se de nebunia deslănţuită printre ostaşii care se ucideau între ei pentru bani, a dispărut fără urmă".

„De atunci, nu l-a mai văzut nimeni în Yunnan. S'a svonit mai târziu că ar conduce o altă bandă în provincia Kwangsi".

„Rămăşiţele bandelor lui din Yunnan există şi astăzi; ele se cuibăresc în munţii din jurul Keiyuenului şi asaltează, din când în când, trenurile şi gările liniei ferate chineze, care leagă acest ţinut cu minele de plumb. Aceste bande sunt conduse de Li Sian Ven, fratele fostei căpetenii, care respectă cu stricteţe toate obligaţiunile pe care şi le luase faţă de calea ferată Li Şan Cung".

„Perioada de tărie şi splendoare a piraţilor din Yunnan s'a terminat definitiv, odată cu dispariţia vechei căpetenii".

Povestirea domnului inginer Patoux a luat sfârşit.

După câteva săptămâni l-am întâlnit la Hotelul Metropol din Hanoi.

Pleca împreună cu soţia şi copilul său în Europa, pentru a petrece primul concediu după şapte ani. Când m'a zărit, s'a apropiat de mine şi, surâzând, m'a întrebat: „Nu v'au asaltat cumva piraţii?" „Am aşteptat aceasta domnule Patoux, dar n'a apărut niciunul".

Romantismul, excepţionalul, aventura, devin în Yunnan din ce în ce mai mult o amintire, aşa ca de altfel în fiecare parte a lumii.

* * *

Călătorim de câteva ore peste câmpii monotone, fără margini, acoperite pe toată întinderea, cât cuprinzi cu ochii, de flori albe, albastre şi roz.

Vegetaţia tropicală a dispărut; au dispărut şi povârnişurile înverzite din munţi, dealuri şi văi, minunatele poduri, viaducte, splendidele panorame şi tuneluri. Trenul îşi croieşte, vertiginos, drum pe platoul Yunnanului, pe pământul înveşmântat de flori otrăvitoare, prin ţara opiului. Frumoasele flori, răspândite pe câmpuri ca nişte imense covoare colorate, pe ambele părţi ale căii ferate, în nenumărate holde, sunt florile de opium. Yunnanul este ţara producătoare, de mari cantităţi, a acestei flori otrăvitoare, iar calitatea lor se bucură de o deosebită preţuire. Opiul Yunnanului este căutat şi cântărit cu bani grei în populatul şi bogatul Canton, în întregul Kwantung, în provincia vecină Kwangsi cât şi în întinsul Se Ciuen, cunoscut el însuşi pentru cultivarea opiului. Aproape o treime din pământul cultivabil al marei provincii Yunnan este folosit pentru producerea florilor de stupefiant. Din totalul locuitorilor, cam jumătate, aşa dar mai bine de şapte milioane de Chinezi, îşi câştigă mizera existenţă din cultivarea, prelucrarea, vânzarea, transportul şi

consumaţia de opium. O cantitate de circa treizeci de grame de opium brut costă la producător, în Yunnan, 25 de centime. In apropiatul Canton, aceeaşi cantitate obţine doi dolari şi jumătate, ceea ce revine la un preţ, de zece ori mai mare. Iată faptul care ne confirmă cu prisosinţă exploatarea nemiloasă a poporului chinez.

Ca să ajungă până la Canton, opiul din Yunnan trebue să treacă prin provincia Kwangsi, care percepe o taxă de fiecare gram de otravă. Veniturile rezultate din acest impozit aplicat tranzitelor au atins numai într'un an, 1933, circa şase milioane de dolari. Trebue să precizăm că suma realizată, la capitolul „opium" din bugetul provinciei Kwangsi, nu e de loc surprinzătoare, fiindcă, în comparaţie cu celelalte provincii, Kwangsi nu e producătoare de opium.

De pildă, provincia Kwei-Ceu, cuprinsă în numărul provinciilor în care macul de opium este cultivat pe o scară întinsă, veniturile sunt cu mult mai mari; deci lucrurile, sub raportul consumării acestui narcotic distrugător, stau cu mult mai prost.

In 1934 s'a dat un edict prin care toţi posesorii de pământ au fost obligaţi să cultive flori de opium. Cei cari, din diferite motive, s'ar fi împotrivit edictului, erau aspru sancţionaţi. Culegerea macului, vânzarea opiului şi consumarea lui, au fost supuse unui impozit special. Acelaşi regim a fost aplicat în mai multe provincii ale Chinei.

La Yunnan vânzarea se face pe faţă, fără nicio teamă, fără măsuri de precauţiune. Clientului i se oferă, la alegere, trei calităţi: o calitate cu preţul de 1.20 dolari uncia (30 grame), a doua calitate cu 0.80 dolari uncia, iar a treia cu 0.60 dolari. Calitatea ultimă este întrebuinţată de culi, categoria cea mai de jos a consumatorilor.

In oraşele mari ale provinciei, opiul indigen se amestecă cu opiul importat din Persia sau India. Otrava se poate găsi cu uşurinţă în sute de prăvălii şi, câteodată, când e vorba de o calitate scumpă, se vinde în ambalaj estetic.

Urmează, apoi, sutele şi miile de „fumătorii" publice, răspândite prin oraşe şi târguri, pline totdeauna de clienţi. Sunt între ele unele taverne atât de suspecte, de sumbre şi de învăluite în mister, încât unui European i-ar fi teamă să pătrundă în vreuna din ele. Nu lipsesc, însă, nici saloanele luxoase, în care pentru o pipă se plăteşte un dolar, sau chiar mai mult. Preţul e legat întotdeauna de calitatea narcoticului, de amestec, de categoria localului şi de confortul şi mobilierul mai mult sau mai puţin pretenţios, al salonului unde se fumează. Este adevărat că în ultimul timp au dispărut dela intrarea în aceste fumătorii tăbliţele ce stăteau atârnate de ani şi ani, pe care era scris: „Aici se mănâncă fum". (Chinezul numeşte opium, „fumul care se mănâncă"). Dar, ar fi naiv acela care, dintr'un exces de scrupulozitate, s'ar feri de poliţie sau control şi căruia interdicţia legală de a cumpăra sau a consuma opium, i-ar nelinişti conştiinţa.

Toate legile şi dispoziţiunile guvernului central chinez, care opresc aparent cultura, vânzarea şi consumarea acestui narcotic, sunt pure ficţiuni, enunţate mai mult pentru a orbi Liga Naţiunilor, a cărei membră este Republica chineză. Poate că, totuşi, Chinezii, publicând aceste edicte împotriva consumării narcoticelor, sunt călăuziţi de intenţii bune şi doresc cu tot dinadinsul să stârpească îngrozitoarea plagă naţională. Dar, cine-i vinovat dacă, în această privinţă, autoritatea guvernului n'a avut niciun efect, în cele mai multe provincii ale Chinei? Decretele n'au reuşit să modifice întru nimic situaţia, nici să micşoreze, câtuşi de puţin, producţia şi consumarea opiului în China. Dimpotrivă, pe când în anul 1921, producţia acestui narcotic a fost evaluată la 15.000 de tone, (90% din producţia mondială), în anul 1934 a crescut la 17.500 de tone.

Comisiunea de control a Ligii Naţiunilor, trimisă în China să studieze problema, a conchis că: „situaţia în China, în acest domeniu, este azi mai gravă decât oricând, în ultimii douăzeci de ani".

Trebue adăugat că războiul actual şi ocupaţia japoneză au lărgit libertăţile în această privinţă şi au înrăutăţit situaţia. „Guvernele" chineze pro-japoneze, care îndeplinesc o autoritate teoretică în teritoriile ocupate de Japonezi, nu numai că au acordat completa libertate a otrăvirii maselor, dar au instituit în diferite provincii chiar monopolul opiului, fapt care le aduce un venit apreciabil. In felul acesta au fost înlăturate înseşi aparenţele.

Privind chestiunea sub alt raport, putem conchide sincer că, în situaţia de azi, lupta împotriva opiului este o acţiune condamnată dinainte la insucces. Pe veniturile rezultate din cultura opiului se bazează, mai întâi, mare parte din bugetele anumitor provincii chineze; nu oficial, e adevărat şi nu pe hârtie. In consecinţă, de aici se obţin într'o măsură anumită şi veniturile bugetare ale guvernului central. Desfiinţarea, aşa dar, a culturii şi consumării opiului ar fi egală cu păgubirea provinciilor chineze şi îndrumarea lor spre o totală anarhie financiară, stare de care n'au dus prea mare lipsă până în prezent. In al doilea rând — şi acesta-i motivul de căpetenie, — sunt condiţiunile de existenţă, în care vegetează un Chinez mijlociu. Acestuia, numai opiul singur îi mai poate da o rază de lumină, numai această otravă îi aduce pentru un moment alinarea, numai narcoticul îl sustrage din realitatea tragică şi dela gândul înfometatei zile de mâine.

Chinezul n'are o religie să-l sprijine, n'are o credinţă să-l consoleze în nenorocire, şi nu se poate bizui niciodată pe compătimirea semenilor săi, pentrucă sentimentul de milă la Chinez e ceva cu totul necunoscut. Ii rămâne, doar opiul, acest fatal refugiu, care îi suge resturile de putere şi sănătate, dându-i în schimb iluzia fericirii de care a fost lipsit în vieaţă, şi pe care, cu siguranţă, nu o va gusta în realitate niciodată.

Atâta vreme cât condiţiunile de vieaţă ale Chinezului nu se vor schimba radical, atâta timp cât milioane de oameni din această ţară mor de foame, sau sunt secerati de epidemii, atâta timp cât un „culi" va câştiga doar 14 lei pe zi, pentru munca neîntreruptă de 14 ore, şi

fratele lui plugar nu mai mult ca dânsul, lupta împotriva opiului este și rămâne o acțiune de-a-surda.

Plaga mai are o pată întunecată. Din acest viciu, ca din toate viciile omenești ce duc la degenerarea milioanelor de ființe, realizează averi fantastice „hienele", care, din păcate, aparțin adeseori rasei albe.

Un bun cunoscător al chestiunii, francezul Jean Perrigault, a făcut în anul 1934 o anchetă particulară în cartierele chineze ale Shanghaiului. Rezultatul e înspăimântător. Autoritățile municipale ale Shanghaiului chinez (greater Shanghai), realizează din opium următoarele venituri: 1. 60.000 dolari lunar, obținuți prin mijlocirea d-lui Lin Tsueng Pu, magnatul opiului, din permisele de comerț ale stupefiantului. 2. Una sută de dolari lunar, impozit de fiecare pipă existentă în fumătoriile cartierelor chineze: Șapei, Nantac, etc., ce totalizează un venit de milioane. 3. Din transport și din manipularea coletelor cu opium, se realizează, de asemenea, un venit important. Veniturile Shanghaiului chinez, reunite, au atins, în anul 1934, enorma cifră de 300.000 dolari lunar, adică aproximativ 20 de milioane lei.

Veniturile traficanților sunt, bine înțeles, de zeci și sute de ori mai urcate și se redau prin cifre de miliarde. Ajunge să relevăm că traficanții, sub conducerea unui oarecare Du Yu Sen, s'au folosit pentru alimentarea punctelor de distribuție a narcoticului, pentru organizarea centrelor de consumare (fumătorii), și pentru ocrotirea tuturor operațiunilor, de o armată alcătuită din 20.000 de oameni, cunoscuți sub denumirea: „Albaștri și roșii".

De ce numaidecât albaștri și roșii? Pentrucă albastre și roșii sunt cele mai bune flori otrăvitoare de opium. Frumoase, colorate și, în aparență, atât de nevinovate flori ale Yunnanului îndepărtat.

* * *

Șederea mai îndelungată în Yunnan, Se Ciuen, sau Kwangsi, unde se vorbește fără încetare de isprăvile piraților, de afecerile de opium, de luptele interne și con-

tinuile rebeliuni, unde se aud necontenit discuții referitoare la corupțiuni ce par uneori neverosimile, e neasemuit de greu să te obișnuești cu gândul că toate astea nu s'au petrecut într'o vreme prea îndepărtată, ci chiar în veacul al XX-lea. Fiecare încearcă să cerceteze cauzele, dorește să se lămurească asupra stărilor de lucruri existente, fiecare cutează să străbată răul și cangrena până la izvoare. Atunci, dinaintea oricărui cercetător, chiar și celui mai puțin inițiat în moravurile chineze, îi apar umbrele marilor vinovați: despoți, guvernatori de provincie, prefecți, generali, și alți demnitari din zodii nenorocite, reprezentanți demni ai clasei corupte și cangrenate, care a supt, ca o lipitoare, sânge din China, în timpul ultimelor decenii. Dar, dintre toate, pagina cea mai demnă de interes, din istoria haosului chinez, o alcătuesc acele sinistre figuri, ce au reunit în persoana lor titlul de general cu funcțiunea de guvernator de provincie. Trebue să istorisim, așa dar, câte ceva despre acei regișori exotici, a căror poveste e legată de pământul latifundiilor natale. Vom cunoaște câteva tipuri caracteristice din această unică și stranie categorie socială. Merită să începem cu asul așilor, „mareșalul" Lu Yung Ting, guvernator mulți ani în provincia Kwangsi. înzestrat cu oarecari calități, și nu cel mai rău din toată galeria guvernatorilor cunoscuți de această provincie. Istoria fantasticei lui cariere mi-a povestit-o monseniorul Albouy, episcopul din Nanning, unul dintre cunoscuții de aproape ai eroului.

Lu Yu Ting, pe numele adevărat Lu A Seng, fusese pe vremuri conducătorul celor mai temute bande de pirați, cari existaseră vreodată, pe teritoriul Chinei. Terorizase provincia ani întregi, într'un mod de nedescris, până în ziua când, în sfârșit, fu prins, judecat și condamnat la moarte. In piața de execuție, unde ar fi trebuit să cadă capul lui însângerat, îi veni, în ultima clipă, grațierea și trebui să presteze jurământul că renunță la banditisme pentru totdeauna, și că se angajează pentru restul vieții în armata guvernamentală. Banditul și-a respectat jurământul și a slujit stăpânirii atât de stră-

lucit, încât, ridicându-se treptat-treptat pe scara erarhică, a dobândit în scurtă vreme rangul de general, ceea ce, e drept, în China, pe timpuri, nu era chiar aşa de greu. Cu dibăcie, curaj, intrigi şi bani, a îndepărtat unul câte unul, pe toţi şefii săi, încât, la urmă, s'a văzut ajuns în fruntea provinciei, ca guvernator, conferindu-şi însuşi, rangul de mareşal. Era energic, s'a priceput să guverneze bine, se făcuse cunoscut ca preţuitor de dreptate, s'a îmbogăţit discret şi a jupuit pielea populaţiei cu oarecare îndurare. Obţinând puterea, a pornit cu nădejde să stârpească bandele de piraţi, pe cari nu era om să le cunoască mai bine ca dânsul. Devenise curând spaima lor. De câte ori prindea vreun şef de bandă, ordona să fie adus în faţa lui, şi îi vorbea astfel: „Verdictul e dat; peste jumătate de ceas, dacă nu te graţiez, ţi se retează capul. Iţi dau ultimul prilej de-a ţi-l păstra pe umeri, cu o condiţie: jură pe umbrele străbunicilor tăi că vei începe o vieaţă cuviincioasă, şi-mi vei sluji cu credinţă. Am fost la fel cu tine, m'au prins cum te-au prins pe tine, şi m'au condamnat la decapitare tot aşa ca şi pe tine. M'a salvat acelaşi jurământ pe care îl cer eu, azi, dela tine. L-am dat, l-am respectat, şi iată, cât de departe am ajuns. Poate vei avea şi tu noroc". Intr'un cuvânt, dacă Napoleon spunea: „Fiecare soldat poartă în raniţa sa bastonul de mareşal", de ce, despre China vorbind, nu s'ar putea spune: „Fiecare bandit poartă în buzunar numirea de general sau guvernator de provincie"?

Din păcate, printre acei „guvernatori" au fost destui extravaganţi, dar, cu certitudine, niciunul atât de idilic.

Un alt tip din serie a fost generalul Liu Siong, guvernatorul întinsei provincii Se Ciuen, mort în timpul actualului războiu. Poruncise ţăranilor, odată, printr'un decret anume, să cultive macul de opium. In scopul de a veghea stricta aplicare a acestei ticăloşii, a delegat un comisar special, pe generalul Cen Len Tin, care, în scurtă vreme, a masacrat câteva mii de oameni nevinovaţi şi a realizat în doi ani o avere fantastică. Amândoi generalii s'au asociat, apoi, şi au ridicat în împrejurimile oraşului Ceng Tu, capitala Se Ciuenului,

câteva fabrici de morfină. Produsele lor erau preparate în pilule speciale, denumite „pilule roşii", şi în fiole pentru injecţii, anume pentru culi, casta cea mai oropsită şi mai mizeră din China, un fel de paria, care sunt prea săraci pentru a-şi îngădui să plătească o pipă de opium, chiar de cea mai proastă calitate. Despotul Se Ciuenului a exportat, de asemenea, mari cantităţi de opium la Pekin, sub escorta soldaţilor din armata provinciei, şi la Shanghai, pe fluviul Iangtse, cu canonierele.

Guvernatorul provinciei Koei Cen, domnul Uang Kia Lie, a lansat în ţinutul său un edict asemănător cu cel din Se Ciuen. Un nărăvit al opiului, fără leac, nu se ridica niciodată din pat şi niciodată nu primea funcţionarii sau împricinaţii altfel decât trântit, cu pipa între dinţi, pe divanul de fumat.

Iată şi pe cunoscutul Tang Yulin, guvernatorul provinciei Jehel, un om al cărui venit anual depăşea cifra de 200 milioane de dolari. In anul 1932, când Japonezii se apropiau de Capitala lui, porunci să se transporte cu automobilele militare, destinate pentru muniţiuni, într'un loc sigur, banii, bijuteriile, mobilele, coliviile cu pasări şi mari proviziuni de opium şi heroină. In această neroditoare provincie, agricultorii plăteau guvernatorului încă în anul 1931, un impozit agricol de 400 de dolari pe an la un hectar, în timp ce în bogatele împrejurimi ale Shanghaiului, acest impozit se ridica la numai 45 de dolari. Tang Yulin avu, odată, o idee ingenioasă, care-i asigură o reputaţie de invidiat şi, în acelaşi timp, un beneficiu de necrezut. A ordonat să se afişeze în toată provincia edictul, prin care se interzice, pe viitor, cultivarea opiului. Măsura constituia prima etapă în lupta împotriva narcoticelor, întreprinsă de Tang Yulin, în numele marilor realizări proiectate. Ca să poţi birui, însă, până la sfârşit, într'o luptă atât de grea, trebuiau neapărat bani, şi cine să aducă aceste fonduri absolut necesare, decât tot contribuabilii. Rezultatul? Un impozit nou, pentru „lupta împotriva opiului".

Cine se împotriveşte totuşi interdicţiei guvernatorului, şi cultivă mai departe flori de opium, va plăti un im-

pozit cu 50% mai mare ca până în prezent. N'ar mai trebui să adăugăm că bunii ţărani ai Jeholului au cultivat opium mai departe, iar guvernatorul a dispus de toată energia pentru încasarea ambelor impozite: unul, odată şi jumătate pe cât a fost înainte, perceput dela cultivarea opiului, şi celalt, nou introdus, pentru combaterea acestei cultivări.

Toată lumea cunoaşte pe generalul Feng Yu Siang, denumit, nu se ştie din ce cauză, „generalul creştin", deşi, n'a avut niciodată de aface cu creştinismul. Generalul Feng Yu Siang vroia să scape de nevastă. A ordonat într'o zi ca un detaşament din gardă să se adune în careu şi în faţa a o mie de soldaţi, şi ofiţerii lor şi-a acuzat nevasta de însuşirea unei sume de 7.000 de dolari. „Voi toţi, — se adresă către armată, — sunteţi înfometaţi, în timp ce soţia mea face economii din bani furaţi. Sunt de părere să fie trimisă Consiliului de războiu". In aceeaşi zi, doamna general s'a sinucis. Inainte de a se fi scurs o lună, generalul Feng Yu Siang s'a şi recăsătorit.

Referitor la cunoscutul mareşal Ciang Tso Liu, puternicul guvernator al Manciuriei şi Chinei de Nord acum zece ani, se povestesc tot felul de isprăvi. Voiu releva una din ele, istorisită de d-l Crépin, consulul francez din Yunnan-Fu, care a locuit în Mukden câtiva ani şi, cu acest prilej, l-a cunoscut pe mareşal. Intr'o zi, a venit la cartierul general al mareşalului un reprezentant de arme şi muniţiuni franceze, propunându-i cumpărarea unui transport de granate de mână. Ciang Tso Liu a răspuns agentului că nu-i trebue granate franceze, întru cât are el însuşi fabrici de granate. Francezul n'a cedat. Repetatele lui stăruinţe, sprijinite probabil de protecţii sau de alte argumente, au convins totuşi pe mareşal să discute despre vânzare, hotărîndu-se să se facă mai întâi o probă de comparaţie între granatele franceze şi cele de fabricaţie chineză. „Dacă va rezulta că granatele voastre sunt mai bune, — a spus mareşalul, — le voiu cumpăra". In timpul probelor, la care asista şi Ciang Tso Liu, s'a executat întâi aruncarea granatelor chineze. Făceau sgomot asurzitor, foc mare şi fum, nori de fum, dar niciun

efect pozitiv pe lemnul luat ca ţintă. A demonstrat apoi francezul granatele sale: sgomot, foc şi fum foarte puţin, însă din ţintă n'au mai rămas decât ţăndări. „Nu-i aşa, excelenţă, — spuse francezul, — că granatele noastre n'au atât efect, dar în schimb sunt eficace pentru ţintă"? Ciang Tso Liu a înţeles numai decât ironia. „Dar ce credeţi d-v. — i-a strigat francezului — eu fac granatele să omor oamenii? Nu, domnule! eu le fac să-i bag numai în sperieţi, asta ajunge"! Francezul n'a mai găsit ripostă şi n'a putut realiza de data asta nicio afacere. Câtiva ani mai târziu, trenul în care se afla mareşalul Ciang Tso Liu a fost aruncat în aer şi astfel puternicul Manciuriei a sfârşit existenţa sa.

Oameni de acest soiu au guvernat, acum câtiva ani, teritoriul imens al Chinei cu sute de milioane de supuşi. O parte din ei, mai guvernează şi azi.

Dintr'o galerie nesfârşită de figuri, am ales pe cele mai caracteristice, cu amintirea cărora m'am întâlnit în China, foarte des. Despre mulţi alţii, asemănători, ba poate chiar mai răi, s'ar putea scrie enorm.

Foametea, inundaţiile, holera, războaiele, opiul şi guvernatorii, sunt cele şase plăgi ale Chinei din secolele al XIX-lea şi al XX-lea.

DELA HONG CONG LA CANTON

Priveliştea Hong Congului, din spre strâmtoarea mării, care desparte insula şi oraşul de peninsula Kaulung, este netăgăduit una din cele mai frumoase vederi ale lumii. Se înalţă în amfiteatru până la câteva sute de metri cu terase stâncoase montate parcă de gustul rafinat al unui decorator. Acolo, sus, se cuibăresc nenumărate case, se resfiră peste tot uliţe, care, toate la un loc, par câteodată că vor să se ridice la ceruri, şi altă dată că se prăvălesc vertiginos în mare. In cealaltă parte a apei albastre şi nemişcate, se iveşte în faţa noastră un alt oraş, Kaulung, din care se întrec în înălţime coşurile de fabrici, nesfârşit de multe, oraş păzit cu străşnicie de va-

poare uriaşe. Pe măsură ce ne apropiem, conturul Hong Congului se accentuiază şi scoate cât mai mult în relief bogăţia-i interioară. Vedem mai întâi furnicarul de bărci chineze, mii şi mii de locuinţe plutitoare, în care se desfăşoară, cu chinuitoare regularitate, cea mai cruntă mizerie a vieţii. Mai departe, apar neplăcutele case de comerţ ale cartierului chinez, acoperite de sus până jos cu semne mari ale scrisului chinez, cu lampioane, cu fel de fel de firme şi medalioane. In sfârşit, urmează punctul culminant al spectacolului, de unde ţâşnesc spre cer profiluri subţiri de blocuri cu zece şi douăsprezece etaje, edificii guvernamentale ce înfrumuseţează oraşul cu galerii armonioase, şi uliţe strâmte, şerpuitoare, ce se avântă tot în sus, încărcate de vile, grădini, mici palate şi bungalovuri. Aceste locuinţe englezeşti nu par a se speria de înălţime. Dimpotrivă, cu cât muntele este mai înalt, cu atât linia lor devine mai îndrăzneaţă, cu atât mai surâzător strălucesc în lumină obloanele lor verzi, şi cu atât mai comod se simt ele pe povârnişurile abrupte de care stau aninate. Pe cele mai ridicate creste, unde uneori nu se poate ajunge decât cu funicularul, unele din aceste case par că sunt ciuperci, orbitor de albe, ce râd în sus spre azur, şi în jos spre albastrul mării.

In mijlocul strâmtorii, prin care traversarea dela un mal la altul cu vaporaşul nu durează nici zece minute, au ancorat uriaşe distrugătoare britanice. In apropiere, se înşiră şase submarine, toate ca nişte imense ţigări de foi. Câteva sute de metri mai departe se leagănă uşor corpurile micuţe şi gingaşe ale celor opt torpiloare. Hong Congul este aşezat la trei ore depărtare cu trenul de Canton şi doar la o oră de teritoriul chinez. Cantonul a devenit deja de mult punctul central al atacurilor japoneze, mai ales de aviaţie. La Canton şi în toată provincia Kwantung, Anglia e angajată cu mari interese. O eventuală blocadă a Cantonului poate provoca pierderi imense pentru Hong Congul britanic. Din această cauză, flota engleză este concentrată permanent în port. Marea Britanie păzeşte colonia sa.

Acum 90 de ani, actualul oraş Hong Cong (mai bine zis două: Victoria pe insulă şi Kaulung pe peninsulă), nu exista de loc. Astăzi, Hong Congul este, după numărul locuitorilor, al treilea dintre oraşele continentale ale Chinei, unul din cele mai importante centre ale comerţului şi finanţelor imensei Chine şi, în adaus, unul din porturile cele mai mari ale lumii. Traficul vapoarelor din portul Hong Cong s'a ridicat în anul 1936 la 41.731.016 tone, situându-se aproximativ la acelaşi nivel cu Shanghai. In anul 1935, au intrat în portul Hong Cong 19.613.588 tone, ocupând, alături de Shanghai, locul al şaselea din lume, după New-York, Londra, Kobe, Rotterdam şi Ossaca — înaintea Hamburgului şi Anversului.

Dar portul nu e încă tot. Mai rămâne de vorbit de rolul Hong Congului ca punct central financiar şi însemnătatea lui pentru China. Acest rol este covârşitor. In ultimele patru decenii ale veacului trecut şi în primii ani ai veacului al XX-lea, când Shanghaiul abia începuse să se desvolte, fiind încă departe de ceea ce a devenit după războiul mondial, Hong Congul era deja un punct central comercial şi financiar, ce făcea legătura între China şi străinătate. Prin băncile mari, — cum e, de exemplu „Hong Cong and Shanghai Banking Corporation" — treceau miliarde europene, cât şi investiţiuni ale capitalului american, care căuta plasament cât mai rentabil. Posesorii acestor capitaluri au preferat să găsească plasamente prin intermediul băncilor din Hong Cong, care cunoşteau bine terenul chinez, decât să rişte pe cont propriu şi eventual să piardă. Prin casele comerciale serioase şi bogate din Hong Cong plecau în China extraordinare cantităţi de mărfuri din Europa şi America, în valoare de multe miliarde. Nu trebue să se uite că sfârşitul veacului al XIX-lea şi începutul veacului al XX-lea au fost o epocă de intensă, rentabilă şi promiţătoare expansiune a rasei albe spre China; în această vreme era vădit că piaţa chineză va constitui un debuşeu serios pentru industriile europene şi americane, industrii sufocate de supraproducţie, şi că Chinezii vor

plăti cu ușurință dobânzi la capitalurile care, dacă n'ar fi fost plasate în China, rămâneau moarte în ciorapii europeni și americani. Timp de aproape jumătate de secol, Hong Congul a fost filtrul principal prin care se strecurau în imensa China mărfuri din toată lumea. In această conjunctură s'au consolidat formidabilele instituții financiare ca „Hong Cong and Shanghai Banking Corporation", care are, propriu zis, în buzunarele ei cea mai mare parte a averii naționale chineze. Beneficiile acestei bănci au atins, vreme îndelungată, cifre fantastice. Ajunge să constatăm că a servit, ca agent exclusiv. la tranșarea multor împrumuturi chineze din Anglia și din altă parte, de pe urma cărora — așa cum se întâmplă totdeauna cu împrumuturile mari pe termen lung, — dobânzile au totalizat sume mai mari decât înseși capitalurile. Aceeași bancă a păstrat în tezaurele sale sume de miliarde, provenite din veniturile vămilor chineze, ca garanție a unor împrumuturi. In sfârșit, aceeași bancă e cointeresată aproape în toate întreprinderile mari industriale, de asigurări și de transport ale Kwantungului. Dacă adăugăm că are și privilegiul emisiunii de bancnote pe teritoriul coloniei, ne putem forma o idee mai exactă de posibilitățile și întinderea activității ei.

M'am oprit un timp mai îndelungat la această bancă, pentrucă puterea ei este simptomatică pentru influenta și importanța pe care a câștigat-o Marea Britanie în această parte a Chinei, mulțumită Hong Congului. A beneficiat chiar mai mult de pe urma acestei colonii. Când treci din Hong Cong spre Canton, îți atrage atenția la fiecare pas un număr deosebit de mare de fabrici, uzine electrice și vapoare, englezești; numărul nu se micșorează câtuși de puțin după trecerea frontierei chineze. Toate liniile mari de comunicație pe apă între Hong Cong și Canton sunt englezești. De asemenea engleză, în cea mai mare parte, este și cunoscuta cale ferată Kaulung—Canton, cea mai scurtă și mai comodă linie de comunicație a Chinei de Sud și Centrale cu lumea exterioară, cale ferată bombardată întruna de aviația japoneză.

Iată la ce influențe și la ce bogății poate duce o mică proprietate colonială, reprezentată de o singură insulă neîncăpătoare și stâncoasă și de o peninsulă ce pare fără nicio valoare, fiindcă restul acestei colonii nici nu se poate lua în considerație. Iată ce fructe bogate a putut produce într'un timp relativ scurt o idee genială sprijinită pe un presentiment just și fără îndoială pe un calcul amănunțit și logic. Iată unde duce o tradiție colonială, experiența sub acest raport, și o consecvență de oțel. Creatorii Hong Congului au fost considerați, — ca toți creatorii de capod'opere asemănătoare, — nebuni și fanteziști. „Cine a mai pomenit, — se revolta lumea, — să se pompeze capitaluri de sute de milioane într'o insulă stâncoasă, fără valoare, fără hinterland propriu, fără suficientă apărare militară și fără nicio perspectivă"? Fiindcă, după acei critici, perspective puteau exista numai dacă Marea Britanie s'ar fi gândit la o expansiune teritorială spre interiorul Chinei, dar această idee nici nu merită să fie discutată.

Toate semnele de defetism n'au speriat, din fericire pentru Anglia, pe creatorii Hong Congului. Ei au știut că viitorul operei lor se află pe un plan cu totul deosebit de acel pe care inamicii întreprinderii coloniale l-au scontat. Au avut o intuiție genială că China, care se scufunda într'o anarhie din ce în ce mai mare, China bogată fără margini și cu șansa câștigurilor fabuloase, dar care nu putea să asigure niciun minimum de siguranță pentru capital sau muncă, are nevoie de o creațiune ca Hong Cong, care, din punctul de vedere geografic, să fie pe teritoriul chinez, dar, în același timp, afară de raza anarhiei chineze, a nelegiuirilor, banditismelor și „guvernatorilor" ei. Au priceput că opera colonială de genul Hong Congului, nu prea valoroasă prin ea însăși, trebue să se impună ca o adăugire de preț la China imensă, ca ceva în genul capului englez lângă uriașul trup chinezesc. Au fost siguri că în condițiunile existente, vor veni la Hong Congul liniștit și onest, pe de o parte importante capitaluri chineze, care nu pot găsi un plasament sigur în patria lor, pe de altă parte o afluență în masă a capitalurilor ameri-

cano-europene, care, fără îndoială, se vor folosi, bucuros, de solidul mijlocitor englez, mai ales că, singure, capitalurile nu vor nimeri niciodată drumul la centrele imensei pieţe chineze şi nici nu vor avea destulă încredere în ele. Prevăzând amurgul Pekinului şi Chinei de Nord, în acea vreme încă neclare, şi totodată creşterea prestigiului şi expansiunii Sudului cu Canton în frunte, creatorii Hong Congului au scontat această evoluţie viitoare în folosul operei lor.

S'a arătat în scurtă vreme că felul lor de a gândi a fost just din toate punctele de vedere, şi prevederile lor exacte. Hong Cong a întrecut în chiar primele lui manifestări de existenţă toate speranţele creatorilor săi. Prin mijlocirea lui s'au strecurat în interiorul Chinei influenţele engleze, şi s'au înrădăcinat puternic acolo. Desagregarea Nordului mergea într'un tempo viu. Dar mai viu s'a pronunţat progresul şi rolul tot mai hotărîtor al Sudului, cu Canton în frunte. Sudul a dat pe Sun Yat Sen şi Ciang Kai Shek, a creat o republică şi Kuomintang şi, încetul cu încetul, a devenit centrul ideii naţionaliste, după trecerea talazului comunist. In acelaşi timp Pekin se impotmolea în desordinea tot mai mare, pe ruinele monarhiei străvechi a balaurului regesc. Aşa dar, nici în această privinţă Englezii n'au greşit.

Actualul războiu chino-japonez a dovedit, din plin, care sunt posibilităţile Hong Congului. Cea mai mare parte a capitalurilor care s'au putut lichida în provinciile chineze, năpădite de acţiunea de războiu, au alimentat băncile coloniei. Majoritatea Chinezilor bogaţi din provinciile de Sud, s'au aşezat aici. După ocuparea Shanghaiului de către Japonezi, Hong Congul a devenit de fapt singurul mare port al Chinei şi singura cale de comunicaţie pe apă cu lumea. Prin Hong Cong se scurge astăzi cea mai mare parte a importului chinez şi se va scurge atâta timp cât Hankeu nu va cădea în mâinile Japonezilor. Ce a pierdut Shanghai a câştigat Hong Cong. Pe aici au trecut în China, luni întregi, enorme transporturi de arme şi muniţiuni, de benzină, maşini, textile şi alte produse industriale. Aici s'au aşezat reprezentanţii de livrare, mijlocitorii şi agenţii. Aici şi-au instalat birourile aproape toţi miniştrii chinezi cari, folosindu-se de comunicaţia aeriană cu Hankeu, vin în Hong Cong de câteva ori pe lună. Aici au loc conferinţele între oamenii de stat chinezi, veniţi din Hankeu cu personalităţi din America şi Europa. Aurul curge aici ca râurile largi şi repezi. Când am fost în Hong Cong afluenţa străinilor era atât de mare încât n'a fost posibil să găsesc o cameră liberă, deşi preţurile lor erau de două ori mai mari decât cele dinaintea războiului. In port se lucrează ziua şi noaptea. Expeditorii realizează averi. Veniturile coloniei s'au ridicat deodată cu 50%.

Hong Congul este unul din oraşele cu cea mai frumoasă aşezare din lume. Noaptea însă devine mai frumos. Când se aprind milioanele de lumini pe insulă, în peninsula Kaulung şi în golf, vederea din părţile mai înalte ale oraşului este unică şi de neuitat. Din înălţimea de patru sute de metri, se priveşte o mare de stele, o mare de lumină. Stele sunt pe cerul care se întunecă treptat, treptat, mii, milioane de stele mari, strălucitoare. Stele sunt jos, pe coastele munţilor şi printre contururile urbanistice care se ghicesc prin întunerec: sunt luminile unui oraş grandios. In sfârşit, stele sunt şi pe suprafaţa liniştită a apelor, reflexiuni ale miilor de becuri.

Şi, astfel, nici nu-ţi vine să crezi că aici, în apropiere, la câţiva kilometri, explodează bombele, bubue tunurile antiaeriene şi răpăesc mitralierele.

Cum poate să fie aşa, când aici e atât de liniştit, atât de frumos şi atât de bine?

* * *

O plimbare la Macao e prevăzută în programul turistic al Hong Congului ca o condiţie aproape obligatorie. După patru ore de călătorie plăcută şi variată, vaporul poposeşte în această capitală mică, singurul oraş al coloniei portugheze, proprietatea europeană cea mai veche din Orientul îndepărtat.

Inainte de a părăsi definitiv Hong Congul pentru a mă îndrepta spre Canton, m'am hotărît să vizitez şi Macao. M'am îmbarcat, deci, într'o dimineaţă pe vaporaşul englez, care menţine o comunicaţie stabilă între aceste două porturi. Cerul era senin şi vremea caldă. Pasagerii de pe vapor, oameni de diferite naţionalităţi, s'au împrietenit curând şi, aşa cum se întâmplă de obiceiu în călătorii, schimbau între ei impresiuni. Intr'un cuvânt, excursiunea promitea să fie agreabilă; nimeni n'ar fi putut prevedea episodul tragic care a întunecat-o în scurtă vreme.

Cu vreo trei sferturi de oră înainte de sosirea vaporului la Macao, când la orizont munţii de pe litoralul peninsulei începuseră să se profileze, câteva detunături depărtate veniră să ne surprindă deodată auzul. „Păstraţi-vă calmul, — ne spune surâzând un Englez, cunoscător al datinilor chineze, — e o canonadă cu petarde tradiţionale, pe vreun vapor chinez". Am surâs şi noi jenaţi de spaima pe care o încercaserăm fără temeiu. Soarele orbitor, albastrul nepătat al cerului, adâncurile apelor azurii, perspectiva de zi plăcută şi veselă care ne aştepta în frumoasa colonie portugheză, ne-a dispus din nou la veselie şi optimism.

Totuşi, pe măsură ce ne apropiam de ţărm, ecoul detunăturilor creştea, şi nu vedeam nicăiri vreo urmă de vapor chinez, din care să se fi aruncat, cum spunea Englezul, petarde. De partea cealaltă a golfului ce separă Macao de teritoriul chinez, au apărut deodată dinaintea ochilor noştri numeroase pâlnii de fum negru, ce se înălţa năvalnic spre cer. „Foc! Arde!". Explicaţia cu petardele căzuse. Binoclurile de pe vapor au fost îndreptate spre locul incendiului. Ne-am lămurit. Câteva avioane evoluau, ca nişte păsări argintii în sbor, deasupra oraşului Macao. In spatele micei colonii portugheze e teritoriul chinez, iar pe partea cealaltă a golfului, faţă în faţă cu Macao portughez, se află postul de vamă chinez, Malochau, care are birourile instalate pe vaporul Tung Lii, ancorat lângă ţărm. Atacurile avioanelor japoneze fuseseră îndreptate asupra acestui punct. Patru avioane sburau la

mică altitudine, deasupra malului opus al golfului. Atacul a început cu focuri de mitralieră, după care a urmat lansarea bombelor. Sub privirea îngrozită a miilor de locuitori din Macao, care asistau la acest spectacol îngrămădiţi pe bulevardul de pe faleză, au ţâşnit către cer trei trombe uriaşe de apă spumoasă, provocate de explozia bombelor căzute alături de ţintă. Abia al nouălea proiectil a nimerit în corpul vaporului, care a luat foc imediat. Aparatele au mai aruncat câteva bombe, după care au părăsit în linişte zona de operaţiuni. In tot portul chinez nu era niciun tun antiaerian şi nici măcar o mitralieră.

Din pricina acestui intermezzo neaşteptat, am debarcat în Macao cu o întârziere de o jumătate de oră. Urcaţi, apoi, în „rikşa" (trăsurici chineze), pentru a merge în centrul oraşului, am străbătut uliţele pitoreşti ale cartierului chinez, prost pavate şi înţesate de oameni. Acest cartier reprezintă autentica China veche, nemodificată cu nimic în decursul vremilor. Din acest punct de vedere, Macao este, fără îndoială, puţin cunoscut. In schimb se vorbeşte prea accentuat de Casinourile şi fumătoriile de opium, vrând să se îmbrace acest oraş cu faima unui Monte Carlo al Orientului îndepărtat. O fi fost poate, odată. Dar astăzi Macao n'are niciun drept la această îndoelnică strălucire. Casinourile, cel puţin cele publice, sunt de mult închise, iar consumaţia de opium a fost atât de îngrădită încât s'a simţit nevoia să se majoreze unele impozite şi să se introducă chiar altele noi, pentru a se acoperi golurile ivite în bugetul coloniei, din cauza micşorării veniturilor din impozitul pe opium.

Vederea cartierelor portugheze, cu străzile lor pitoreşti şi mai ales cu pieţele caracteristice, impresionează pe orice călător care a cunoscut Portugalia. Trecem prin străzi şi piaţete care parcă sunt aduse întregi din vreunul din oraşele de provincie ale patriei lui Camoëns. Aceleaşi căsuţe albe şi colorate, cu tăbliţele de orientare din majolică; aceleaşi grădiniţe, acoperişuri, rame de ferestre şi lanterne ajurate la poartă; aceleaşi edificii publice

91086. — 10

moderne, impregnate de stilul propriu plin de originalitate, deşi modernist, stil aplicat atât de fericit la construcţiile de acelaşi fel în Metropolă; acelaşi gen de pavare a străzilor şi de aranjare a trotoarelor. Apoi minunatele biserici portugheze cu elevaţiuni caracteristice şi trepte bogate, aproape toate lipsite de turnuri. Lângă ele stau simple cruci de piatră, atât de iubite de poporul portughez, şi statui de sfinţi. Niciunul din oraşele coloniale pe care le-am văzut în timpul călătoriilor mele n'a împrumutat într'o măsură atât de largă ca Macao din caracteristica exterioară a Metropolei sale. Cartierul portughez ar putea să fie mutat, fără nicio modificare, cu bisericile, zidurile de fortificaţie, căsuţele colorate şi vechile edificii ale mănăstirilor, în orice provincie iberică, şi, cu siguranţă, nu ar contrasta cu mediul matern din care s'a desprins, pentrucă Macao este cea mai stranie colonie de pe lume. O bucăţică din Portugalia senină, populată de Chinezi.

Acest frumos iberic are aici o deplină justificare. Macao era în mâinile Portughezilor când încă niciun stat european nu visase să aibă proprietăţi coloniale în Orientul îndepărtat. Cam pe la mijlocul veacului al XVI-lea, aşa dar acum vreo patru sute de ani, Macao a fost înfiinţat de acei primi colonizatori de pe scara mondială. După 330 de ani dela acest început, China a cedat în 1887, în mod legal acest pământ Portugaliei. E evident că în decursul celor patru secole Portugalia a reuşit să imprime pe acest petec de pământ pecetea de neşters a culturii sale. Nu trebue să uităm că celelalte proprietăţi europene din Extremul Orient sunt în general foarte tinere, ele datând cam din prima şi chiar a doua jumătate a secolului trecut.

Portughezii au imprimat caracterul naţional destul de adânc şi în populaţia locală, fapt care, în proprietăţile europene din Orientul îndepărtat, este aproape fără precedent. Din 150.000 de locuitori, Macao are un număr foarte important de corciţi, proveniţi din Chinezi şi Portughezi. Aceşti metişi joacă un rol de seamă în administraţia colonială.

Aflându-mă în Macao, am avut curiozitatea să cercetez dacă în această mică şi îndepărtată colonie influenţa reformelor lui Salazar a pătruns şi dacă sunt tot atât de puternice şi de evidente ca şi în Metropolă. Şederea de o zi mi-a fost deajuns ca să primesc în această privinţă un răspuns pozitiv. In colonia care acum câţiva ani era săracă şi oarecum părăsită, s'a lucrat în ultimul timp la o operă grandioasă, obţinându-se rezultate uimitoare. Intreg centrul oraşului face azi impresia cea mai bună. Străzile sunt bine pavate, luminate din belşug, automobile numeroase animează circulaţia, iar prăvăliile îmbie cu vitrinele lor bogate, aranjate cu gust. Un număr neobişnuit de edificii publice construite de curând, atrag în mod deosebit atenţiunea. Portul, impropriu acuma zece ani pentru acostarea vapoarelor mai mari, a fost lărgit şi adâncit, aşa încât din 1926 până azi traficul a crescut enorm. Alte lucrări în stil mare sunt în curs.

Războiul chino-japonez a ajutat mult micei colonii portugheze şi a făcut din Macao, ca şi din Hong Cong, un important port de transit. Tot ce se vede nou aici s'a făcut, ca şi în Portugalia, graţie energiei, perseverenţei şi geniului comercial al lui Salazar, unul dintre eminenţii oameni de stat ai Europei de azi.

* * *

Din Hong Cong la Canton duc astăzi două drumuri. Mai întâi faimoasa cale ferată Kaulung—Canton: pleci după amiaza cu trenul din mica gară cărămizie, Kaulung şi după trei ore de călătorie confortabilă, într'un comod vagon englezesc, cobori spre seară la Canton. Apoi drumul pe mare şi pe fluviul Ciu Kiang, în traducere: „Fluviul Perlelor". Călătoria pe apă durează cam şase ore. Linia de navigaţie este deservită de vaporaşe englezeşti. In timpurile normale legătura dintre Hong Cong şi Canton se făcea mai mult cu trenul. Zilnic străbăteau distanţa cinci şase accelerate. Cu vaporaşul nu plecau decât amatorii de călătorie pe apă şi chiar dintre aceştia se găseau puţini. Astăzi, însă, din pricina războiului, a călători

dela un centru la celălalt nu mai e nici simplu nici idilic. Aviaţia japoneză s'a legat cu jurământ să distrugă această cale ferată Kaulung—Canton, care leagă direct capitala Kwantungului cu singurul port mai mare, accesibil azi pentru China şi indirect Hankeu, capitala provizorie a Chinei, cu marea. Datorită acestui rol covârşitor, drumul de fier este supra numit, cu bună dreptate, „nervul principal" al Chinei.

Prin urmare, linia este bombardată de avioanele japoneze aproape în fiecare zi. In cele mai multe cazuri proiectilele nu ating ţinta, pentrucă în punctele importante de pe traseu sunt instalate cele mai moderne tunuri antiaeriene germane, care ţin la înălţime avioanele atacante. Totuşi, lansate cu preciziune sau numai din întâmplare, bombele lovesc câteodată punctele reperate. Atunci, traficul de pe linie se suspendă pentru câteva ore şi, dacă trenul a părăsit gara, călătorii aşteaptă până se termină reparaţia, iar dacă n'a părăsit-o încă, se amână plecarea până se restabileşte porţiunea distrusă.

Până în momentul plecării mele spre Canton, Japonezii, cu toate că au bombardat linia câteva luni în şir, n'au reuşit s'o distrugă atât, încât s'o facă inutilizabilă.

Pentru a putea reda o impresie deplină asupra situaţiei, m'am hotărît să fac drumul la Canton cu vaporul, iar la înapoiere să mă folosesc de tren.

Vasul pe care m'am îmbarcat se numeşte „Fatshan", este curat, bine orânduit în interior, iar pavilionul sub care circulă poartă colorile engleze. Abia mă căţărasem pe puntea superioară a vaporului şi am şi început să fotografiez panorama portului Hong Cong. Unul dintre ofiţerii vasului s'a apropiat însă de mine şi mi-a temperat elanul, arătându-mi autoritar afişele mari prin care statul chinez face cunoscut că: „este interzisă fotografierea pe tot parcursul Fluviului Perlelor".

Vaporul era supraîncărcat; mic cum este, provoacă uimirea că poate suporta o asemenea aglomerare de pasageri. Din motivele arătate mai sus, comunicaţia cu trenul a devenit primejdioasă. Călătoriile pe apă sunt, fără îndoială, mai sigure, deoarece, până în prezent, vapoarele

engleze n'au fost atacate de aviaţia japoneză. De aceea, contactul între Hong Cong şi Canton este păstrat mai mult prin navigarea câtorva vaporaşe, ce taie apele pe lângă ţărm. Nu e de mirare, deci, să vezi atâta mulţime înghesuită pe un vaporaş. In clasa întâia se mai poate respira; dar pe puntea clasei a treia, Chinezii stau culcaţi în straturi ca scrumbiile într'un butoiu. O clasă este despărţită de alta prin bare masive de fier, păzite de Indieni bărboşi, cu înfăţişare impunătoare. Afară de aceştia, vasul mai este însoţit şi de o escortă militară.

Singurul fapt demn de relevat al acestui voiaj de două ore prin apele golfului, a fost întâlnirea cu un torpilor japonez, care ne-a silit să stopăm. Printre pasagerii chinezi ai „Fatshanului" s'a produs panică. A urmat timp de zece minute un violent schimb de cuvinte între ofiterii din echipagiile ambelor vase, după care vaporul a fost lăsat să-şi reia liniştit drumul şi emoţia a încetat.

In momentul când am părăsit apele golfului şi am intrat pe gura Fluviului Perlelor, călătoria a devenit mult mai interesantă. Pe malul Nordic, chiar la intrarea pe fluviu, se văd retele de sârmă ghimpată, un mic blok cu steagul chinez fluturând în vârf, şi numeroase ruine de clădiri incendiate. Priveliştea acestor ruine, amintiri ale raidurilor de bombardament şi ale atacurilor flotei de războiu japoneze, ne va însoţi până la Canton.

Peisajul este puţin interesant, ba chiar monoton. Tot cuprinsul e şes; câmpuri verzi de orez, sub apă şi multe canaluri de irigaţie. După panorama splendidă a golfului Hong Cong, monotonia acestor meleaguri oboseşte privirea. Ce pare mai original e doar aspectul unor pânze, care apar ici colo, pe întinderea mohorîtă a câmpiilor de orez, ca nişte pomi fantastici de forme şi colori ireale. Abia după o cercetare atentă se poate desluşi ce sunt aceste apariţiuni: terenul e brăzdat de canale largi, ce nu se pot distinge de pe vapor, pe apele cărora plutesc numeroase bărci cu pânze înalte, asemănătoare aripilor de fluturi. De-a-lungul malurilor, pe câmpurile de orez, ţăranii cu pălării mari de paiu, îndeamnă boii la arat, în apa până la genunchi. Din bărcile de pe Flu-

viul Perlelor cad în apă plase argintii, care sclipesc în soare. Bărcile sunt împărțite pe grupe și fiecare grupă e condusă de un șef. La o singură comandă plasele sunt aruncate în valuri. Vederea manevrelor pescărești e plăcută și plină de pitoresc. Pe malurile fluviului și pe apele lui se desfășoară o muncă, zi cu zi aceeași de mii de ani. N'a fost câtuși de puțin întreruptă de raidurile avioanelor dușmane și nici de atacurile vaselor de războiu, ce țintesc în deosebi forturile de pe fluviu. Țăranul chinez cultivă mai departe pământul blagoslovit, iar pescarul continuă să-și scoată existența lui din valurile bunului fluviu, nimbat de legende.

Cu cât înaintăm în susul apei, cu atât se învederează mai mult efectele sinistre ale războiului. Tot mai numeroase sunt ruinele și urmele de incendiu, tot mai multe clădirile fără acoperiș și curțile părăsite, năpădite de iarbă. Nu-i de loc greu să constați că pe aici a trecut un uragan teribil, al cărui iureș distrugător se întoarce mereu, zi după zi. Printre puținele clădiri rămase neatinse, se văd fațade și acoperișuri împodobite cu colorile franceze, engleze sau americane. Cele mai numeroase sunt însă colorile drapelului englez. Aceste acoperișuri vopsite în albastru, cu mari cruci roșii cu opt brațe, dau de gândit. Știm că Marea Britanie posedă în aceste părți proprietăți mari, dar posedă ea oare, într'adevăr atâtea? Indoelile cresc dacă se privește câtva timp mai atent și la traficul vapoarelor pe fluviu. In timpul scurt al călătoriei noastre am întâlnit câteva zeci de vase, dintre care nu știu dacă două, trei, aveau pavilionul chinez. Mai toate au steaguri și semne străine; cam trei pătrimi britanice, iar restul americane, portugheze sau franceze. Nici chiar vasele învechite, care poartă denumiri chineze, nu sunt altfel. Oare toată flota de comerț chineză, până la dărăpănatele antichități, a fost vândută deodată puterilor europene și Statelor-Unite?

Dar, în definitiv, chiar dacă e o substituire de patrimoniu național, nu te poate surprinde intenția Chinezilor cari vor să salveze dela dezastru restul de avere,

nici să te supere faptul că aceste puteri ajută, cum pot, China.

Ne apropiem, în sfârșit, de fortificațiile grele, care apără intrarea în Canton. Echipajul vasului amintește din nou câtorva amatori pasionați de fotografii, că nu e îngăduit sub niciun motiv luarea de poze. Au fost cazuri când, numai la vederea aparatului, Chinezii au tras focuri de armă asupra vapoarelor.

La dreapta, pe un vârf de deal, apar deodată întăriturile unui fort, terminate sus cu un turn pe care flutură drapelul Kuomintang. Mai jos se conturează rețele de sârmă ghimpată și construcții blok. O jumătate de oră mai târziu, vedem un fort nou, de data asta scoborît chiar pe malul fluviului. Intunecoasele clădiri cubice, construite în beton, ne privesc, tăcute, cu zeci de ochiuri. Fiecare ochiu este egal cu o gură de foc. In apropiere, stau tunurile antiaeriene, acoperite în parte cu pânză, ce ridică spre cer gâturile lor subțiri. Nu se știe dacă după un ceas, două, nu vor reîncepe urletele lor îngrozitoare. Fortificațiile care apără Fluviul Perlelor sunt bombardate mereu de Japonezi, iar unele din ele au fost atacate chiar de vasele de războiu. Deocamdată, peste tot e liniște și tăcere. Pe cerul albastru nu se văd avioane și dacă n'ar fi fost aceste întărituri și guri de foc, am fi uitat poate de războiu.

Incă un ceas de călătorie și vedem apărând în zare siluetele svelte ale clădirilor „sgârie nori" americane, înconjurate de coșurile fabricilor ca de o coroană. Ceva mai departe, se zărește turnul caracteristic al Pagodei Florilor.

Acesta e Cantonul, inima Chinei.

IN INIMA CHINEI

Cine vrea să cunoască adevărata Chină trebue să vadă mai întâi Cantonul. Nu pentru templele, palatele și operele de artă închise între zidurile lui, pentrucă, față de alte orașe ale Chinei, Cantonul nu se poate mândri cu prea multe; și nici pentru tradiția istorică a po-

porului, întru cât acest oraş a avut întotdeauna un caracter aparte, a evoluat pe drumuri proprii şi deci n'are multe legături cu trecutul îndepărtat al Chinei.

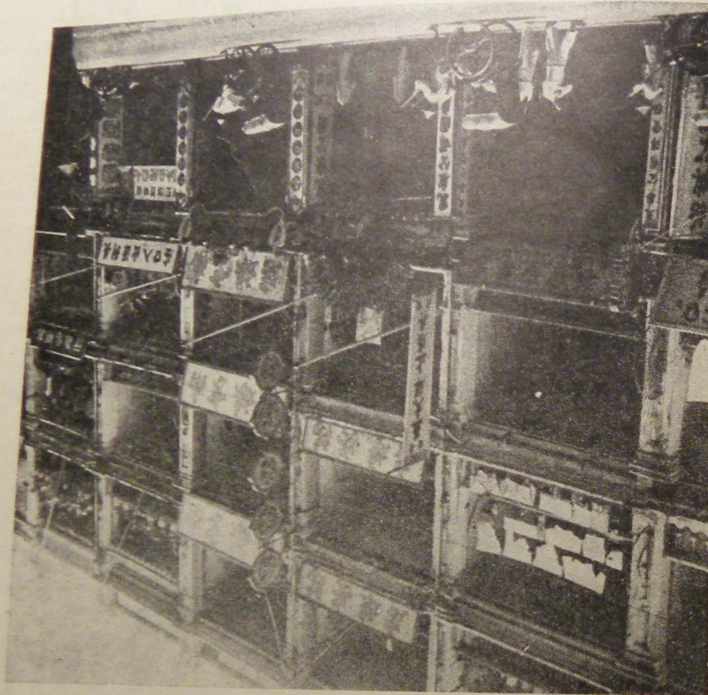
Cantonul trebue cunoscut pentru străzile lui, pentru populaţia lui vioaie, impulsivă, caracteristică, pentru prăvăliile şi atelierele lui meşteşugăreşti, pentru aspectele care oricât te-ai strădui, nu le găseşti în altă parte a Chinei. Cantonul este qvintesenţa chineză. Nu colecţionată în muzee, acoperită de colbul vremurilor, nici aţipită în pagode sau palate, ci qvintesenţa vie, pitorească, sclipitoare prin miriade de lumini, în frământare neobosită pe arterele gălăgioase ale oraşului, qvintesenţa ce se afirmă prin haosul colorat al uriaşelor semne chineze de pe reclamele bătătoare la ochi şi în curgerea continuă de vieaţă pe strada chineză, cea mai pitorească şi mai interesantă din câte am văzut vreodată.

Dacă Pekin este azi mândru de monumentele antice ale acelei Chine care dispare din zi în zi, şi în scurtă vreme nu o vom mai regăsi decât în cărţi, Canton, dimpotrivită, nu posedă aproape nimic din acest balast al trecutului. In el pulsează vieaţa, se etalează cu generozitate prezentul, vrăjeşte prin autenticul humor chinez şi oferă călătorului european tabloul real, sincer, nefalsificat, al Chinei adevărate. Pekinul este muzeul Chinei imperiale, Shanghaiul e prea mult europenizat sau mai bine zis americanizat, ca să merite denumirea de oraş chinez, iar Hankeu este doar o improvizaţie a războiului. Cantonul însă este inima Chinei, sânge din sângele ei, cea mai fidelă imagine a vieţii ei adevărate.

Dar Cantonul nu este considerat numai pentru imaginile lui reprezentative, ca inima Chinei, ci tot pe atâta şi din punct de vedere politic. In acest oraş, care este de fapt adevărata capitală a Chinei de Sud, s'a frământat, 30 de ani de-a-rândul, istoria contemporană, aici s'a născut şi a prins forme precise China nouă. De aici, dela Canton, Sun Yat Sen, „tatăl" Republicii Chineze, a condus aproape toate acţiunile lui; aici a fost proclamată Republica independentă a Cantonului, cu Sun Yat Sen, ca preşedinte, una din ultimile lovituri primite de

Hong Kong — O stradă chineză

Hong Kong — Case chineze

Hong Kong — Case chineze

Hong Kong — O stradă chineză

monarhie; aici a apărut, din necunoscut, Ciang Kai Shek, și tot aici și-a format cariera, până la primul post de răspundere, care i-a fost încredințat, ca șef al cunoscutei școli militare de ofițeri din Wampoa, lângă Canton; aici, la Canton s'a născut și mai târziu a activat, Wang Cing Wei, al doilea om de stat al Republicii Chineze, după Ciang Kai Sek; aici, în sfârșit, a luat ființă și a început să se agite ideea Kuomintangului. Această listă ar putea fi continuată. Intr'un sfert de veac n'a fost aproape niciun an în care Cantonul să nu fi constituit centrul marilor evenimente politice.

Urmează apoi dovezile convingătoare ale progresului cunoscut de China în ultimul deceniu, dovezi pe care le găsim prezentate tot de Canton. Acum 5—6 ani, acest oraș era un labirint de ulițe strâmte, murdare, decorate mai totdeauna cu rufe întinse la uscat, ulițe pe care nu puteai aventura noaptea fără să-ți frângi mădularele. In acest labirint întunecat, cu aerul încărcat de miasme, interesant totuși prin exotismul lui, ca poate niciun alt oraș din lume, s'au cuibărit un milion de locuitori cu un specific caracter chinez.

Astăzi, Cantonul are străzile asfaltate, prevăzute cu trotoare de beton, deasupra cărora lumina cade din belșug. Multe din ele sunt drepte, largi și bine construite din punct de vedere urbanistic. Cum s'au putut înfăptui aceste schimbări? Ca și în Kwangsi. S'au dărâmat cartiere întregi și s'au trasat artere noi. Casele în China nu sunt scumpe și nici așa de solid construite ca în Europa; ele pot fi renovate repede și ușor.

Dar cu prilejul transformărilor efectuate în oraș, câte abuzuri nu s'au săvârșit și câți oameni nu s'au îmbogățit, în timp ce alții, cu stare, au trebuit să plece doar cu traista pe umăr!... In China, astfel de fenomene nu sunt, de altfel, excepționale.

Cu toate aceste schimbări radicale, Cantonul n'a pierdut caracterul, coloritul și originalitatea; s'ar putea spune că s'a schimbat doar rama tabloului. Aspectul general a pierdut, într'adevăr, pitorescul, dar în largile și asfaltatele artere de oraș mare, curg azi aceleași șivoaie

de vieață ca și înainte. Să nu ne lăsăm, așa dar, înșelați de polițiștii cu bastoane de cauciuc, de firmele luminoase și automobilele americane. In afară de vizibilele schimbări exterioare, Cantonul a rămas același de totdeauna: cel mai chinezesc dintre orașele acestei uriașe țări.

Panorama Cantonului, privită de pe vapor, precum și primele clipe petrecute pe bulevardul de pe cheiu ne desamăgesc cu totul. Clădirile „sgârie nori", întunecate, stau în vecinătatea colibelor murdare, văzute în aproape fiecare port mai mare din lume. Asfaltul, poliția, automobilele și numeroasele firme englezești, nu numai că nu ne încântă, dar ne decepționează chiar. Incă un oraș asiatic, în stilul europeano-american, mult mai murdar însă decât celelalte văzute până acum!

Greu se poate exprima impresia de urît, de desgustător, care se desprinde din aspectul acestor orașe din Extremul Orient, aventurate în extravaganțe europene sau pseudo moderniste americane, după ce și-au pierdut coloritul propriu, original.

Dar impresiile primelor clipe au fost numai aparente în Canton. După câteva ore de plimbare pe străzi, orașul începe să-și desfășoare farmecul lui magic și o forță irezistibilă îți ațâță curiozitatea de a-i cerceta mai departe toate colțurile. Străzile par pentru ochiul nostru ceva fermecat, ireal, scoase parcă dintr'o culegere de basme; toate casele, și înalte și joase, precum și colibele povârnite, sunt acoperite de sus până jos cu pancarte, firme, drapele lungi de câțiva metri cu semne chinezești pe ele, picturi care stârnesc hazul prin naivitatea lor, ornamentații în care „artiștii" au imprimat larga lor fantezie orientală. Toate acestea țipă de bogăția unor colori de negăsit pe paleta vreunui pictor european. Sub decorațiunile unor case se văd câteodată porți sculptate în lemn de maeștri cu talent dumnezeesc, acoperite cu desene delicate și fine, ca o broderie, uși de magazine, care reprezintă adevărate opere de artă, lampioane deasupra ușilor și lanterne chineze fără de preț.

Unele ulițe s'au mai păstrat cu aspectul primitiv. Doi trecători pot păși alături, pe ele, dar dacă se întâlnesc două cărucioare e cu neputință să se încrucișeze. Vechile uși chineze și ramele de ferestre, caracteristice, care în cartierele noi se întâlnesc foarte rar, pe aceste ulițe se văd nenumărate. In unele locuri toată lărgimea uliței e umbrită de un cearșaf umezit, întins dela o casă la cealalta de peste drum, pentru a împiedeca razele soarelui dogoritor. Pe acoperișurile caselor și pe bețele fixate în ramele ferestrelor stau întinse rufele la uscat. Cantonul este și un mare bazar. Prăvălii, prăvălii, peste tot prăvălii...

In cele mai mari, care sunt situate în localuri impozante, atrăgătoare prin vitrine splendide, amenajate în stil american, până în cele mai neînsemnate maghernițe, unde lucrătorii stau aplecați deasupra ghetei, hainei sau obiectului de artă, goi până la mijloc, munca nu încetează zi și noapte. Se văd aici strada mătăsurilor, strada piperului, strada bijutierilor, strada pe care stau la rând zarafii, în dosul contoarelor, cu privirea fixată spre gratiile de alamă. Pe alte străzi vânzători de obiecte de fildeș, argintari, pielari, vânzători de pipe, de ceaiu. Fiecare branșă are strada aparte. Aici broderii artistice, țesute cu mătase, specialitate chineză, acolo obiecte lăcuite, mobilă chineză, veche, frumoase figuri de pământ executate cu măestrie. Prăvăliile cu porcelanuri atrag ochiul trecătorului cu cele mai minunate obiecte de ornament, specialități naționale chineze. Vânzătorii de sentenții, de tablouri colorate, de stegulețe, de fel de fel de mărunțișuri, fac străzile Cantonului pline de originalitate și pitoresc.

Mulțimea e pretutindeni în mișcare, și totuși parcă mișcarea e fără spor, strada nu se mai golește niciodată.

Când cade noaptea și se aprind luminile, mii și mii de lampioane, vieața străzilor nu pierde nimic din intensitate. Cantonul este un oraș de noapte ca puține altele. Mișcarea febrilă a furnicarului omenesc nu încetează nicio clipă, Cantonul nu doarme, Cantonul rămâne treaz totdeauna.

* * *

Intrarea în restaurant este împodobită cu un splendid panou decorativ, pictat pe scândurele. Panoul reprezintă pomi aplecați de vânt, un templu cu numeroase acoperișuri suprapuse și, în sfârșit, chipuri de oameni mici, ce amintesc marionetele. Pictura e delicată și lucrată măestrit; privită mai atent, simți învăluirea farmecului specific vechei arte chineze. In rama panoului sunt sculptați balauri, extrem de complicați și cavaleri cu bărbi ascuțite. Sus, deasupra ușilor, două lampioane din hârtie colorată sunt balansate de vânt. Perdeaua, care acopere intrarea, e agitată de curenții de aer; se umflă și se desumflă într'o continuă neliniște.

Restaurantul este un vechiu local popular chinez, instalat într'o clădire din care ocupă trei etaje; celelalte trei, de deasupra, sunt utilizate de o firmă comercială.

In încăperea primă, de după perdeaua dela intrare, stă atârnat de tavan un model de barcă cu pânze, lucrat în bronz. Pe pereți, de o parte și de alta, sunt pictați doi „genii" schimonosiți, cari păzesc intrarea; mai departe, un panou brodat cu fir de mătase în ramă de lemn. Peretele din fund e împodobit cu trei mari semne chineze aurite.

Firma instalată în cele trei etaje superioare, lucrează cu metode ultramoderne la fabricarea unui medicament. Pentru reclamă, a ornat toate etajele cu o firmă luminoasă de neon, în trei colori. Una din colori nu e aprinsă, dar ajung celelalte două, ca să producă o neplăcută distonanță între farmecul ușilor, al lampioanelor, și modernismul de iarmaroc al firmei europene. Biruește și neonul odată! Casa producătoare de medicamente nu va înlocui, de sigur, firma sa, cu lampioane chineze; nu se știe însă dacă proprietarul vechiului restaurant nu-și va împodobi el, peste o lună, două, intrarea, cu o firmă luminoasă.

Parterul adăpostește garderoba și bucătăriile. Din fund ne izbește un miros insuportabil de mâncăruri chineze. Spre primul etaj duce o scară îngustă și murdară. Saloanele sunt împărțite în loji separate prin paravane. In fiecare lojă se găsește o masă cu câteva scaune în jur.

Clienții dintr'o lojă nu pot vedea persoanele din loja vecină, condiție care, în obiceiul petrecerilor chineze, e esențială.

Pentru Chinezi o cină nu e reușită și o petrecere nu prezintă niciun interes, dacă lipsesc cântărețele. Ele trebue să însoțească orele prelungi de petrecere cu melodii tânguitoare, cu gemete și, din când în când, pentru variație, cu câte un țipăt. Vocile lor sunt întovărășite de acordurile de ghitară ale muzicantului, singurul bărbat din trupa cântărețelor.

Cu privire la aceste artiste chineze, ca și la gheișele japoneze cu care ele corespund, Europenii au o idee cu totul falsă. Cântărețele nu sunt decât pentru a face mai plăcută petrecerea clienților din local, prin muzica și conversația lor. Chinezul prețuește mult această muzică, neînțeleasă pentru noi și dacă mai și bea, melopeele îl transportă într'o stare de plăcut extaz. Acești oameni, totdeauna raționali și economi, sunt în stare să cheltuiască sume considerabile pentru plata cântărețelor. Cele mai apreciate primesc, câteodată, până la câteva sute de dolari pe seară.

Intâiul și al doilea etaj ale restaurantului se compun numai din loji. La cel de al treilea, în afară de loji se mai găsesc și câteva mesuțe, în mijloc, pentru clienții cari nu pot invita o artistă pe cheltuială proprie și nici nu pot plăti o lojă.

Pe o estradă primitiv construită, se produc cele câteva cântărețe angajate special pentru această lume. Chinezii se așează, privesc și ascultă muzica oferită gratuit, de sigur alta decât cea dela etajele de jos.

Mesele chineze parcă nu mai au sfârșit; fiecare se compune din numeroase feluri și durează ceasuri întregi. Restaurantul și, în general, mâncarea, joacă un rol deosebit în vieața Chinezului mijlociu.

Sunt însoțit de doi ofițeri de vânători din Tonkin, fixați cu posturile în Șamin. Insoțitorii mei sunt îmbrăcați, bine înțeles, în haine civile. Ei cunosc tot Cantonul și vor să-mi arate vieața lui de noapte. Din restaurant pornim mai departe. Trecem pe străzi scăldate în lumină,

tixite de o mulţime gălăgioasă, ce se înghesue pretutindeni, cu toate că noaptea e cam răcoroasă. Prăvăliile sunt deschise toate. Becuri electrice, lămpi de petrol, lampioane de hârtie, lumânări, firme de neon, alcătuesc la un loc o adevărată simfonie nocturnă de colori. Peste tot, munca, vieaţa, mişcarea, sunt într'o continuă fierbere. Oamenii pe jumătate goi îşi încovoaie spinarea slabă deasupra maşinilor sau pieselor de lucru.

Birturile nu pot birui afluenţa de clienţi. Pentru câteva centime, consumatorul găseşte în aceste birturi interesante un bulgăre de orez, servit într'o lingură mare, din cazanul de fier. Orezul e amestecat cu un ingredient care ar vrea să semene a carne. Se pot obţine, de asemenea, de acolo, un fel de zaharicale foarte dulci şi lipicioase. Mulţimea de consumatori intră, înghit în tăcere orezul, toarnă pe gât ceaiul verzuiu şi turbure, fără zahăr şi cedează locul altora. Chinezului îi place să mănânce.

La fiecare pas întâlnim tipuri suspecte, mânuitori ai cărţilor de joc sau ai oaselor, pe trotoar. Pretutindeni hazardul, pretutindeni banul!

Ne apropiem de fluviul negru, înnecat în beznă. In fund, se contureazǎ imprecis o masă brută, uriaşă, de construcţie; e noul pod ce se clădeşte peste fluviu. Mai încoace, se desluşesc în întunerec trunchiurile vapoarelor acostate la cheiu. Din când în când se aud de pe apele fluviului strigăte prelungite, monotone, apoi plescăitul vâslelor în valuri. De departe, o pâlpâire slabă de lanternă aruncă o dâră de lumină pe apele întunecate şi se stinge tot aşa de repede cum a apărut.

Trecem prin uliţe înguste, cotite, cu case negre, fără nicio lumină, fără urmă de vieaţă. Bogăţia de lumini multicolore de pe străzile din centru a rămas departe, în urma noastră. Numai pe ape se mai aştern ici, colo, dungi luminoase, care amintesc că oraşul nu doarme încă.

Pe locurile unde ne găsim un trecător este o apariţie rară şi, chiar dacă se iveşte, grăbeşte pasul să ajungă cât mai repede la lumină, sgomot şi vieaţă. Chinezului nu-i place întunerecul, nici singurătatea.

Totuşi, se întâlnesc şi în acest cartier oameni; stau ghemuiţi lângă pereţii caselor de pe cheiul fluviului, ca nişte sdrenţe aruncate. Dorm în poziţiile cele mai curioase, cei mai nenorociţi dintre săracii Cantonului, oameni pentru cari nu se găseşte nici pumnul de orez, nici ceaşca de ceaiu verde, oameni neputincioşi şi singuri pe lume, atât de expresivi în tragismul lor. In Canton sunt mii, zeci de mii, ca în fiecare oraş sau oraşel de pe acest pământ nemărginit, care se numeşte China. O mizerie milenară sguduitoare, neschimbată. Câte din aceste creaturi nenorocite şi sdrenţeroase se vor mai deştepta mâine?

Cine ştie şi cui îi pasă? In zorii fiecărei zile sunt ridicate de pe cheiurile fluviului trupurile în care vieaţa a încetat peste noapte şi sunt transportate, înţepenite şi grele, nu se ştie unde, nu se ştie al cui. Câteva zeci, câteva sute, mai mult. Ce poate însemna asta în ţara în care vieaţa unui om nu preţueşte nici cât un chibrit?

Ne-am înapoiat în centru, la mulţime, la lumină şi la sgomot... Deşi ora e târzie, circulaţia, vieaţa, n'au încetat din ritmul viu.

Intrăm în „Hotelul Oikwan", un „sgârie nori" cu silueta tipic americană. Hotelul este totuşi pur chinezesc; proprietarii, direcţiunea, cât şi personalul sunt chinezi. Cu toate acestea trebue să recunoaştem că întreprinderea este organizată excelent şi satisface cele mai pretenţioase gusturi europene. Intrăm prin uşa principală, în faţa căreia se întindea altădată terasa pentru vehicule, baricadată astăzi cu sute de saci umpluţi cu pământ. Aruncăm privirea pe afişul de propagandă de războiu şi urcăm la etaj cu liftul american. Hotelul e vast; are sute de camere, câteva restaurante, ceainării, numeroase saloane, precum şi un restaurant amenajat în stil european. Terasele de pe acoperiş sunt prevăzute cu terenuri de sport şi o grădină pentru jocurile copiilor. Dancingurile, holurile, sălile de lectură şi barurile, completează utilajul hotelului. Camerele sunt curate, mobilate cu gust, parte în stil european, parte în stil chinez şi toate au băi.

Destupăm în restaurant o sticlă cu vin şi pornim mai departe, pentru a cerceta cât mai mult în această noapte.

Intrăm într'un birt, care e şi ceainărie. Din interior răbufneşte o duhoare caldă de mulţime murdară. Cazanele mari de orez se golesc cu o grabă uimitoare, răsturnându-se mai întâi în nişte vase mici şi apoi, cu ajutorul beţelor de lemn, în sutele de guri. Ceaiul este servit fără întrerupere şi nu costă nimic.

Vizităm pe urmă „Oraşul jocurilor" din Canton. E un edificiu imens, cu câteva etaje, cu teatre, cinematografe, cu „Luna Parc" sub acoperiş, o sală pentru lupte atletice, dancinguri, birturi şi ceainării. Cu toate că noaptea e pe sfârşite, toate barurile sunt pline.

Când ne înapoiem acasă, pe apele fluviului se vestesc zorii dimineţii. Şampanurile încep să capete vieaţă; oamenii săraci şi dispreţuiţi, cari au reuşit să mai treacă o noapte pe cheiuri, se ridică de sub ziduri, îşi scutură sdrenţele şi pornesc; unde?... nici ei nu ştiu.

Se gândesc poate la mirajul unui pumn de orez, fiindcă în soarele care se iveşte ei totuşi surâd cald.

* * *

„Sun Wach" este numele cinematografului situat în inima oraşului. Edificiul modern, în care este instalată sala, are cinci etaje. Faţadele sunt împrestriţate cu decoraţiuni multicolore, cu inscripţii chineze, cu portrete de artişti în medalioane şi cu drapele naţionale. Mai jos, lângă baricadele de saci cu pământ, înconjurate de palisade solide, care apără ca o fortăreaţă intrarea în cinematograf, se găsesc simple afişe de film, în limba engleză; alături stau acăţate câteva placate chineze, scrise neîndemânatic şi reclamele unui film războinic, pe care îl voiu vedea peste o clipă.

Când trec să-mi cumpăr biletul de intrare, mi se atrage atenţiunea că astăzi rulează un film chinez. Ei nu înţeleg, evident, ce caută un European la teatrul lor, în ziua aceea. Plătesc pentru cel mai scump loc 50 de centime, aproximativ 15 lei; în China cinematografele sunt ieftine. Locurile în sală sunt indicate de plasatoare, fete tinere, îmbrăcate decent în uniforme albastre cu şorţuri albe. Ele distribue spectatorilor programul cu subiectul piesei, redactat numai în limba chineză. Merită să subliniem că niciuna nu aşteaptă, pentru serviciile făcute, vreun bacşiş.

Sala cinematografului e încăpătoare, poate cuprinde până la trei mii de spectatori şi este amenajată în stil european. Locurile cele mai scumpe se găsesc la etajul întâi, ca în mai toate cinematografele din occidentul Europei. Din nefericire însă, în această sală frumoasă gunoaiele sunt aruncate peste tot, lucru cu care ne-am obişnuit în China. Chinezul, cu toate că păstrează rânduială în locuinţa proprie, n'are acest simţ de curăţenie în localurile publice. Pe străzi, în sălile de teatru, în restaurante sau ceainării, pretutindeni e la fel.

Publicul e numeros şi variat. Toate locurile sunt ocupate şi mulţi spectatori stau în picioare. Observ femei îmbrăcate cu pantaloni, purtând cozi împletite; ele fac parte din straturile de jos ale societăţii. Majoritatea femeilor poartă fuste lungi, foarte subţiri, fuste chineze, încheiate într'o parte şi cu o tăietură la poale; acestea au părul tăiat scurt, cu breton pe frunte; foarte multe din ele fumează.

In ce priveşte îmbrăcămintea bărbaţilor, ea e extrem de variată; începe dela cămăşile de sport, cu mâneci scurte şi pantaloni albi, de pânză, şi se termină la costumele tăiate impecabil.

Se observă atât printre femei cât şi printre bărbaţi destule figuri inteligente.

Atrage atenţia numărul mare de copii, uneori abia de câţiva ani. Dar, în China nu există copii; sunt iniţiaţi în toate dela primii paşi în vieaţă, aşa încât e lucru obişnuit să fie văzuţi, atât de mici, într'o sală de cinematograf.

Filmul poartă titlul: „Soldaţii chinezi sau istoria celor opt sute de eroi" şi este, bineînţeles, sonor. După cât am putut înţelege, în subiect e redat conflictul dintre

două generații, aplicat pe fondul unor scene din războiul chino-japonez.

Un bătrân chinez bogat, din Shanghai, tată de familie, conservator îndârjit, este adversar al reformelor Kuomintangului și în general potrivnic oricărei idei, care ar avea cea mai slabă legătură cu noul regim. Copiii lui se găsesc în tabăra adversă, înregimentați în tânăra mișcare naționalistă chineză. Pe fondul acestor contradicțiuni, se petrec scene dramatice, terminate prin izgonirea unuia din fii. Intre timp izbucnește războiul. Shanghaiul este bombardat și asediat. Fiul gonit s'a înrolat în armata națională și face minuni de eroism pe front.

Cruzimile japoneze au provocat o afluență de prozeliți în tabăra Kuomintangului. Bătrânul negustor este părăsit succesiv de copii, cari s'au înrolat, unul câte unul, în slujba patriei. Ultimul copil care pleacă este fiica minoră, cea mai iubită din toți; îmbrăcată în uniformă de cercetaș, a pornit pe front, în ajutorul soldaților chinezi. Cu dânsa a luat și drapelul Kuomintang, tăinuit în camera ei, după ce îi fusese încredințat de unul dintre conducători. Fata a predat steagul celor opt sute de eroi asediați într'o fabrică din Shanghai. Drapelul Kuomintang, care pentru Chinezi este o relicvă, a fost arborat de unul din frații fetei pe acoperișul fabricii.

Eroii asediați au fost eliberați. Feciorii bătrânului negustor din Shanghai se întorc la căminul părintesc, împreună cu sora lor. Unul din ei e grav rănit. Tatăl îi primește cu brațele deschise, mândru de curajul lor; s'a convins între timp și generația veche că tinerii au cu ei dreptatea.

Prima parte a filmului, în care se înnoadă intriga, nu e de loc reușită. Actorii nu reliefează rolurile, iar regisorul și operatorii vădesc nepricepere. Partea doua, care cuprinde scenele de războiu, e realizată minunat. Scenele acestea au fost filmate cu siguranță de un operator străin.

Reacțiunea spectatorilor în fața scenelor de războiu e deosebit de entuziastă. La apariția pe ecran a drapelului republicii, în sală se ridică o furtună de aplauze; fie-

care notă patriotică este salutată cu ovațiuni interminabile.

Spectacolele de acest gen, din cinematografele Chinei republicane, sunt într'o apreciabilă măsură și lecții educative.

* * *

De fapt, există trei orașe Canton: unul europeano-american, care cuprinde mica insulă Șamin, numai vile, case bloc și bungalovuri fermecătoare, cu grădini umbroase; al doilea Canton, o mare de clădiri chineze, înalte și joase, bogate și sărace, totdeauna pitoresc împodobite, Cantonul cu străzi largi, drepte și asfaltate, cu edificii și monumente moderne, alături de labirintul ulițelor cotite, murdare; ultimul, cel mai original, este Cantonul pe ape, Cantonul miilor de șampanuri, leagănul câtorva sute de mii de ființe, care se nasc, trăiesc și mor, generații de-a-rândul, în aceste locuințe plutitoare.

Orașul șampanurilor atrage în deosebi curiozitatea străinilor; e cu neputință să nu le observi și nimeni nu poate trece pe lângă ele fără a se opri.

Șampanurile cantoneze sunt cartiere pe apă, care trăiesc o vieață proprie, independentă, bogată în nelegiuiri, cu tradiția lor, datinile și superstițiile lor. Locuitorii șampanurilor au eroi proprii, sărbători aparte, se închină „geniilor" și se mândresc cu „aristocrației" și notabilitățile lor. Nimeni din afara acestui mediu, sau mai bine zis nimeni din afara apelor, n'are dreptul de amestec în chestiunile straniei lor societăți, refractară în cel mai înalt grad față de tot ce e străin. Au o organizație dinamică, originală, care ascunde în adâncul bărcilor crimele cele mai oribile, calculele cele mai perfide și indivizii cei mai suspecți. Trebue să adaug că acest vast oraș de corăbii este un cuib al așilor din lumea interlopă, un refugiu al banditilor temuți și o pepinieră de pungași. Niciun amestec serios al autorităților nu este posibil; niciun control în acest furnicar nu este eficace. Nimeni n'a aflat încă și de altfel

nimeni nu va putea afla vreodată câţi oameni locuesc în oraşul pe ape, cine se ascunde printre ei sau cine lipseşte.

De altfel statisticile nu sunt posibile nici pe uscat, pentrucă Chinezii n'au un registru de stare civilă, propriu zis, niciun nume propriu în sensul european. In China nu există mai mult decât o sută de nume, întrebuinţate cu aprobarea de stat; restul sunt nume tradiţionale, sau porecle.

O sută de nume pentru 480 milioane de locuitori!

Vederea oraşului plutitor din Canton este unică. Priveliştea se întinde kilometri întregi pe fluviu şi canale.

Condiţiunile de igienă în care trăiesc locuitorii sampanurilor nu sunt de loc ideale. Conglomeratul de bărci constitue un permanent focar de boli şi chiar epidemii. Oamenii sunt îmbrăcaţi împestriţat, sunt gălăgioşi, cartierele locuite de ei exală un miros respingător. Bărcile, în număr imens, stau înghesuite într'un spaţiu relativ strâmt, băgate una în alta, încât cu greu deosebeşti unde se termină una şi unde începe cealaltă. Toate se leagănă uşor pe valurile fluviului.

In soare sclipesc ornamente de tot felul: figuri de „genii păzitori", fâşii de hârtie colorată, smeie cu coadă, lampioane, etc. Printre corăbii este aruncat ici, colo, câte un pod, sau câte o punte provizorie, dar şi fără acestea, trecerea dela o barcă la alta se poate face cu uşurinţă.

Intrăm în una din aceste corăbii pentru a o cerceta în interior. Incăperea, relativ destul de mare, cu acoperişul boltit, adăposteşte 11 suflete. Numărul nu ne surprinde; sunt bărci mai neîncăpătoare în care locuesc, înghesuiţi, un număr mai mare de fiinţe omeneşti. In fund, după o perdea murdară, e instalat „dormitorul", ca să-l numim pompos. Două paturi de scânduri, pe căpriori, şi o rogojină aruncată pe fundul bărcii. Gravuri de „genii păzitori", două, trei ghirlande de hârtie, un lampion pe jumătate ars şi un altar pentru cultul strămoşilor, cu lumânările stinse. In faţă, un loc spaţios, descoperit. Aici e aşezată maşina de gătit, lângă care o bătrână, fără dinţi, cu părul nepieptănat nu se ştie de când, „pregăteşte" o supă. Brr!

De o parte a bărcii, se usucă rufele întinse la soare pe prăjini lungi, la proră stă un tânăr care sdrăngăne la ghitara cu o singură coardă.

Se nasc pe aceste bărci generaţii, sufer, se bucură, iubesc şi mor. Aşa este de veacuri nenumărate în Canton şi poate aşa va fi totdeauna.

TRIUMFUL ŞI MOARTEA IN CANTON

Deasupra Cantonului coboară un cald amurg. Profilurile bărcilor de pe Fluviul Perlelor şi de pe canaluri, se desenează tot mai imprecis. Semnele colorate ale firmelor chineze, instalate pe acoperişurile caselor, se şterg treptat, treptat. Ici, colo, apar luminile lampioanelor de hârtie. Se aprind apoi candelabrele cu globuri întunecate pentru a estompa lumina de teama atacurilor japoneze. Cade o noapte clară cu lună. Pe străzi şi mai ales pe cheiurile canalului care separă oraşul de insula Şamin, se scurg grupuri de oameni din ce în ce mai numeroase. Incă dela orele prânzului, centrul Cantonului e pavoazat cu drapele, pancarte şi ornamente de hârtie. Chinezii au primit ştiri îmbucurătoare de pe front, prin care se anunţă o victorie strălucită a armatei lor sub zidurile Taierszwangului. Soldaţii chinezi au capturat, cu prilejul acestor lupte, numeroase tunuri şi mitraliere, au decimat două divizii japoneze şi au făcut un număr însemnat de prizonieri.

Câteva zile înainte de această victorie, Ciang Kai Shek, conducătorul şi generalisimul armatei, a fost ales, la Hankeu, preşedinte al Kuomintangului, dându-i-se puteri dictatoriale.

Aşa dar, astăzi, se sărbătoreşte atât triumful armatei pe front cât şi alegerea ca preşedinte a generalului, evenimente deopotrivă de însemnate pentru Chinezi. Manifestaţia se desfăşoară cu entusiasm culminant, cu demnitate şi convingerea unanimă în victoria finală.

Incetul cu încetul, mulțimea de pe străzi devine compactă; circulația trebue oprită pe toate arterele principale. Vin mereu puhoaie de soldați, cercetași, elevi și eleve, tineretul muncitor, negustori în haine lungi, culi pe jumătate goi, domni în haine europene și tineretul feminin. Toate clasele sociale și toate categoriile de cetățeni iau parte la manifestația pentru triumf. Sunt aproximativ o sută, două sute de mii de oameni. De departe vin sunetele muzicilor, se aud cântecele corurilor și strigătele delirante ale mulțimii. Deasupra acestui ocean de capete, se leagănă roiul de lampioane și lanterne colorate; niște ciudate ființe, îmbrăcate în foiță de hârtie multicoloră și mătase, sunt purtate pe umeri de culi voinici; peste capetele mulțimii, deasupra lampioanelor, flutură o pădure de stindarde și pancarte cu inscripții. Toate drapelele au soarele alb al Kuomintangului, pictat pe fondul albastru; pe toate pancartele sunt scrise lozinci patriotice. Sunetele muzicilor se amestecă cu vocile corurilor, cu strigătele manifestanților, cu sgomotele haotice ale străzii, provocând o larmă infernală. Din mulțime răbufnește un miros greu, amețitor, specific maselor chineze. Aclamațiile și cântecele se ridică neîntrerupt către cer. Cantonul se bucură din toată inima, Cantonul triumfează.

A doua zi, disdedimineață, mă trezește din somnul adânc vuietul prelung și jalnic al sirenelor. Este primul semnal de alarmă ce vestește apariția avioanelor dușmane, semnal pe care nu-l mai ia nimenea în seamă. Sirenele fac cunoscut locuitorilor că avioanele marinei japoneze au fost reperate deasupra fortului Becca Tigris sau deasupra țărmurilor Fluviului Perlelor, la îmbucătura lui cu marea. Asta nu înseamnă că orașul sau împrejurimile vor fi neapărat bombardate, fiindcă aceste avioane se îndreaptă de obiceiu către adâncul provinciei Kwantung, sau spre linia și gările căii ferate Canton-Kowlech. Numai când aceste avioane sunt zărite în imediata apropiere a orașului, se lansează al doilea semnal; dar nici acesta nu face o impresie mai puternică. Cantonul s'a obișnuit de mult cu sem-

nalele auzite în fiecare zi și cu bombardamentele de aviație, încât locuitorii nu le mai dau nicio atenție. Nimeni nu se obosește să distingă a câta alarmă s'a sunat: prima fără primejdie, sau a doua vestitoare de pericol. Trebue să adăugăm că în ultimele săptămâni Japonezii au evitat orașul, ocupându-se mai intens de calea ferată, podurile, aeroporturile și obiectivele militare.

A trecut, așa dar, în liniște dimineața frumoasă și plină de soare. Oamenii au și uitat de primul semnal de alarmă. La prânz, ne-am așezat la masă în restaurantul hotelului. Deodată, văzduhul a fost sfâșiat de noi semnale, scurte, gâfâite, repetate; nici n'au apucat să înceteze, când, în larma generală, s'a amestecat brutal răpăitul mitralierelor și bubuiturile proiectilelor explodate.

Masa noastră se găsea lângă fereastră, cu vederea spre canale, așa încât am putut observa din primul moment tot ce se petrece pe bulevardul apropiat. Deocamdată constat că împușcăturile și detunăturile bombelor n'au speriat pe nimeni. Pietonii își continuă drumul în liniște, „riksele" trec în obisnuitul trap, culii, cu capetele rase și pielea brobonată de sudoare, trag mai departe trăsuricile, sau poartă greutățile, scoțând strigăte melodioase, automobilele clacsonează normal, iar camioanele, sdrăngănind cu fiarele lor vechi, umplu strada. Circulația obișnuită n'a încetat niciun moment.

Au trecut poate două, trei minute dela primele explozii, când, deodată, edificiul hotelului a fost sguduit puternic de două detunături; au urmat apoi, câteva lovituri de tun, mitralierele au mai răpăit câteva momente și totul s'a liniștit.

După aceste două detunături puternice, am sărit, bine înțeles, toți dela locurile noastre și ne-am repezit în stradă. Aspectul orașului părea totuși normal; nimic nu indica tragedia care s'a petrecut atât de aproape de noi.

După vreo zece minute, din spatele unei clădiri situate pe bulevard, a izbucnit un nor de fum; în același timp, atenția ne-a fost atrasă de grupurile de oameni urcați pe acoperișurile plate ale clădirilor, care făceau ges-

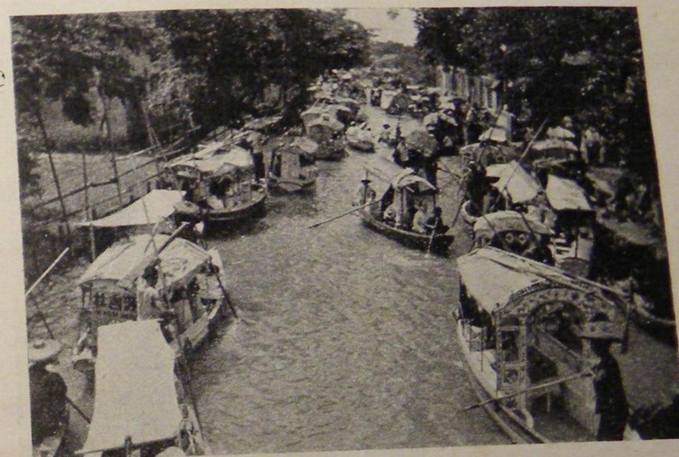
turi repezite și priveau cu toții într'o singură direcție. Zăresc la un moment dat pe unul din funcționarii hotelului, venind în goana mare spre noi; când să intre în hotel l-am oprit. Sufla greu: „Cinci case dărâmate, patru sute de cadavre, jumătate de milă de aici". Nu s'a putut scoate dela el mai mult, era amețit.

Clacsoanele au început să semnalizeze nervos. Trei mașini uriașe cu pompieri ne-au înlăturat din drum. Peste o clipă au apărut ambulanțele Crucii Roșii. Una, două, șase...

Un salt în trăsură, un ordin scurt aruncat „rikșei" și pornim în grabă la locul catastrofei. După câteva minute de goană am ajuns. Cordoane de soldați și polițiști țin mulțimea la distanță. Sosesc din ce în ce mai multe automobile și autocamioane, care aduc ofițeri, sanitari și cercetași. Mulțimea împinge cordoanele de soldați dar este respinsă cu brutalitate. M'am apropiat de un ofițer, m'am legitimat și i-am cerut permisiunea să pătrund pe locul sinistrat. Ofițerul schimbă câteva cuvinte cu un civil, care purta un semn distinctiv la braț, îmi cercetează pașaportul, și îmi îngăduie să trec dincolo de cordon. La primii zece pași disting proporțiile nenorocirii. Pe una din ulițele strâmte, o clădire joasă și lungă e incendiată. Focul e pe sfârsite. Pompierii au concentrat toate pompele și furtunurile varsă cantități mari de apă peste ruinele încă fumegânde. Flacările n'au avut propriu zis mult de lucru, fiindcă, după explozia bombei, clădirea s'a prăbușit ca o construcție din cărți de joc. Câteva locuințe din vecinătate au fost și ele dărâmate, dar numai parțial. Uneia i s'a prăbușit un perete, alteia i s'a distrus acoperișul, la a treia, ușile și ramele dela ferestre au fost smulse din ziduri.

Clădirea prefăcută de bombe și incendiu în ruine fusese pe vremuri sală de teatru; în ultimul timp a fost transformată în depozit de echipament militar.

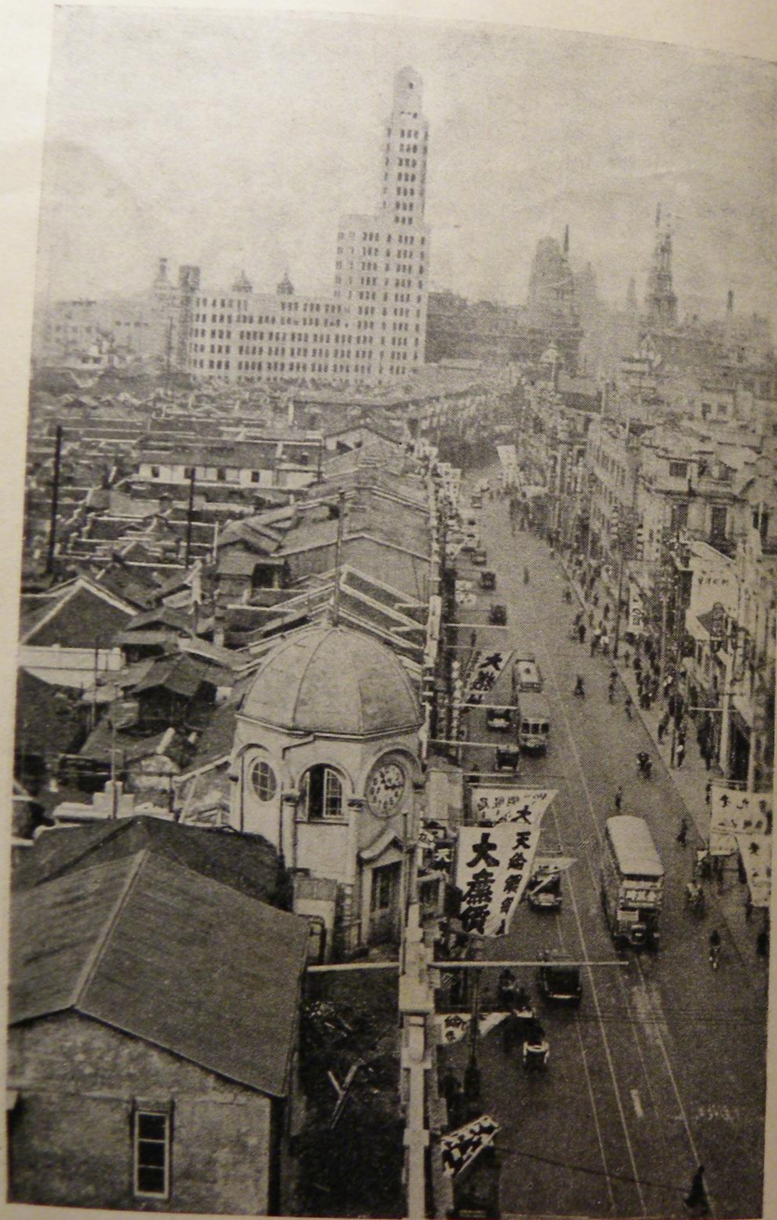
In mijlocul ruinelor, lângă butoaie sfărâmate și coloane frânte, se văd ieșite la lumină numeroase mașini de cusut „Singer", rămase ca prin minune întregi. Ciudată decorațiune a acestui îngrozitor spectacol!

Canton — Pe canal

Canton — După explozia unei bombe

O stradă principală din Shanghai

In depozitul de echipament lucrau mai bine de patru sute de oameni din care trei sferturi erau femei și copii. Mai bine de trei sute au rămas sub dărâmături. Trupurile lor neînsuflețite se văd peste tot; unele întinse cu fața la cer, altele sgârcite, însângerate, arse, încât e greu să admiți că aceste mase informe de carne au fost odată ființe omenești. Parte din victime, în agonie, urlă îngrozitor de durere. Cercetașii și sanitarii scotocesc sub dărâmături, scot răniții și cadavrele, îi încarcă pe umeri și îi aduc la lumină. Autocamionul a adus cosciuge mari de scândură, încheiate rudimentar, iar soldații le descarcă, unul câte unul, așezându-le în mijlocul dărâmăturilor.

Macabrele cosciuge se perindă fără sfârșit. Fumul și mirosul de carne arsă și de sânge, amețesc. E groaznic, e le o mie de ori mai înspăimântător decât pe front...

Un doctor militar ne spune că s'au scos dintre ruine până acuma circa 60 de morți. Un ofițer adaugă că numărul victimelor se va ști abia după două zile; atâta durează operațiunile de curățire a locului incendiat. O tânără și plăpândă copilă, care îndeplinește funcțiunea de sanitară, se frământă, frângându-și mâinile. Cineva o scoate din acest infern și o conduce undeva, mai departe, să nu mai vadă spectacolul morții. Ea plânge în hohote fără încetare. Durerea o înneacă, devine aproape fizică...

Patru zile mai târziu a apărut comunicatul oficial referitor la bombardamentul de duminecă: „Două bombe japoneze au dărâmat cinci clădiri, dintre care una a luat foc. Au fost ucise 130 de persoane, în majoritate femei; sunt circa 200 de răniți grav".

Tragică a fost deșteptarea Cantonului, după scurtul triumf al zilei precedente.

* * *

„Mâine la 11 dimineața viu să vă conduc la generalul Wu Te Cen", — a terminat colonelul Man.

Convorbitorul meu este un chinez gras, jovial, îmbrăcat în haine civile, poartă o pălărie caraghioasă și un baston, cu care nu știe ce să facă. A fost pe vremuri elev

al școalei militare din Saint Cyr și vorbește puțin limba franceză. Astăzi e colaborator apropiat al generalului Wu Te Cen, guvernatorul și stăpânul absolut al provinciei Kwantung și al capitalei ei, Canton.

Generalul Wu Te Cen este o eminentă personalitate a Kuomintangului, în rândurile căruia ocupă de zece ani un loc de frunte. Mai întâi discipol, apoi prieten și sfătuitor al lui Sun Yat Sen, a devenit mai târziu tovarăș de lucru al lui Ciang Kai Shek.

Până în anul 1936, generalul Wu Te Cen a ocupat postul de primar al Shangaiului, oraș în care s'a bucurat de simpatia unanimă a coloniei străine. Numit apoi guvernator al Kwantungului, post înalt și plin de răspundere în China de azi, s'a făcut cunoscut îndată prin opera de apărare a Cantonului și a provinciei întregi, merite subliniate de mai multe ori de guvernul central.

Imi iau, așa dar, rămas bun dela colonelul Man și-i răspund că nu trebue să se mai obosească; pot merge și singur la general, numai să-mi comunice adresa exactă a guvernatorului. Colonelul surâde: „Eu însumi nu știu unde va lucra generalul mâine si cu siguranță că nici chiar el nu e încă încunoștiințat. Din cauza atacurilor aeriene schimbăm mereu sediul comandamentului; abia mâine vom stabili în ce loc deplasăm activitatea pe această zi".

Am plecat a doua zi cu colonelul Man, fără să mai întreb în ce loc anume mergem. De altfel, cred că nici nu mi-ar fi răspuns. După 20 de minute de drum am intrat într'un parc, am trecut de santinele și ne-am oprit în fața unei clădiri mari, lipsită de stil, cu tencuiala de coloare închisă.

Așteptarea n'a durat mult; după zece minute suntem înștiințați că generalul ne poftește. Pătrund cu colonelul Man într'un cabinet nu prea spațios, modest mobilat. Dela biroul european se ridică un bărbat înalt, slab, bine legat, cu o înfățișare tânără și inteligentă, care câștigă îndată simpatia. E îmbrăcat în haine civile și poartă ochelari. Generalul Wu Te Cen vorbește perfect engleza, se exprimă cu ușurință și expune ideile cu multă claritate și concisiune.

„Convulsiunile politice ivite în ultimul timp pe glob, — începe generalul, — al căror punct central îl formează, de sigur, conflictul din Extremul Orient, au o bază pur economică. Ele nu sunt decât prefața tendințelor de a obține piețe de debușeu. In acest domeniu China are, și, incontestabil, va avea totdeauna, de spus cuvântul ei. Rolul țării noastre în economia mondială este hotărîtor. Teritoriul vast, locuit de 450 milioane de oameni, constitue, fără îndoială, o piață de desfacere cu posibilități incomensurabile. Nu e câtuși de puțin exagerată afirmația că China a rămas singura speranță a industriilor europene și americane și singurul colac de salvare pentru vieața economică a Japoniei. Așa dar, suportând războiul de azi, luptăm nu atât pentru interesele noastre chineze, cât pentru voi toți. Luptăm pentru independența piețelor noastre de debușeu, apărăm libertatea alegerii furnizorilor și principiul liberei concurențe. Japonia n'a avut, la început, planuri anexioniste, în sensul teritorial; a vrut numai să-și asigure monopolul comerțului cu noi. Realizarea acestui monopol ar fi, incontestabil, o grea lovitură pentru industriile europene și americane. N'am acceptat, pentrucă suntem și rămânem credincioși principiului ușii deschise; din această pricină sângerăm de atâtea luni".

„Fără China puternică și omogenă, nu poate exista stabilitate în relațiunile internaționale și nicio pace durabilă. Trebue să se înțeleagă că un organism cu o populație de jumătate de miliard nu se poate elimina din jocul politic și economic al lumii".

„Intreaga problemă a războiului se rezumă în prezent la chestiunea ajutorului străin. China trebue ajutată. Europa și America sunt obligate s'o facă, nu din simpatie pentru China, ci în numele propriilor lor interese. Oameni avem destui; ne lipsesc armele, munițiunile și materialul tehnic".

„Perioada cea mai grea a trecut. Până acuma ne-am gândit cum să salvăm țara; azi începem să ne gândim

cum vom învinge. Lupta va fi lungă şi grea; dar vom şti să rezistăm. Am rezistat în fața celor mai grele încercări, care au cerut nervi de oțel, curaj nebun şi tărie de suflet. Au fost momente când se credea că nu mai e nicio speranță şi când slăbiseră nădejdile chiar a celor mai buni patrioți. Astăzi, lucrurile s'au schimbat; Japonia este, într'adevăr, mai bine înarmată şi mai temeinic organizată milităreşte, dar şi China a învățat mult. Japonia are o poftă sdravănă şi dinți sănătoşi; nu va digera însă niciodată China. Țara noastră a făcut în ultimii ani un progres uluitor, mai mare decât tot ce a realizat în lungul curs al veacurilor din istoria sa. Vi se va înfățişa Cantonul de altădată şi acela de acum zece ani; veți constata diferența. Această adâncă transformare e pretutindeni, în toată China. Opera lui Sun Yat Sen şi Ciang Kai Shek, a început să dea roadele. In momentul de față nu ştim, dacă Japonia trebue detestată pentru războiul actual, care ne costă atâta sânge şi nenorocire, sau merită să fie binecuvântată; fiindcă aceste câteva luni de războiu au făcut, pentru consolidarea chineză, mult mai mult decât cinci zeci de ani de vieață normală".

Generalul Wu Te Cen trece la ultimele atacuri aviatice japoneze asupra Cantonului: „Nu înțeleg scopul acestor aruncări de bombe pe străzile oraşului. Vor să demoralizeze populația? Nu izbutesc. Ați fost în Canton dumineca trecută, când s'a bombardat oraşul; ați văzut demoralizare, sau panică?"

„Populația nu reacționează câtuşi de puțin, iar cele câteva sute de sacrificați nu poate slăbi rezistența Chinei. Cunoaşteți spiritul civic din Kwantung; provincia a fost totdeauna cea mai patriotică şi mai conştientă regiune din tot întinsul Chinei. Aici e, doar, leagănul Kuomintangului şi al oamenilor noştri eminenți. Populația Kwantungului nu se apleacă şi nu capitulează. E zadarnic să mai vorbim despre asta".

După ce m'am despărțit de general şi am ieşit în curte, colonelul Man mi-a comunicat că vrea să-mi arate lucrările de apărare antiaeriană şi gaze. In două puncte

ale parcului sunt construite adăposturi de beton. Locuințe întregi subterane, lucrate în beton, cu lumină electrică, posturi ale Crucii Roşii, telefoane, paturi şi bucătării. In fiecare adăpost încap câteva sute de persoane.

Mă găseam în automobil, când semnalele sinistre ale sirenelor s'au auzit din nou. Altă alarmă antiaeriană, prima în această zi.

* * *

Nu departe de centrul Cantonului, pe Fluviul Perlelor, se găseşte o insulă mică, mai bine zis un banc de nisip, care se numeşte Şamin. Mergând pe jos, toată insula poate fi înconjurată într'o jumătate de ceas. Este o miniatură teritorială, dar din punct de vedere politic şi economic are o mare importanță.

Insula Şamin aparține, din anul 1865, unor concesiuni străine; trei sferturi din teren este al Marei Britanii, iar restul al Franței. Concesiunea a fost obținută dela Chinezi în urma războiului din 1857, după ocuparea Cantonului de către armatele reunite anglo-franceze. Câtva timp, teritoriul cedat n'a fost prevăzut cu o armată de pază; mai târziu însă, după întâmplările sângeroase antieuropene din anul 1883, când aproape toată insula a fost reluată în stăpânire de mulțimea revoltată, iar edificiile au fost incendiate, atât Franța cât şi Anglia au instalat în Şamin câte o garnizoană militară permanentă, care au rămas până azi.

E greu să se descrie contrastul dintre uriaşul oraş Canton şi micul Şamin. Inchipuiți-vă câteva străzi ale unui cartier de vile dintr'un mare oraş european, înconjurate de mase compacte de populație chineză. Vile cu unul şi două etaje, aceleaşi care se văd la Londra sau Paris, ridicate pe străzi liniştite şi umbroase, departe de centru, cu verande larg deschise spre grădini îngrijite, cu ronduri de flori şi terenuri de sport. Câteva blocuri moderne cu patru sau cinci etaje, prăvălii cu denumiri engleze, cluburi cu obloane verzi, lămpi cu abajure largi, „tea-room"-uri, o biserică anglicană şi alta catolică, apoi

bănci, societăţi de navigaţiune maritimă şi mari case de comerţ europene şi americane. Pretutindeni steaguri cu cele mai variate colori; în majoritate ele sunt engleze şi franceze, fiindcă insula aparţine acestor două puteri, dar se mai găsesc şi pavilioane germane, americane, italiene suedeze, elveţiene, norvegiene, belgiene şi cehoslovace, pentrucă în Şamin au reşedinţă toate consulatele.

Pe vremuri, în concesiunea Şamin se instalaseră şi Japonezii. Au construit un şir de clădiri, au deschis birouri: „Bank of Taiwan", „Mitsui", „Mitsubichi", agenţii ale marei linii de vapoare N. Y. K. şi multe altele. Azi, toate casele japoneze sunt închise, uşile sigilate, iar Japonezii sunt plecaţi din insulă, pentrucă e doar, războiu, cu toate că nu e declarat.

Şaminul face impresia unei mici fortăreţe; ameninţarea continuă sub care trăieşte Cantonul şi raidurile zilnice ale aviaţiei japoneze, din cauza cărora la începutul războiului mii şi mii de locuitori chinezi, înnebuniţi de groază, s'au năpustit asupra insulei, în căutare de adăpost, au determinat autorităţile civile din Şamin şi organele militare engleze şi franceze de acolo să ia întinse măsuri de siguranţă.

Şaminul este despărţit de oraş printr'un canal larg de câţiva metri. Peste acest canal sunt construite două poduri: unul francez, care leagă Cantonul de partea franceză a concesiunii şi al doilea englez, care face legătura cu concesiunea engleză. Ambele poduri sunt închise cu porţi duble de fier, păzite de numeroase posturi poliţieneşti şi militare. In partea franceză vedem soldaţi annamiţi şi gardieni recrutaţi parte din annamiţi, parte din ruşi albi; soldaţii englezi sunt numai „albi", în schimb poliţiştii sunt indieni, faimoşii Sika. Podurile sunt întărite pe ambele laturi cât şi deasupra cu saci umpluţi cu nisip; peste saci e aşternută o construcţie specială de acoperiş, apoi un alt rând de saci, întărituri care alcătuesc o pavăză împotriva atacurilor aeriene. La capetele podurilor, în partea din spre insulă, sunt întinse reţele de sârmă ghimpată, iar ieşirile fiecărui pod sunt apărate de blocuri construite în beton, din faţadele cărora se ivesc

gâturile lungi ale mitralierelor grele, îndreptate spre porţi. Blocuri de acest fel sunt risipite de jur împrejur, pe tot ţărmul insulei.

Intrarea Chinezilor pe teritoriul concesiunii este azi îngăduită (odată era interzisă), dar posturile revizuesc minuţios pe „galbenii" care intră, pentru a împiedeca contrabandele de arme şi muniţiuni, sau de opium ori alte narcotice. Concesiunea nu permite intrarea indivizilor suspecţi, cari roiesc în China, ca de altfel pretutindeni, în timpul unui războiu.

Micul Şamin este împărţit în două unităţi administrative separate, una engleză, cealaltă franceză. In fruntea fiecăreia stă consulul statului respectiv. Pe lângă consulul englez funcţionează şi un consiliu administrativ, cu drept deliberativ. In chestiunile care privesc insula întreagă, hotărîrile se iau de către ambii consuli, de comun acord. Dacă în discuţiune sunt puse chestiuni militare, sunt chemaţi să-şi expuie punctele de vedere şi comandanţii detaşamentelor engleze şi franceze.

Forţele militare străine din Canton au fost întărite în ultimul timp cu două canoniere moderne, una franceză, alta engleză (câteodată se văd chiar două engleze). Corpurile lor lungi şi albe, cu acoperişurile vopsite în colorile statului respectiv, se pot vedea oricând de cei cari se plimbă pe malurile Fluviului Perlelor. Acestor două canoniere li s'a alăturat nu de mult, un monitor american.

Acum un an, vieaţa celor câteva sute de Europeni, cari locuiau în Şamin, se scurgea liniştită. Lucrau, jucau tennis pe numeroasele terenuri de sport, sau se adunau în cluburile engleze confortabile şi tăcute. De câteva luni însă Şamin a încremenit, a devenit pustiu. O mare parte din locuitori, în majoritate femei şi copii, au plecat, numeroase birouri şi prăvălii au fost închise. E şi natural; oraşul este bombardat zilnic de avioanele japoneze, zilnic se aud semnalele apărării antiaeriene şi detunături.

In Şamin decade astăzi opera câtorva generaţii de industriaşi, comercianţi şi bancheri ai Europei şi Ameri-

cei; Şaminul, altă dată bogat şi clocotitor de vieaţă, agonizează, moare.

Va renaşte vreodată? Va mai recăpăta importanţa trecutului?

Răspunsul la aceste întrebări depinde de sigur de soarta tuturor concesiunilor europene din China. In această privinţă viitorul nu se arată promiţător.

LA CIANG KAI SHEK, IN HANKEU

Pe aeroportul larg din Hong Cong lucesc vesel, în razele soarelui de toamnă, aripile de argint ale uriaşului aparat „Junkers". Stăm în faţa avionului societăţii germane „Eurasia", care trebue să-şi ia sborul, după o jumătate de oră, pentru a ne duce spre inima Chinei, la Hankeu, capitala provizorie a guvernului naţionalist. Mecanicii germani revizuesc deocamdată cu minuţiozitate avionul, pregătindu-l de sbor. Pasagerii sosesc treptat pe aeroport, însoţiţi de cunoscuţi şi de rude. Avioanele liniei Hong Cong—Hankeu străbat distanţa de şase ori pe săptămână, fiind ocupate totdeauna până la ultimul loc. Din cauza afluenţei, biletele sunt reţinute cu zece, cincisprezece zile înainte de data plecării. Nu e de mirare. Linia aeriană este dela începutul războiului, singura legătură cu mai puţine riscuri între lumea exterioară şi Hankeu. Spre această capitală provizorie a Chinei se poate călători şi cu trenul Kaulung—Canton—Hankeu, dar drumul feroviar se face cu multă teamă. Linia este bombardată zilnic de avioanele japoneze, traseul din loc în loc distrus, şi deci călătoria nu poate fi niciodată sigură. Pasagerul nu se poate bizui că va ajunge la destinaţie. Dacă, în mod excepţional, reuşeşte totuşi să parvie, călătoria Hong Cong—Hankeu durează trei zile şi trei nopţi, distanţa fiind străbătută în condiţiuni neînchipuit de grele.

Avionul nu este, nici el, un mijloc de comunicaţie cu toate garanţiile de securitate, dar are cel puţin avantajul că parcurge distanţa în numai cinci, şase ore şi asigură, relativ, aterizarea la Hankeu.

Urcăm la un anumit semnal în avion şi ne ocupăm locurile. Interiorul aparatului este luxos şi confortabil iar fotoliurile sunt comode. Exceptând echipajul, suntem unsprezece călători, dintre cari doi europeni: un tânăr englez, ce pare militar şi scriitorul acestor rânduri. Printre Chinezi sunt trei femei şi doi copii. Câteva clipe înainte de decolare, un funcţionar al societăţii ne explică, în limba engleză, modul cum trebue să ne comportăm în cazul unui bombardament de avion. Pasagerii devin nervoşi. Câţiva din ei îşi frâng degetele în încleştarea mâinilor. Una din Chinezoaice începe să plângă.

Instrucţiunile ne-au fost date de prisos; sborul a decurs normal, monoton, fără nicio dificultate.

După câteva ore de navigare prin văzduh, avionul începe să coboare lin deasupra unui câmp de orez cu ogoarele semănate simetric, ce părea o imensă masă de şah. Una din Chinezoaice scoate deodată un ţipăt de groază. A zărit, evoluând în apropierea noastră, o escadrilă de avioane japoneze. Călătorii se agită în fotoliuri. Ochii lor, în care se ceteşte panica, se holbează dincolo de gemuleţele învăluite în ceaţă, spre direcţia indicată de Chinezoaică. După câteva secunde, din cabina pilotului izbucneşte o puternică explozie... de râs. Apare îndată ajutorul pilotului, arătându-ne prin ferestruică un stol de pasări mari, albe, care plutesc liniştit, fără mişcare din aripi, pe cerul senin de deasupra noastră. Nu!... aceste avioane nu ne vor face niciun rău!

Timp de patruzeci de minute sburăm pe deasupra unor întinderi mari de ape, urmele giganticelor inundaţii provocate de armata chineză în retragere. Prin ruperea digurilor fluviului Yangtse, groaznicul element s'a revărsat peste sute de kilometri pătraţi de câmpie, înnecând sate, oraşe şi zeci de mii de oameni. Trec clipe după clipe, sferturile de oră se succed, şi noi continuăm să sburăm încă peste teritorii inundate, peste ţara cuprinsă de devastare şi moarte.

91086. — 12

Nu mult după ora două mai executăm un viraj scurt și aterizăm pe aerodromul primitiv al orașului Hankeu. Dar nu suntem încă la țintă. Indată după coborîrea din avion ne iau în primire funcționarii vamali, hotărîți cu tot dinadinsul să ne sature de capitala Kuomintangului. Revizuirea actelor și interogatoriul care ne plictisește nu mai iau sfârșit. Cine?, pentru ce?, pentru cât timp?, la cine?, iată câteva din numeroasele întrebări lipsite de sens, la care trebue să răspundă fiecare cu calm și înțelegere. Pașaportul meu e privit cu neîncredere. El provoacă un supliment de chestionări mult mai amănunțite. Trebue să mărturisesc răspicat, fără înconjur, că străinii astăzi nu sunt de loc bine văzuți în China.

* * *

Hankeul este format din trei orașe nu prea strâns legate între ele ca să alcătuiască un singur centru urban. Aceste trei orașe sunt: Hankeul propriu zis, Wunistic. Aceste trei orașe sunt: Hankeul propriu zis, Wușangul, situat pe malul de Sud al largului fluviu Yangtse și Hanyangul pe malul opus. Adăugăm că între Wușang și Hanyang curge și fluviul Han-Sui. Aceste trei așezări omenești, despărțite de masa de apă mâloasă a ambelor fluvii, formează împreună ceea ce în Europa numim Hankeu și care astăzi este capitala provizorie a Republicii Kuomintangului. Cel mai populat din toate este Hankeul, care numără, sau mai bine zis a numărat aproximativ opt sute de mii de locuitori. Populația Wușangului a atins cifra de jumătate de milion, iar Hanyangul n'a depășit o sută de mii. Acest oraș tripartit, locuit de un milion și jumătate de oameni, era, nu de mult, un centru important, în raport cu celelalte orașe ale Chinei. Dar, în momentul venirii mele la Hankeu, evacuarea sistematică, întreprinsă din vreme, era în toiu, așa încât populația capitalei provizorii se rărise considerabil. Cum am aflat mai târziu, ritmul evacuării după plecarea mea a fost accelerat. In locul populației locale, scoasă dintre zidurile orașului, au început să curgă la Hankeu puhoaiele de fugari din teritoriile ocupate, care, apoi, au fost

transportate și ele treptat către provinciile interioare ale Chinei.

Hankeul este unul din așa numitele orașe concesionale chineze. Inainte de marele războiu se găseau pe teritoriul lui cinci terenuri de concesiune: englez, francez, german, rus și japonez. După războiu, concesiunile germană și rusă s'au lichidat, iar cea engleză s'a desființat în urma turburărilor antieuropene din anii 1925—1927, cu mari pierderi pentru prestigiul britanic, datorită retragerii marinarilor englezi sub presiunea mulțimii revoltate. Actualul războiu cu Japonia a provocat la rândul său înlăturarea concesiunii nipone, așa încât, din fostele cinci concesiuni străine, a rămas numai cea franceză, care este și centrul de existență al numărului restrâns de Europeni și Americani, circa o mie cinci sute. Cartierul concesiunii amintește insula Șamin din Canton, cu singura deosebire că acesta e mai mare.

In Hankeu, concesiunea franceză ocupă terenuri care se întind până la malurile fluviului Yangtse. Francezii au împodobit orașul cu bulevardul de pe țărm, cu clădiri în stil european, în care sunt instalate bănci, birouri, societăți engleze, franceze și americane, cu vile încântătoare și cu grădini îngrijite, într'un cuvânt cu tot farmecul unui oraș-grădină european, pierdut în imensitatea specificului chinez.

Cartierele chineze din orașul tripartit sunt puțin interesante și lipsite complet de colorit. Intre aspectele orașelor din China de Sud și China centrală asemănarea este atât de accentuată încât, găsindu-ne pe una din străzile lor, e greu de stabilit dacă suntem în Canton, în Cengtu, în Nanning sau Hankeu.

Capitala provizorie n'a prea suferit distrugeri cauzate de bombele japoneze. Numai ici, colo, cu deosebire în preajma clădirilor militare mai importante, sau în vecinătatea fabricilor mai mari, câteva case dărâmate și câteva ruine de incendiu atestă că a trecut și pe aici mâna distrugătoare a războiului. Până în luna Iulie raidurile avioanelor îndreptate împotriva Hankeului au fost rare și nu i-au pricinuit pierderi prea mari. Dela această dată,

ele s'au repetat la intervale tot mai scurte, iar bombardamentele au devenit din ce în ce mai înverşunate. Japonezii nu se îndreptau totuşi atât împotriva oraşului Hankeu, foarte greu de bombardat din cauza terenurilor întinse de concesiune, cât mai mult împotriva obiectivelor militare din Wuşang şi Hanyang, nu prea depărtate de aerodrom.

Bombardarea acestor puncte ale capitalei provizorii a lăsat urme înspăimântătoare. Wuşangul, locuit până deunăzi de jumătate de milion de oameni, aminteşte astăzi Şapeiul shanghaiez. In unele locuri, din ziduri n'a rămas nici măcar o piatră, iar populaţia a fost evacuată în întregime.

Locul de întâlnire a străinilor şi a personalităţilor locale este „Hotelul Terminus", proprietatea societăţii internaţionale Wagons Lits, aşezat în concesiunea franceză. In hall-ul acestui hotel confortabil se reunesc zilnic funcţionari superiori chinezi, membri ai ambasadelor şi ai legaţiilor străine mutate la Hankeu în urma instalării aici a guvernului Kuomintang, precum şi ofiţeri străini aflaţi în slujba generalului Ciang Kai Shek. Din când în când apare şi câte un ofiţer de aviaţie rus, din cele câteva sute de ofiţeri ai escadrilelor de avioane sovietice care luptă alături de Chinezi. Ofiţerii „roşii" sunt, de obiceiu, tăcuţi, astfel că nu e posibil să se obţină de la ei vreun lucru interesant. Escadrilele ruse constituesc în armata chineză o unitate independentă, pusă sub comanda ataşatului militar sovietic. Ofiţerii poartă uniformă chineză sau haine civile şi sunt centrul unei curiozităţi deosebite, nu numai pentru străinii aflaţi în Hankeu, ci chiar pentru Chinezi.

La „Hotelul Terminus" vine şi domnul Donald, cunoscutul sfătuitor englez al generalului Ciang Kai Shek, vine şi căpitanul german Stinnes, şeful poliţiei politice chineze, — fost pe vremuri prieten al lui Ludendorff, — precum şi alţi Germani, rămaşi mai departe în slujba chineză după desfiinţarea comandamentului german din Hankeu şi plecarea generalului Falkenhausen. Unii nu s'au întors în ţară pentrucă nu sunt arieni, alţii datorită

convingerilor politice, iar ultimii au rămas în China pur şi simplu pentru beneficii materiale. In ultimele luni au trecut prin hotel numeroşi ziarişti englezi, francezi, germani şi mai ales americani.

In liniştea plicticoasă a unei după amiezi, Hankeul a fost deşteptat brusc de vuetul sirenelor de alarmă. Mi-am amintit Cantonul. Aici însă, cel puţin astăzi, alarma a rămas fără urmări; avioanele japoneze nu s'au arătat deasupra oraşului.

* * *

E o dimineaţă plină de soare. Automobilul goneşte prin străzile pustii ale Hankeului. In ultimele săptămâni, marea majoritate a populaţiei a părăsit oraşul. Ora fiind matinală, centrul abia se trezeşte din somnul liniştit de peste noaptea în care avioanele japoneze n'au vizitat capitala provizorie a Chinei. In schimb, cartierele mărginaşe pulsează cu febrilitatea cotidiană, deşteptate de mult. Indiferent dacă avioanele atacă sau nu, aici forfota nu încetează niciodată. In furnicarul chinez vâltoarea continuă mereu.

O vilă nu prea mare, modestă, aşezată de o parte într'o grădină vastă care o înconjoară. Poarta de intrare în grădină şi uşa locuinţei sunt păzite de santinele, puţine la număr. Un cabinet răcoros, obscur, mobilat în stil european. Inăuntru, omul al cărui nume este rostit de un an încoace de lumea întreagă: Ciang Kai Shek.

Slab, de statură mijlocie. Pieptul generalului, puţin intrat, obrazul mic, ochii de coloare deschisă, privirea energică, pătrunzătoare, pare totuşi învăluită într'un uşor aer de oboseală. Stă puţin încovoiat de spate, ca şi cum pe umerii lui ar apăsa greutatea răspunderii istorice. Generalul este îmbrăcat într'o uniformă modestă, uşoară, de coloare kaki. Pe pieptul încins de diagonală, o singură decoraţie. Ciang Kai Shek nu poartă nicio altă distincţiune. Vorbeşte molcom şi tacticos. Ridică vocea câteodată, se înflăcărează, dar se înfrânează brusc, revenind la calm şi ponderaţiune. Se trădează omul extrem de stăpânit.

In Europa nu ne dăm suficient seama ce reprezintă azi în China Ciang Kai Shek. Inrădăcinați în noțiunile noastre de acum un deceniu, când din zece provincii chineze opt erau răzvrătite împotriva actualului dictator, nu ne putem orienta just asupra măsurii în care China s'a unit în ultimii ani în jurul conducătorului ei, datorită mai ales martirajului suferit în războiul actual. Rolul lui Ciang Kai Shek în China a depășit misiunea de conducător politic, intrând de-a-dreptul și definitiv în domeniul mistic. Ciang Kai Shek este astăzi conducătorul necontestat a patru sute de milioane de Chinezi.

Acum câțiva ani, cea mai mare parte a Chinei era împotriva lui. Au luptat să-l sdrobească Wang Cing Wei, actualul vicepreședinte de Consiliu, doctorul Sun, fiul celui dintâi președinte de republică, Eugeniu Cen și mulți alții. Cantonul, Kwangsi și China de Nord nici n'au vrut să audă de el.

Astăzi, sub biciul de foc al războiului, lucrurile s'au schimbat. Plimbați-vă pe străzile Cantonului: nu veți găsi nicio prăvălie, nici cel mai mizer chioșc, în care să nu se vadă atârnat portretul lui Ciang Kai Shek. Pretutindeni, la fiecare cotitură, la fiecare pas, veți întâlni fotografia generalului lipită pe mii de placarde. El este peste tot.

Toți foștii adversari se găsesc astăzi în jurul lui. Și Wang Cing Wei, și doctorul Sun, și Eugeniu Cen, și Li Sung Yena. Toți îl consideră conducător unic al poporului, fapt fără precedent în istoria Chinei. Atât de mult a reușit să realizeze prin lupta lui dârză de un an, pentru libertatea, integritatea și mai ales pentru onoarea Chinei.

„De mai bine de un an, — începe convorbirea generalul, — omenirea asistă la războiul care se duce în Extremul Orient între forțele anarhiei internaționale de o parte și forțele apărătoare de ordine și pace de altă parte. Japonia, călcând, fără scrupule, în picioare tratatele internaționale și chiar obligațiunile dela stat la stat, care îi impuneau respectarea integrității teritoriale și administrative a Chinei, a intrat, pe ziua de 7 Iulie 1937, pe drumul invaziunii războinice, cu speranța că prin forța brutală, consecință a superiorității ei militare, va îngenunchia China".

„Prin folosirea unei propagande mincinoase, Japonezii au încercat să convingă lumea că e vorba doar de „pedepsirea" Chinei, pentru politica antijaponeză și pentru pretinsa platformă comună cu Sovietele. Ei susțineau că, realizând planurile lor, apără pacea primejduită în Extremul Orient. Niciodată adevărul n'a fost atât de diformat. Nu pronunț o frază retorică denumind Japonia agresor primejdios și fără milă. Dacă există în China un sentiment antijaponez, el a fost provocat de purtarea Japoniei, ca și de politica ei de invaziune militară. Dela războiul chino-japonez din anul 1894, Japonia a adoptat o politică constantă și consecventă de cucerire a Chinei, folosindu-se atât de mijloace politice, cât și de forțele armate. Omenirea își mai amintește de acele faimoase douăzeci și una de condițiuni ale Japoniei a căror acceptare a fost impusă Chinei în anul 1915, când alte state erau absorbite de războiul mondial. In anul 1922, ne mai putând rezista presiunii marilor puteri, Japonia a fost obligată să semneze așa numitul tratat al celor nouă puteri, care garantau integritatea teritorială și administrativă a Chinei, permițând țării noastre o libertate necondiționată în realizarea propriilor țeluri politice".

„In anul 1927, Japonia a concentrat toate forțele pentru a împiedeca marșul armatei naționale chineze spre Nordul țării, iar mai târziu a dublat eforturile ca să facă imposibilă unirea Chinei sub egida guvernului național. După patru ani au săvârșit atentatul manciurian și au ocupat cu forța armată trei provincii Nord-Estice ale Republicii chineze, adăugând la ele apoi provincia Jehol. In anul următor, 1932, agresivitatea marinei japoneze a provocat luptele pentru Shanghai".

„Incidentul din Liukuciao a fost, ca și celelalte isprăvi, tot opera armatei japoneze. In decursul anului 1933 această armată a aprins războiul în toate părțile Chinei. Siluirile exercitate de soldații japonezi față de

populația civilă, femei și copii, au provocat indignarea și revolta întregii lumi civilizate".

„Suferințele fără margini ale poporului chinez au contribuit în mare măsură la oțelirea voinții noastre și la determinarea de a înfrunta, până la ultima picătură de sânge, pe năvălitori. Invaziunea barbară japoneză a trezit forțele națiunii noastre și a desvoltat în noi simțul de solidaritate și conștiință patriotică. Deși soldații chinezi erau insuficient înarmați, au luptat cu Japonezii într'un mod care a provocat admirațiunea observatorilor străini. Credința Chinei în izbânda totală se sprijină pe voința tenace a armatei și a poporului de a elibera teritoriul țării, restabilind valoarea ideii de justiție și onoare. Niciun preț nu ni se va părea prea ridicat, dacă prin el vom reuși să obținem stăvilirea forței brutale, care creează precedente anarhiei internaționale. Poporul chinez este adânc încredințat că omenirea va regăsi pacea constantă și siguranța numai atunci când se va restabili în lume respectul pentru obligațiunile luate".

„Trebue subliniat cu tărie că toate știrile difuzate de Japonia în privința așa zisului pericol comunist care ar amenința Extremul Orient, sunt pe de-a'ntregul false. Ele sunt lansate în scopul de a obține ajutorul Europei în politica ce tinde la crearea imperiului continental, cu sacrificarea Chinei. Știe toată lumea că principiile: San, Min, Ciu și I, (principiile lui Sun Yat Sen), n'au absolut nimic comun cu vreo ideologie străină. Au fost și vor rămânea totdeauna principiile de bază ale guvernului național chinez. E suficient să amintim ceea ce a făcut guvernul în decursul ultimilor ani pe terenul de luptă împotriva anarhiei organizate, ca să explicăm concludent raportul real al Chinei cu comunismul militant".

„Singurul nostru scop este unirea definitivă a poporului chinez și crearea condițiunilor necesare pentru realizarea pașnică a operei vaste de reconstrucție națională. Numai astfel China va putea deveni un membru cu devărat valoros în familia popoarelor și un stat modern în toată accepțiunea cuvântului. Nimeni nu ne poate

contesta dreptul la vieață, nici pune la îndoială voința sinceră de a colabora pașnic cu alte națiuni. Fiecare popor, — cu deosebire acelea care au suferit în trecut, — trebue să considere ca juste atât punctul nostru de vedere cât și aspirațiunile noastre, reieșite din dorința permanentă de pace".

„Suntem cu toții martori la o situație generatoare de primejdia unei noi catastrofe mondiale. Forța a luat locul dreptului și locul tuturor principiilor de civilizație care au contribuit la onoarea lumii. Din voința arbitrară a statelor cu o suficientă forță militară cad astăzi stâlpii de frontieră sfințiți de drept. Popoarele neînarmate, sau nepregătite de războiu, trebue să capituleze în fața faptelor împlinite, așa cum a trebuit să se umilească și China, începând din anul 1931, când năvălirea japoneză a pornit tot dela un fapt împlinit: ocuparea Manciuriei. Alte popoare insuficient pregătite se abțin conștient dela înfruntarea simptomelor anarhiei internaționale, și dela combaterea lor, ascunzând neputința proprie sub mantia așa numitului „realism politic".

„Nu este posibilă însă restabilirea ordinei în lume și respectarea tratatelor și a principiilor de umanitate, dacă pretinsul „realism politic" va fi tolerat, în timp ce înarmările cresc vertiginos. Pacea durabilă va fi realizată numai atunci când rațiunea sănătoasă va birui și când propagatorii nebuniei vor fi trași la răspundere pentru crimele săvârșite".

„China luptă pentru apărarea proprie, luptă pentru dreptul ei la vieață, pentru colaborarea amicală cu alte popoare. Pozițiunea Chinei este, deci, simplă și clară, mai ales în comparație cu postura morală a Japoniei, ale cărei forțe militare de pe uscat, de pe ape și din văzduh, ard, ucid și distrug tot ce este prețios și esențial pentru poporul nostru. Nu se va pune capăt actualului războiu până când Japonia nu-și va da seama de marea ei greșeală și până când armatele japoneze nu vor fi retrase până la ultimul soldat de pe teritoriul Chinei".

SUB
OCUPAȚIA JAPONEZĂ

BABILONUL MODERN

Orașul Shanghai nu e de loc frumos. Dacă v'a vorbit cineva de exotismul sau de coloritul lui, greșiți luând în seamă. Acela n'a văzut adevăratele orașe chineze, cum sunt de pildă Cantonul, Yunnan-Fu-ul și mai ales Pekinul. Face impresia unei mici pagode chineze, în jurul căreia s'au construit din toate părțile clădiri uriașe în stil american modern. Dacă a existat vreodată un Shanghai chinez, el a dispărut în întregime sub luciul ieftin și banal al cosmopolitismului. Astăzi este un oraș urît și complet lipsit de colorit. Intrarea prin strâmtul și murdarul fluviu Woangpo e cenușie și copleșitoare. Dacă pare ceva plăcut, e doar bulevardul de pe cheiu, construit larg, cu numeroase clădiri sgârâie nori. Totuși, bulevardele dela Hong Cong sau Singapore așternute pe litoralul mării au un aspect incomparabil mai impresionant. Palatele de aici, cu toată înălțimea lor de zeci de etaje, nu vădesc niciun fel de frumusețe. Sub influența civilizației europene și americane cartierele chineze au pierdut stilul și caracterul lor inițial, devenind un fel de iarmaroc din Luna Parc. Ele nu sunt astăzi nici China, nici America și nici Europa, ci un desgustător amestec cosmopolit.

Shanghaiul, urît cum se prezintă, e considerat ca unul din cele mai interesante și mai stranii orașe de pe întreg globul pământesc. Această capitală din Extremul Orient, cu patru milioane de locuitori, este, ca populație, al cincilea oraș din lume, după New York, Tokio, Londra și Berlin. Unic în multe privințe, Shanghaiul poate fi privit ca un extrem de interesant câmp de studiu, cu neputință de găsit în altă așezare omenească.

Studiem întâi organizația politico-administrativă a orașului Shanghai, în inima căruia confluează trei granițe, delimitând posesiunile a trei state.

Plimbându-ne pe bulevard, bând ceaiu în hotelul „Cathany“, sau mergând la „fife“ într'un modern Parc Hotel, suntem necontenit într'o colonie anglo-americană, deci nu trebue să ne mire prezența polițiștilor hinduși, a „coloraților“, a soldaților englezi sportivi în uniforme kaki, sau a Americanilor cu pălării largi de cowboys. La câteva sute de metri de hotelul „Cathany“ sunt întinse, de-a-latul bulevardului, rețele de sârmă ghimpată, care barează drumul, lăsând un spațiu strâmt pentru circulația automobilelor. Trecerea dincolo este controlată de soldați annamiți, îmbrăcați în mondire coloniale, lângă cari staționează un automobil blindat, purtând colorile Franței. Aici este frontiera concesiunii franceze. In apropierea legației polone sau belgiene, ori pe Avenue Joffre, suntem deja ajunși pe teritoriul ei. Ne-o vor confirma-o de altfel și denumirile străzilor: Quai de France, Avenue Pétain, Route Pichon, Rue Massenet, etc. Parcurgem câteva sute de metri după Avenue Pétain, traversăm un râu, și ne vedem în Shanghaiul chinez, în China, suverana autentică.

Să nu se creadă că delimitarea concesiunilor se rezumă doar la împărțirea topografică a orașului și la trasarea granițelor. In Shanghai avem trei teritorii de stat strict diferite, ale căror frontiere se deosebesc de altele numai prin faptul că aici nu se pretind taxe vamale și nu se controlează pașapoartele. La aceste trei organisme, fiecare cu o existență de sine stătătoare, totul este deosebit: administrația, poliția, armata, legile și dispozițiunile.

Populația „settlement“-ului anglo-american, adică populația numitului teritoriu străin, a atins în anul 1936 cifra de un milion douăsute de mii de locuitori, iar populația concesiunii franceze, aproximativ cinci sute de mii. Precum vedem, aproape jumătate din numărul de locuitori ai Shanghaiului au socotit cu cale să se adăpostească sub protecția legilor, drapelelor și armatelor străine. Printre aceștia, Europenii nu sunt prea numeroși. In ambele „settlements“-uri ei ating cifra de numai patruzeci de mii. Dacă adăugăm douăzeci de mii de Japonezi și câteva mii de Americani, ne vom convinge că teritoriile con-

cesiunilor străine sunt locuite de mai bine de un milion şi jumătate de Chinezi.

Datorită căror motive un număr atât de însemnat de Fii ai Cerului au hotărît să se statornicească sub stăpânirea „barbarilor albi“, când logic ar fi fost să se stabilească în imediata vecinătate, sub egida drapelului Kuomintang, în deplinătatea drepturilor oferite de statul propriu, suveran? Pe această temă se pot face multe observaţiuni. Vedem pe de o parte asmuţirea împotriva „albilor“ şi şicanarea lor la fiecare pas, iar pe de altă parte afluenţa în masă a Chinezilor în concesiuni. Explicaţia subsistă în convingerea la care au ajuns ei că legile acestor „albi urîţi“ sunt mai sigure şi merită mai multă încredere decât toată legislaţia chineză. Că Chinezii oportunişti au avut dreptate şi că s'au arătat juste calculele lor, a dovedit-o cu prisosinţă războiul actual. Averile acelora cari au avut încredere în statul propriu s'au nimicit total, în timp ce proprietăţile Chinezilor adăpostiţi în concesiuni n'au fost atinse cu nimic. Incă un element preţios la studierea mentalităţii chineze şi a caracteristicei lor xenofobii.

Desvoltarea fulgerătoare a Shanghaiului, impunător prin dinamismul său, nu datează de mult timp. Acum optzeci de ani, pe locul lui era un orăşel sărac, înconjurat de ziduri, neştiutor de afaceri, departe de preocupările lumii largi. Când, la jumătatea veacului trecut, Pekinul ceda Angliei şi Franţei nişte brâuri mlăştinoase de pământ pe malurile apelor, nu se putea prevedea oraşul care avea să răsară din această aşezare mizeră, în decurs de câteva zeci de ani. Munca europeană şi americană, spiritul întreprinzător, energia, şi banul, au pus temelii solide uriaşului oraş de astăzi, iar sârguinţa şi capitalul chinez au desăvârşit restul. Iată cum s'a născut grandiosul Shanghai, al cincilea oraş din lume şi al şaselea port, capitala economică a Chinei imense, rezervorul de bogăţii fantastice, terenul celor mai îndrăzneţe afaceri, Eldorado-ul aventurierilor şi al riscanţilor din lumea întreagă, acest Shanghai pe care unii l-au numit New-Yorkul Extremului Orient, iar alţii, Babilonul modern. Sunt bine meritate atât primul cât şi al doilea supranume,

potrivindu-i-se, totodată, orice fantezie ce s'ar putea imagina despre un oraş.

E greu să descriem în câteva rânduri starea Shanghaiului de acum două decenii. Perioada de aproape douăzeci de ani dela războiul mondial până la 1937, an tragic pentru China, a constituit pentru Shanghai o ascensiune neîntreruptă, o creştere continuă a puterii şi a bogăţiei lui. Către această fericită aşezare omenească aurul a curs în râuri. E suficient să menţionăm că prin Shanghai trecea mai bine de jumătate din comerţul exterior al Chinei, că încărcarea şi descărcarea mărfurilor în port era mai mare decât în toate porturile chineze la un loc, că numai investiţiunile Franţei în concesiunea din Shanghai reprezintă douăsprezece miliarde de lei şi că pe veniturile lui vamale se baza în mare parte bugetul statului chinez. Adăugând că în ultimul timp se construiau în concesiuni câte două mii de clădiri anual, — multe din ele de câte douăzeci de etaje, — că numai concesiunea franceză avea în 1936 o sută patru kilometri de străzi moderne, că băncile chineze se umflau de prisosul aurului şi că fabricile se năşteau ca ciupercile după ploaie, — vom avea un tablou succint al Shanghaiului dintre anii 1920—1937.

Spre sfârşitul acestei perioade, Chinezii au participat intens la desvoltarea Shanghaiului, contribuind cu capitalurile lor, care au jucat un rol din ce în ce mai important. S'a repetat aici, într'o măsură mult mai cuprinzătoare însă, istoria Hong Congului. Chinezul cu bani a investit capitalul său în întreprinderi, sau l-a încredinţat spre fructificare băncilor shanghaiene. Majoritatea proprietăţilor imobiliare din Shanghai aparţine în prezent Chinezilor. Cele care reprezintă o valoare mai mare au fost construite pe terenurile de concesiune. La numărul de circa 11.800 de imobile din concesiunea franceză, clădite din nou sau renovate între anii 1928—1931, mai bine de zece mii sunt proprietăţi chineze. După cum se constată şi din raportul numeric al proprietăţilor imobiliare, este evidentă preferinţa Chinezilor de a-şi adăposti bunurile pe teritoriile puterilor străine.

Astăzi, bogăția, energia și dinamismul Shanghaiului sunt atribute care aparțin trecutului. Războiul actual a lovit crunt orașul. După această lovitură nu se va putea ridica ușor și e problematic dacă va mai recăpăta însemnătatea din trecut. Formidabilele edificii ale băncilor de pe Kukian Road lâncezesc în părăsire. A încetat sgomotul asurzitor de pe străzi. A dispărut din port, din docuri și din magaziile de mărfuri ritmul muncii de altă dată. Shanghaiul își îngrijește rănile însângerate pricinuite de războiu și, sub copleșitoarea nesiguranță a zilei de mâine, își îndreaptă visurile către splendidul ieri.

* * *

Registrul de stare civilă al marelui Shanghai indică treizeci și cinci de naționalități. Se vorbesc, deci, în acest oraș, treizeci și ceva de limbi. In concesiuni domină engleza, limbă considerată oarecum oficială. Totuși, în unele cartiere, graiurile amintesc Rusia țarilor sau vreun oraș francez. In Shanghai locuesc circa trei mii de Germani, iar numărul anglo-saxonilor trece de cincisprezece mii. Babilonul modern mai adăpostește aproximativ trei mii de Francezi, la care se adaugă un număr cam tot atât de mare de soldați și polițiști, în majoritate Annamiți. Shanghaiul are, apoi, cam treizeci de mii de Ruși, din totalul mult mai mare pe care îl avea acum zece ani. Pe străzile concesiunilor străine se aude în fiecare clipă o altă limbă. Firmele magazinelor de pe unele artere de comerț oferă, în ce privește lingvistica, o întreagă școală Berlitz. Un locuitor mijlociu din Shanghai petrece dimineața, câteva ore, în banca americană sau engleză, se duce apoi să călărească la manej, face mai târziu cumpărături în magazinele rusești din Avenue Joffre, ia „lunch"-ul în Park Hotelul chinez sau la restaurantul rusesc, bea ceaiul la clubul sportiv francez, — elegant și exclusiv, — soarbe înainte de masă „coktail"-ul la „Shanghai Club American", masa îi este servită în locuința sa, — proprietatea unei societăți franceze de ipoteci, — intră seara la un teatru englez, francez ori german,

— eventual la baletul operei ruse, — și termină ziua de „muncă" în vreunul din cabaretele cosmopolite. Așa au trăit în Shanghai acum un an mii și mii de oameni, așa trăiesc și astăzi unii din ei.

Babilonul Extremului Orient este, de mult timp, un centru ispititor pentru aventurieri, șmecheri, cavaleri de industrie din toată omenirea și șarlatani — într'un cuvânt pentru toată fauna lumii interlope. Nu înțeleg, de sigur, să închid în noțiunile acestor calificative miile de reprezentanți probi ai rasei albe, cari au făcut din Shanghai, cu trudă, ceea ce este astăzi. Dar alături de ei, afluența tipilor suspecți, — dintre cari mulți nu se mai pot întoarce în țările natale, — a fost atât de bogată, încât disprețul „galbenilor" pentru întreaga rasă albă pare deplin justificat. Dacă disprețul nu este totuși unanim, se datorează faptului că mulți dintre Chinezi au participat și ei la mașinațiuni murdare, împărțind câștigurile cu noii veniți. La această stare de lucruri au concurat multe împrejurări. Shanghaiul, — ca al cincilea port din lume, — nu poate pretinde, cu moravurile sale, denumirea de oraș cu bună reputație. Știm că în orice port mai important se cuibăresc de obiceiu lepădături sociale. Cu atât mai mult în Shanghai, oraș bogat, în care averile creșteau vertiginos, circulația mărfurilor în port de asemenea, în care deverul comercial se intensifica zi cu zi, miliardele treceau din mâini în mâini, iar băncile nu mai aveau tezaure să depoziteze aurul curs din toate părțile lumii. China, imensa și nemăsurata China, țara sărăciei indescriptibile și a bogățiilor fantastice, a surâs către Shanghai, făcându-l copilul adoptiv mult iubit și în același timp cavaler al prestigiului național. L-a ridicat, apoi, la rangul de capitală economică și a hotărît că aici și numai aici, e cel mai bun plasament pentru capitaluri. Unde s'ar fi putut refugia, deci, cavalerii de industrie, dacă nu într'un asemenea oraș? Cine le putea oferi un câștig mai lesnicios, dacă nu mediul Shanghaiului? In ce loc se trăiește pe un picior atât de larg, fără nicio muncă? Unde să se lipească și să sugă, dacă nu în vârtejul febril, nebun, al marilor afaceri?

Curând Shanghaiul a devenit o capitală a comerţului de carne vie, de opium şi de arme. A devenit ţelul visurilor oricărei fecioare pentru care întoarcerea în căminul părintesc era definitiv închisă. A devenit un Eldorado al femeilor care trăiesc din umilinţa trupului, pentrucă Chinezul s'a convins în cele din urmă că în schimbul banilor poate obţine şi o femeie „albă“. Oraşul s'a făcut cunoscut repede ca teren favorabil pentru comerţul de femei, încât reacţiunea provocată ulterior a rămas fără efect.

Cantităţile de opium transportate prin contrabandă din Extremul Orient în America şi Europa, treceau, în cea mai mare parte, prin Shanghai. În acest port îşi aveau sediul organizaţiile comerţului de stupefiante, cele mai puternice. S'au câştigat din acest comerţ sume fabuloase şi s'au creat trusturi care dispuneau de vapoare proprii, de forţe armate şi de oameni vânduţi pe vieaţă şefilor organizatori. „Concernurile“ operau cu sume de sute de milioane, cumpărau pe guvernatori, pe generali, armata, funcţionarii vamali şi detaşamentele de graniţă. Dacă vreodată unul din funcţionarii poliţiei de frontieră s'a opus prea energic planurilor concepute de traficanţi, a fost găsit curând în stradă cu capul străpuns şi revolverul în mână, sau a fost pescuit din apele turburi ale fluviului Woangpo. Bine înţeles, sinucidere din cauze nelămurite. Trustul traficanţilor de stupefiante n'a glumit.

Marile „concernuri“ de armament, care vindeau Chinei arme şi muniţiuni pe sume fantastice, au ştiut să înlăture din cale concurenţa sau obstacolele nedorite. Agenţii lor se doborau reciproc cu metode nemiloase. Răpirile şi asasinatele executate de bande proprii, pe care le aveau şi ei, deveniseră la ordinea zilei în Shanghai.

Urmează luptele tainice între diverşi oameni politici, militari, bancheri sau afacerişti, al căror centru se fixase tot în Shanghai. „Roşii“ s'au răfuit cu „albii“, aderenţii Japoniei au tras în propagandiştii boicotului antijaponez, luni mercenarii „mâinii negre“ au atacat din umbră pe proprietarul marei bănci X, joi a curs sânge, în încăerarea dintre două bande, ambele în solda unor adversari politici. Asociaţiile secrete cu scopuri ticăloase se înmulţeau necontenit şi toate aveau angajaţi sbiri, plătiţi bine, în majoritatea cazurilor străini.

Ani în şir aurul s'a îngrămădit în Shanghai. Mii de oameni câştigau uşor şi lipsiţi de grijile zilei de mâine cheltuiau şi mai uşor. N'a existat pentru Shanghai un lux care să pară neîngăduit, prea rafinat sau costisitor. Localurile cele mai scumpe se umpleau seara până la ultimul loc. Mii de detracaţi petreceau în „Paramount“, în „Del Monte“, în „Cirk“, în „Casanova“, în „Viena“, sau în alte zeci de altare ale desfrâului, cele mai costisitoare. Mulţimea pătimaşă năvălea în tripouri, în fumătorii de opium, în tot felul de case de perdiţie. Bancnotele sburau în pachete, iar şampania curgea în valuri, odată cu gâlgâitul sângelui.

Reclame moderne de neon, sau firme ţesute din becuri minuscule desenează şi astăzi, cu zig-zaguri colorate pe frontispiciu, denumirile localurilor luxoase. Dintr'un interior sau altul străbate în stradă şi astăzi melodia legănată a unui tango îmbătător, sau ritmul uluitor al unui cântec căzăcesc. Grupurile de beţivi trec şi astăzi dintr'un local în altul. Şi astăzi vederea Shanghaiului, — privit dela al douăzecilea etaj al Park Hotelului, — pare o fantastică viziune de lumină, plină de încântare. Nu sunt, totuşi, decât numai aparenţe, un paravan decorativ, după care se ascund mizeria şi ruina. La răsăritul soarelui, când luminile de noapte se vor stinge, realitatea sumbră va rânji către noi, hidos. Viziunea Shanghaiului de altădată, a metropolei crimelor şi a aurului, a fardului ieftin şi a realizărilor formidabile, viziunea acelui Shanghai denumit până acum un an „Babilonul modern al Extremului Orient“, se va topi în neant.

* * *

Am sosit în Shanghai la câteva zile după sărbătorile Paştelui. Plimbându-mă a doua zi pe Avenue Joffre, principala arteră de comerţ a cartierului, dădui să intru

într'o frizerie pentru a pune în ordine înfăţişarea mea neglijată pe drumurile prin China. Frizeria era închisă. Amintindu-mi că-mi lipsesc plăci fotografice, m'am îndreptat către un magazin să mi le cumpăr. Am găsit închis şi acolo. Căutai o limonată, cafeneaua era cu oblonul tras. Bănuind că e vreo sărbătoare naţională, bine înţeles chineză, m'am înapoiat la pensiune, cerând proprietarului lămuriri. „Azi e Paştele rusesc, — îmi spune gazda surâzând, — iar prăvăliile de pe Avenue Joffre sunt mai toate ruseşti". Cetisem, într'adevăr, multe inscripţiuni ruseşti pe firmele magazinelor, dar, ştiind că în Shanghai se găsesc numeroşi emigranţi ruşi, faptul nu m'a surprins. Când, în ziua următoare, m'am găsit din nou pe Avenue Joffre, am privit cafenelele şi prăvăliile cu alt interes. Ceea ce ieri mi-erâ complet indiferent, a devenit astăzi un material publicistic demn de luare-aminte.

De-a-lungul arterei Avenue Joffre, nu numai unele din prăvălii sunt ruseşti, cum mi se păruse data trecută, ci mai bine de jumătate. Pe străzile care se încrucişează cu Avenue Joffre, atât într'o parte cât şi în cealaltă, denumirile şi firmele ruseşti sunt şi mai dese. Porţiuni apreciabile de stradă sunt ocupate numai de prăvăliile lor. Am intrat într'un magazin de articole fotografice, într'o frizerie, câţiva paşi mai departe într'o băcănie, m'am aşezat apoi la cafenea, — nu se auzea decât graiul rusesc. Fiind prima zi de lucru după sărbătorile Paştelui, în vitrine se mai vedeau cărţi poştale ilustrate cu tradiţionalul ou colorat şi urarea: „Cristos a înviat"! Alături era expus vulturul ţarist pe drapelul tricolor al fostului imperiu.

Din datele cunoscute mai târziu, am aflat că în Shanghai locuesc aproximativ treizeci de mii de Ruşi. O bună parte a arterei Joffre, cât şi câteva din străzile vecine au fost construite de ei. Mai bine de o mie de prăvălii, ateliere şi cafenele sunt proprietatea lor. Au ziare proprii, spital, şcoli, teatre, cluburi, societăţi de binefacere, etc. Deţin în Shanghai un rol însemnat, sunt pretutindeni, şi nimenea nu se poate lipsi de ei. La un concert-bal dat în scop de binefacere la Clubul francez

sportiv, baletul era dirijat de o rusoaică, baritonul era rus, iar şeful orchestrei clubului, — cum am aflat mai târziu, — era tot rus. Mă hotării într'o seară să merg la un spectacol. Consultând programele, am conchis că nu aveam de ales decât între o piesă de teatru rusească sau Opera rusă. Afară de acestea, se mai găsesc în Shanghai un teatru de operetă şi un balet rusesc. Toate aceste teatre reuşesc să se menţie la un nivel artistic demn de admirat. Intr'o duminecă am fost invitat să ascult la „Lyceum" un concert simfonic. Orchestra era alcătuită în proporţie de trei pătrimi din elemente ruseşti, deşi directorul ei este italian. Inainte de a părăsi Shanghaiul mi-am comandat o pereche de pantofi la un cismar recomandat elogios; cismarul era, şi el, rus.

Shanghaiul a fost supranumit oraş prin excelenţă internaţional. Supranumele nu este tocmai corespunzător. Denumirea de duo-naţional, adică chino-rus, pare mult mai potrivită.

Deşi limba engleză este, — cum am mai spus, — aproape oficială, iar cea franceză se vorbeşte în toată administraţia concesiunii, pe stradă nu sunt auzite niciuna nici cealaltă. Numărul Englezilor şi al Francezilor este restrâns, afară de asta ei nu fac deplasarea dintr'un loc în altul decât în automobil. Rămâne limba chineză vorbită pe străzi în proporţie de nouăzeci la sută, iar restul graiul rusesc.

Există în Shanghai o stradă numită Şu Pao San, populată cu baruri, săli de dans şi „cafenele" pentru marinari. Un cuib de tripouri şi spelunci. Fiecare port mai de seamă le cunoaşte. In mai toate localurile din Şu Pao San servesc la mese femei. Majoritatea acestor chelneriţe, dansatoare sau vânzătoare de dragoste, sunt rusoaice. Se poate spune: încă un cartier al Shanghaiului în care se vorbeşte limba rusă. Da! Insă limba vorbită aici nu mai este limba de salon. In Şu Pao San rânjeşte mizeria emigraţiei ruseşti.

Ruşii din Shanghai au şapte biserici. Cea mai mare îşi înalţă cupolele albastre chiar în apropiere de Avenue Joffre. Am asistat la o slujbă religioasă. Credincioşii au

umplut catedrala până la refuz. Atmosfera îmbibată de mirosurile aromitoare de smirnă şi tămâie, cât şi de fumul de lumânări, devenise irespirabilă. De-a-lungul pereţilor sclipeau în penumbră aureolele aurii de pe chipurile de sfinţi înnegrite. Preotul se prosterna adânc, până atingea cu barba-i stufoasă lespezile de piatră ale pardoselii. După terminarea slujbei, a irumpt către ceruri imnul naţional al Rusiei ţariste: „Doamne, păzeşte Ţarul"!

După o clipă, am ieşit în strada inundată de soare şi mulţime. La dreapta şi la stânga mea aud convorbiri în ruseşte. Peste drum, în vitrina unei farmacii, un placat face cunoscut că laboratorul de chimie e condus de d-l *Murcenko.* Alături, un restaurant anunţă printr'un afiş, *în ruseşte,* că bucatele sunt pregătite numai cu unt. Mai departe, firma doctorului *Krasin* indică orele de consultaţii.

Din tainiţele adânci ale amintirilor colbăite se trezeşte viziunea de mult uitată a copilăriei mele. A reînviat, ca sub atingerea baghetei magice, tabloul de demult, dinainte de războiu, a Varşoviei. Aceleaşi litere cirilice, aceleaşi firme în două limbi, aceleaşi cupole de biserici, aceleaşi colori ale drapelelor, alb albastru şi roş, aceleaşi graiuri şi aceiaşi oameni. Nimic schimbat. Aici, în Asia orientală, în Shanghaiul chinez, la douăsprezece mii de kilometri depărtare de Polonia, amintirea Varşoviei de altă dată! Cât de ciudat se împleteşte totul pe acest pământ al lui Dumnezeu!

* * *

Cu toată lumina îmbelşugată a firmelor de neon ce împodobesc barurile, restaurantele şi ceainăriile, uliţa Şu Pao San rămâne cufundată în întunerec. In aer se simte boarea mării şi mirosul nedefinit pe care îl au toate porturile din lume. Din când în când, câte o aripă de vânt încărcată de cântecul apelor, de svonul spaţiului liber şi de mugetul vapoarelor, diluează exalaţiile insuportabile de mâncăruri, sosuri chineze, murdărie şi putreziciuni. Aduce o înviorare de câteva clipe şi se pierde apoi prin străduţele negre ale cartierului damnat. Ici, colo, se deschide câte o uşă scundă, ornată cu litere de neon, lăsând să se proiecteze în stradă fâşii de lumină. In interior se lămuresc plastice staturi legănate de beţivi, sau grupuri gata de încăerare. Pe lângă ziduri se strecoară tainic câte o femeie care se duce sau se întoarce dela slujba sacrosanctă a cărnii. Paşii greoi, cadenţaţi, ai gardianului de noapte şi huruitul motocicletelor poliţiste se aud tot mai des. Uliţa Şu Pao San constitue pentru poliţia internaţională din Shanghai un centru de specială atenţiune. Ofiţerii acestei poliţii pot povesti până în zori episoade de necrezut din bogata ei activitate. In arhivele poliţieneşti denumirea uliţei este ascunsă sub litera „S". Stau acolo acte în tomuri voluminoase, la vederea cărora un producător de filme criminale, sau vreun nou Edgar Wallace, ar păli de emoţie şi încântare. Ce valorează fantezia acestor furnizori de fiori reci faţă de realitatea şi adevărurile închise în arhivele privitoare la uliţa Şu Pao San?

Ne ducem la un bar din această uliţă. Domnul M.. ziarist în Shanghai, un amabil şi nepreţuit ghid datorită căruia am văzut lucruri demne de interes, m'a înştiinţat de dimineaţă: „Astă seară vă arăt o pereche neobişnuită. Veţi avea material pentru un reportaj de sensaţie". Am luat deci, masa la Park Hotel, am privit câtva timp perspectiva Shanghaiului în noapte, şi, iată! acum pornim la întâlnirea plănuită, să vedem „perechea neobişnuită" din uliţa Şu Pao San.

Barul nu se deosebeşte cu nimic de celelalte localuri, sute în aceste părţi ale lumii, unde Chinezii sunt amestecaţi cu Ruşi. In sala joasă atmosfera e îmbâcsită de mirosuri şi de fum. Pe lângă pereţi sunt aşezate câteva canapele de catifea şi câteva fotoliuri aduse parcă de acum un veac dintr'un orăşel european. Mese şchioape, pătate, feţe de mese murdare, lampioane şi decoraţiuni chineze, rusoaice, muzicanţi ruşi, chelneri chinezi.

După un scurt timp au apărut „ei", Chinezul şi Rusoaica, soţ şi soţie, căsătoriţi cu toate formele legale. Ea, înaltă, blondă, trecută de treizeci de ani, epuizată prematur. Păstrează încă urme de frumuseţe. Pe gâtul lung,

alb, se întind vizibil două cicatrice. El, Chinez autentic, simpatic, potrivit de statură, obrazul galben mat, un surâs enigmatic pe buzele frumos croite, îmbrăcat elegant, extrem de manierat. Formează amândoi perechea al cărei nume a fost rostit cu groază nu numai de ulița Șu Pao San și de întregul Shanghai, ci de cartierele multor orașe din Extremul Orient.

Am stat de vorbă împreună mai bine de un ceas, pierzându-ne în banalități. Ambii cunosc limbile franceza, engleza și germana. Ușurința cu care conversează trădează două necontestate personaje din buna societate. Ne spune când unul când celălalt anecdote din climatul politic chinez și din vieața marilor potentați ai lumii financiare.

In tot timpul convorbirii n'au rostit niciun cuvânt despre ei, despre propriul lor destin. Ori de câte ori discuția aluneca spre tainica lor existență, o înlăturau inteligent, schimbând cu măestrie vorba. Dela un timp, începusem să aștept nerăbdător sfârșitul întrevederii, neînțelegând în ce constă materialul pentru un reportaj de sensație. Nerăbdarea mea atinsese paroxismul, când, deodată, domnul M. îmi face semn de plecare. Ne-am sculat dela masă, ne-am luat rămas bun dela convorbitorii noștri chino-ruși și am părăsit localul.

Pe stradă, confratele meu pășește lângă mine fără să scoată un cuvânt. In lumina din dreptul vitrinelor îl cercetez cu coada ochiului. Figura lui concentrată arată parcă răscolirea unor amintiri dintr'un trecut îndepărtat. Intrarăm amândoi într'o cafenea mică, întâlnită în cale. La ora aceasta târzie din noapte, în localul pustiu, domnul M. a început să depene firul povestirii. „Nu puteți înțelege încă, de ce am ținut să mergeți astăseară în spelunca din Șu Pao San și de ce v'am făcut cunoștință cu această pereche ciudată. Trebue să vă spun dela început că ați discutat astăseară cu una din cele mai interesante și mai periculoase femei din Extremul Orient. Numele rusoaicei — dacă în ulița Șu Pao San cineva mai poate avea un nume — a devenit legendar. Acum doi ani, vieața ei nu se găsea în deplină siguranță nicio clipă;

în schimb câștiga milioane și putea decide de vieața multor bogătași și a multor oameni mari din această țară. Astăzi nu mai este primejdioasă pentru nimeni și nimeni nu mai are nevoie de serviciile ei. I s'au numărat câteva mii de dolari și a fost înlăturată ca o haină veche, atât ea, cât și aghiotantul ei, care-i este și soț. Femeia născută pentru o vieață de acțiune și de riscuri, în niciun caz sortită unei morți banale, în pat, lâncezește de un timp în totală inactivitate. Inutilitatea de azi o chinuește. Destinul ei era destinul acelor ființe care sfârșesc mai totdeauna prin glonte sau pumnal".

„Doamna Olga, — nume sub care e cunoscută aici, — a cunoscut pe soțul ei la Paris. El, fiul unei bogate familii chineze din Shanghai, studia medicina, iar ea dansa în unul din localurile rusești. Chinezul, întâlnind-o, s'a îndrăgostit pătimaș de frumoasa Rusoaică. Cu toată opunerea familiei, a luat-o curând de nevastă. Un atare act, potrivnic tradiției de familie, este considerat la Chinezi ca cea mai gravă încălcare a datoriilor. Fiul care l-a săvârșit nu poate fi iertat niciodată. Tânărul student a fost renegat de părinți. I s'a fixat o rentă modestă și i s'a interzis pentru totdeauna de a se întoarce în căminul părintesc. După căsătorie, văzându-se în serioasă lipsă de bani, a bătut la poarta Shanghaiului împreună cu soția sa. Cu numele lui, stimat și prețuit, a obținut bani cu împrumut din creditele larg deschise. In timpul acela frumoasa doamnă Olga era foarte risipitoare. Creditorii simțind la un moment dat că polițele clientului lor nu vor fi onorate nici de el și nici de familia lui, i-au tăiat brusc orice credit. Au urmat după aceea multe greutăți și neplăceri".

„Ce trebuia să se întâmple într'o astfel de împrejurare, s'a întâmplat. Chitanțele și acceptele domnului S. s'au concentrat în portofoliul unui singur cămătar. Acesta, cu un surâs umil, le-a prezentat tânărului Chinez spre achitare,... sau închisoarea. Somațiunea era categorică. Condițiunea primă era, evident, irealizabilă, fiindcă bani n'avea. A trage consecințele, prin închisoare, n'avea nicidecum dispoziție. Atunci, ce e de făcut? Aici

începe rolul insinuant, jucat cu diabolică măestrie de creditor, chipurile pentru a-l scoate din impas. S'a aflat din svon că tânărul Chinez are o nevastă frumoasă, inteligentă, iubitoare de lux, de traiu îmbelşugat şi de petreceri. El însuşi s'a născut să ducă o vieaţă de privaţiuni, când poartă un asemenea nume. Lucrurile se pot aranja dacă doamna Olga acceptă să presteze anumite servicii, de altfel modeste şi uşor de îndeplinit. Era vorba de o asociaţie numită a „tinerilor vigilenţi".

„Altă modalitate era exclusă, deci învoiala s'a încheiat".

„La intervale de timp scurte după consimţire, numeroase cunoştinţe făcute de doamna Olga în rândurile tineretului asociaţiei dispăreau fără urmă. Amestecul ei în aceste dispariţii nu era la început prea mare. Beneficiile regale pe care le realiza nu corespundeau cu rolul relativ uşor, ce-l avea de îndeplinit. Organizaţia în care activa, cât şi scopurile urmărite prin aportul ei, i-au fost în primele luni complet tăinuite".

„Faptele se petreceau în preajma războiului manciurian din anul 1932, când China era cuprinsă de nebunia boicotului împotriva Japoniei. Se organizaseră bande speciale, plătite din surse dubioase, pentru a se intensifica acţiunea de boicot. S'au slujit de toate mijloacele: propaganda, ameninţările, teroarea şi chiar încurajarea la asasinat. Numeroşi comercianţi cari au refuzat să se supună unor atari postulate, au plătit împotrivirea lor cu vieaţa. Revolverul şi stiletul erau, în acest boicot, cele mai utilizate argumente. Astăzi se ştie că acţiunea a fost dirijată de societăţi formidabile care au găsit pentru interesele şi ţelurile lor un îmbelşugat câmp de activitate".

„Aţi auzit, cred, de societăţile secrete chineze: „Flori albe de lotus", „Vechii fraţi", „Balaurii negrii" şi altele, despre acele ciudate şi puternice societăţi care au stăpânit în oarecare măsură China şi au înlăturat dinastia. Redutabila lor putere devenise faimoasă, aşa încât, când boicotul antijaponez a intrat în programul lor, Niponii au înţeles că nu e de glumit şi că trebue să organizeze imediat o contra acţiune. Japonezilor nu le-au lipsit nici

mijloacele, nici oamenii şi nici argumentele. Au fost susţinuţi de uriaşul comerţ japonez, de miliardele financiarilor din Tokio şi Osaki şi de numeroase societăţi chineze care au înţeles să se angajeze în slujba lor. Aceste societăţi secrete chineze au format bande înarmate care s'au ocupat cu înlăturarea oamenilor de seamă din organizaţiile pătimaşului boicot antijaponez. Argumentele au fost aceleaşi: constrângerea, banii şi la nevoie asasinatul. In o asemenea organizaţie au fost atraşi frumoasa Olga şi tânărul Chinez".

„La început au îndeplinit funcţiuni simple. Dar preţioasele talente ale Rusoaicei, şiretenia, îndrăzneala şi cruzimea ei, n'au trecut neremarcate de şefii bandei. I s'au încredinţat misiuni tot mai importante, acţiuni tot mai grele, care au fost duse totdeauna la bun sfârşit. După o afacere încheiată de ea, dispăreau din sferele boicotului câte treizeci de reprezentanţi sau emisari deodată. De trei ori frumoasa Olga s'a găsit în primejdie de moarte. Pe gâtul ei alb se văd două cicatrice: sunt rănile primite într'o luptă. Al treilea glonte i-a pătruns sub inimă. Faptul că a scăpat cu vieaţă din actvitatea ei care a durat câţiva ani, rămâne un miracol. Până acum un an ea n'ar fi frecventat acest bar. Dacă totuşi împrejurările ar fi silit-o, întreaga uliţă ar fi fost sub paza oamenilor ei".

„Astăzi, frumoasa Olga nu se mai teme de nimic. La Shanghai stăpâni sunt Japonezii, iar cartierele chineze nu mai există aproape. Chinezii din concesiunile străine sunt preocupaţi de alte griji; n'au timp să se gândească la aventuriera rusă. Zilele se scurg monoton, fără primejdii, ceea ce pentru ea înseamnă sfârşitul carierei plătite cu sume extraordinare şi răsplătite cu emoţii. Asta este toată tragedia ei. Impotriva cărui propagandist al boicotului antinipon să mai lupte astăzi Olga în Shanghaiul japonez?"

Aici se termină povestirea confratelui M. despre una din eroinele mlăştinosului Shanghai. Este, într'adevăr, una din nenumăratele lui eroine...

Am ieşit din cafeneaua mică respirând adânc, cu tot plămânul, aerul curat al nopţii. In capul meu tablourile se succedau fulgerător, ca într'un film straniu. Păşeam amândoi cufundaţi în gânduri. O clipă, doar, — şi eram striviţi de un autocamion japonez, încărcat cu soldaţi. Claxonul maşinii şi strigătul şoferului ne-a trezit la realitate. Stelele dispăruseră, una câte una, de pe firmament. Deasupra Shanghaiului nu se mai cernea lumina tăcută a lunii. Era târziu.

PUNŢI INTRE VIEAŢA ŞI MOARTE

Unul din multele poduri aflate în Shanghai se numeşte în limba engleză: „Garden Bridge“, adică Puntea de grădină“. Motivul pentru care i s'a găsit acest nume şi nu altul mai potrivit, nu l-am putut pricepe; nici de o parte şi nici de cealaltă, nu se vede niciun pic de verdeaţă. Numele mai nimerit, pe care trebue să i-l dau, este: „Pod al nenorocirii şi al disperării“, pentrucă Garden Bridge a fost martor, în ultimele luni, la multe scene groaznice. Zile şi nopţi nenumărate, prin ploaia de proiectile trimise de gurile de foc şi avioane, treceau pe acest pod mii de fugari, mii şi zeci de mii de nefericiţi, înnebuniţi de spaimă, goniţi de biciul de foc şi fier, în căutarea salvării.

Ce n'a văzut acest pod? Câţi morţi n'a numărat? La câte drame n'a fost el martor? De câte ori n'a gonit de-a-lungul lui hidoasa moarte, întovărăşită de răpăitul mitralierelor, ca un scrâşnet de oase?

Astăzi, după terminarea luptelor, podurile din Shanghai au căpătat rolul straniu de punţi între vieaţă şi moarte. Impărţirea topografică a oraşului explică acest rol. Cartierele internaţionale, — adică ale concesiunilor franceză şi engleză, — sunt despărţite de cartierele chineze prin ape. Fiind aşezări străine, ele au rămas singurele insule de vieaţă, în cuprinsul devastării şi al morţii. De aceea, podurile aruncate în mai multe puncte peste ape, au devenit simbolice. De o parte a lor clo-

coteşte vieaţa neturburată, aproape normală, de cealaltă parte se întinde liniştea înfiorătoare, spaţiul ruinelor şi al nefiinţei.

„Garden Bridge“ se învecinează, în partea concesiunii internaţionale, cu bulevardul splendid de pe cheiu. Privind această arteră plină de vieaţă, nimeni nu s'ar gândi că este o stradă principală dintr'un oraş trecut mai ieri, prin groază şi nenorocire. De partea cealaltă a podului, spre cartierele chineze, se găseşte o piaţetă cu bariere de sârmă ghimpată, păzită de numeroase santinele japoneze, de poliţie şi de jandarmii aşa numitului guvern reformat. (In China sunt două guverne reformate: unul în Pekin, pentru China de Nord, celălalt în Nankin, — cu sediul de fapt în Shanghai, — pentru China Centrală). Jandarmii sunt organele însărcinate să păzească pe Chinezii cari s'au împăcat cu ocupaţia japoneză în ţara proprie şi au acceptat să guverneze sub controlul Tokio-lui.

In fundul piaţetei se vede edificiul impunător al hotelului „Astor House“, încunjurat de santinele. La poarta principală a hotelului stau încrucişate două drapele mari ale Republicii Chineze, cu colorile dinainte de Kuomintang. Hotelul adăposteşte pe premierul guvernului reformat pekinez, venit la Shanghai să viziteze pe colegii săi din guvernul reformat al Chinei Centrale. Excesivele măsuri de pază sunt provocate de această înaltă vizită. Autorităţilor japoneze le este teamă de un atentat îndreptat contra pupilului lor.

Traversând piaţeta după părăsirea podului şi mergând drept înainte pe strada care se deschide, ne vom găsi curând în cartierul japonez Hongkin. Shanghai număra în timpurile normale cam treizeci de mii de Japonezi, grupaţi într'un cartier aparte, numit „Tokio Shanghaian“. Astăzi, Hongkin este aproape pustiu. Pe străzile nelocuite, printre mormanele de gunoaie, rareori se iveşte câte un trecător. Când şi când, un grup de ofiţeri sau soldaţi japonezi, claxonul unei limuzine cu steguleţ nipon în faţă sau o camionetă militară. Din zece magazine, nu ştiu dacă unul e deschis. Cele mai multe pră-

vălii au vitrinele şi uşile oblonite. Ferestrele pustii, unele din ele înnegrite de foc, privesc în stradă prin deschizături largi, fără geamuri. Firme turtite, rupte, atârnă cu un capăt de pământ. Drapele mici, cu soarele nipon în mijloc, flutură în vânt.

Cu cât înaintez, cu atât priveliştea devine mai impresionantă. Mă adâncesc tot mai mult pe uliţă, mă depărtez tot mai mult de pod, de fluvii, de oameni şi de vieaţă. Pustiul se accentuează, orice urmă de existenţă este ştearsă. De pe ambele părţi ale drumului ne privesc cu durere rămăşiţele zidurilor încremenite în tăcerea tragică a morţii. Coşurile înnegrite de funingine, reci de luni de zile, dormitează într'o atitudine de resemnare. Jaluzelele ferestrelor sunt retezate straniu, stâlpii de fier ai balcoanelor s'au încolăcit, bucăţi mari de zid au fost smulse cu brutalitate şi aruncate în drum. Pe una din străzi, stau înşirate sfărâmăturile unui convoiu de automobile, vreo zece la număr. Putem continua drumul ore întregi, cimitirul marelui oraş nu-şi schimbă aspectul. Totuşi, ce-am întâlnit până acum nu-i cel mai groaznic spectacol. De aici până la Nantao şi Şapei mai e distanţă.

Garden Bridge merită să ne oprim privirile o clipă asupra lui. Pe ambele laturi se ridică pereţii din împletitură de oţel. La unul din capete este păzit de soldaţi englezi, în uniforme obişnuite de coloare kaki şi de poliţia concesiunii internaţionale; la capătul celălalt, de soldaţi din marina japoneză, în echipament albastru-marin. La jumătatea podului se găseşte graniţa dintre concesiunea internaţională şi teritoriul ocupaţiei japoneze.

In acest punct se îndeplinesc formalităţile de control pentru pietoni şi vehicule. Sumar în primele zile ale şederii mele în Shanghai, controlul a devenit extrem de sever în urmă. Orice Chinez care trece podul, trebue să se legitimeze în faţa organelor militare japoneze. Afară de controlul identităţii, se caută ca nu cumva trecătorii să ducă cu sine arme sau muniţiuni. In faţa clădirii dela capătul podului se văd şiruri neîntrerupte de bărbaţi şi femei cu legitimaţiile pregătite. Fiecare trecător scoate pălăria sau se înclină în faţa strajelor. Automobilele sunt

de asemenea oprite şi controlate. Câţiva Chinezi bine îmbrăcaţi, cari au scoborît dintr'o limuzină luxoasă pentru a se legitima, s'au prosternat în faţa grănicerului cu o umilinţă de-a-dreptul revoltătoare. Suntem convinşi că ocupanţii japonezi nu pretind câtuşi de puţin atari mătănii.

Cu celelalte poduri care leagă concesiunea internaţională de teritoriul ocupat lucrurile stau mai rău. Datorită câtorva atacuri teroriste săvârşite de Chinezi, parte din ele au fost închise, întrerupându-se astfel comunicaţia între concesiune şi cartierele ocupate de Niponi. Intrarea Chinezilor în câteva puncte ale oraşului a fost, pur şi simplu, interzisă.

Concesiunea franceză, considerabilă ca întindere şi bine înzestrată, se învecinează într'o parte cu cartierul Zikawei, iar în cealaltă parte cu însemnatul Nantao. Zikawei este despărţit de teritoriul concesiunii printr'un zid cu gratii, întărit cu saci de pământ. Nantao se separă de concesiunea franceză printr'un canal peste care sunt construite câteva poduri. De-a-lungul canalului, pe partea franceză, se întinde o stradă. Am străbătut-o în tovărăşia colonelului Perretier, comandantul forţelor militare franceze din Shanghai. Pe cheiu se plimbă numeroase patrule de vânători annamiţi şi poliţişti francezi. Drumurile care duc spre Nantao sunt baricadate cu porţi din bare de oţel, cu sârmă ghimpată şi întărituri de saci cu pământ. La fiecare capăt de stradă, santinele. Ignorând paza militară şi prăvăliile de pe cheiu închise, pentru siguranţă, totul este liniştit, totul pare normal. Nicio clădire arsă, nicio urmă de proiectil. Cu ce preciziune a trebuit să lucreze artileria şi aviaţia japoneză, ca să nu distrugă nimic din patrimoniul concesiunilor!

Dincolo, însă, la câţiva paşi de canalul despărţitor, la câţiva metri de podurile străjuite de soldaţii japonezi, se întinde mizeria, ruina, devastarea. Acolo, războiul a desăvârşit cu tact şi grijă opera sa. Aproape jumătate din numărul clădirilor şi al fabricilor au fost prefăcute în mormane de pământ. Nicio urmă de vieaţă omenească.

Complet pustiu. Doar, din când în când, paşii santinelelor din posturi.

La marginea concesiunii franceze, într'un alt sector, curge un pârâiaş, mai mult un şanţ, în care se adună apele în timpul ploilor. In prezent e secat. Pe fundul albiei lui zac grămezi de cosciuge încheiate rudimentar, din câteva scânduri, în care au fost aruncate şi stropite cu var cadavrele culese de pe drumuri. In curând vor veni ploile, apele pârâului se vor umfla, sicriele vor pluti la vale, iar cele putrezite vor lăsa hoiturile să alunece pe valuri ducând cu ele în lumea largă molima şi vestea tragediei Shanghaiului. Infiorătoarea stare de lucruri nu sguduie pe nimeni aici. Incă o sută de mii, încă cinci sute de mii de morţi, — ce importanţă are! Chinezul e sortit unei atari pieiri. Morţii văzuţi în albia pârâului au avut parte de un cosciug. Câte mii de cadavre nu zac neîngropate pe dealurile şi câmpiile din jurul Shanghaiului!?...

* * *

E o după amiază ploioasă şi rece. Atmosfera s'a îmbibat de umiditate. Burniţa a devenit supărătoare. In suflete şi în lume s'a aşternut o tristeţe fără margini. Vizitez neîntrerupt de câteva zile împrejurimile Shanghaiului. Mă plimb prin locurile fostelor cartiere care adăposteau circa două milioane de oameni. Două milioane de fiinţe nevinovate, sobre, sârguincioase, două milioane de locuitori simpli, inofensivi. Pe o rază de zeci de kilometri bate azi vântul pustiului. In şanţul dela marginea drumului râpos întâlnesc din loc în loc trupuri neînsufleţite, aruncate ca o sdreanţă. Ploaia măruntă pătrunde în interiorul ruinelor din fostele locuinţe. Vântul şuieră sinistru prin crăpăturile zidurilor. Resturile din ceea ce era odată avutul adunat cu trudă, sunt risipite în cele patru vânturi. Hoinăresc prin mahalalele Şapei, Nantao sau Hungiao şi nu reuşesc să ies dintre ruine şi din scrum. Grozăvie ca şi în Franţa de Nord în timpul marelui războiu, — dacă nu chiar mai înfiorător. Aici, o aşezare uriaşă de patru milioane de suflete a fost prefăcută în

pulbere, despicată în ţăndări, netezită una cu pământul. Din aceste patru milioane, două erau cuibărite în Nantao şi Şapei, adică în cartierele care azi nu mai există. Pe locurile lor au rămas doar viziuni din Infernul lui Dante. „Lasciate ogni speranza"...

Străbat cu colonelul Perretier şoseaua nankineză. Trecem pe lângă ultima santinelă franceză adăpostită sub întărituri meşteşugit construite. Soldaţii ne salută. Coborîm din automobil. Colonelul îmi explică rolul deosebit de important pe care l-a avut acest sector acum câteva luni. Din spre Hungiao şi din câteva comune învecinate, începuseră să curgă convoiurile de fugari, mii de oameni înnebuniţi de groază. In urma lor veneau valurile de soldaţi chinezi, care se retrăgeau în debandadă. La câteva sute de metri în spate înaintau, târîndu-se, camioanele blindate japoneze. Fără grabă, cu preciziune, măturau şoseaua sistematic cu focuri de mitralieră. Mulţimea a ajuns în sfârşit la primele santinele franceze, — exact în locul unde mă aflam cu colonelul, — şi s'a adăpostit după întărituri. Câteva minute mai târziu, s'au arătat corpurile voluminoase ale camioanelor blindate. Inaintau drept spre poziţia franceză.

„Era un moment tragic, — istoriseşte colonelul Perretier. Incă o clipă, două, — şi eram nevoit să deschid tirul francez. Mitralierele noastre erau pregătite, — la fel şi vânătorii annamiţi. Din fericire nu s'a ajuns la acest desnodământ. In faţa întăriturilor franceze, camioanele au părăsit şoseaua în ultima clipă, intrând pe câmpul din apropiere".

Mai departe câţiva paşi de santinelele franceze şoseaua e barată de reţele de sârmă. Ne opresc santinele japoneze. Drapelul francez, cât şi numărul special al maşinii comandantului, nu sunt suficiente dovezi de identitate. Ni se cer documentele pe care le consultă amănunţit. In sfârşit, trecerea ne este îngăduită, specificându-ni-se în scris, în redactare engleză, localităţile până la care avem dreptul să înaintăm.

Trecem prin Hungiao. Pe timpuri aici era un cartier de vile preferat de străinii bogaţi. Intâlnesc vile

pretențioase și mici palate înconjurate de grădini, cu pavilioane și porți impunătoare la intrare. Pe vastul teren de golf din Hungiao se aduna odată societatea aleasă din localitate. Puțin mai departe funcționa un aeroport modern. Este locul unde a luat naștere „incidentul shanghaian" prin omorîrea ofițerului japonez, care a constituit proverbiala „prima împușcătură".

In Hungiao n'a mai rămas nimeni. Porțile sunt închise, drapelele străine, arborate pretutindeni, au toate colorile posibile din lume, iar inscripțiunile stereotipice: „De închiriat" oferă mai departe amatorilor locuințe confortabile. Caraghioase bilete! Locuitorii de până acum au fugit de viziunea morții, ele continuă să rămână cu chemarea lor, — azi în pustiu. Devastarea n'a luat aici prea mari proporții; s'a ținut oarecum seama de proprietățile imobiliare străine aflate în acest cartier. Sunt, bine înțeles, multe din clădiri atinse de proiectile, sau arse, aproape toate sunt lipsite de geamuri, dar, în general, se mențin pe propriile temelii. Copleșitoare sunt doar liniștea și pustiul din jurul lor, — ca și cum ar fi încetat brusc vieața toată, — cât și îngrozitoarele cosciuge părăsite la marginea drumului, — largi sicrie chineze umplute cu hoituri, peste care cresc bălării.

Pe măsură ce ne apropiem de aeroport controlul se întețește, devine insistent, minuțios, enervant. Nu se iau în considerație nici steagul francez, nici placatul de pe geamul mașinii. Trebue să oprim mereu și să ne legitimăm. Santinelelor le displace vădit prezența mea. Un ofițer francez în uniformă mai merge. Dar eu, un civil, ce caut? Plictisiți în sfârșit de atâtea interogațiuni, am renunțat la restul drumului înapoindu-ne în concesiune.

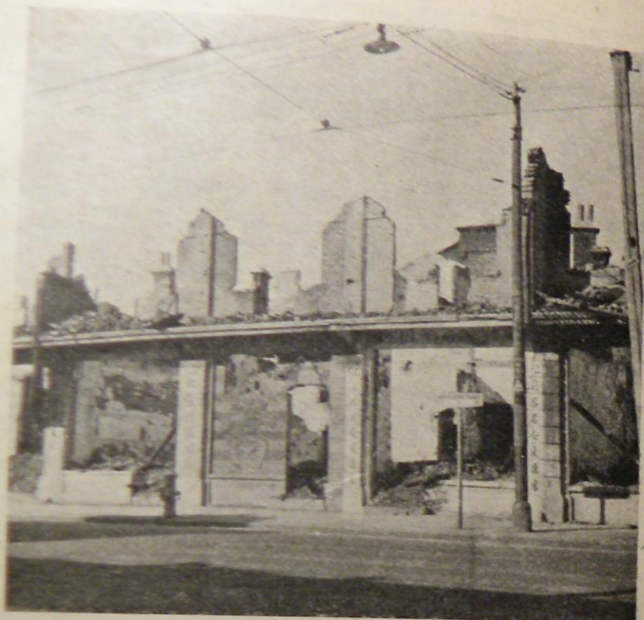
Altădată am avut prilejul să fiu întovărășit de colonelul Perretier pe bulevardul „de République". Priveliștea e la fel ca în celelalte sectoare: de o parte a arterei ruină și cenușă, — de cealaltă parte, clădirile intacte. Are însă și o latură originală: împărțirea bulevardului în două, exact prin mijlocul părții carosabile. Pe partea stângă, — pe care o străbatem acum, — se află teritoriul francez, pe dreapta se exercită autoritatea

Shanghai — Granița concesiunii franceze

Shanghai — Bundul

Shanghai — O stradă într'un cartier chinez

Shanghai — Ce a rămas din Şapei

japoneză. „Frontiera“ nu este delimitată de niciun semn. Totuşi, de existenţa ei fac mărturie numeroase santinele: franceze pe stânga, japoneze pe dreapta. Nu trebue să adăugăm că în atari condiţiuni incidentele se nasc uşor şi nu de puţine ori ele se termină neplăcut. Demarcaţiunea precisă a teritoriilor, fără o jalonare materială, este imposibil de realizat în practică. De aceea încălcarea „teritoriului străin“ de către santinelele ambelor puteri constitue cel mai frecvent motiv de discuţiuni. Deşi automobilul nostru n'a depăşit câtuşi de puţin linia de frontieră, o santinelă japoneză ne-a tăiat hotărît drumul, îndreptând ameninţător ţeava carabinei în spre noi. S'a pretins că am fost somaţi la câteva sute de metri în urma noastră să oprim. Somaţiunea n'a fost auzită, fie din cauză că geamurile maşinii erau ridicate, fie că sgomotul ploii a acoperit-o. Nu e exclus deci să primeşti, în Shanghai, fără vină, un glonte în cap. Inainte de-a fi reuşit să lămurim pe dârzul soldat japonez cum stau lucrurile, a sosit comandantul postului apropiat şi incidentul s'a aplanat.

Am cutreierat o după amiază întreagă prin cartierul Şapei. Spectacolul produce un efect groaznic asupra simţurilor şi a minţii omeneşti. Nici nu s'ar crede că o asemenea devastare a putut fi pricinuită de bombardamentul de artilerie şi aviaţie. Mai de grabă pare că un groaznic cutremur de pământ a trecut pe aici, dărâmând tot ce i-a stat în cale. Numai o catastrofă seismică putea provoca ce se vede aici; o ruinare şi o pustiire atât de desăvârşită depăşeşte opera mâinilor omeneşti.

Şapei adăpostea în timpurile normale circa un milion de locuitori. Stabilimentele industriale mijlocii şi mici au atras în jurul lor, în acest cartier, aproape numai populaţie săracă. Cartierul era înzestrat cu sute de străzi, parte din ele pavate, şi mii de locuinţe caracteristice chineze cu unul şi două etaje, zidite din cărămidă nearsă. Astăzi, n'a rămas nimic din Şapei. M'am plimbat ore întregi pe fostele lui străzi, m'am adâncit până în cele mai îndepărtate ulicioare, încăpăţânându-mă să găsesc măcar o casă nearsă, măcar un zid rămas neatins. Dintr'un oraş care

a numărat un milion de locuitori, nicio clădire. Unele din ruine amintesc câte un fantastic decor de teatru. Puterea bombelor a fost extraordinară. In construcţiile mai mari ele au străpuns câte patru, cinci etaje, dărâmându-le pe toate. Nicăiri nu se vede un acoperiş întreg, o uşă în perete, sau o fereastră. Zidurile desbracă brutal interioare pustii, înnegrite de foc. In unele locuri creşte iarba pe duşumele, iar în altele, se văd încă pete mari de sânge închegat. O cutie de poştă spânzură de un stâlp de lumină; şi cutia de metal şi stâlpul, au fost ciuruite de gloanţe. In gropile trotoarelor putrezesc resturi de îmbrăcăminte, bucăţi de azimă, conserve americane şi pantofi desperechiaţi. Pe toată întinderea, niciun suflet. De s'ar găsi măcar un cerşetor, un copil, măcar un câine... Nimeni!

La vreo zece kilometri depărtare de Shanghai, se înalţă câteva edificii moderne, impunătoare, ce se văd dela distanţă. Este aşa numitul centru administrativ chinez, adică baza noului cartier shanghaian. O fantezie costisitoare şi inutilă a câtorva Chinezi fanatici, pe cari numai norocul i-a adus la conducerea acestui oraş imens. Intenţionând „să distrugă" concesiunile străine, sau cel puţin să le reducă însemnătatea lor la zero, au hotărît să construiască aici un centru „de concurenţă". Şi-au închipuit că e suficient să fixeze în acest loc edificiul formidabil al primăriei marelui Shanghai, să ridice alături construcţiile nu mai puţin impozante ale bibliotecii, spitalului şi muzeului, pentru ca Chinezii capitalişti să se repeadă şi să construiască îndată imobile în cartierul nou. Socotelile s'au dovedit, greşite, astfel că edificiul primăriei a rămas singuratic în pustiul mocirlos. Dar nu mai este edificiu, ci ruină, căci astăzi totul e şters, totul e distrus, ca şi în Şapei.

* * *

„Broadway Mansions" este una dintre cele mai înalte clădiri din Shanghai. Domneşte deasupra tuturor edificiilor din acest oraş gigant. Ca mai toate construcţiile pseudo-americane din Asia, are pretenţii new-yor-

keze, dar este lipsit de orice amănunt arhitectural care să amintească linia şi sveltețea uriaşilor de piatră din America. Edificiul a fost terminat relativ de curând. Indată după punerea în exploatare s'au instalat în numeroasele lui etaje localuri de petrecere, precum şi un elegant hotel rezidenţial, adică un hotel care închiriază camere cu luna.

Proprietarul „Broadway Mansions"-ului s'a refugiat, — se crede, — odată cu armata chineză, astfel că edificiul a fost rechiziţionat de Japonezi. In prezent imobilul este utilizat de diverse organe militare. Saloanele lui servesc pentru conferinţe de presă, ţinute de două ori pe zi de comandamentele japoneze naval şi terestru. Dela ferestrele încăperii în care sunt dictate ziariştilor comunicatele oficiale, transmise apoi prin agenţiile telegrafice în toată lumea, se întinde o privelişte splendidă asupra numărului imens de acoperişuri şi turnuri din Shanghai. Deseori, această privelişte este cea mai interesantă parte a conferinţei.

Japonezii sunt extrem de primitori; ei se comportă cu multă amabilitate, în deosebi faţă de gazetarii invitaţi. Două, trei ore zilnic, cât ţin conferinţele, amfitrionii servesc ceaiuri, sandwiciuri şi tot felul de prăjituri. Un gazetar acreditat pe lângă comandamentul militar din Shanghai, poate să trăiască foarte bine fără cheltuială; sandwiciurile, ceaiurile şi prăjiturile le are oricând la dispoziţie.

Numărul gazetarilor prezenţi la conferinţe variază; odată sunt mai mulţi, altă dată mai puţini. De obiceiu seara ei se adună toţi. Francezii pun uneori întrebări subtile, alte ori pline de humor. Apar acolo ziarişti germani, englezi, americani, — totdeauna numeroşi, — câţiva italieni şi ruşi emigranţi. Sunt reprezentate în primul rând agenţiile telegrafice americane, engleze, franceze şi germane. La masa conferinţei se aşează odată cu ziariştii şi Pytiile japoneze. De două ori pe zi ele trebue să deslege mistere referitoare nu atât la viitor, cât la trecutul imediat. Printre aceste Pytii se găsesc colonelul Nagai, subşeful biroului de presă militar, — un om

foarte inteligent, misterios, scump la vorbă şi nemişcat ca un sfinx, — al doilea domnul Fugimado, iar ultimul, consulul Okasaki, „spooksman", care face declaraţii în numele celui precedent. Toţi trei vorbesc engleza, limbă în care se ţin, de altfel, toate conferinţele. Ordinea de lucru este aceeaşi totdeauna. Ceteşte întâi domnul Fugimado comunicatul, apoi gazetarii pun întrebări. Partea a doua a conferinţei devine uneori veselă, alteori extrem de interesantă. La întrebările formulate răspunde domnul Fugimado. Inainte însă de-a se exprima, d-sa se apleacă spre colonelul Nagai cu care se consultă în şoaptă. Răspunsul arată de cele mai multe ori sau că n'au sosit încă rapoartele, sau că biroul de presă nu se găseşte în posesiunea datelor cerute. Exprimate elegant ca formă, aceste răspunsuri nu constitue mai niciodată un material senzaţional pentru agenţiile de presă.

In cartierele concesiunilor străine nu se prea văd soldaţi japonezi. Sunt împrejurări în care jandarmii sau armata niponă trebue să treacă neapărat pe teritoriul concesiunilor internaţionale. Cu Englezii şi Americanii autorităţile japoneze au reuşit să stabilească pentru aceste cazuri un acord. Franţa însă, n'a cedat în această privinţă câtuşi de puţin. Intrarea armatei japoneze pe teritoriul francez este interzisă categoric. Concesiunea e îngrădită din toate părţile cu sârmă ghimpată, iar santinelele şi camioanele blindate desăvârşesc paza. Când camioanele blindate japoneze n'au avut alt drum de ieşire decât prin concesiunea franceză, tratativele n'au fost uşoare. S'a stabilit în cele din urmă ca trecerea să se facă o singură dată pe zi, — la ora 12, — şi numai cu un număr de douăzeci de maşini de fiecare dată, puse sub escorta motocicliştilor francezi. Punctul de plecare a convoiului era fixat la încrucişarea bulevardului cu Quai de France, frontiera concesiunii franceze. Automobilele erau adunate la locul indicat cu un ceas mai devreme, aşteptându-se ca orologiul public din apropiere să bată douăsprezece lovituri. Dacă la pornire s'au găsit mai mult de douăzeci de camioane, cele care erau în plus trebuia să renunţe la plecare.

S'au ivit situaţiuni în care jandarmii japonezi au fost nevoiţi să calce pe terenul concesiunii, cu sau fără consimţimântul autorităţilor. Faptul priveşte în deosebi concesiunea internaţională, unde se săvârşesc aproape zilnic atentate împotriva funcţionarilor şi militarilor japonezi, împotriva camioanelor cu soldaţi, cât şi împotriva Chinezilor cari colaborează cu Niponii. Străzile principale ale concesiunii, ca Nanking Road, Selmen Road şi Bund sunt alarmate mereu de explozia granatelor sau de focurile ucigătoare de revolver. Curge necontenit sânge pe asfaltul neted şi nu de puţine ori acest sânge este al unor oameni nevinovaţi, prinşi din întâmplare în raza focurilor de armă. De obiceiu împuşcările se produc de ambele părţi şi degenerează în adevărate lupte de stradă, pentrucă Chinezii projaponezi nu fac un pas neînsoţiţi de o gardă înarmată până în dinţi. Gărzile sunt alcătuite în majoritate de emigranţi ruşi. In lupta care s'a încins acum câteva zile în inima oraşului, lângă luxosul hotel „Cathay", unul din aceşti păzitori ruşi a fost ucis, iar altul grav rănit. Două zile mai târziu un Chinez, factor politic de seamă, a fost omorît cu gloanţe de revolver în timp ce lua masa într'un elegant restaurant. Intre timp, pe străzile principale au explodat două granate şi s'a produs un nou atentat cu focuri de revolver, rămas de astădată fără rezultat. Lupta naţionaliştilor chinezi contra celor cari au trecut de partea Japonezilor ia forme din ce în ce mai înverşunate. A început de câtva timp aplicarea unor metode caracteristice mentalităţii chineze. Naţionaliştii identifică mormintele în care dorm strămoşii Chinezilor projaponezi, desgroapă morţii şi îi profanează. Precum se ştie, o atare profanare este pentru Chinez cea mai cumplită nenorocire din câte se pot abate pe capul unui om. Deci lupta cu viii nu se duce numai prin atentarea la vieaţa lor; se turbură şi somnul etern al morţilor.

Am plecat într'o zi cu o maşină militară japoneză în tovărăşia domnilor Koseki şi Sato, funcţionari în biroul

de presă militar, să vizitez câmpul de luptă din jurul Shangaiului. Nu mai descriu tablourile care s'au perindat ore întregi pe dinaintea ochilor noștri; am vorbit de ele în altă parte. Aici trebue să subliniez un fapt mai important: lipsa de omogenitate dintre armata japoneză terestră și marina de războiu. Imprejurimile Shanghaiului sunt împărțite în două zone distincte. In prima se întâlnesc patrule și santinele în uniforme kaki, cu căști sau caracteristicile șepci japoneze, în zona a doua numai uniformele negre sau bleu-marin ale armatei navale.

Mașina în care ne aflam aparținea biroului de informații al armatei terestre; eram întovărășit de funcționarii lor militari; permisul purta semnăturile unui comandament tot terestru. Cât timp am străbătut prima zonă, totul s'a petrecut în ordine. Ni se verificau documentele și eram lăsați, cu un salut cuviincios, să trecem mai departe. Uneori, la vederea mașinii militare nici nu mai eram opriți. Când însă am intrat în zona armatei navale, lucrurile s'au schimbat. Chiar la primul post de pază permisul nostru a fost considerat ca nevalabil. Timp de douăzeci de minute am făcut demersuri telefonice pentru a obține îngăduința să trecem mai departe. N'am parcurs însă niciun kilometru și am dat de alt post la care n'au mai ajutat nici telefoanele. Inaintarea ne-a fost interzisă categoric. Pentru santinelele marinei de războiu permisul nostru nu avea nicio valoare; era doar emis de armata terestră...

Rolul Japonezilor în Shanghai nu este ușor. Situația juridico-politică a acestui oraș, precum și specifica stare de lucruri reieșită din exteritorialitatea concesiunilor, le îngreuiază mult exercitarea drepturilor de ocupanți.

Așa dar, va mai curge multă apă pe fluviul Wangpo până când se va statornici aici deplin autoritatea japoneză.

OPERA MAREI MILOSTIVIRI

In provincia Kwangsi mă întâlnesc prima dată cu misionari catolici cari lucrează în China.

Astă seară, mă duc să iau masa la „Misiunea catolică“ din Long Ceu, invitat de părintele Caysac. Mă conduce un tânăr discipol misionar, chinez creștin, luminându-mi drumul cu o lanternă electrică. Străzile sunt înnecate în întunerec; felinarele rămân neaprinse, de teama atacurilor aviatice nocturne.

Pășim amândoi tăcuți; călăuzul meu nu vorbește nicio limbă europeană, iar eu nu cunosc niciun cuvânt chinez.

Casa Misiunii e modestă, dacă nu chiar sărăcăcioasă. Jefuită și arsă de câteva ori, în răstimpul ultimilor ani, nu s'a mai putut reface din lipsă de fonduri.

Misiunile catolice din provincia Kwangsi, destul de bogate pe vremuri, întâmpină de câtva timp mari greutăți financiare. Nenumăratele atacuri banditești și ravagiile incendiilor le-au adus în starea actuală de sărăcie.

Intr'o cameră spațioasă, împodobită cu icoane de sfinți și colorile naționale franceze, e așezată la mijloc o masă acoperită cu mușama. Pe masă, lângă trei farfurii, stau în ordine cuțitele, lingurele și furculițele de zinc. Simplu, modest, dar calm și sincer. Preoții primesc pe gazetarul polonez cu deplină lealitate și își dau toată silința să nu-i lipsească nicio informație.

Misionarii sunt, fără îndoială, cei mai buni cunoscători ai Chinei contemporane și poate unicii europeni cari știu lucruri concrete despre această țară. Convorbirea cu ei se leagă ușor și devine îndată fermecătoare și deosebit de interesantă.

Nu după mult timp ne-am așezat la cină. Felurile de mâncare, fără pretenții, dar substanțiale, au fost aduse la masă.

Mă uit mai bine la amfitrioni. In dreapta stă episcopul Albouy, voinic, roșcovan, un bătrân vesel cu o impozantă barbă albă și un nelipsit zâmbet pe buze; tipul adevăratului preot francez, de provincie. In partea

stângă, figura albă de pergament, ascetică, a părintelui Caysac, înrămată de o bogată barbă neagră; mai cu seamă ochii lui mari, limpezi şi expresivi, atrag atenţiunea. O figură de adevărat călugăr medieval...

Amândoi povestesc. Orele se scurg repede, pendula din perete bate melodios răstimpurile, afară s'a liniştit de mult totul, nu se mai aude nici măcar lătratul câinilor, — foarte numeroşi în China, — nici strigătele războinice ale soldaţilor cheflii. Servitorul chinez trebue să se fi culcat. In odaia misionarilor, luminată de o lampă cu petrol, atârnată de tavan, doi misionari şi un ziarist polonez discută despre grozăviile ce se petrec aproape zilnic, despre eroismul permanent şi constructiv al misionarilor şi despre fapte ce ar merita cu prisosinţă să fie eternizate.

O, noi toţi, Europeni naivi, care ne-am încăpăţânat să tratăm Republica chineză egală cu celelalte state ale lumii civilizate!... Ajunge să vorbeşti cât de puţin cu un misionar catolic din China, să asculţi pe medicii, inginerii şi neguţătorii europeni, ce locuesc acolo de ani de zile, ca să te convingi de ceea ce este, într'adevăr, China. Trebue să faci cunoştinţă cu martirajul din ultimii douăzeci de ani, îndurat de misionarii catolici, de pildă în Kwangsi, să ţi se descrie cum a suferit şi cum continuă să sufere nenorocitul popor chinez, — ca să poţi cunoaşte întreaga măsură a fenomenelor sociale din China.

Părintele Caysac povesteşte cu modestie, calm şi mult bun simţ despre datoriile împlinite şi despre marile nenorociri, care erau de prevăzut, dar, care trebuiau totuşi înfruntate. Imi spune cum, în urmă cu câţiva ani provincia a fost atacată, — nu se mai ştie a câtea oară, — de „fraţii de acelaşi sânge“ de „fiii aceluiaşi popor“, de data asta soldaţi din Canton. Altă dată, atacurile veneau din alte provincii, cu alţi generali, altă armată, dar, pentru cei din Kwangsi, era tot una.

Armata din Canton, condusă de generalul Ceng, nu s'a putut deosebi niciodată de o simplă bandă de piraţi. Era, de altfel, imposibil şi în Kwangsi să se stabilească

o strictă demarcaţiune între armata defensivă şi bandiţii acestei provincii.

„Luptele“ între tabere degenerau mai totdeauna în jaful bunurilor obşteşti, în siluiri şi asasinate, săvârşite de ambele părţi.

Armatele acestea, ca şi forţele militare ale tuturor provinciilor chineze, au fost caracterizate de lucrarea oficială a Misiunilor străine, publicată la Hong Cong, sub auspiciile episcopului Ducoeur, în următorul mod: „In China, soldaţii sunt o adevărată plagă pentru locuitori. Armata este, pur şi simplu, o asociaţie a foştilor piraţi, a feluritelor categorii de pungaşi şi haimanale, ce socotesc că e mai comod de trăit din jefuirea poporului, decât să se trudească cu munca. Mulţi dintre ei au devenit soldaţi printr'o amnestiere acordată banditilor, cu condiţia să se angajeze în armată. Despre patriotism nici nu poate fi vorba la dânşii; primesc să lupte acolo unde sunt mai bine plătiţi, sau ocolo unde li se asigură o pradă mai bogată. Trec fără scrupule în tabăra adversă, de cumva condiţiunile sunt mai avantajoase. N'au niciodată echipamentul trebuincios şi deseori n'au nici chiar arme; tot ce le trebue, obţin prin rechiziţii dela ţărani, sau prin jefuirea la drumul mare“.

Astăzi, organizarea armatei s'a mai schimbat puţin, dar gustul de jefuire este atât de adânc înrădăcinat în sufletul chinez, încât a rămas, — şi e de prevăzut cu groază ce va urma după războiul cu Japonia, când sute de mii de soldaţi demobilizaţi se vor întoarce acasă, să îndure din nou mizeria şi foamea. Procedeele barbare vor reîncepe cu mai multă îndârjire ca în trecut.

Ne întoarcem la Misiune.

Incet, încet, în decursul anilor, Misiunile au devenit singura apărare şi unicul adăpost al nefericitei populaţii. Preoţii au protejat săracii cu pericolul propriei lor vieţi şi nu s'au temut să spuie generalilor chinezi şi şefilor de piraţi, adevărul crud. Din această cauză, au căzut în nenumărate rânduri victime ale mercenarilor bestializaţi şi ale conducătorilor lor. Astfel, chiar înainte de năvălirea armatei Cantonului asupra provinciei, părintele Tsin a

fost omorît, iar un număr de centre misionare au fost lipsite de mângâerea religioasă, pentrucă misionarii, pentru a-şi cruţa vieaţa, fuseseră siliţi să fugă.

Invaziunea Cantonului a dus haosul la culme. Preoţii Albouy şi Caysac au depus toate eforturile, pentru a salva pe credincioşi dela masacru. Vieaţa lor atârna, în această epocă, de un fir de păr. Primejdia nu i-a împiedecat însă, câtuşi de puţin, în slujba plină de jertfă, pe care au închinat-o binelui obştesc. Părintele Caysac se duse de-a-dreptul în gura leului, la generalul Ceng, rugându-l fierbinte să aibă milă şi consideraţie faţă de supuşi. Intervenţia lui rămase fără niciun efect, aşa cum nu reuşiseră nici alte rugăminţi, făcute când de unul, când de celălalt preot. Răspunsul cu care se întorceau mai totdeauna dela Comandamentul Cantonului era o culme a cinismului: „Se ştie, — suna răspunsul, — din fier bun nu se fac cuie, şi din oameni cinstiţi nu se fac soldaţi". Aşa dar, soldaţii au făcut ce-au vrut. Actele de siluire se înmulţiră înspăimântător. Misiunea din Nin Yu-Fu, odată cu întreg oraşul, fu jefuită şi arsă, biserica ei prădată şi creştinii din localitate masacraţi.

Câteva zile mai târziu, soarta tragică trecu în orăşelul Tsin-Leng. Misiunea din Nameng nu putu să ocrotească atâtea mii de fugari, cari veneau să se adăpostească sub aripile ei. Părintele Caysac, care era conducătorul centrului misionar de acolo, a recurs la puteri supraomeneşti, ca să cruţe vieaţa refugiaţilor, ce alergară la ei să cerşească îndurarea creştină. In sfârşit, graţie favoarei de care începuse să se bucure la barbarul general Ceng, părintele a reuşit de data asta. Dar n'apucă să înceteze de-a-binelea primejdia aici, şi se iviră în altă parte nelegiuiri mai groaznice. Câteva bande de piraţi s'au unit între ele, punându-se sub comanda unui oarecare Vanga, fost ofiţer în Kwangsi şi degradat, apoi, pentru ticăloşii. Indată după contopirea bandelor, Vanga a început să jefuiască ţara pe cont propriu.

Misionarii trebuiră să intervie din nou şi să se îngrijească, în acelaşi timp, de a se pune ei înşişi la adăpost. Demersurile n'au dus la niciun rezultat. Eforturile de pacificare epuizându-se, preoţii fură nevoiţi atunci să răspundă la atacuri cu armele în mână.

Comandantul Vanga, din motive nelămurite, s'a retras deodată din Nameng. Ulterior, s'a presupus că retragerea neaşteptată ar fi fost în legătură cu anumite tratative avansate, pe care le ducea de mult cu Nankin. Fapt cert este că, după ce a ars şi a prădat întreg oraşul Ciang-Se, s'a predat guvernului central din Nankin şi s'a angajat, cu gradul de general, în slujba lui.

Doi ani mai târziu, eroicul părinte Caysac a fost atacat, pe vaporul „Sui-An", de piraţii din Kwantung, jefuit şi rănit grav de gloanţe, la ambele picioare.

In anul 1930, s'a deslănţuit în Kwangsi revoluţia comunistă. Long Ceu a fost ocupat de armata roşie, iar casa misionarilor din nou incendiată. Preoţii Maillot şi Barriere au fost arestaţi şi ţinuţi zălog pentru o importantă sumă de bani, cerută ca preţ de răscumpărare. Părintele Crecq, de două ori condamnat la moarte, scăpă doar prin minune dela execuţie. Biserica din Long Ceu fu transformată în grajd, locuinţa preoţilor arsă, iar mănăstirea de călugăriţe devastată groaznic. In acelaşi timp, biserica din Nanning devenise rug, sub bombele incendiare iar marea clădire a Misiunii suferi pagube imense. Episcopul Albouy rămase cu vieaţă numai printr'un miracol.

Părintele Caysac nu şi-a mai putut recăpăta niciodată deplina sănătate. Repetatele sfaturi ale medicilor, de a se întoarce definitiv în Franţa, nu ajutară la nimic. El continuă să păzească locul lui de misionar la Long Ceu, şi acolo vrea să lupte, până la sfârşitul zilelor sale.

Părintele Albouy a devenit episcop şi vicar apostolic la Nanning. De când a izbucnit războiul chino-japonez, şi au început bombardamentele de aviaţie, îşi pune vieaţa în pericol aproape în fiecare zi, cu tot mai multă râvnă.

Cel dintâiu e totdeauna serios și grav, cel din urmă, cu un nelipsit surâs pe buze; dar, amândoi sunt liniștiți, credincioși și conștienți de misiunea lor.

Sfinți și eroici oameni.

* * *

Am ținut să-i dau părintelui Jacquinot un supranume care să-i facă onoare: „Eroul în anteriu", „Protectorul nefericiților", sau altul în acest gen. Dar am socotit apoi că orice adăugire e de prisos. Propriul său nume, Jacquinot, reprezintă azi în Extremul Orient mai mult decât orice supranume, fie el cât de onorabil și de oricâtă laudă. In China și chiar în afara granițelor ei, acest nume e sinonim cu slujba cea mai înaltă de care un om poate fi capabil, e sinonim cu abnegațiunea și cu eroismul.

Oriunde se duce, este întâmpinat de delegații alcătuite anume pentru a-l primi. Voiajul de caritate întreprins de părintele Jacquinot în America, cât și drumul făcut la Hankeu, s'au transformat în centrele vizitate în adevărate procesiuni triumfale. In capitala provizorie a Kuomintangului a reușit să colecteze pentru săracii lui mai bine de un milion de dolari chinezi. Succesul însă nu s'a mărginit la atât. Ca o recunoștință binemeritată pentru serviciile aduse Chinei în războiul actual, părintele Jacquinot a primit dela doamna Ciang Kai Shek asigurarea că religia creștină va fi din nou liberă în școlile chineze. Această religie, datorită caracterului republican al statului chinez, fusese interzisă în învățământ.

Când trece prin Nantao, cartierul „lui", Chinezii îngenunchiază și îi sărută mâinile. Vieața a mii și mii de oameni a fost salvată de eroismul și spiritul de jertfă al acestui slujitor al altarului creștin.

Cine credeți că este acest părinte Jacquinot? Vreun înalt demnitar al clerului? O, nicidecum! Un simplu preot în parohia Sf. Petru din Shanghai. Potrivit de statură, cu barba albă, ascuțită, ochii blânzi, îmbrăcat într'o lungă sutană neagră, te privește totdeauna atent de sub

ochelarii cu ramă de argint. Brațul drept îi lipsește; l-a pierdut într'o împrejurare de care nu-i place să vorbească. A salvat cu el, desigur, cine știe câte ființe aflate în pericol...

In anul 1932, când a izbucnit războiul manciurian, dar mai ales în timpul atacului japonez asupra Shanghaiului, părintele Jacquinot a dovedit ce este în stare să facă. Liniile de foc ale forțelor chineze și japoneze închiseseră la un moment dat între ele, zeci de mii de oameni din populația civilă. Preotul a trebuit să intervie cu toată energia pentru a-i scoate din încleștarea morții. A organizat în grabă o legiune de voluntari, după care s'a rugat stăruitor de comandanții ambelor tabere să înceteze câtva timp lupta. Armistițiul a fost obținut. Voluntarii au intrat, sub comanda lui, în cartierele prinse între fronturi, începând operațiunile de evacuare. Chinezii, împotriva înțelegerii stabilite, au deschis în toiul evacuării focul asupra pozițiilor japoneze. Părintele Jacquinot n'a desperat. Impreună cu tovarășii lui, înfruntând ploaia de gloanțe, a dus la bun sfârșit operația scoaterii populației civile și a răniților dintre liniile de foc.

Intâmplarea de care vorbesc mi-a fost istorisită de străinii din Shanghai, căci părintele Jacquinot refuză să vorbească despre sine, sau despre faptele lui. De pildă, acum. Mă găsesc în cabinetul parohial de-un ceas. Părintele Jacquinot e pregătit de călătorie. Pleacă în Canada și Statele-Unite să colecteze milioane de dolari pentru fugarii săi nenorociți. Intenționează să rămâie acolo șase luni și să atragă, dacă s'o putea, în acțiunea de ajutorare a Chinezilor pe președintele Roosevelt. Fiind vorba de a ușura mizeria omenească, misionarul catolic speră să obție dela Americani banii trebuincioși.

Părintele Jacquinot surâde mereu. Mângâindu-și cu unica mână barba albă, înșiră proiectele legate de călătoria lui în America. Interesul meu e însă pentru trecut, pentru acele groaznice zile de luptă, pentru faimoasa „zonă Jacquinot" din Shanghai. Despre acestea e cu neputință să aflu ceva dela el. Părintele refuză să discute

ce a fost, susţinând că nu merită,... păcat de timp. Preferă să vorbească despre viitor.

Din fericire, nu suntem singuri. In cabinet se mai găsesc doi preoţi şi domnul Jaspar, casierul comitetului. Aceşti trei martori nu sunt de părere că într'o acţiune supraomenească ca aceea încheiată de părintele Jacquinot discuţia e inutilă; deci încep să povestească. Atunci nu tace nici părintele. Rosteşte când şi când o frază pentru a preciza situaţiile. Astfel am putut cunoaşte întreaga epopee a părintelui Jacquinot.

Tratativele pentru crearea zonei neutrale, denumită apoi „zona Jacquinot", au început în Octomvrie 1937, la scurtă vreme după primele lupte pentru Shanghai. Iniţiativa aparţine în totul preotului. Fără să fie reprezentant politic sau administrativ, părintele Jacquinot şi-a luat sarcina de protector al sutelor de mii de nefericiţi, cari alcătuiau populaţia civilă dintre fronturi, propunând beligeranţilor stabilirea unui teritoriu în care mulţimea de fugari să poată găsi un adăpost. Autorităţile japoneze şi-au dat îndată consimţimântul. Generalul Matsui, şeful armatei japoneze, amiralul Hasegava, cât şi consulul general Hidaca, au acceptat cu toată bunăvoinţa proiectul părintelui Jacquinot; ba, pentru a-i uşura munca, au depus chiar stăruinţe acolo unde era nevoie. Merită să subliniem faptul că atât generalul Matsui cât şi amiralul Hasegava au oferit pentru realizarea zonei, câte zece mii de dolari din averea personală. Sumele au fost înmânate, părintelui Jacquinot. In ce priveşte autorităţile chineze, ele au împiedecat cât au putut proiectul şi dacă l-au acceptat în sfârşit, au făcut-o numai sub presiunea Republicii americane, pe care părintele Jacquinot a reuşit s'o ralieze între timp la acţiunea de propagandă. După adeziunea ambelor puteri, s'a delimitat o porţiune a cartierului Nantao, care să fie destinată zonei neutrale. Astfel, neobositul misionar s'a pomenit deodată în fruntea unui adevărat oraş, cu o populaţie vertiginos crescândă, care în scurtă vreme a atins cifra de un sfert de milion de locuitori.

Ambele guverne au acceptat ca tratativele pentru crearea zonei să fie purtate cu părintele Jacquinot, aşa dar cu o persoană complet neoficială. Inţelegerea a fost încheiată întâi între guvernul japonez şi părintele Jacquinot, apoi între guvernul chinez şi acest preot creştin, fapt fără precedent în istoria diplomaţiei.

In timpurile normale porţiunea din cartierul Nantao, devenită neutrală, era locuită de aproximativ cincizeci de mii de oameni. In decurs de câteva zile, datorită luptelor din cartierele vecine care atinseseră culmea, populaţia zonei s'a ridicat la două sute cincizeci de mii de suflete. Condiţiunile de existenţă erau lamentabile. Lipsea totul: lumina, apa, poliţia, serviciul sanitar, legăturile telefonice, pompierii şi mai ales hrana pentru o populaţie egală cu a unui oraş mare. Pentru toate acestea se cereau bani, sume enorme de bani şi nicăieri nu se găseau fonduri. Totul trebuia creat, organizat şi menţinut în vieaţă. Părintele Jacquinot a înfiinţat un comitet al zonei, în compunerea căruia au intrat Francezi, Englezi, Americani şi Belgieni. S'au restabilit conductele de apă şi s'a organizat o pază poliţienească. Francezii din concesiune au trimis instalatori şi pompieri, iar inspectorul poliţiei franceze a fost delegat să creeze în Nantao legiuni de siguranţă. Ele au fost alcătuite provizoriu din emigranţi ruşi, fiind completate apoi cu negustori chinezi. Alimentele au fost procurate de filiala Crucii Roşii internaţionale din Shanghai care a asigurat refugiaţilor raţii de orez. Neexistând niciun registru de evidenţă a populaţiei, spre a se evita rezervele de proviziuni orezul era distribuit preparat gata, care, precum se ştie, nu se poate conserva. Curând, părintele Jacquinot a poruncit să se deschidă toate locuinţele părăsite, adăpostind în ele o parte din fugari. In câteva zile s'a efectuat un recensământ ale cărui încheieri au indicat cifra de două sute cincizeci de mii de refugiaţi de ambele sexe. După această operaţiune s'au eliberat cartele de hrană. Mijloacele materiale pentru aceste nevoi au fost procurate de preot prin munca lui neobosită, prin rugăminţi peste tot locul şi prin colecte. Să nu se uite că necesitau sume

mari. Intreţinerea zonei a costat până în prezent circa patruzeci de milioane de lei şi vor mai trebui fonduri serioase, deoarece în zonă trăiesc şi astăzi circa o sută zece mii de fugari. Când luptele se apropiau de „oraşul său", părintele Jacquinot supraveghea personal frontierele, ca să împiedece atât refugierea soldaţilor chinezi pe teritoriul neutru, cât şi intrarea trupelor japoneze. Sutana lui a fost străpunsă în două rânduri de sfărâmături de proiectil; vieaţa i-a fost de nenumărate ori în primejdie; dar „oraşul" părintelui Jacquinot a fost salvat. Tot Nantao e nimicit. In zona neutrală nicio casă n'a fost clintită din loc, nicio fiinţă n'a căzut.

Servitorul părintelui, un Chinez, începe să-i scoată bagajele din casă. In cabinet au mai apărut câteva persoane venite să conducă pe preot la îmbarcader. Părintele Jacquinot, drept, surâzător şi cu încredere în puterea cerească, pleacă în America bogată să solicite ajutoare pentru sutele de mii de Chinezi săraci din Nantao.

Şi, ceea ce a dorit pentru ei, a obţinut.

* * *

Părintele procurator are o barbă neagră, bogată, mâini mari ţărăneşti, ochi naivi de copil, şi un surâs, veşnic acelaşi. Vorbeşte cu acel accent francez tare care trădează pe omul din Sud. Se simte jenat că se găseşte în situaţia de a trebui să-mi arate minunile înfăptuite. Prezentarea aşezămintelor e considerată, în mentalitatea lui, ca un fel de autoreclamă, ca o laudă de sine, şi el, ca de altfel toţi misionarii, n'are nimic de-a-face cu atari deşertăciuni. Ar vrea ca marea sa operă de caritate să rămână departe de ochii mulţimii, în linişte şi reculegere.

Mă plimb cu părintele procurator de trei ore prin Zikawei şi n'am vizitat încă niciun un sfert din numărul aşezămintelor. Situat la depărtare de cincisprezece minute cu automobilul de concesiunea franceză a Shanghaiului, cartierul Zikawei, dependent din punct de vedere administrativ de această concesiune, închide în el una din cele mai importante opere misionare de pe teritoriul chinez. Realizările acestei opere sunt administrate de iezuiţi. Au clădit, an cu an, instituţii de caritate, le-au desvoltat, au educat tineretul chinez generaţii după generaţii, n'au întrebat niciodată pe cei cari băteau la poarta lor, în ce religie se roagă, şi, lucrând cu energie şi onestitate, şi-au făcut numeroşi prieteni, dintre cari mulţi n'au mai rupt contactul cu Zikawei, nici cu biserica creştină, solicitată să primească în sânul ei mii şi mii de prozeliţi. O mare parte din Chinezii creştinaţi s'au înscris apoi cu litere de aur în istoria bisericii din China.

Ce nu există astăzi în acest Zikawei? Domeniu ştiinţific, domeniu al carităţii, domeniu lucrativ. Aceste trei domenii de activitate sunt unite, pentru a putea fi mai uşor de condus. Ca să putem însă descrie Zikaweiul, acest minunat monument de dragoste închinat lui Dumnezeu şi oamenilor, trebue neapărat să vorbim de fiecare ramură în parte, altfel ne-am pierde.

Sunt, mai întâi de toate, două biserici: una albă, simplă, ascunsă după un deosebit de frumos zid chinezesc vechiu, clădită din primii ani de existenţă a instituţiei; a doua nouă, impunătoare prin mărimea ei, terminată sus cu două turnuri înalte, care domină împrejurimile. In afară de aceste două biserici, sunt, în interiorul instituţiilor de tot felul, numeroase capele, unele din ele foarte frumoase.

In Zikawei se găseşte apoi un observator meteorologic, specializat în studiul ciclonilor, care a reuşit să devie, după o activitate de mai bine de şaizeci de ani, de o valoare cunoscută în toată lumea. Trebue să amintesc cu acest prilej de preotul Froc, fostul conducător al observatorului, decedat de curând. Operele lui ştiinţifice sunt considerate şi azi un oracol în domeniul meteorologiei maritime. Datorită ştiinţei sale şi experienţei acumulate, a fost supranumit în lumea largă „Părintele taifunurilor". Toate popoarele maritime din omenire, precum şi toate institutele maritime şi climatologice, stau în permanentă legătură cu observatorul din Zikawei, care, sub conducerea părintelui Gherzi, aduce servicii

inapreciabile navigației maritime, prin comunicatele cotidiane și hărțile lui ciclonice.

Există în continuare în Zikawei o bibliotecă cu zeci de mii de lucrări științifice în toate limbile, precum și o colecție monumentală chinologică; există un liceu pentru băieți și fete, alături de câteva școli normale; există, ca să terminăm cu domeniul științific, o editură extrem de activă, care a dat la lumină opere, unele de câteva volume, — cum e de pildă lucrarea referitoare la obiceiurile și superstițiile chineze, — numeroase studii lingvistice, diverse lucrări referitoare la istoria Misiunilor și la activitatea lor în China, atlasuri geografice și manuale, — din care atlasul popular al părintelui René Jouon a ajuns, în scurt timp, la a patra ediție. Autorii tutulor acestor opere sunt iezuiți francezi. Trebue să menționăm totodată și existența universității catolice, „Aurora“, din Shanghai, care, deși independentă de Zikawei în ce privește organizația, este tot o instituție iezuită franceză. Ea lucrează mână în mână cu așezămintele din Zikawei. Observatorul meteorologic este supravegheat de universitate, iar liceul de băieți „Collège St. Ignace“ din Zikawei prepară pe tinerii chinezi pentru studiile înalte la această universitate catolică din Shanghai.

Așezămintele de binefacere ale instituțiilor din Zikawei formează un oraș întreg. Mă plimb cu părintele procurator de dimineață și nu văd încă sfârșitul cercetărilor mele. Numai în secțiunea feminină am stat mai bine de două ore. Am trecut prin zeci de clădiri, mari și mici, vechi și noi, prin grădini bine îngrijite, prin ferme agricole, prin ateliere și prin școli. Am traversat câteva terenuri de sport. Ca să vorbim astăzi de organizația și statistica acestei uriașe opere, e o sarcină grea. Organizația evoluează, iar cifrele se schimbă mereu. Unde acum un an erau douăzeci de elevi, sunt astăzi mai bine de două sute. Parte din școli au fost închise, iar clădirile lor transformate în adăposturi pentru refugiați. Aproape toate sălile de recreație și de gimnastică, cât și majoritatea atelierelor, au căpătat aceeași destinație. Câteva clădiri din secția feminină sunt tixite de fe-

meile și copiii veniți din secția bărbaților. Din lipsă de locuri, au fost admiși aici, — contrariu dispozițiunilor de până în prezent, — și o parte din bărbații refugiați din împrejurimile Shanghaiului. Locuesc în aceste săli înghesuiți, — dar cel puțin în siguranța drapelului francez și în grija misionarilor. Nefericiți, — nu însă chinuiți de foame. Așa trăiesc aici de luni de zile fugari în număr de câteva mii. Din cauza prezenței lor, așezămintele și-au modificat normele de existență de până în prezent. Milostenia este porunca cea mai înaltă a misionarilor, astfel că așezămintele au primit pe fiecare din cei nevoiți să bată la poarta lor.

Preoții utilizează pe refugiați cum pot. Femeile lucrează în ateliere de croitorie, de broderie, în spălătorii și la grădini. Bărbații au fost repartizați după aptitudini în ateliere de tâmplărie, de legătorie de cărți, la turnătorie de clopote, la ferme și la cultivarea pământului. Beneficiile realizate din lucrările așezămintelor nu sunt mari. Dar aici nu e vorba de câștig, ci de a procura de lucru acestor nefericiți, cari cer să fie utilizați.

Părintele procurator amintește de câteva foste eleve ale așezămintelor, căsătorite în Shanghai sau în așezările din împrejurimi, care s'au întors azi în Zikawei cu toată familia, ca refugiate din teritoriile nimicite de războiu. Bogatele roade date de Misiunea iezuiților se vădesc și în comportarea acestor femei care au trecut, în perioada de educație, prin școlile din Zikawei.

Așezămintele sunt pline de copii. Copilașilor simpli, aflați sute și sute înainte de războiul actual, li s'au alăturat copilașii fugarilor, precum și cei rămași orfani de pe urma nenorocirii abătută azi asupra Chinei. Leagănele, grădinile de copii și orfelinatele sunt înțesate de făpturile lor micuțe. Acești copilași dorm peste tot: în clase, în vestiare, în sălile de jocuri și, pe vreme călduroasă, chiar în grădini. Mereu vin grupuri noi; totuși niciunul nu e lăsat fără ajutor. Se construesc clase, școli noi și spitale. Călugărițele franceze ne mai putând birui singure, a fost angajat personal ajutător particular. Sunt adunați în fiecare zi copiii abandonați la ușa instituției;

sunt adunați apoi copiii mai mari cărora războiul le-a luat tot. Asupra tuturor se întinde aripa protectoare a așezămintelor din Zikawei, care luptă să facă din ei oameni. Trebue văzută privirea cu care acești copii învălue pe misionari și pe surorile ce le poartă de grijă. Trebue văzută bucuria și recunoștința exprimată de ochii oblici ai sărmanilor copii chinezi, din cari mulți n'au cunoscut în vieață decât mizeria, foamea și boala, — și cari s'au văzut deodată în liniște, în siguranță și în oarecare îndestulare. Toți copiii adăpostiți aici sunt curați, bine îmbrăcați și sătui.

Atelierele din Zikawei sunt multe, — și multe obiecte se lucrează în ele. Există însă o categorie de produse care nu figurează în niciun catalog. Poate din cauză că sunt cele mai frumoase și cele mai nepreţuite din toate; acestea-s surâsurile și fericirea pe care Zikawei le așterne pe figurile copiilor.

O LUME CARE SE STINGE

Sunt în China unele orașe care, prin existența, înfățișarea și frumusețea lor, aparțin trecutului. Sunt altele însă lipsite de orice amintire istorică, ele nefiind legate cu nimic de vremile apuse. Acestea din urmă au un singur scop și o singură dorință: să se modernizeze radical. De aceea se poate spune că fostul imperiu are, în măsura legăturilor cu trecutul, orașe cu suflet și orașe fără suflet.

In prima categorie a așezărilor chineze domină netăgăduit Pekinul. Acest oraș nu este numai capitala statului chinez central; el rămâne și simbolul perfect al frumuseții și măreției acestui stat. Rădăcinile lui sunt atât de adânc și atât puternic înfipte în istorie, încât, de câţiva ani încoace, de când acest trecut se stinge — încet, încet, cu el odată, moare și orașul. Căci, într'adevăr, ce legături poate să aibă Pekinul cu lumea asfaltului și a automobilelor, cu semnalele luminoase dela încrucișări de drumuri, cu școlile tehnice, cu radio și cu puștile mi-

traliere? Ce au de spus acestui oraș un Sun Yat Sen, un Ciang Kai Shek, un Wang Cing Vei sau republica chineză cu avânturile ei reformatoare, — Pekinului, care a cunoscut atâtea dinastii și proprii și străine, atâția năvălitori și atâtea revoluții? Ce preț pot avea noțiunile de astăzi, luate din perspectiva a unul sau două decenii, pentru acest oraș care, cu un zâmbet melancolic și cu o umbră de blândă tristețe așternută peste palatele și grădinile sale incomparabile, socotește o vechime de mii și mii de ani? Prezentul nu e în stare să modifice cu nimic această așezare a împăraților și a zeilor. Pekinul trage să moară și va muri cu siguranță în scurtă vreme, dar niciodată nu se va închina modernismului, niciodată nu se va îmbrăca în tonul contemporan și nu-și va însuși trepidația veacului al XX-lea.

Acest cântec de slavă închinat trecutului, al cărui nume este Pekin, acest tezaur sculptat numai în piatră și în minuscule piese de lemn, nu poate să aibă nicicând o afinitate cu modernizarea contemporană. E cu neputință să se ție meetinguri într'un templu ceresc, după cum nu e posibil ca un parlament democrat să se instaleze într'o incintă împodobită cu purpură și aur. Un muritor de rând sau chiar un ales al poporului se simte străin între aceste ziduri împreunate toate de ani într'un imens palat, menit anume unui împărat dumnezeesc, unui conducător simbolic, cum nicăieri și niciodată altul asemănător n'a fost stăpânit de vreun imperiu pământesc. Prin aceste ziduri vocea trecutului vibrează puternic. In fața lor ești nevoit să constați smerit că aici nu este loc pentru nimic străin și că, deci, nu rămâne decât să li te închini. Frumusețea și arta desăvârșită cu care s'au construit zidurile, porțile, columnele și porticurile ce poartă gama tuturor colorilor, este amețitoare, ireală. Nu se îngădue gândul unei profanări prin atingerea lor cu lumea și lucrurile simple. Pekinul amintește un cântec agonizant al cărui ton de blândă melancolie moare ca un svon venit din depărtări din ce în ce mai mari. Minunăția lui, palatele și templele, fortărețele și portalurile orașului, șoptesc cu tristețe durerea unui trecut nepu-

tincios. Nimeni nu mai vine în templul dumnezeesc la rugăciune. Sub sclipirile de granat ale podoabelor încremenite printre stâlpii de marmoră, nu se mai aude vocea fiului împăratului ceresc în şoaptă cu zeii. Au dispărut suitele palatelor, înnecate în sclipiri de aur şi fantastice colori, dela marile curţi ale „oraşului interzis". In sălile de tron din oraşul de purpură nimeni nu se mai prosternă în faţa împăraţilor. In curţi şi pe acoperişurile galbene a crescut iarba. Colorile de pe ziduri se şterg. De pe columnele sălilor de tron se jupueşte aurăria. Se prăbuşesc unul după altul micile poduri roşii şi negre, pline de farmec, aruncate deasupra lacurilor cu flori de nufăr şi lotus albe şi roz. Sunt lăsate în părăsire boschetele şi minusculele pavilioane. Rondurile miniaturale din parcurile împăraţilor, astăzi larg deschise pentru popor, se veştejesc. Devin din ce în ce mai palide şi galeriile palatului de vară, operă de artă arhitectonică chineză, ridicat de ultima împărăteasă în schimbul milioanelor destinate marinei de războiu. In grădinile vaste care împrejmuesc templele mai mari sau palatele, domneşte tăcerea şi tristeţea lucrurilor moarte. Rar trece pe aleele neîngrijite câte un singuratic sau câte o pereche de îndrăgostiţi. Dinaintea unor pavilioane multicolore se văd atârnate de stâlpi colivii care închid câte un papagal. Nici ei nu sunt vorbăreţi. Privesc tăcuţi la trecătorii cari s'au adunat curioşi în faţa lor şi meditează de sigur la nestatornicia oamenilor şi a vremilor.

Splendidul muzeu împărătesc din acest „loc interzis" una dintre cele mai frumoase colecţii istorico-culturale din lume până acum câţiva ani, — de valoarea muzeului din Cairo, — este astăzi o palidă umbră şi doar o amintire a trecutului strălucit. Tot ce a fost mai preţios au dus Chinezii în inima ţării, la adăpost, în Nankin, Hankeu sau alte oraşe de provincie. A jucat un rol poate şi teama de invazia japoneză dar mai hotărîtoare a fost cred, intenţia de a se deposeda Pekinul de ceea ce altă dată îi dădea măreţia. I s'a luat acestei capitale a împăraţilor gloria şi strălucirea şi i s'a desrădăcinat cultul strămoşesc. Nicăieri în China nu se vede într'o asemenea măsură

ca în Pekin lupta sistematică cu trecutul şi cu tradiţia lui. Vandalismul noilor conducători, despotismul demnitarilor republicani, fanatismul membrilor Kuomintangului, cari decid în acest colţ de ţară, au atins o culme care nu numai că provoacă uimire, dar trezeşte chiar indignarea, iar pe un om de cultură îl şi scârbeşte. Una din cele mai mari minuni ale lumii, oraşul care n'a suferit nicio comparaţie, comoara nepreţuitelor bijuterii artistice şi arhitectonice, monumentul strălucitei culturi adunate de un popor imens timp de mii de ani — s'au văzut condamnate la o moarte lentă pentrucă aceste opere au fost create de oameni cu altă gândire şi pentrucă vechea capitală reprezenta în trecut un regim odios. Plătind pentru păcatele şi greşelile unor conducători degeneraţi, unor mandarini şi unor eunuci răzbunători, plătind pentru frumuseţea pietrelor, a picturilor şi a sculpturilor în lemn, plătind pentru politica unei prostii sociale a urmaşilor, s'au distrus toate operele strămoşilor.

S'au asfaltat străzile Pekinului, s'au montat semnale luminoase, s'au ridicat cu preţul multor milioane clădiri monumentale pentru autorităţi şi s'a clădit în stilul vechiu chinez o impozantă bibliotecă, dar s'a privit în acelaşi timp cu indiferenţă, dacă nu chiar cu o tăinuită satisfacţie, la distrugerea palatelor, a templelor şi a zidurilor Pekinului de odinioară. Unele pavilioane ale „oraşului interzis" se găsesc într'un nemaipomenit hal de părăsire, lipsite de orice pază. Revolta celor ce trec şi văd dispreţul pentru bogăţia altor vremi nu poate fi zăgăzuită. Sufletele înţelegătorilor simt adânc nedreptatea.

In mijlocul frumoaselor sculpturi, printre monumentele şi ornamentaţiile fostului oraş împărătesc, s'au deschis cafenele cu terase sprijinite pe colonade de piatră, cu scaune şubrezite din paiu împletit, cu feţe de mese murdare şi cu limonată suspectă.

Cele mai cunoscute şi mai admirate temple, cum sunt „Confucius", „Lama" şi altele, se distrug tot mai mult. Un pelerin sau un turist intră aşa de rar azi în aceste temple încât ele rămân mai totdeauna închise. Paznicul, găsit cu greutate, vine somnoros şi puţin mirat să-ţi

deschidă porţile. Pe cine să mai aştepte ei, când timpurile strălucite s'au pierdut în negura trecutului?

Cu toată părăsirea, decăderea şi tristeţea fără margini a Pekinului, el rămâne totuşi de o frumuseţe fantastică, poate ca niciun alt oraş din lume. Melancolia lucrurilor aproape moarte, fără posibilitate de întoarcere cândva, se aşterne se poate spune plăcut pe faţa lui. Pekinul pare atât de ireal, atât de himeric şi în unele părţi se aseamănă atât de mult cu o decoraţiune teatrală, încât realitatea unei vieţi intense, mişcarea sgomotoasă sau acţiunea nu-şi pot găsi aici locul, ba chiar îi distonează armonia.

Există în Pekin un drum care duce la un pod de marmoră albă, construit ca o dantelă deasupra unui lac cu flori de lotus. De pe pod se văd câteva debarcadere sculptate delicat în lemn. Leii chinezi tăiaţi în piatră, ornamentele cu balauri şi orgia de picturi colorate creează în ochii spectatorului un haos optic din care se desprinde treptat apoi înfăţişarea reală a unei minuni decorative. Pe dreapta se găsesc într'un şir neîntrerupt palatele magnaţilor printre care şi edificiul bibliotecii de care am vorbit; pe stânga, zidurile înalte cu reliefuri simetrice ale „oraşului interzis".

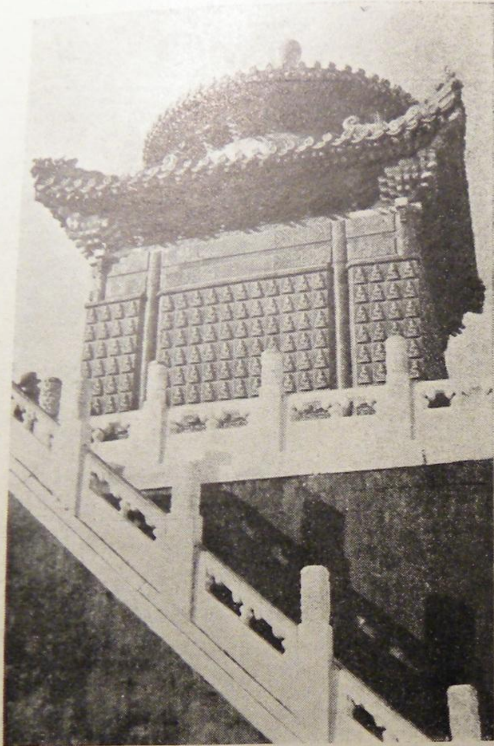
In ochii călătorului uimit, această simplă cale a oraşului se schimbă deodată într'un drum simbolic ce străbate prin istorie până la izvoarele stălucitului trecut al marelui şi pe vremuri puternicului popor.

* * *

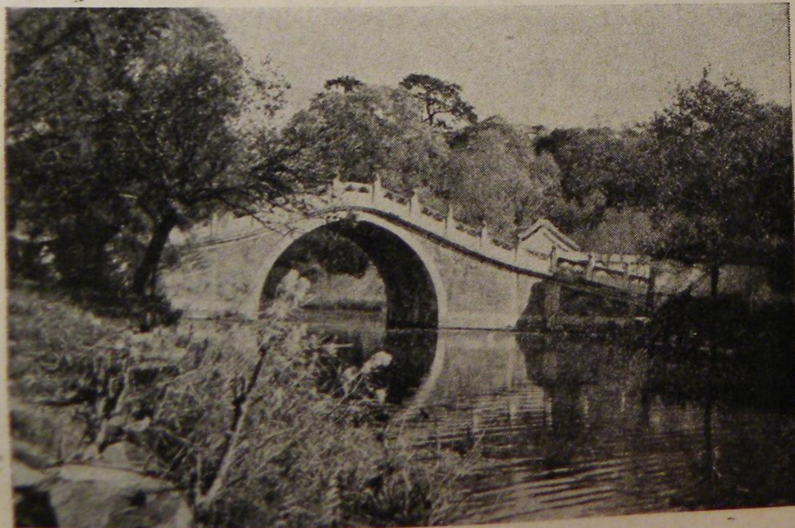
De pe strada centrală, sau mai degrabă de pe aleea reprezentativă a Pekinului, bine asfaltată, pe care forfotesc automobilele, tramvaiele şi „rikşele", se ramifică câteva străduţe strâmte, despărţite de restul oraşului prin o poartă totdeauna deschisă dar păzită. Câţiva ani în urmă această poartă era sever supravegheată de autorităţile militare franceze, engleze sau americane, astfel că fiecare Chinez care vroia să pătrundă în partea de din-

Shanghai — Orfani la Zikawei

Pekin — Un minunat fragment arhitectonic

Pekin — Pod de marmură în parcul Palatului de vară

colo a Pekinului trebuia să prezinte legitimații și să declare motivele intrării. Se vede și astăzi aninată pe zidul porții placarda de lemn cu scrisul aproape șters, care încunoștiințează că în acest cartier diplomatic sunt de respectat legile administrației internaționale. In prezent, pe locul acesta nu mai există nicio pază militară, astfel că Chinezii pot trece în cartierul diplomatic, dincolo de poartă, fără niciun fel de restricție.

In cuprinsul acestui cartier se adăpostesc cetățenii străini stabiliți în vechea capitală a Chinei. Frumoase palate chineze condamnate la un somn de durată incertă adăpostesc ambasadele sau mai bine zis rămășițele lor, pentrucă cei mai mulți dintre șefii diplomatici au emigrat de mult, cu personal cu tot, la Shanghai sau Nankin și în ultimul timp la Hankeu și Ciunking.

Pe câteva ulițe liniștite și frumos amenajate se găsesc bănci, birouri și magazine engleze, franceze, americane și germane. Străbătând aceste ulițe, călătorul european uită că se plimbă prin legendara capitală a fostei Chine. Clădirile pe lângă care trecem au fațade construite în stil european, iar firmele sunt redactate numai în limbi europene. Intâlnim magazine germane cu articole fotografice, prăvălii engleze de galanterie, frizerii rusești și case poloneze de mode. Mai departe un spital francez, biserici catolice și anglicane, o admirabilă clădire a „Pekin Club"-ului și alte mărturii ale civilizației europene.

Palatele ambasadelor din Pekin nu sunt clădite la stradă ca în toată China, ci în interiorul unor curți împrejmuite de ziduri sau adesea de garduri vii. Intrarea vehiculelor (aici nimeni nu circulă pe jos), se face prin porți lucrate meșteșugit în stilul de odinioară al Chinei, la care străjuesc lei uriași de piatră. Deosebit de acești lei, a căror pază rămâne doar simbolică, intrările palatelor sunt supravegheate de militari englezi, americani, francezi sau japonezi, deoarece cartierul diplomatic din Pekin, deși nu este un teren de concesiune, a rămas mai departe sub paza autorităților militare străine, servind ca adăpost pentru membrii corpului diplomatic.

Toată strălucirea exterioară, tot fastul diplomatic şi tot luciul care se dovedeşte neputincios închid în adâncul lor somnul letargic al uriaşei puteri din trecut, dominatoare odată asupra întregii Chine. Pentru ce mai există în Pekin şi azi aceste rămăşiţe ale ambasadelor? In ce scop persistă marile puteri să le menţie şi cheltuesc pentru ele sume importante? Ce au de făcut aici inutilii diplomaţi? Sunt chestiuni pe care nu le-am putut afla în timpul celor câteva săptămâni cât am rămas în Pekin.

Sunt menţinute probabil pentru a duce tratative cu... ocupanţii japonezi, deoarece în Pekin nu există astăzi o altă putere. Totuşi îndoelnicele rezultate ale acestor intervenţii, care se produc de altfel destul de rar, nu pot fi singurele motive care să justifice prezenţa aici a unor ambasade de atâta importanţă. Rămâne ipoteza că ele continuă să existe pentru a se ocupa de „albii" întârziaţi inutil în Pekin, dintre cari o parte sunt deja complet desrădăcinaţi, iar restul se desprind din ce în ce mai mult de ocupaţiile pe care le-au avut în trecut.

Tăcute, melancolice şi somnoroase sunt cartierele şi grădinile faimoaselor palate ale legaţiilor din Pekin. Rar, foarte rar se opreşte în faţa lor un automobil şi mai rar cineva turbură cu vreun sgomot liniştea adâncă. In interiorul saloanelor strălucitoare domneşte pustiul. Toate lucrurile au încremenit. Funcţionarii, ataşaţii, camerierii şi portarii se plictisesc de moarte. Păianjenii îşi ţes pânzele în dulapurile cu acte şi în casele de fier. Toţi sufer de urît şi socotesc cu nerăbdare zilele până vor fi chemaţi la Shanghai, Tokio sau Hong Cong.

Doar odată sau de două ori pe lună saloanele uneia sau alteia din ambasade mai recapătă vieaţă pentru o zi. Servitorii se trezesc atunci din amorţeală; automobilele apar din nou pe aleele palatelor; din interioare se furişează afară melodia unui vals sau a unui tango răscolitor de doruri. Este ziua ceaiului pe care ambasadele sunt obligate să-l dea pentru un număr restrâns de invitaţi. La toate aceste reuniuni se întâlneşte aceeaşi societate, se salută aceleaşi figuri şi se repetă de fiecare dată aceleaşi convorbiri.

Ceaiurile, mesele sau seratele organizate de ambasade, precum şi de câteva case particulare de snobi şi bogătaşi, reunesc aproape numai lumea diplomatică. Se poate spune deci, că sunt singurele manifestări care mărturisesc existenţa în Pekin a diplomaţilor străini. Insărcinatul cu afaceri francez primeşte, în afară de colegii săi, pe contesa şi contele d'Anjou, domnii Bardac şi Lisbo, doamna şi domnul Arlington, doamna şi domnul Rafael, soţii Bussière, soţii Salisbury, etc.

In vremea când în saloane se mai dau serate, ceaiuri şi mese, alături se prăbuşeşte China veche de mii de ani. Forma de odinioară a unui stat se preface în praf, lăsând locul unor forme noi care se nasc din chinurile şi însângerarea a milioane de fiinţe. O ordine nouă, o lege nouă, impuse de o stăpânire nemiloasă.

* * *

In cartierul mormântal o singură ambasadă trăieşte intens: este ambasada japoneză. In palatul ei nici funcţionarii nu se plictisesc şi nici păianjenii nu năpădesc în dulapurile cu documente. Aici, după planuri chibzuite, se urmăreşte cu tenacitate curăţirea radicală a acestui colţ de lume de rasa albă. Consecinţa acestor planuri este evidentă. Cum se ivesc ciupercile după o ploaie abundentă aşa apar în Pekin magazine japoneze noi, înlăturând tot mai multe prăvălii europene din cartierul diplomatic care au trebuit să lichideze din lipsă de clienţi.

Domnişoara Adamska, o poloneză, proprietara unei case de mode, nu are deocamdată motive să se plângă. Firma ei continuă să fie onorată de clientelă, dar de data aceasta de o clientelă din ce în ce mai mult japoneză. Cumnatul ei însă, cetăţean francez, proprietarul unui magazin de ceasornice şi bijuterii, face eforturi disperate pentru a-şi menţine existenţa. Intreprinderea lui nu este aşezată în cartierul diplomatic, ci pe o arteră comercială situată chiar în centrul oraşului. In ultima vreme s'au instalat pe aceeaşi stradă patru magazine asemănătoare ca

bransă, însă japoneze. Francezul nu poate suporta concurenţa perlelor provenite din cultura japoneză şi nici diferenţa de preţuri la ceasornice, pe care Japonezii le vând cu aproape optzeci la sută mai ieftin. In asemenea condiţiuni firma mai poate trăi un an sau doi, după care va urma în mod fatal lichidarea, aşa cum s'a întâmplat cu multe altele înaintea lui. Cu aproape toţi proprietarii de magazine europene din Pekin lucrurile se petrec la fel. Băncile şi birourile n'au de lucru. Centralele din străinătate plătesc încă personalul şi cheltuelile de regie, dar această situaţie nu va mai dura mult. Impunătorul „Grand Hotel de Pekin", unul din cele mai bune hoteluri din Extremul Orient, este deocamdată plin... cu Japonezi, veniţi să viziteze fosta capitală a Chinei. Dar de câteva luni Niponii lucrează la construirea unui hotel propriu, de proporţii uriaşe, în chiar centrul oraşului. Lucrările vor fi terminate în scurtă vreme. Când acesta va fi pus în exploatare, hotelul francez se va găsi într'o situaţie cu totul dificilă, care nu se va putea schimba decât dacă destinele războiului vor lua o altă întorsătură.

Păcat de creaţiunea de aici a oamenilor albi! Câtă bunăvoinţă şi câte capitaluri s'au irosit în opere care azi se prăbuşesc ne putem da seama numai dacă se vizitează universitatea din Yensing, aproape de Pekin, vestita universitate catolică din Pekin cu numeroase pavilioane, biblioteci, laboratorii, cămine pentru profesori şi studenţi, sau modernul şi bine utilatul spital francez. Aceste şcoli frumoase lucrează sub ameninţarea permanentă de a fi închise într'o zi. Se îngrămădesc conflictele mereu între direcţiunile acestor institute şi autorităţile militare japoneze sau aşa numitele autorităţi ale Chinei de miazănoapte. Japonezii şi Chinezii projaponezi nu îngădue ca tineretul chinez să fie educat în şcoli europene sau americane.

In serile frumoase şi calde, pe terasa hotelului francez cântă o orchestră după melodiile căreia perechi numeroase se leagănă într'un dans lenevos. Apar pe la miezul nopţii adesea figuri aristocrate din societatea diplomatică, cu gustul de a dansa după o serată sau altă petre-

cere terminată. La aceste apariţii privesc tăcuţi dar cu mult interes ochii oblici ai Japonezilor care îşi beau ceaiul sau cafeaua la o masă mai retrasă. Ei nu râd, nu vorbesc sgomotos, nu dansează şi nu beau şampanie, ci numai observă totul, cu atenţie. Ce anume gândesc în atitudinea lor de observaţie rămâne o taină care le aparţine.

De dimineaţă Pekinul este împodobit cu drapele în cinci colori. Steagurile de felul acesta, uitate aproape în China, se întorc la drepturile lor în toate provinciile ocupate de armata japoneză. Sunt primele drapele republicane care s'au păstrat dela căderea monarhiei până în clipa când Sun Yat Sen a adus colorile Kuomintangului. Japonezii neluptând propriu zis contra poporului chinez, ci împotriva regimului Kuomintang, înlocuesc, oriunde ocupă teritorii chineze, drapelul Kuomintang cu steagul primei republici. Faptul astăzi nu-i decât un flirt republican. Mâine însă va apărea, de sigur cu pretenţii la tron, un candidat din familia împăraţilor, — un Fiu al Fiilor Cerului, — cu colorile unei Chine naţionale, care va schimba din nou stindardul. O asemenea metamorfoză am văzut-o doar într'o anumită parte a Chinei de altădată, care astăzi este independentă de drept faţă de restul ţării.

In Pekin azi e o sărbătoare însemnată. E ziua sorocită unui eveniment important. După o serie de amânări, greutăţi şi întreruperi, va fi în sfârşit rechemat, cu tot fastul, la o vieaţă nouă, guvernul Chinei Centrale alcătuit din şase membri: trei din guvernul provizoriu al Pekinului şi trei din guvernul reformat al Nankinului. Ambele guverne sunt projaponeze din convingere. Potrivnice categoric regimului Kuomintang, ele au luat fiinţă nu mult după ocuparea de către Japonezi a Chinei de Nord şi mai târziu a Shanghaiului şi Nankinului. In fruntea guvernului din Pekin se găseşte premierul Wang Ke Min, iar în fruntea cabinetului nankinez un oarecare domn Liang Hong Ce. Primul este un politician cunoscut pentru sentimentele sale filo japoneze încă dinainte

de războiul actual. Cel de al doilea poate fi considerat ca un „homo novus". Trebue să subliniem că desemnarea persoanelor demne de a face parte din guvern a fost o operație extrem de grea. Dintre Chinezii cari puteau figura pe lista probabililor conducători, cea mai mare parte n'au acceptat să colaboreze într'un guvern potrivnic țării. Ceilalți, doritori de atari demnități, n'au vrut să se hazardeze într'o guvernare în care își riscau vieața. Indată însă ce armata japoneză a pătruns mai adânc în inima Chinei s'au găsit candidați din ce în ce mai mulți. S'a alcătuit astfel întâi un guvern în China de Nord și apoi altul în Nankin.

Faptul că autoritatea primului guvern s'a mărginit numai la cuprinsul orașelor Pekin și Tien Tsin, iar a celui de al doilea doar asupra unui hotel shanghaiez, este o chestiune cu totul diferită.

In ultimele luni guvernele domnilor Wang Ke Min și Liang Hong Ce s'au întărit într'o măsură oarecare, datorită convingerii la care a ajuns Tokio că provizoratul ambelor guverne nu poate merge la infinit. Evenimentul este sărbătorit în Pekin astăzi. Au venit în capitala foștilor împărați membrii guvernului nankinez, în corpore, unde au discutat scurtă vreme cu colegii din guvernul pechinez. In schimb convorbirile cu generalul Terauci, comandantul armatei japoneze și cu generalul Yamașit, șeful Statului Major, au durat timp îndelungat. După convorbiri a avut loc ceremonia politică de instaurare a unui nou regim în China ocupată. S'a știut dinainte că pruncul se va naște infirm și că deci, vieața lui nu va dura mult. Dar în prezent nu poate fi vorba de ceva mai bun. Medicii din Tokio, cari au contribuit la nașterea lui, s'au certat și pentru acesta destul, provocând chiar demisia unuia din ei, admirat și iubit, de generalul Ugaki.

După festivitatea strălucită, desfășurată sub cerul senin de toamnă, Pekinul a reintrat în somnul adânc, fără vise și fără chinuitoarele viziuni ale trecutului glorios, din care nu se mai poate deștepta.

Odată cu apusul unei străluciri de aur se desprind bucăți din sculpturile și porțile palatelor împărătești.

In indiferența unei lumi care se stinge, frânturi din vechea China cad moarte, cum cad frunzele toamna dintr'un arbore. Pavilioanele acestui oraș incomparabil și grădinile lui fermecătoare au avut prilejul să se mai bucure o clipă, poate ultima...

